

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΑΔΕΡΦΑΤΟΥ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΕΙΣΑΙΟΥ ΓΙΑΝΙΔΗ

ΓΛΩΣΣΑ

ΖΩΗ

ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ
ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Εκδόση δεύτερη

ΠΟΛΗ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ „Η ΑΝΑΤΟΛΗ“

1910

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΑΔΕΡΦΑΤΟΥ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΕΛΙΣΑΙΟΥ ΓΙΑΝΙΔΗ

ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ
ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

Εκδοση δεύτερη

ΠΟΛΗ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ „Η ΑΝΑΤΟΛΗ“

1910

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἀπὸ τῆ συζήτηση που ἔκανα συχνὰ σ' ἕναν κύκλο ἐπιστημόνων στὴν Ἀθήνα γεννήθηκε μιὰ δημόσια διάλεξη, καὶ ἡ διάλεξη ἀργότερα, δουλεμένη περισσότερο καὶ συμπληρωμένη, ἔδωκε τὸ βιβλίο τοῦτο.

Ἄν ἔχει καμιά ἀξία τὸ βιβλίο καὶ ποιὰ εἶναι τὰ ἐλαττώματά του, ἀπ' τὴν ἐπίσημη τουλάχιστο κριτικὴ δὲν μπόρεσα νὰ τὸ μάθω, γιατί ἡ ἐπίσημη κριτικὴ, που εἶπε πολλὰ καλὰ γιὰ τὴ διάλεξη, γιὰ τὸ βιβλίο δὲ μίλησε. Ὁ κ. Ψυχάρης ὁμως ἔγραψε ὅτι στὴ γλώσσα ἔπρεπε νὰ βάλω ὀξεῖα. Τὴν ὀξεῖα καὶ πάλι δὲν τὴν ἔβαλα, νέους ὁμως βοήθησα πολλοὺς, καθὼς μαθαίνω, νὰ καταλάβουν τὸ ζήτημα.

Ἀπὸ ἀνεπίσημους κύκλους ἔλαβα πολύτιμη ἐνθάρρυνση. Ἀπλοὶ ἄνθρωποι «τοπομαχικῶς» μοῦ τὸ εἶπαν, ἄλλοι «τιανάλια» τ' ὀνομάσανε. Δημοσιεύω ἐδῶ παρακάτω τὰ κολακευτικὰ λόγια που ἔγραψε ἕνας νέος ἐπιστήμονας μεγάλης ἀξίας. Αὐτὰ ὅλα καὶ, τὸ κυριότερο, ἡ τιμὴ που μοῦ ἔκαμε τὸ Ἀδερφάτο νὰ μοῦ τὸ ζητήσει δεύτερη φορὰ τώρα γιὰ τύπωμα, εἶταν ἀρκετὰ γιὰ ν' ἀποφασίσω νὰ τὸ παραδώσω καὶ πάλι στοὺς νέους, καὶ θὰ εἶναι μεγάλη μου εὐτυχία, ἂν φέρει κι' αὐτὸ μιὰ βοήθεια στὸ ξέπνημα τοῦ ἔθνους μας, που τώρα τελευταῖα μοιάζει σάμπως νὰ ἐτοιμάζεται ἀληθινὸ καὶ τελειωτικὸ.

Πόλη, Μᾶης 1910.

Ε. Γ.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Ἡ ἀκόλουθη κρίσις δημοσιεύτηκε στὸ «Λαὸς» τῆς Πόλης, στίς 23 τοῦ Νοέμβρη 1908.

Ἑλισαῖος Γιανίδης, «Γλῶσσα καὶ Ζωή», Ἀναλυτικὴ μελέτη τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Ἑκδοσις τοῦ Ἀδερφάτου τῆς ἐθνικῆς γλώσσας. Ἀθήνα, 1908, 158 σελ, 8.

Μὲ τὸν τίτλο αὐτὸ ἐβγήκε τις προάλλες ἓνα καινούργιο βιβλίον, τοῦ ἤρθε νὰ πλουτίσῃ τὴν ἄφθονον ἤδη Literatur τὴν σχετικὴν μὲ τὸ γλωσσικὸ μας ζήτημα. The last not the least, μπορούμε νὰ ποῦμε, γιὰτὶ ἡ καινούργια αὕτη μελέτη εἶναι ἀπὸ τίς πολυτιμότερες καὶ γιὰ μερικὰς τῆς ἀρετῆς μοναδική, καθὼς θὰ δοῦμε.

Ὁ συγγραφεὺς τῆς, ὁ ὁποῖος ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια πρωτοπαρουσιάστηκε γιὰ ὁπαδὸς τῆς ιδέας μὲ μιὰ πρωτότυπη καὶ ὡραία διάλεξιν ἀπάνω στὸ γλωσσικὸ ζήτημα, παρουσιάζει στὴ νεόβγαλτὴ του μελέτῃ τὸ ζήτημα **στοὺς πολλοὺς**, εὐκολονόητα καὶ ἀπλὰ, ἀπὸ τὴν πρακτικὴν του καὶ ζωντανὴν ὄψιν, παίρνοντας τὰ ἐπιχειρήματα καὶ τὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴ γύρω ζωὴ, μὲ τρόπο συχνὰ πειραματικὸν —ὁ συγγραφεὺς εἶναι φυσικομαθηματικὸς καὶ, même quand l'oiseau marche, on sent qu'il a des

ailes — δείχνει, και αποδείχνει, που βρίσκεται ή αληθινή και σωστή γλώσσα.

Τὸ κύριο μέρος τοῦ βιβλίου ἀποτελοῦν, κοντὰ σὲ μία βραχύλογη εἰσαγωγή, στήν ὁποία γίνεται ὁ ἀπαραίτητος γιά κάθε σκόπιμη συνεννόηση και ἐπιστημονική συζήτηση καθορισμός μερικῶν γλωσσικῶν *ἐννοιῶν*, τὰ ἀκόλουθα κεφάλαια: Πλάνες — ή Κατάσταση — Ἀνάγκη — Σχολεῖο — Μαλλιαροί.

Μέσα στὰ κεφάλαια αὐτὰ παρελαύνουν ἡ γνωστά ἤδη πράγματα, ἀλλά με νέα πάντα μορφή, φρέσκα και διαβαζόμενα ἀκοπα και τερπνά, ἡ παρατηρήσεις πετυχημένες, πού πρώτη φορά ἔγιναν, (κύτα λ.χ. *σελ. 94—95, 108—109, 129—130, ἐδῶ ἀδίκῃ γυρεύει κανεῖς και τὸ ἀντίστροφο ὥραῖο « πείραμα » **ποῦ εἶχε ἀκούσει στή « Διάλεξη » —, ὅλο τὸ κεφάλαιο « Σχολεῖο », με τὰ χαρακτηριστικώτατα παραδείγματα σελ. 142 — 143). Ἡ γλώσσα εἶναι « ὁμαλή και ρέουσα », μπορούμε νὰ μποῦμε με ὅλο μας τὸ δίκιο, τὸ ὕψος χαριτωμένο και « *παραστατικό* », σ' αὐτὸ συντελοῦν και οἱ συχνές ὥραῖες παρομοιώσεις (κτ. λ. χ. σελ. 94, 97).

(*) Οἱ παραπομπές ἀναφέρονται σὲ τούτη τὴν ἐκδοση.

(**) Σ' αὐτὴν τὴν ἐκδοση μπῆξε.

Τὸ κείμενο εἶναι ἀπαλλαγμένο ἀπὸ παραπομπές σοφές και ὑποσημειώσεις, τὰ ἀφθονα παραδείγματα παίρνονται ἀπὸ τὴ γλώσσα μας, τὴν ἀρχαία και τὶς ξένες. (*) Μερικὰ μέρη εἶναι τόσο πειστικά, τόσο χτυπητὰ, πού λυπᾶται κανεῖς ὅτι δὲν πιστεύει ἀκόμη στήν καθαρεύουσα γιά νὰ ἀλλάξῃ ἀμέσως γνώμη (κτ. λ. χ. σελ. 53 κ. ἀ. γιατί ὁ *τέντζερες* εἶναι πρόστυχος, 84 κ. ἀ. τί σημαίνει *ὁμαλή και ρέουσα*, 87 κ. ἀ. ὅτι μπορούμε νὰ λέμε *νερό και ὕδραγωγεῖο*).

Τέτοιο εἶναι με λίγες λέξεις τὸ βιβλίο με τὸ ὁποῖο ἔπειτα ἀπὸ καιρὸ ξαναδιαβάζουμε ἀγαπητὸ συγγραφέα, και με τὸ ὁποῖο ἐγκαινίασε τὶς ἐκδόσεις του τὸ Ἀδερφάτο τῆς ἐθνικῆς γλώσσας: καλύτερη ἀρχὴ δὲν μπορούσε νὰ κάμῃ. Συγχαίρομε

(*) Κάπου κάπου μόνο ἔχουν παραπέσει μερικὲς μικρὲς ἀνακρίβειες. Ἔτσι λ.χ. σελ. 59, στ. 2 ἀπὸ κάτω, τὸ *ἐξακολούθησαν* δὲν εἶναι ἀκριβές γιά ὅλα τὰ παραδείγματα: τὸ αὐτὸ λ. χ. δὲν εἶχε ποτὲ * στὸ τέλος, ἀλλὰ *δ* (*ἀλλοδαπός*, λατ. aliud). Σελ. 31 στ. 4 ἀπὸ κάτω: *κατενός δὲν κάκοφαινεταί*. Τὸ πιὸ σωστὸ εἶναι πῶς κα' ἄλλοῦ ἢ μεταρρύθμιση δὲν ἔγινε πάντα με τὴν ἴδια εὐκολία και χωρὶς ἀντίδραση. Ὅταν λ. χ. ὁ Λούθηρος ἐτόνισε στή Γερμανία τὴ σημασία τῆς μητρικῆς γλώσσας ἀπέναντι τῆς λογίας, ἐδυνάμωσε με αὐτὸ, κοντὰ στή διάλεκτο πού μεταχειρίστηκε ὁ ἴδιος, *και τὶς ἄλλες*, και ἔτσι κόντεψαν νὰ βγοῦν ἐπίφοβες ἀντίζηλες, οἱ ὁποῖες μάλιστα παρουσίασαν και κάποια σημαντικὴ λογοτεχνία (ἔτσι τὰ βόρ. γερμανικά, τὰ ἐλβετικά).

τὸν συγγραφέα, ἀπὸ τὴν πέννα τοῦ ὁποίου ἀνα-
 μένομε καὶ ἄλλα, καὶ εὐχόμεαστε στὸ Ἀδερφάτο
 οἱ ἄλλες τοῦ ἐκδόσεις νὰ εἶναι ἐφάμιλλες τῆς πρῶ-
 τῆς. Τὸ γλωσσικὸ ζήτημα εἶναι ζήτημα χρόνου
 μόνο, δηλαδὴ ζήτημα φωτισμοῦ τῆς κοινῆς γνώ-
 μης· καὶ ἡ καλύτερη ὑπηρεσία ποῦ μπορεῖ κανεὶς
 νὰ δώσῃ τώρα στὴ Ἰδέα εἶναι νὰ ἐργαστῇ μὲ τέ-
 τοιο φωτεινὸ τρόπο νὰ ξαπλωθῇ ἡ ἀλήθεια καὶ
 νὰ ξεριζωθοῦν οἱ προλήψεις. « Πονοῦν οἱ πρόλη-
 ψες, σὰν τὰ κούφια δόντια, ὅταν τὶς βγάξῃ κανεὶς,
 μὰ ὕστερα μένει πολὺ εὐχαριστημένος ». Ἔχομε
 τὴ βεβαιότητα ὅτι τὸ βιβλίον αὐτὸ, ποῦ μπορεῖ νὰ
 χρησιμέψῃ στοὺς πολλοὺς γιὰ « Εὐαγγέλιον » τῆς
 Ἀλήθειας καὶ τῆς Ἰδέας, κατάλληλα διαδιδό-
 μενο, θ' ἀπαλλάξῃ τὸ ἔθνος ἀπὸ πολλὰ κούφια
 δόντια — καὶ ἄχ, ἔχει τόσο πολλὰ!

Μ. Τριανταφυλλίδης

ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Τὸ εἶπαν πολλοὶ: τὸ γλωσσικὸ ζήτημα τὸ Ἔθνος
θὰ τὸ λύσει, δὲ θὰ τὸ λύσουν ἄτομα. Μικὰ λεπτομέρεια
μὲν ἔσχασαν νὰ προσθέσουν, ὅτι, ἂν οἱ πολλοὶ θὰ ἐκ-
δώσουν τὴν ἀπόφαση, τὴν εἰσήγηση ὁμοῦς θὰ τὴν κάμουν
οἱ λίγοι. Τίς καινούριες ἀλήθειες δὲν εἶδαμε ποτὲ νὰ τίς
βρίσκουν τὰ ἔθνη σύσσωμα· τίς βρίσκουν ἄτομα, καὶ τὰ
ἄτομα τίς κηρύττουν.

Λάθος λοιπὸν μεγάλο εἶναι νὰ ὑποβάλλει κανεὶς τὸ
ζήτημα στὴν κρίση τοῦ κόσμου: «ποιὰ γλῶσσα προτι-
μάτε;», καὶ ἀπ' τὴν ἀπάντησιν νὰ βγάζει συμπέρασμα.
Γιὰ ν' ἀπαντήσῃ τὸ Ἔθνος σωστὰ, πρέπει πρῶτα νὰ τὸ
καταλάβῃ τὸ ζήτημα· ἀλλὰ ὅταν θὰ τὸ ἔχει καταλάβῃ,
δὲ θὰ χρειάζεται πιά ἀπάντησιν, γιατί θὰ εἶναι καὶ λυ-
μένο.

Ἀφίνω πιά ἕνα ἄλλο λάθος πελώριο, ἀσυχώρητο γιὰ

τήν εποχή μας. Υπάρχουν και άνθρωποι, που λησμονώντας σε ποιόν αιώνα ζούν, ζητούν και την υλική βλάβη εκείνων όσοι σ' αυτό το ζήτημα φρονούν διαφορετικά από τους πολλούς. Αιώνες ή ανθρωπότητα σκουτούφλησε μέσ' στο σκοτάδι και έπαθε των παθών της τον τάραχο, στο τέλος όμως άνοιξε τα μάτια, ξεστραβώθηκε όριστικώς, και τραβά έμπρός με βήμα αποφασισμένο. Και για να μην μπορέσει κανείς πιά στο μέλλον να της κόψει το δρόμο, για να μην κιντυνέψει άλλη μια φορά να πάθει τα ίδια δεινά, έστρεψε πίσω και εξέτασε ποιά είταν ή αίτία των παλιών της βασάνων. Και είταν ή σκλαδιά του μυαλού. Και έγραψε τότε ένα νόμο, και τον έστησε ύψηλά, πολύ ύψηλά, για να μή φτάνουν οι μικροί να τον μουντζουρώνουν: σεβασμός στην έλευτερία της σκέψης.

Άλλά βρίσκονται και σκάλες: Η περίπτωση αυτή κάνει εξαίρεση, λένε, δεν υπάγεται στο νόμο, για τουτον κ' εκείνον το λόγο. Με τή μέθοδο της εξαίρεσης όλα βολέβονται, άμα θέλει κανείς, μα γι' αυτό ίσια ίσια είναι φοβερά επικίνδυνη στα χέρια φανατικών ανθρώπων. Ίσια με τώρα οι απόπειρες έναντίον του νόμου είτανε κρούσματα παραστικά: ο νόμος νίκησε. Έχουμε την έλπίδα, την πεποίθηση, πως έτσι θα είναι πάντα, προς τιμή του έθνους μας.

Το βιβλίο τουτο δεν αποτελείται στους λόγους, που δε θα το λύσουν το ζήτημα, αποτελείται στους πολλούς, που θα το λύσουν. Δεν είναι απάντηση σε κανέναν, είναι εισαγωγή για όλους. Δεν είναι μονογραφία επιστημονική, είναι διδαχτικό βιβλίο. Με λόγια παστρικά και με υπομονητική ανάλυση ζητεί να εξηγήσει σε κάθε

μορφωμένο άνθρωπο τί πράμα είναι το λεγόμενο γλωσσικό ζήτημα, το μεγάλο σκάνταλο της εποχής μας.

Από σοφία θα είναι πολύ φτωχό το βιβλίο μου. Γνώμες μεγάλων φιλολόγων και γλωσσολόγων δε θα παρελάσουν εδώ μέσα, ούτε θα χωθούμε στα σκοτάδια της ιστορίας γυρεύοντας επιχειρήματα άμφίβολα και υποκαίμενα πάντα σε συζήτηση. Θα οδηγήσω τον αναγνώστη μου στην παρατήρηση της τριγυρινής ζωής, και απ' αυτήν τη ζωή, απ' αυτό το ανεξάντλητο έδαφος της μελέτης, την άληθινή πηγή της σοφίας, θα πάρουμε επιχειρήματα σπαρταριστά, που θα τα ιδεί με τα δικά του τα μάτια και θα τα εξελέγξει με τη δική του την κρίση. Όταν ένα φόρεμα με στενεύει, όλοι οι ραφτάδες και όλα τα φιγουρίνια του κόσμου δε θα με πείσουνε πως πρέπει να το φορέσω και θα δείξω του αναγνώστη μου ότι ή σημερινή γραφή γλώσσα μας είναι ένας κορσές που έμποδίζει την άναπνοή του Έθνους.

Να με συμπαθήσει ο αναγνώστης αν θα του πω και πράματα πάρα πολύ άπλά. Τί να κάμω, αφού τέτοιο είναι το ζήτημα; Τα επιχειρήματα που στηρίζουν τη γλωσσική πλάνη είναι δυό είδων. Είναι τα επιχειρήματα τα σοφά, ντυμένα με το φόρεμα της επιστήμης, που μπορούν τέλος πάντων να παρουσιαστούν σε μια συζήτηση. Αυτά κάθονται σοβαρά στις βιβλιοθήκες, και οι περισσότεροι δεν έχουν είδηση απ' αυτά. Ίστερα είναι κάτι επιχειρήματα άμελέτητα, άσυλλόγιστα, άνόητα, που ακούγονται στην κοινή συζήτηση. Αυτά είναι τα επιχειρήματα του δρόμου, αν μου επιτρέπεται την έκφραση, τα ξυπόλυτα επιχειρήματα. Είναι τόσο άνυπό-

στατα, ώστε ένας επιστήμονας σήμερα που θέλει να πολεμήσει τη δημοτική γλώσσα, δεν καταδέχεται πια να τα μεταχειριστεί.

Και όμως — ποιός το φαντάζεται; — το μόνο πράμα όπου θεμελιώνεται ή σημερινή γλωσσική κατάσταση δεν είναι τα σοφά επιχειρήματα, αφού αυτά οι πολλοί δεν τα ξέρουν, και είπαμε πως οι πολλοί θα το λύσουν το ζήτημα. Εκείνα που εμπόδισαν ως τώρα τη φυσική μας γλώσσα να καλλιεργηθεί, είναι τα αμελέτητα επιχειρήματα, που ρίζωσαν μέσ' στην καρδιά του Έθνους δίχως καμιά επιστημονική συζήτηση. Αυτά τα επιχειρήματα, αυτές τις πρόληψεις θα εξετάσουμε και θα ξετινάξουμε έδω μέσα μία μία, και γι' αυτό θα βρεθώ στην ανάγκη να πω και πράματα πάρα πολύ απλά.

Και τα άλλα, τα σοφά, θα μου πείτε, δε θα τα αναφέρουμε; Όχι, αυτά δε θα τα πειράζουμε. Αυτά δε μας ενοχλούν. Αυτά, άμα νοιώσουν πως οι πρόληψεις χάθηκαν, αποσύρονται ήσυχα ήσυχα και κρύβονται στη βιβλιοθήκη τους. Εκεί να πάει να τα βρει ο αναγνώστης μου. Και του το συνιστώ πολύ. Και είναι καθήκον του μάλιστα, αν θέλει να έχει το δικαίωμα να λέει πως κατάλαβε το γλωσσικό ζήτημα.

"Ας μη φοδηθεί· είναι ακίντονα. Τον άνθρωπο που δεν έχει πρόληψη δεν τον πειράζουν ποτέ. Φαντάζονται μερικοί, πως τη γνώμη τους έναντίον της δημοτικής τη στηρίζουν σ' επιστημονικά βιβλία σαν του κ. Γ. Χατζιδάκη και του κ. Α. Σκια. Λάθος! Το πραγματικό θεμέλιο της γνώμης τους είναι λίγα απομεινάρια από πρόληψεις που βρίσκονται στο βάθος της ψυχής τους, είναι δηλαδή

τα επιχειρήματα εκείνα που αποκηρύττουν ο κ. Χατζιδάκης και ο κ. Σκιας.

Αυτά είναι το απαραίτητο έδαφος για να βλαστήσουν τα άλλα. Κατορθώστε να απαλλάξετε έναν άνθρωπο απ' την πρόληψη πως ή δημοτική γλώσσα είναι πρόστυχη, δώστε του να καταλάβει ότι και ή δημοτική, όπως κάθε γλώσσα, μπορεί να τελειοποιηθεί με την καλλιέργεια, πράματα δηλαδή που σήμερα κανένας γλωσσολόγος δεν τα συζητεί, συνειθίστε τον από μικρό παιδί εκείνα που λέει να τα βλέπει στο χαρτί χωρίς να ξαφνίζεται, και πηγαίνετε ύστερα, αφού μεγαλώσει το το παιδί και γίνει άντρας, να το πείτε πως λάθος έγινε και δεν είναι αυτή ή γλώσσα του, και πρέπει τώρα ν' αφήσει αυτήν και να μάθει την καθαρεύουσα, και παρουσιάστε του όλα τα σοφά επιχειρήματα των βιβλιοθηκών: ότι ή καθαρεύουσα είναι ιστορική κληρονομία μας, ότι το έθνος μας είχε πάντα δυο γλώσσες, ότι εμείς τώρα μάθαμε και δεν μπορούμε ν' αλλάξουμε... Τότε θα καταλάβετε, που τα σοφά επιχειρήματα ούτε τη γέννησαν τη σημερινή κατάσταση ούτε είναι ικανά να τη στηρίξουν· εκ των υστέρων επινόηθηκαν, για να τη δικαιολογήσουν όπως όπως, όταν ήρθε ο καιρός που τα άλλα με το φως της επιστήμης έχασαν την αξία τους.

"Όσο για λάθη... ω, βέβαια, θα έχει πολλά το βιβλίο μου. "Ας τρίβουν από τώρα τα χέρια εκείνοι που θα το επικρίνουν. Ο αναγνώστης μου εν τούτοις, άμα διαβάσει καμιά επίκριση, ας κάμει τον κόπο να ρίξει μια δεύτερη ματιά στο βιβλίο μου, και να ζητήσει να εври τα σημεία εκείνα που θα έχει ξεχάσει να τα χτυπήσει ο επικριτής.

Γιατί αυτά θα είναι τα σημαντικότερα, και απ' αυτά το συμπέρασμά μας θα ξεπηδά και πάλι.

Το βιβλίο τουτο βέβαια λείγει θα το διαβάσουν, όπως λίγοι διάβασαν άλλα σπουδαιότερα. Για τέτοια παραδοξολογήματα σήμερα είμαστε πάρα πολύ φρόνιμοι ακόμα. 'Ο κόσμος είναι πάντα ο ίδιος. "Όταν ο μεγάλος 'Ιταλός με το τηλεσκόπιό του έδειχνε για πρώτη φορά στον κόσμο τα μυστήρια του ουρανού, τα μεγάλα κεφάλια της εποχής, οι πρωτοστάτες της σχολαστικής έπιστήμης, δέν ήθελαν ούτε να κυττάζουν μέσα: «'Ο 'Αριστοτέλης δέ λέει τέτοιο πράμα» είπαν. Και ο Γαλιλαίος τούς αποκρίθηκε, πως ο 'Αριστοτέλης δέν είχε τηλεσκόπιο. 'Ο Γαλιλαίος έδω θα ίδουμε ποιός είναι. 'Εγώ ένα τηλεσκόπιο μόνο έφκιασα και προσκαλώ τον κόσμο να κυττάξει μέσα, μα εκείνο που δείχνω δέν το ήύρα εγώ. Και δείχνω ένα άστρο, που σιγά σιγά μεγαλώνει και που θα γίνει μιά μέρα ήλιος για να φωτίσει και να θερμάνει το 'Εθνος.

Και για τη γλώσσα του βιβλίου δυό λόγια. Γράφω πρό πάντων για κείνους που δέν έδιάβασαν ποτέ δημοτική, και ξέρω που συχνά θα θυμώνουν με κάτι πράματα, που γι' αυτούς θα είναι βεδήλωση, για άλλους όμως είνε σεβασμός στην αλήθεια και στο 'Εθνος. Είναι και πολλοί που δέ θα μπορέσουν να με διαβάσουν, ως το τέλος. Και έπειδή γράφω πρό πάντων για να με διαβάσουν, θα είτανε πιο σύμφωνο με το σκοπό αν έγραφα σε γλώσσα μιχτή, που να μην ξαφνίζει τούς ανθρώπους και να τούς αφήνει να προσέχουνε στην ιδέα. 'Ετσι το έγραφα το βιβλίο αρχικώς, έννοείται με θυσία του έαυτού μου, γιατί δέ μεθ' άραζε. Στο τέλος όμως νίκησε το γλωσσικό αίσθημα, και

ή ιδέα ότι το βιβλίο, μαζί με τη σκέψη, είναι καλό να παρουσιάζει στον αναγνώστη και δείγμα της γλώσσας, και ότι εκείνος που δέν έχει τη δύναμη να διαβάσει ένα βιβλίο στη γλώσσα του έθνους του, εκείνος έτσι κι' αλλιώς είναι περιττό να το διαβάσει. Και τώρα μιά θερμή σύσταση θα κάμω του αναγνώστη μου: διαβάζοντας να κάνει όσο μπορεί λιγότερα σκόλια για τη γλώσσα και μιά συμβουλή θα του δώσω, αν δυσκολεύεται να διαβάσει: να βάλλει άλλον να του διαβάσει. Γιατί, καθώς θα εξηγήσω σε άλλο μέρος, μόνο τα μάτια μας επαναστατούν με τη νέα γλώσσα, ενώ τ' αυτιά μας είνε πιστοί όπαδοί της δημοτικής.

ΠΩΣ ΓΕΝΝΗΘΗΚΕ

Τώρα θέλετε ίσως νά ανατρέξουμε στην ιστορία, γιά νά ιδούμε πώς γεννήθηκε τὸ γλωσσικὸ ζήτημα. Ἐγὼ νομίζω πὼς δὲν εἶναι ἀνάγκη. Γιατί τὸ γλωσσικὸ ζήτημα ἐξακολουθεῖ νά γεννιέται κάθε μέρα κάτω ἀπ' τὰ μάτια μας, καὶ δὲ χρειάζεται νά πᾶμε τόσο μακριά γιά νά τὸ ιδούμε. Ὅ,τι συνέβη στην ιστορία τοῦ ἔθνους μας, συμβαίνει στην ἀτομικὴ ιστορία τοῦ καθενός μας. Ἀπὸ κείνον τὸ φαῦλο κύκλο ὅπου μπερδεύτηκε τὸ ἔθνος μας ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς πρώτης παρακμῆς του, ἀπ' αὐτὸν περνοῦμε ἕνας ἕνας, ὅταν κάνουμε τὴ μὀρφωσή μας. Τὸ ἄτομο τοῦ καθενός μας εἶνε ἡ σκηνὴ ὅπου ξαναπαίζεται σὲ λίγα χρόνια τὸ ἱστορικὸ δράμα τῆς γλωσσικῆς πλάνης, που πιάνει εἴκοσι αἰῶνες στην ιστορία μας.

Ὅλοι ξέρουμε, πὼς ὅταν μικροὶ πρωτοπήγαμε στὸ σχολεῖο, τὸ πρῶτο πράμα που μάθαμε εἶτανε ὅτι τὸ σπίτι

μας λέγεται οἰκία, ἡ μητέρα μας μήτηρ, τὸ ψωμί ἄρτος, τὸ γατάκι μας γαλῆ, κ' ἔτσι παρακάτω. Ὅτι τὰ πράματα δὲν πρέπει νά τὰ λέμε καὶ πρὸ πάντων νά τὰ γράφουμε, ὅπως μᾶς τᾶμαθε ἡ μητέρα μας, πὼς ἔκαμε λάθος ἡ μητέρα μας, καὶ πὼς πρέπει αὐτὸ τὸ λάθος ἐμεῖς μὲ τὴ σπουδὴ καὶ τὴν ἐπιμέλεια νά τὸ διορθώσουμε.

Αὐτὸ μάθαμε. Καὶ ἡ λέξη μάθαμε δὲν εἶναι ἡ κατάλληλη, γιατί περιέχει τὴν ἔννοια κάποιας συνειδητῆς ἐργασίας. Κάλιο νά ποῦμε, τὸ παιδικὸ μας μυαλὸ, τὸ νεοφυλὸ καὶ ἀσχημάτιστο, που ἀφομοιώνει ἀσύνειδα ὅ,τι τοῦ σφυρίζετε, ἀσύνειδα καὶ ἀσυζήτητα ἀπορόφησε τὴν ἰδέα αὐτὴ, που ἔγινε ἀπὸ τώρα κ' ὕστερα ἡ κεντρικὴ ἰδέα, ἡ θεμελιανὴ ἀρχὴ τῆς ἐκπαιδεψῆς μας.

Μὲ τὸ παιδικὸ μας τὸ μυαλὸ δὲν εἶταν δυνατό νά παρατηρήσουμε, καὶ δὲν παρατηρήσαμε, μιὰ μεγάλη ἀντίφαση, που μολαταῦτα ἐχόρευε μπρὸς στὰ μάτια μας ὅλο τὸν καιρὸ, παρακολουθώντας ἀχώριστα τὴν κεντρικὴ ἰδέα. Καὶ ἡ ἀντίφαση αὐτὴ εἶναι που ὁ δάσκαλός μας, αὐτὸς ὁ ἴδιος που μᾶς ἐπίβαλλε τὴ νέα γλωσσικὴ ἀρχή, ποτέ του, μιλώνοντας φυσικά, ὅξω ἀπ' τὸ μάθημα, δὲ μᾶς εἶπε τὸ νερὸ ὕδωρ, οὔτε τὴ γάτα γαλῆ.

Τὸ πήραμε κι' αὐτὸ γιά φυσικὴ κατάσταση, καὶ φτάσαμε στὸ συμπέρασμα, δεύτερο συμπέρασμα, ἀσυζήτητο κι' αὐτὸ σὰν τὸ πρῶτο, πὼς ἡ γλῶσσα τοῦ σχολεῖου δὲν ἔχει σχέση μὲ τὴ γλῶσσα τὴν ἄλλη, πὼς μὲ τὴ μητέρα μας καὶ μὲ τ' ἀδέρφια μας θὰ μιλοῦμε ὅπως μιλοῦσαμε πάντα, αὐτὸ τὸ ἐπιτρέπει κι' ὁ δάσκαλος, μονάχα στὸ μάθημα καὶ σὲ κάθε ἄλλη ἐπίσημη περίσταση εἶναι ντροπὴ νά λέμε τὰ πράματα ὅπως τὰ λέμε σπίτι.

Μεγαλώσαμε. Καί μαζί μας μεγάλωσε και η αρχή της διπλής γλώσσας. Ήρθε ο καιρός να μάθουμε κάτι από την αρχαία φιλολογία. Τότε, λίγο από δική μας κρίση, το περισσότερο από υποβολή, έσχηματίσαμε την ιδέα, τη σωστή άλλως τε ιδέα, ότι η αρχαία ελληνική φιλολογία είναι κολοσσός πνευματικής παραγωγής και θάμα όμορφιας. Αλλά της ώραιας αυτής θεάς η θρησκεία παρανοήθηκε. Αντί να λατρεύουμε τη φιλολογία, έμάθαμε να προσκυνούμε τη γλώσσα, όπως ο άμόρφωτος χριστιανός, που δεν μπορεί να συλλάβει την ιδέα του Θεού, θεοποιεί και λατρεύει το είκότισμα.

Τώρα η αρχή της διγλωσσίας, στο ώριμο πιά μυαλό μας, για πρώτη φορά ξεκαθαρίστηκε και έλαβε μορφή όρισμένη: "Ότι δηλαδή η γλώσσα που μας έμαθε η μητέρα μας είναι ένα «δυσφθαρμένο και βάρβαρον ιδίωμα», πως η καθαυτό γλώσσα μας είναι η αρχαία, πως η δουλεία και η άμάθεια μας κάμανε να την ξεμάθουμε, και ότι τώρα απαραίτητος όρος για να μορφωθούμε και να προκόψουμε ως έθνος είναι να ξαναφέρουμε τη γλώσσα μας στον αρχαίο τύπο, τουλάχιστο στην γλώσσα του Ξενοφώντος, αν όχι πιο πίσω.

Πίσω λοιπόν στην αρχαία!

Τό σύνθημα αυτό κυριάρχησε στο έθνος μας αιώνας. Σ' αυτό το διάστημα έγιναν αγώνες υπεράνθρωποι για να ξαναζωντανέψουν οι μέλλοντες και οι παρακείμενοι και τὰ άπαρέμφοτα, ενώ θανατική ποινή απαγγέλθηκε έναντίον των χυδαίων και μοχθηρών μορίων θά, νά, μέ, δεν, που, και έπρεπε κάθε καλός πατριώτης να τὰ κυνηγά, και όπου τὰ βρίσκει να τὰ πνίγει, να τὰ στραγγουλίζει,

να τὰ εξαφανίζει με κάθε τρόπο, για να λείψουν άπ' το πρόσωπο της γης αυτά τὰ πράματα που λερώνουν τις περγαμινές της προγονικής μας ευγένειας, και που κηρύττουνε στον κόσμο πως δεν είμαστε οι ίδιοι με τους αρχαίους, και ότι άπάνω από δυό χιλιάδες χρόνια μας χωρίζουν άπ' την εποχή του Περικλή.

Και ποιά είτανε της σταυροφορίας αυτής το αποτέλεσμα; Ό άναγνώστης μου δεν έχει παρά να κυττάξει την έφημερίδα που διαβάξει κάθε μέρα: Στην επίμονη πρόσκληση των λογίων το άπαρέμφοτο και ο παρακείμενος, άπ' τον τάφο τους, ούτε άπάντηση δεν έδωκαν, ενώ τὰ χυδαία εκείνα μόρια, μ' όλη την καταδίωξη, σαν άγριάγκαθα άπάνω στους ίδιους τάφους όλο και πλήθαιναν.

Η έπιστροφή λοιπόν στην καθαυτό αρχαία γλώσσα αποδείχτηκε πράμα άδύνατο, και σιγά σιγά το κατάλαβε αυτό η μεγάλη πλειοψηφία των μορφωμένων ανθρώπων. Φαινόμενα σπάνια είναι σήμερα εκείνοι που δεν πήραν ακόμα είδηση του νέου συνθήματος και περιμένουν μακαρίως και του δυτικού ακόμα την έπιστροφή.

Έν τούτοις έμεις στο μεταξύ το νέο γλωσσικό όλικό που άπαιτούσε το σχολείο, η δημοσιογραφία, η λογοτεχνία, η έπιστήμη, το φτιάσαμε άπάνω στον τύπο της αρχαίας. Π. χ. ενώ το παιδί ήξερε άπ' το σπίτι η λύση-της λύσης, έμαθε στο σχολείο να λέει όχι η λύση-της λύσης, παρά η λύσις-της λύσεως. Ένώ στο σπίτι έλεγε η κλώσσα-της κλώσσας, έμαθε στο σχολείο όχι η γλώσσα-της γλώσσας παρά της γλώσσας. Στο σχολείο, έμάθαινε να μη λέει ποτέ του Φειδία, του Εύρυπίδη, παρά να λέει του Φειδίου, του Εύρυπίδου, ενώ στο σπίτι δεν έλεγε ποτέ

τοῦ Ἀντώνου, τοῦ Θανάσου, τοῦ Κώστου, ἔλεγε τοῦ Ἀντώνη, τοῦ Θανάση, τοῦ Κώστα.

Καὶ παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστη νὰ σημειώσῃ, ὅτι δὲ ζητῶ νὰ προκαταλάβω τὴν κρίση του. Βεβαιώνω ἀπλῶς γεγονότα, καὶ γιὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ ὁ ἀναγνώστης δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει ἀντίρρηση. Ἄν αὐτὰ ἔπρεπε ἢ ὄχι νὰ γίνουν ἔτσι, ἄλλοῦ θὰ τὸ ἐξετάσουμε.

Ἄλλως τε αὐτὸ που ἔγινε εἴτανε λογικὴ συνέπεια τοῦ δόγματος τῆς ἐπιστροφῆς στὴν ἀρχαία γλῶσσα: Ἐκερδίσαμε καιρὸ. Εἴτανε, βλέπετε, τόσο βεβαιωμένο τὸ ταξίδι μας γιὰ τὴν ἀρχαιότητα, καὶ τόσο σύντομο ἔμελλε νὰ εἶναι, ὥστε φροντίζαμε ἐγκαίρως, ὅπως ὁ φρόνιμος ταξειδιώτης, νὰ πετάξουμε τὰ ροῦχα τὰ ταξιδιοῦ καὶ νὰ βάλουμε ἐκεῖνα που θὰ φοροῦμε ἔξω. Ἄξαφνα ὁμοῦς θλιβερό μήνυμα ἔρχεται. Ὁ καπετάνιος εἰδοποιεῖ πὺς ἔκαμε λάθος καὶ πὺς δὲ θὰ φτάσουμε ποτὲ ἐκεῖ που μᾶς ἔλεγε. Καὶ ἐπειδὴ ἡ φιλοτιμία του δὲν τοῦ ἐπιτρέπει νὰ γυρίσῃ πίσω, ἐννοεῖ νὰ μᾶς φέρνῃ γύρω μέσα στὴ θάλασσα. Ἀλλὰ ἐμεῖς που θέλουμε νὰ πατήσουμε στεριά, τὸν δένουμε τὸν καπετάνιο, καὶ κυβερνῶντας τὸ πλοῖο μονάχοι μας, γυρίζουμε στὴν πατρίδα μας.

Καὶ πράγματι ἡ πανηγυρικὴ ἀποτυχία τοῦ σκέδιου τῆς ἐπιστροφῆς δὲ στάθηκε ἱκανὴ νὰ διδάξῃ τοὺς πνευματικούς ἀρχηγούς μας καὶ νὰ τοὺς δείξῃ τὴ ρίζα τοῦ κακοῦ. Δὲν εἶχαν τὸ θάρρος ν' ἀνασηκώσουνε συθέμελα τὸ ἔργο τους γιὰ νὰ τὸ ἐξετάσουν ἀπὸ κάτω μὴν ἀπλὴ ἐπιθεώρηση σκέφτηκαν ἀπὸ πάνω νὰ κάμουν, καὶ εἶπαν: Ἀφοῦ ἀπ' τὴν ἀρχαία δὲν μποροῦμε νὰ τὰ πάρουμε ἔλα, ἔ, λοιπὸν ἂς πάρουμε ὅ,τι μποροῦμε. Ἀφοῦ δὲν μποροῦμε

νὰ φτάσουμε στὸν προορισμὸ τοῦ ταξιδιοῦ μας, ἂς μείνουμε μισοδρομῆς: πάντα καλῆτερα θὰ εἴμαστε παρὰ στὴ φτώχῃ κ' ἄλεσινὴ πατρίδα μας. Πόσο θὰ πάρουμε ἀπ' τὴν ἀρχαία καὶ πόσο ἀπ' τὴ φυσικὴ μας γλῶσσα, τὴν ἀναλογία τοῦ μίγματος, δὲν τὴν ὅρισαν, οὔτε καὶ κανεῖς σήμερα τὴν ξέρει: μένει στὴ διάθεσιν τοῦ καθενὸς.

Συνταγὲς πολλῆς. Ἐκεῖνος που ἐξακολουθεῖ νὰ πιστεύει στὴν ἐπιστροφή βάζει ὅσο μπορεῖ περισσότερη ἀρχαία, γιὰ νὰ κερδίζει καιρὸ. Ἄλλος δὲν παραδέχεται τὴν ἐπιστροφή, θέλει ὁμοῦς «μὴν γλῶσσαν κεκαθαρμένην ἀπὸ τῶν βαρβαρισμῶν καὶ τῶν ρύπων οὗς προσήψεν αὐτῇ πολυχρόνιος δουλεία». Ἄλλος πάλι βρίσκει, πὺς λίγη νέα γλῶσσα δίνει ζωὴ στὸ μῖγμα, κάποτε μάλιστα λησμονεῖ τὸν ἑαυτὸ του σὲ τέτοιο βαθμὸ, ὥστε νὰ τοῦ προσθέτῃ καὶ μερικὰς λέξεις βάρβαρες, γιὰτὶ, λέει, αὐτὲς ἀποδίνουν καλῆτερα ἐκείνη τὴ στιγμὴ τὴν ψυχικὴ του κατάστασιν.

Ἔτσι σχηματίστηκε μιὰ καινούργια γλῶσσα, ἡ σωστότερα πολλῆς καινούργιας γλῶσσας, που ὅλες μαζί ὀνομάζονται καθαρεύουσα. Καὶ εἶναι ἡ καθαρεύουσα μιὰ κούνια κρεμαστὴ που πάει κ' ἔρχεται ἀνάμεσα στὴν ἀρχαία καὶ στὴ δημοτικὴ. Περιμένουμε νὰ σταθεῖ ἡ κούνια, ἀλλὰ θὰ ἀποδείξουμε στὰ ἐπόμενα ὅτι δὲ θὰ σταθεῖ: Εἶναι τὸ ἀεικίνητο. Ἀναχωρεῖ ἀπ' τὴ δημοτικὴ, τραβᾷ κατὰ τὴν ἀρχαία, ἀλλὰ κοντοστέκεται, γυρίζει τρέχοντας, κάτῃ λησμώνησε, πάει νὰ τὸ πάρῃ, ἀλλὰ μετανοοῦναι, ντρέπεται, τὸ κρύβει σὲ παρένθεσιν νὰ μὴν τὸ ἴδουν, πηδᾷ στὴν ἀρχαία, ἀρπάζει κάτῃ τι κι' ἀπὸ κεῖ, ἀλλὰ δὲν εἶναι τῆς μόδας, θὰ τὴ γελάσουν, τὸ βάζει στὸ ράφι, ἴσως αὔριο τὸ μεταχειριστεῖ...

Ὅριστε μερικὰ δείγματα ἀπὸ διάφορες καθαρεύουσες :
 «Τωόντι τοίνυν μὲ φιλεῖς ;... Μακρὰν μου ὅταν μένης, οὐ μὲ
 λημονεῖς ;... βεβαιότατον ἐστίν ;... Οὐ μὲ φιλεῖς ὡς πρόην... Ἡ
 ἀγάπη σου μενεῖ μοι πᾶσαν τὴν αἰωνιότητα ;... Ἄλλως δυνατόν
 ἐστὶ πως ;...» Κλ. Ραγκαβῇ «Τουλιανὸς ὁ Παραβάτης».

«Ἡ «Ἑστία» μετ' ἰδιαιτέρας χαρᾶς σφίγγει τὸ χέρι (=χεῖρα)
 ἀμφοτέρων τῶν φίλων οἰκογενειῶν, εὐχομένη εἰς τὸ χαριτωμένο
 (=χαριτόβρυτον) καὶ ταιριαστό (=εὐάριστον) ζευγάρι (=ζευ-
 γος) τὴν εὐτυχισμένην (=εὐτυχῇ) καὶ ἀνέφελον ζωὴν τοῦ παλαιοῦ
 καλοῦ καιροῦ (=χρόνου)». «Ἑστία» 11 Ὀκτ. 1995, σ. 4, στ. 2.

«Σήμερον διδάξουσιν ἐν τῇ Ἑταιρίᾳ τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ...»
 Λυριον ὁμιλήσει ἐν τῷ ναῶ...» Αὕτῃ ἡ καθαρεύουσα ἀρνηση δὲν
 ἔχει σ' αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι πῶτε δὲ λένε **δχι**, πάντα **ναί** λένε.

«Τὸ θέλει δι' ἀπλοῦ προσδιορισμοῦ τῆς ἀσβέστου ἐξενεγκεῖν
 κρίσιν ἐστὶ διατρέχειν τὸν κίνδυνον τοῦ ἀπατηθῆναι». Γεωργι-
 κὸν Δελτίον Ὑπουργείου Ἑσωτερικῶν, ἔτος 5ον, τεύχος 3ον,
 σελ. 132.

«Προσέξετε τὰς μύτας σας. Παρατηρήθη, ὅτι τὸ αὐτοκίνητο
 κάμνει κόκκινες τὰς μύτες...». «Ἀκρόπολις» 14 Αὐγ. 07, σ. 1,
 στ. 7.

«Πανθ' ὅσα, ἔσθ' ὅτε, τοῦθ' ὅπερ, ἐσαι, οὐτως, καθ' ἅπασαν,
 ἀείποτε, προὔτιθετο, νύκτωρ καὶ ἑξαλίνης, οὐ σμικρὰ προσγίγνε-
 ται προκεχωρηκυῖας οὐσης, σεσηπότα καὶ ὀδωδότα, καταδείκνυ-
 σιν αὐθις, μετὰ τῆς εὐ ἡγμένης...».

«Ἦν ἐποίησατο—ἦν ἐποίησε—τὴν ὁποίαν ἔχαμε».

«Πάντας τοὺς ἑαυτῶν φίλους—ὅλους τοὺς φίλους τῶν».

«Οὐδεὶς ὁ ἀντιλέξων—οὐδεὶς ὑπάρχει ὅστις νὰ ἀντεῖπῃ—κα-
 νεῖς δὲν ὑπάρχει ὁ ὁποῖος νὰ ἀντεῖπῃ».

«Ἦκουσα αὐτοῦ λέγοντος—ἤκουσα αὐτὸν λέγοντα—τὸν ἤκουσα
 νὰ λέγῃ».

«Τὸ παραιτεῖσθαι τινα τῆς ἑαυτοῦ θέσεως—τὸ νὰ παραιτῇται
 τις τῆς θέσεώς του—τὸ νὰ παραιτῇται κανεὶς ἀπὸ τὴν θέσιν του».

«Τρεῖς λωρίδαι μαῦραι, λωρίδαι ἀτελεύητοι «Πραῖα» (Πό-
 λης) 20 Ἰουλ. 08, σ. 3, στ. 1.

«εἰθισμένη ἵνα... οὐδόλως παράδοξον ἵνα... ἀρκεῖ ἵνα...»

«Προῖα» (Πόλης), 3 Σεπτ. 08, σ. 1, στ. 1.

«ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν τῷ κατέφευγον ἰσχυρὸν γρόνθον καὶ εἷς ἄλλος
 τοῦ ἔβαλε μία τρικλοποδιά...»

«Ἐμπρός», 1 Νοεμ. 08, σ. 6, στ. 2.

«Παρατήρησα ὅτι τὰ ὄπτα του ἦσαν ὑπερμέτρως ἐρυθρὰ.—Διατί
 εἶναι ἔτσι κόκκινα τ' αὐτιά σου ; τὸν ἠρώτησα».

«Ἀθήναι», 6 Δεκ. 08, σ. 1, στ. 2.

«... ἡ κλεῖς... μὲ τὸ κλειδί... τοῦ κλειδιού...»

«Σκρίπ», 10 Δεκ. 08, σ. 1, στ. 6.

«Τὸ μουστάκι... τοῦ μουστακος...»

«Ἐμπρός», 13 Δεκ. 08, σ. 2, στ. 2.

«Ἐἶνε προσωριμὸν ἵνα μένῃ... ἐτόλμησαν ἵνα κηρύξωσι...δὲν
 ἀρμόζει ἵνα ὑβρίζῃ...»

«Ἐμπρός», 29 Δεκ. 08, σ. 1, στ. 5, 6.

«ἐξέμασε ψωμία, κουλούρας... θὰ ὑπάγω διὰ νερόν.»

«Ἀθήναι», 31 Δεκ. 08, σ. 1, στ. 4, 5.

«ὅτι ἡ προφορὰ αὐτῶν εἶνε οἷα» περ καὶ ἐπὶ Περικλέους οἱ
 Ἀθηναῖοι εἶχον... ὡς **εἶοικε**... λίαν ἀγαμένως ἀποδέχεται...»

«Ἀθήναι», 31 Δεκ. 08, σ. 2, στ. 1.

«τὰ πηρούνια... κατασκευῆς περονῶν... μὲ τὰ πηρούνια... ἀντὶ
 περόνης...»

«Ἀθήναι», 31 Δεκ. 08, σ. 4, στ. 5.

«...μὲ τῆς ποάντες των εἰς τὸ χέρι... τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ξυ-
 λίνων καὶ ὑψηλῶν τακουνίων των... Ροκάνες, ταμπούρα, σφυρί-
 τρες, τρακατροῦκες... τρουμπέτες, καραμούζες... Κάτι πολύχρω-
 μες κορδέλες, κόκκινες, κιτρινες, γκρι, ἄσπρες, θαλασσιές, οὐ-
 ρανί...»

«Ἀθήναι», 1 Ἰαν. 09, σ. 3, στ. 4

«τὸ αὐγὸ... ἀμούστακον μπαρμποῦνι... τὸ ρετσινάτο... τζαμπα-
 τζήδες τοῦ γλεντιού»

«Ἀθήναι», 4 Ἰαν. 09, σ. 1, στ. 2.

«τὴν χροάν των ἀπικῶν ἴσιν τὴν μᾶλλον ἡμερόεσσαν... Ρόδα
 περιέσαινον τὴν διαφανῇ ἐσθῆτα... λευχεύοντες... κυανένοντος...»

«Εμπρός», 6 Ιαν. 09, σ. 2, στ. 2.

«δὲν δικαιούται ἕκαστος λαὸς ἵνα ὀρίσῃ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ...
Εἰ δ' ἤθελεν ὁ ἀρθρογράφος νὰ εἴπῃ... ἐπειρᾶτο ὅπως θρασύῃ...
πειρᾶται ὅπως δικαιώσῃ... εἰ ἐτόλμα νὰ ἐλθῇ... δὲν ἤρμοζεν ἵνα
ὀνομάσῃ αὐτόν».

«Εμπρός», 6 Ιαν. 09, σ. 2, στ. 6.

«ἀπέσχοντο παντὸς πραξικοπήματος... ἐλπίδα τοῦ ἀνακτήσα-
σθαι... δύναται νὰ εἶνε ἀίγεινόν τὸ συναίνεσαι...»

«Εμπρός», 7 Ιαν. 09, σ. 4, στ. 3, 4.

«τὸ μυρμηγκι... σβερχιάν... κλωτσιάν... τὰ γυαλιά των... ἐπλημα-
τοικολογοῦσαν... πληματοικολογοῦν... φούντες, βράκες... οἱ μπα-
κάληδες... ἔτσι... μὲ ὄλαις τῆς ἐλπίδος, τὰ τουρσιά, τοὺς χαλβάδες
καὶ τὰ φασόλια των.»

«Ἀθῆναι», 8 Ιαν. 09, σ. 1, στ. 1.

«τῆς βιεννέζικης ὀπερέττας... ἐγκεκορδυλημένον εἰς σκυθικὰς
σιούρας ἢ τοῦλάχιστον εἰς βαρύτατα παλὰ καὶ ταμπάρα... πλήρης
χάρITOS καὶ διαβολιᾶς καὶ σπινθηροβολίας καὶ τοακτινιάς... αἰ-
δήμων, ἡμερόεσσα...»

«Εμπρός», 22 Ιαν. 09 σ. 3, στ. 3.

«...μεγάλο καλὸν... ἕως ὅτου ἰδοῦμεν... μερικὰς σκέψεις ἀπο-
κρηάτικας... πολυδαπάνους Ἀποκρηάς... ἐξ ὧν ἐβγήκαν... τὰς
Ἀθηναϊκὰς ἀποκρηάτικας ἐμπνεύσεις.»

«Σκρίπ», 23 Ιαν. 09, σ. 1, στ. 4.

«οὐ παύονται προσεθέντες... ἢ διδόντες...»

«Εμπρός», 5 Φεβρ. 09, σ. 3, στ. 1.

«...τανῦν ἐν χρήσει εἰσὶν... ἔχεται ἀπρίξ...»

«Ἀθῆναι», 22 Φεβρ. 09, σ. 1, στ. 5.

«ἢ μπουρμπουλήθρες αὐταί...»

«Καιροί», (Ἀθ.) 30 Μαΐου 09, σ. 3, στ. 3.

«νέαι παραξενιές...»

«Σκρίπ», 9 Ιαν. 09, σ. 4, στ. 3.

ΜΙΑ ΑΙΡΕΣΗ

Ὡς τώρα δὲν ἔκαμα ἄλλο παρὰ νὰ ἐκθέτω πράγματα
ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε ὑποκειμενικὴ ἀντίληψη. Βέβαιον
εἶναι ὅτι στὸ σχολεῖο μαθαίνουμε γλῶσσα διαφορετικὴ
ἀπὸ κείνη που μιλοῦμε σπῆτι, καὶ ὅτι τὴ γλῶσσα αὐτὴ ὁ
δάσκαλος δὲν τὴ μιλεῖ. Συζήτηση δὲν παίρνει πὼς τὴ
γλῶσσα τοῦ σπιτιοῦ μας τὴ θεωροῦμε βάρβαρη καὶ χυ-
δαία. Ἀμφιβολία δὲν ὑπάρχει ὅτι πολὺν καιρὸ τὸ ἔθνος
μας ἔθρεψε τὴν ἐλπίδα νὰ ξαναγυρίσῃ στὴν ἀρχαία καὶ
ὅτι τὸ σκέδιο αὐτὸ ἐγκαταλείφτηκε ἀργότερα. Φανερό
εἶναι τέλος περὶ ἡ καθαρύουσα, ἡ γλῶσσα αὐτὴ που γεν-
νήθηκε πρόωρα στὴ μέση τοῦ ταξιδιοῦ, δὲν εἶναι μιὰ
ὀρισμένη γλῶσσα. Τώρα θὰ ἐξετάσουμε ἂν ἡ γλῶσσα
αὐτὴ εἶναι ὄργανο κατὰλληλο γιὰ τὴν ἐθνικὴ πρόοδο.

Στὸ ζήτημα αὐτὸ ξέρουμε πολὺ καλὰ ποιὰ εἶναι ἡ γνώ-
μη τῆς μεγάλης πλειοψηφίας τοῦ ἔθνους: Ὅτι ἡ γλῶσσα

που θα χρησιμέψει για την πρόοδό μας δεν μπορεί να είναι άλλη απ' την καθαρύουσα: 1ο γιατί αυτή μόνη ανταποκρίνεται στις ανάγκες ενός μορφωμένου ανθρώπου, 2ο γιατί μαθαίνοντας αυτήν επικοινωνούμε ευκολότερα με τους μεγάλους μας δασκάλους, τους αρχαίους, και τέλος 3ο γιατί μ' αυτήν αποχτούμε περισσότερα δικαιώματα στην υπόληψη και στο σεβασμό των άλλων εθνών.

Αυτά για τους πολλούς είναι σήμερα αξιώματα, που καταντᾷ καμιά φορά επικίνδυνο να τα συζητήσεις, γιατί μπορεί να σου ἀμφισβητήσουν τον πατριωτισμό σου, και το λογικό σου ἀκόμα. Υπάρχει όμως και μιὰ μικρή μειοψηφία, από ανθρώπους που δε ζητούν διόλου να καταστρέψουν το "Έθνος, όπως φαντάζεται ο κοσμάκης, που είναι απ' ἐναντίας πατριώτες της πρώτης γραμμής, οι όποιοι στο ζήτημα αυτό έχουν γνώμη διαμετρικώς αντίθετη. Υποστηρίζουν πως ή γλώσσα που γράφουμε δεν είναι δική μας, πως είναι γλώσσα πλαστή, ότι πήραμε κακό δρόμο, και ότι ἐνόςω μεταχειριζόμαστε γλώσσα που δεν την αισθανόμαστε βαθειά μέσα στην καρδιά μας, δε θα έχουμε σωστή εκπαίδευση, δε θα μορφώσουμε λαό, δε θα γεννήσουμε ἀληθινὰ πνευματικά έργα, και ότι μόνο με τη καλλιέργεια της δημοτικής γλώσσας θα προκόψει το "Έθνος.

Την πρώτη στιγμή λέει κανείς πως αυτοί οι άνθρωποι θα έχουν χάσει τὰ λογικά τους. Δηλαδή μάς λένε μ' άλλα λόγια, πως για να μορφωθούμε πρέπει να μιλούμε σαν τους χωριάτες, και πως για ν' αποκτήσει το Έθνος μας ἀληθινή φιλολογία, πρέπει τὰ πνευματικά προϊόντα μας να γράφονται στη γλώσσα που καταλαβαίνουν οι αγράμ-

ματοι άνθρωποι. Τέτοια πράγματα ούτε συζητιούνται. Δεν είναι βέβαια δυνατό να εκφράσουμε τις λεπτές απόχρωσες των αισθημάτων μας, ούτε να κάμουμε την ἀνάλυση ενός επιστημονικού θέματος, με την πρωτόγονη ἐκείνη γλώσσα που μεταχειρίζεται ο χωριάτης όταν σκάβει τη γη και όταν φορτώνει το κάρρο του. Αυτήν την ἀπάντηση θα δώσει κάθε φρόνιμος άνθρωπος, κ' έτσι λύνεται το γλωσσικό ζήτημα χωρίς κόπο.

Εν τούτοις καθήκον μας βέβαια είναι, πριν τους καταδικάσουμε τους όπαδούς της νέας ιδέας, πριν τους δώσουμε το διπλωμα της τρέλλας, να φροντίσουμε να καταλάβουμε κάπως καλύτερα τί λένε και ποῦ ἀπάνω στηρίζουν την πρωτότυπη θεωρία τους.

Τὰ κυριότερα σημεία της θεωρίας αυτής εἰνε τὰ ἀκόλουθα.

1ο. "Ότι ή γλώσσα μας ή φυσική, δηλαδή ή γλώσσα του λαού, δεν είναι «χυδαῖον ἰδίωμα» όπως ἐμεῖς νομίζαμε ως τώρα· πως ή ιδέα αυτή καρφώθηκε μέσα μας, ἐπειδὴ αυτήν τη γλώσσα μόνο στις ἀνάγκες της κοινής ζωής συνειθίσαμε να τη μεταχειριζόμαστε. Τὸ χαρακτηριστικό λοιπὸν της προστυχιάς, που τὸ ἀποδίνουμε στη γλώσσα, δεν ἀνήκει στη γλώσσα, ἀνήκει στὰ πράγματα που λέμε μ' αυτήν την γλώσσα, και φταίει τόσο λίγο ή γλώσσα γι' αυτή την ἀσκημία, όσο φταίει ο καθρέφτης όταν καθρεφτίζει ἄσχημα ἀντικείμενα. Προσθέτουν μάλιστα, πως αυτή ή περιφρονημένη γλώσσα είναι μιὰ απ' τις ὡραιότερες γλώσσες που υπάρχουν σήμερα στὸν κόσμο.

2ο. "Ότι ή γλώσσα μας δεν είναι ἀποτελεσματικὰ διαφθοράς,

παρά είναι γνήσιο τέκνο της αρχαίας, γεννημένο σύμφωνα με όλους τους νόμους της γλωσσικής επιστήμης. Ότι αυτό που συνειθίσαμε να θεωρούμε διαφθορά δεν είναι άλλο παρά ή εξέλιξη ή φυσική που παθαίνει κάθε γλώσσα με τους αιώνες. Καμιά γλώσσα δε μένει αναλλοίωτη σαν αγαλμα· οι γλώσσες αλλάζουν ολοένα, όπως αλλάζει ο οργανισμός ενός ζωντανού ανθρώπου. Λοιπόν δεν είναι λάθος, όταν λέμε το χέρι, το πόδι, αντί ή χειρ, ο ποός, όπως δεν είναι λάθος όταν ο Ιταλός λέει la mano, il piede, αντί manus, pes.

3ο και σπουδαιότερο. Ότι με την καθαρεύουσα δεν είναι δυνατό να προσδέψουμε, γιατί ή καθαρεύουσα, όπως κάθε γλώσσα φκιστή, μπορεί να μιλεί στο νοῦ, είναι όμως έντελως άνίκανη να μιλήσει στην καρδιά. Και αν αυτό δε σημαίνει πολύ σε κάτι όρισμένους κλάδους της πνευματικής εργασίας, όπως στην επιστήμη, έχει απ' έναντίας σημασία άνυπολόγιστη σε όλους τους άλλους κλάδους, και αυτοί οι άλλοι κλάδοι, που ή καθαρεύουσα είναι άνίκανη να τους εξυπηρετήσει, αυτοί είναι δυστυχώς και το θεμέλιο της έθνικής προκοπής. Είναι απ' το ένα μέρος ή διδασκαλία του σχολείου, δηλαδή ή μόρφωση της νέας γενεάς, απ' τ' άλλο ή διδασκαλία του λαού με τις διάφορες μορφές της, θρησκευτική, κοινωνική, πολιτική, είτε προφορικώς γίνεται, είτε με βιβλία, είτε με έφημερίδες.

4ο. Γι' αυτόν τον ίδιο λόγο, που μιλεί μόνο στο νοῦ και όχι στην καρδιά, ή καθαρεύουσα είναι όργανο έντελως άχρηστο για καλλιτεχνική εργασία, έπομένως μ' αυτήν δεν είναι δυνατό να σχηματιστεί έθνική λογοτεχνία, δηλαδή ένα σύνολο πνευματικής παραγωγής, που να καθρεφτίζεται μέσα ή έλληνική ψυχή, με τον πόνο της, με τη χαρά της, με τα όνειρά της.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πρίν αρχίσουμε να εξετάζουμε ένα ένα τα άρθρα της αίρεσης αυτής, θά μου επιτρέψει ο αναγνώστης να μπῶ σε λίγες γενικότητες.

Είπαμε πως επιστήμη δε θά κάμουμε. Υπάρχουν όμως σε κάθε επιστήμη μερικά εξαγόμενα, που αν και κοστίσανε δουλιὰ πολλή για να βρεθούν, όμως εκ των υστέρων παρουσιάζονται τόσο απλά, ώστε περνούν στη δικαιοδοσία όλου του μορφωμένου κόσμου. Τὸ να γυρίζει ή Γῆ άπάντω στὸν άξονά της αντί να γυρίζει ο ούρανός με τ' άστρα γύρω στη Γῆ, είναι μιὰ αλήθεια, που τρώμαζε ή ανθρωπότητα για να την κατακτήσει, και όμως είναι σήμερα τόσο απλό πράμα, ώστε κάθε μορφωμένος άνθρωπος μπορεί να τὸ εξηγήσει στους άλλους με λογική ακαταμάχητη, δίχως να έχει τὰ επιστημονικά εφόδια εκείνων που πρώτοι τὸ ηύραν.

Δέν πιστεύω ν' ἀμφισβητήσει ὁ ἀναγνώστης μου ὅτι κάθε γλῶσσα ὑπῆρξε μιὰ φορά φτωχή καὶ ἀκαλλιέργητη, ἐπομένως ἀνίκανη νὰ ἀνταποκριθεῖ στὶς ἀνάγκες ἑνὸς μορφωμένου μυαλοῦ, καὶ ὅτι καμιά γλῶσσα δὲ βγήκε ἀπ' τὸ στόμα ἑνὸς λαοῦ σὰν τὴν Ἀθηνᾶ ἀπ' τὸ κεφάλι τοῦ Διὸς, μὲ ὅλη της τὴν πανοπλία. Ὅταν ὁ λαὸς που τὴ μιλοῦσε εἴτανε στὰ σπάργανα τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ἡ γλῶσσα του εἴτανε ἀνάλογη μὲ τὶς πνευματικές του ἀνάγκες· ὁ λαὸς ἀγάγια ἀγάγια μορφώθηκε, καὶ ἡ γλῶσσα βάδιζε στὸ πλευρό του καὶ σιγὰ σιγὰ τελειοποιήθηκε.

Ἄς σκεφτοῦμε ὅμως τί σημαίνει σ' αὐτὴν τὴν περίσταση τελειοποιήθηκε, σὲ τί δηλαδὴ ἀλλάζει μιὰ γλῶσσα ὅταν ὁ λαὸς πολιτίζεται, καὶ ἀπὸ τί χαρακτηριστικὰ θὰ διακρίνουμε ἂν μιὰ γλῶσσα ἀνήκει σὲ ἔθνος πολιτισμένο ἢ βάρβαρο.

Θὰ διακρίνουμε στὴ γλῶσσα τρία πράγματα, τὸ λεξικό, τὸ τυπικὸ καὶ τὴ σύνταξη. Π. χ. ἂν θὰ ποῦμε νερό ἢ ὕδωρ, ἄρτος ἢ ψωμί, εἶναι ζήτημα λεξικοῦ· ἂν θὰ ποῦμε ἐπρόοδα ἢ προέλαβον· τίς γυναῖκες ἢ τὰς γυναῖκας, εἶναι ζήτημα τυπικοῦ, καὶ τέλος ὅταν θὰ ποῦμε τὸν εἶδον ἀντὶ εἶδον αὐτόν, μὲ τὸν φίλον μου ἀντὶ μετὰ τοῦ ἐμοῦ φίλου, ἢ διαφορὰ θὰ εἶναι στὴ σύνταξη.

ὑποθέστε τώρα ὅτι σὰς παρουσιάσω μὴν ἀγνωστή σας γλῶσσα, δηλαδὴ μὲ ἄλλα λόγια, σὰς παρουσιάσω τὸ λεξικό της, τὴ γραμματικὴ της καὶ τὸ συντακτικὸ της, καὶ σὰς θέτω τὸ ζήτημα νὰ βρεῖτε ἂν ἡ γλῶσσα αὐτὴ ἀνήκει σὲ ἔθνος πολιτισμένο ἢ ὄχι. Ποιό ἄρα γε ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς γλώσσας θὰ σὰς ὁδηγήσει σ' αὐτὴν τὴ διάκριση; Ἐγὼ λέω, μόνο τὸ λεξικό.

Καὶ πραγματικῶς δὲ φαντάζομαι μὲ ποιὸν τρόπο θὰ μοῦ ἀποδείξετε, ὅτι ὁ λαὸς που λέει ἐπρόοδα εἶναι περισσότερο ἢ λιγότερο πολιτισμένος ἀπὸ κείνον που λέει προέλαβον, ἢ κείνος που κάνει τὸ μέλλοντα μὲ μιὰ λέξη, φαγοῦμαι, ἀπὸ κείνον που λέει θὰ φάγω, ἢ ἀπὸ κείνον, που γιὰ νὰ ἐκφράσει τὴν ἴδια ἔννοια λέει θέλω νὰ φάγω ἢ ὀφείλω νὰ φάγω, ὅπως ὁ Ἀγγλος. Ἐπίσης δὲ βλέπω, γιὰτὶ αὐτὸ καθαυτὸ τὸ γεγονὸς τοῦ νὰ λέει κανεὶς ἐπὶ τῆς τραπέζης ἢ ἐπάνω εἰς τὴν τραπέζαν, ἀκούω τινὸς ἢ ἀκούω τινὰ μπορεῖ νὰ τὸν θέσει μιὰ βαθμίδα παραπάνω ἢ παρακάτω στὸν πολιτισμὸ. Τυπικὸ καὶ σύνταξη εἶναι πράγματα που παρουσιάστηκαν αὐτόματα σὲ κάθε τόπο, γεννημένα ἀπ' τὶς ἰδιαίτερες φυσικὰ καὶ ψυχολογικὰ συνθήκες τοῦ καθενὸς λαοῦ, καὶ που καμιά σκέψη δὲν ἔχουνε μὲ τὸν πολιτισμὸ, ὅπως δὲν ἔχει σκέψη μὲ τὸν πολιτισμὸ, ἂν στὸν ἑναν τόπο οἱ ἄνθρωποι εἶναι ξανθοὶ καὶ στὸν ἄλλο μελαχροinoί, στὸν ἑνα κοντοὶ καὶ στὸν ἄλλο μεγαλόσωμοι.

Ἀπ' ἐναντίας, τὸ λεξικό, δηλαδὴ τὸ ποσό τῶν λέξεων καὶ ἡ ποικιλία τῶν ἐννοιῶν που ἀντιπροσωπεύουν, αὐτὰ θὰ σὰς δείξουνε φῶς φανερά σὲ τί σημεῖο βρίσκεται ἑνας λαὸς, γιὰτὶ ἂν εὑρετε στὸ λεξικό του ὅλη τὴν ἀπειρία τῶν ὅρων τῆς ἐπιστήμης, τῆς φιλολογίας, τῆς καλλιτεχνίας, τοῦ ἐμπορίου, τῆς βιομηχανίας, θὰ πεῖτε πως ὁ λαὸς αὐτός εἶναι πολιτισμένος, ἀνῶμως τὸ λεξικό του περιέχει μόνο ψωμί, νερό, σπῖτι, ... δηλαδὴ μόνο τίς λέξεις που σχετίζονται μὲ τὴν πρώτη ἀνάγκη τοῦ βίου, θὰ πεῖτε πως αὐτὸς εἶναι καὶ οἱ μόνες ἀνάγκες που αἰσθάνθηκε ὁ λαὸς αὐτός ὡς τὴν ὥρα, ἐπομένως βρίσκεται στὴ ἀρχέγονή του κατάσταση.

Τί θα κάμει λοιπόν μια γλώσσα για να βαδίζει παράλληλα με την πρόοδο του Έθνους; Θα πλουτίζει ολοένα το λεξικό της. Μόλις παρουσιάζεται ή ανάγκη να εκφραστεί μια νέα έννοια, θα εφευρίσκει άμέσως και την κατάλληλη λέξη. Και τη λέξη αυτή άλλοτε θα τη φτιάχνει από δικά της υλικά ζωντανά, άλλοτε θα την παίρνει από ξένη γλώσσα ζωντανή, άλλοτε από αρχαιότερη μορφή γλωσσική, δική της ή ξένη.

Είπαμε θα πλουτίζει το λεξικό της, δεν είπαμε θα το ανανεώνει. Δηλαδή τις λέξεις που υπήρχαν από πριν δε θα τις αλλάξει. Θα προσθέσει νέες λέξεις μόνο εκεί όπου θα έχει και πράμα νέο να εκφράσει, επομένως το ψωμί και το νερό, που υπήρχανε, δε θα πάρουν νέα ονόματα. Και ο λόγος είναι απλούστατα ότι δεν υπάρχει λόγος για να γίνει το εναντίο, γιατί ή κοινή λογική λέει, πως ένα πράμα που υπάρχει, που έχει το δικαίωμα της πρώτης κατοχής, τότε μόνο αλλάζει, όταν εκείνο που θα το αντικαταστήσει εκπληρώνει το σκοπό τελειότερα. Άλλά εκείνο που ονομάζουμε ψωμί δεν παρασταίνεται διόλου καλύτερα όταν θα το πούμε άφτος.

Λοιπόν ή γλώσσα, για να τελειοποιηθεί, θα πλουτίζει το λεξικό της. Θα πλουτίσει άραγε και το τυπικό της; Όχι. Το τυπικό και ή σύνταξη με την καλλιέργεια της γλώσσας καμμιά ουσιαστική αλλοίωση δεν παθαίνουν. Πολλή εξήγηση το πράμα δε χρειάζεται. Ή γραμματική υπάρχει πριν απ' την καλλιέργεια. Γιατί, αν ο λαός ο απολίτιστος δε λέει ποτέ του φιλοσοφώ, θα φιλοσοφήσω, εφιλοσόφησα, λέει όμως τρώγω, θα φάγω, έφαγα, κοιμούμαι, θα κοιμηθώ, έκοιμήθηκα,... και τα ρήματα

τρώγω, κοιμούμαι, με το να παρασταίνουν λειτουργίες του υλικού βίου, δε θα πει πως δεν τους χρειάζονται όλοι οι χρόνοι και όλες οι έγκλισες που χρειάζονται και σε κάθε άλλο ρήμα. Όμοίως, αν δεν τον ενδιαφέρουν οι μεσημβρινοί και ο ίσημεριος, το τηλεσκόπιο και το μικροσκόπιο, έχει όμως στη γλώσσα του πλήθος ουσιαστικά και επίθετα, που τα μεταχειρίζεται στον ένικό, στον πληθυντικό και σ' όλες τις πτώσεις.

Όστε τα καλούπια είναι έτοιμα. Κάθε καινούργια λέξη λοιπόν που θα φτιάσει ή που θα πάρει από άλλη γλώσσα, χωρίς να το θέλει, χωρίς να το σκεφτεί, θα την ταιριάζει σ' ένα απ' αυτά τα καλούπια. Γιατί; Κι' έδω, όπως στην προηγούμενη περίπτωση, δεν υπάρχει γιατί. Το γιατί είναι που δεν υπάρχει λόγος για να γίνει το εναντίο. Ύπάρχουν και παραδείγματα όπου δε γίνεται έτσι, μα ίσια ίσια που είναι τόσο λίγα και τόσο άφύσικα πράματα, ώστε αντί να άναιρθν τον κανόνα, άναδείχνουν περισσότερο τη δύναμή του. Λέει π.χ, ή γαλλική le maximum - les maxima, un solo - des soli, λέει και ή γερμανική das Thema - die Themata, έχι όμως και όν. das Thema, γεν. des Themas κτλ. Αν σταθεύμε απ' την άποψη της καθαρεύουσας, αν την πάρουμε δηλαδή ως κανόνα, τότε τα άνάλογα των παραπάνω παραδειγμάτων είναι: ο Μπόερ - οι Μπόερς, ή άλω - της άλω, ο ιζέντλεμαν - οι ιζέντλεμεν, ο κάλως - οι κάλω, που τα γράφουν πολλοί άγγλομαθημένοι και άρχαιομαθημένοι.

Τα ίδια εφαρμόζονται στη σύνταξη. Δεν υπάρχει κανείς λόγος για να τροποποιηθούν οι γενικοί νόμοι στην πλοκή της φράσης. Αν ή γλώσσα έλεγε π. χ. ως τώρα επάνω

εις την τραπέζαν, δὲ θὰ ἐπινοήσῃ ἐπίτηδες τώρα μιὰ καινούργια πρόθεση καὶ μιὰ καινούργια σύνταξη, ἐπὶ τῆς τραπέζης, γιὰ τὸν ἀπλούστατο λόγο ὅτι αὐτὴ δὲ λέει τίποτε περισσότερο ἀπ' τὴν ἄλλη.

Θὰ πεῖτε ὅμως: Τὸ πρᾶμα πάει καλὰ ἐνόσω ἡ σχέση ἐννοιῶν που θέλουμε νὰ ἀποδώσουμε στὴν καλλιεργημένη γλῶσσα ἔχει τὴν ἀντίστοιχὴ τῆς στὴ γλῶσσα τῆς κοινῆς ζωῆς· τί θὰ γίνῃ ὅμως ἂν παρουσιαστῇ ἀνάγκη νὰ σχετίσουμε δυὸ ἐννοιες μὲ κάποιον τρόπο που δὲν ἀπκνιέται στὴ φυσικὴ γλῶσσα; Τότε ἡ γλῶσσα θὰ πάρει ἀπ' τὴν καθημερινὴ ὁμιλίαν τὸ συνδυασμὸ που συγγενεύει περισσότερο· αὐτὸς μὲ τὴν χρῆση θὰ πάθῃ ἓνα τράδηγμα, ἓνα τέντωμα πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος, θὰ ξαπλωθεῖ ἡ ἐννοιά του, θὰ ἀποχτήσῃ, ἂν εἶναι ἀνάγκη, ἐννοια μεταφορικὴ, κ' ἔτσι θὰ σκεπάσῃ τὸ κενὸ που δημιουργήσῃ ἡ νέα γλωσσικὴ ἀνάγκη. Ἄν π. χ. ἡ φυσικὴ γλῶσσα λέει τὸ ποιῆρι εἶναι ἀπάνω στὸ τραπέζι, ἡ γλῶσσα τῆς πνευματικῆς καλλιέργειας θὰ πάρει τὸ συνδυασμὸ ἀπάνω στὸ, θὰ τοῦ δώσει ἐννοια μεταφορικὴ, καὶ θὰ πεῖ μιλῶ ἀπάνω σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα· δὲ θὰ ἐπινοήσῃ νέο μόριο καὶ νέα σύνταξη, γιὰ νὰ πεῖ μιλῶ ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ ζητήματος, ἀφοῦ δὲ λέει ποτὲ τὸ ποιῆρι εἶναι ἐπὶ τοῦ τραπέζιου.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι σὲ μιὰ γλῶσσα καλλιεργημένη ἡ φράση εἶναι συνήθως πιὸ σύνθετη, περιέχει πολλὰ φράσεις κρεμασμένες τῇ μιᾷ ἀπ' τὴν ἄλλη, ἐνῶ στὴ γλῶσσα τῆς κοινῆς ζωῆς οἱ φράσεις εἶναι πάντα πιὸ κομμένες καὶ ἀνεξάρτητες. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲ σημαίνει καθόλου πως ἄλλαξαν οἱ γενικοὶ νόμοι τῆς σύνταξης. Σημαίνει πως ὁ νοῦς, ὅταν βρίσκειται σὴν ἐντονότερη λειτουργία του, φτιάχνει ἓνα

οἰκοδόμημα συνθετότερο, καὶ τὸ οἰκοδόμημα αὐτὸ πρέπει ἡ γλῶσσα νὰ τὸ παρουσιάσῃ ἀκέραιο, γιὰ νὰ φανεῖ ὁ λογικὸς σύνδεσμος τῶν μερῶν του. Ὁξω ἀπ' αὐτὸ, οὐσιαστικὴ διαφορά καμιά. Ἄν προσέξετε μὲ παιὼν τρόπο αὐτὴ ἡ πολυσύνθετη φράση εἶναι πλεγμένη, τοὺς ἴδιους ἀρχικοὺς νόμους θὰ βρεῖτε.

Κεντὰ στὸ νοῦ ὅτι σ' ἓνα πρᾶμα ἐλαστικὸ, ὅπως εἶναι ἡ γλῶσσα, καὶ ὅπως εἶναι κάθε κοινωνικὸ φαινόμενο, ἅμα σκαλίσῃ κανεὶς μὲ ὑπομονή, πάντα θὰ βρεῖ μιὰ ἐξαίρεση. Ἡ γαλλικὴ γράφει je voudrais que vous allassiez ἐνῶ στὴν κοινὴ ὁμιλίαν προτιμᾷ que vous alliez. Ἐξαίρεση καὶ κανόνας εἶναι δυὸ λέξεις, που στὸ χαρτί βέβαια πιάνουν τὸν ἴδιο τόπο καὶ ἴσο ποσὸ μελάνη χρειάζονται γιὰ νὰ γραφοῦν. Κανόνας καὶ ἐξαίρεση, στὴ φύση, εἶναι δυὸ πράγματα ἄνισα, που μπορεῖ ἐκεῖνος νὰ εἶναι γίγαντας κ' ἐντὶ μερμύγκι, μπορεῖ ἡ ἐξαίρεση νὰ πνίγεται στὸν ὠκεανὸ τοῦ κανόνα. Πόσο θολώνουν οἱ λέξεις τὰ ζητήματα! Ἐξαίρεση ἔχει ἡ γαλλικὴ· γιατί νὰ μὴν ἔχουμε κ' ἐμεῖς ἐξαίρεση; ἀφοῦ εἶν' ἡ ἴδια λέξη! Παραπέρα θὰ μάθουμε νὰ ξεχωρίζουμε τὸν κανόνα ἀπ' τὴν ἐξαίρεση, καὶ θὰ ἴδουμε ὅτι στὴ δική μας τὴν περίπτωσιν ἡ ἐξαίρεση ἔγινε ἀναίρεση καὶ ἔφαγε τὸν κανόνα.

Ἡ γραπτὴ γλῶσσα βέβαια ἔχει πάντα συντηρητικὸ χαραχτήρα, καὶ ἐπειδὴ ἡ γλῶσσα τῆς ὁμιλίας μὲ τοὺς αἰῶνες παθαίνει μεταβολές, συμβαίνει λοιπὸν νὰ ὑπάρχει μεταξὺ τους μιὰ μικρὴ ἀπόσταση. Ἀλλὰ μόλις αὐτὴ ἡ ἀπόσταση γίνῃ αἰσθητὴ, δηλαδὴ πολλοὺς αἰῶνες πρὶν φτάσῃ στὸ ἀναικονόμητο χάσμα τὸ δικό μας, ἀμέσως ἡ γραπτὴ ὑποχωρεῖ, ποτὲ δὲν ὑποχωρεῖ ἡ γλῶσσα τῆς ὁμι-

λίας. Ἡ γαλλικὴ ἔλεγε ἕναν καιρὸ je faisais, ἀργότερα αὐτὸ ἔγινε je faisais, καὶ ἡ γραπτὴ, ἀφοῦ δίστασε λίγον καιρὸ, ὑποχώρησε, καὶ δὲν ἐπιμένει νὰ γράφει je faisais.

Ἴδου μὲ λίγα λόγια πῶς ἀναπτύσσεται μιὰ γλῶσσα, ὅταν δὲν ὑπάρχουν ἐξαιρετικὲς αἰτίες που νὰ τὴ βγάλουν ἀπ' τὴν κανονικὴ τροχιά της, ὅταν τὸ ἔθνος δὲν πάσχει ἀπὸ προγονικὴ ὑπερτροφία. Μιὰ τέτοια γλῶσσα ἔχει ἐνότητα. Δηλαδή ὁ ἄνθρωπος που τὴ μιλεῖ, ὅταν περνᾷ ἀπ' τὸν κύκλο τῆς φυσικῆς ζωῆς στὸν κύκλο τῆς πνευματικῆς καλλιέργειας δὲν ἀλλάζει γλῶσσα, ἀλλάζει μόνο λέξεις, ἐπειδὴ ἀλλάξαν καὶ τὰ ἀντικείμενα τῆς ὁμιλίας του, ἀλλάζουνε, σὰ νὰ ποῦμε, μερικὲς πέτρες στὸ οἰκοδόμημα, δὲν ἀλλάζει ὅμως οὔτε τὸ σχῆμα τῶν πετρῶν, δηλαδή τὸ τυπικὸ, οὔτε ἡ σύνταξη, δηλαδή ἡ τοποθέτηση καὶ τὸ συγκόλλημα τῶν πετρῶν, καὶ τὸ γενικὸ σκέδιο τοῦ οἰκοδομήματος δὲν ἀλλάζει ὁ νοῦς, ὁ ἀρχιτέκτονας τῆς γλώσσας.

Καὶ θὰ παρατηρήσετε που ἡ μορφὴ στὴ γλῶσσα εἶναι στοιχεῖο πολὺ σημαντικότερο ἀπ' τὸ ὅλιμό. Δηλαδή ἐκεῖνο που μᾶς κάνει νὰ διακρίνουμε ἂν μιὰ φράση εἶναι ἐλληνικὴ ἢ γαλλικὴ ἢ γερμανικὴ, δὲν εἶναι τόσο οἱ λέξεις, ὅσο εἶναι ἡ γραμματικὴ. Ὅταν λέτε θὰ φουμάρουμε τοιγάρα, ὁ Ἰταλὸς δὲ σᾶς καταλαβαίνει, θὰ πεῖ λοιπὸν πῶς δὲν εἶναι ἰταλικὰ. Καὶ τότε βέβαια δὲ θὰ εἶναι ἄλλο παρὰ ἐλληνικὰ. Μὰ πῶς αὐτὸ, ἀφοῦ οἱ λέξεις εἶναι ἰταλικές; Τὴν ἐξήγηση θὰ τὴν εὑρετε, ἂν ρωτήσετε γιατί ὁ Ἰταλὸς δὲν κατάλαβε. Ἐκεῖνο που ἐμποδίζει τὸν Ἰταλὸ νὰ καταλάβει εἶναι τὸ θὰ, τὸ - ουμε, τὸ - α, δηλαδή ἡ γραμματικὴ. Ἡ γραμματικὴ λοιπὸν χαρακτηρίζει τὴ γλῶσσα. Ἄν πεῖτε ἀφοῦ ἐγέρθηκα ἀπὸ τὴν κλίνη μου, μιλεῖτε δημοτικὴ

γλῶσσα μὲ λέξεις τῆς καθαρεύουσας, ἐνῶ ἂν πεῖτε σηκώθεις ἐκ τοῦ κρεβατιοῦ μου, μιλεῖτε καθαρεύουσα μὲ λέξεις δημοτικὲς. Καὶ ὁ ἀμόρφωτος Ρωμιὸς πολὺ εὐκολότερα μπορεῖ νὰ πεῖ τὸ πρῶτο παρὰ τὸ δεύτερο, που θὰ πεῖ λοιπὸν ὅτι πολὺ εὐκολότερα μπορεῖτε νὰ προσθέσετε στὴ γλῶσσα του λέξεις, παρὰ ν' ἀλλάξετε τὴ γραμματικὴ της.

Ἐνότητα λοιπὸν γλώσσας δὲ θὰ πεῖ, ἡ γλῶσσα τῶν μορφωμένων νὰ μὴν ἔχει ἄλλες λέξεις ἀπὸ κείνες που καταλαβαίνει ὁ ἀγράμματος, δὲ θὰ πεῖ ὀχλοκρατία στὴ γλῶσσα καὶ στὴ σκέψη. Ἐνότητα γλώσσας θὰ πεῖ, 1ο τὰ πράγματα τὰ γνωστὰ στὸ λαὸ ὁ μορφωμένος νὰ τὰ λέει μὲ τίς ἴδιες λέξεις, 2ο οἱ λέξεις που θὰ προστεθοῦν γιὰ τὰ καινούργια νοήματα νὰ μὴν κάνουν καινούργια γραμματικὴ.

Τώρα, τί γίνεται ὅταν τὰ διάφορα τμήματα ἑνὸς ἔθνους ἔχουν καὶ διάφορα γλωσσικὰ ἰδιώματα; Μήπως ἄραγε, γιὰ νὰ μὴν προσβληθεῖ ἡ φιλοτιμία κανενός, πᾶν καὶ παίρνουμε μιὰ ξένη γλῶσσα; Ὁχι, ἕνα ἀπ' αὐτὰ τὰ ἰδιώματα καλλιεργεῖται καὶ γίνεται κοινὴ ἐθνικὴ γλῶσσα. Καὶ πῶς θὰ γίνῃ ἡ ἐκλογὴ; Μὲ κληρο; Μὲ δημοψήφισμα; Ὁχι. Τὴν ἐκλογὴ θὰ τὴν κάμει ἡ λογοτεχνία, καὶ μάλιστα λίγο στὴν τύχη: Ἐκεῖνο τὸ ἰδιῶμα που θὰ δώσει τοὺς καλλήτερος συγγραφεῖς, ἐκεῖνο γίνεται τῆς μόδας, εἰσάγεται στὰ σχολεῖα, κ' ἔτσι ὕστερα ἀπὸ μερικὲς γενεὲς γίνεται ἡ γλῶσσα τῶν μορφωμένων ὅλου τοῦ ἔθνους. Καὶ τὸ περίεργο εἶναι που συνήθως κανενός δὲν κακοφαίνεται γι' αὐτὴν τὴν προτίμηση. Ὁ λόγος εἶναι ὅτι, ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τοὺς καλοὺς ἐκείνους συγγραφεῖς, καταντοῦν νὰ πιστεύουν πῶς τὸ ἰδιῶμα ἐκεῖνο εἶτανε ἀπ' τὴ φύση

προορισμένο να επικρατήσει. Παθαίνουν δηλαδή ακριβώς εκείνη την απάτη που πάθαμε εμείς με την αρχαία γλώσσα, με μια μεγάλη όμως διαφορά, ότι το ιδίωμά τους εκείνων είναι ζωντανό, είναι σύγχρονο. Της διαφοράς αυτής τις βαρύτερες συνέπειες θα τις ιδούμε σε άλλα κεφάλαια, και θα ιδούμε ότι μια τέτοια γλώσσα εκπληρώνει τον ίδιο προορισμό, σά να εΐτανε λαϊκή γλώσσα όλου του έθνους. "Ωστε η πλάνη των ανθρώπων εκείνων δεν έχει καμιά βλαβερή συνέπεια, έχει καθαρώς θεωρητική αξία, γι' αυτό και δεν εφρόντισε ποτέ κανένας να τη διαλύσει.

Έτσι έγιναν αυτές οι γλώσσες που έχουν το περίεργο χαρακτηριστικό ότι σε πολλά διαμερίσματα της χώρας διαφέρουν αίσθητώς απ' τη λαϊκή, και που γι' αυτό χρησιμεύουν ως σανίδα της σωτηρίας στους προμάχους της καθαρεύουσας. Δέ γεννήθηκαν απ' τα βιβλία, δεν έχουν πατρίδα το χαρτί, έχουν πατρίδα τη φύση, λαϊκές εΐτανε κι' αυτές, αλλά, αντί να είναι λαϊκές σ' όλο το έθνος, εΐτανε λαϊκές σ' ένα τμήμα του έθνους.

Τη γερμανική γλώσσα, λέει, την εφκίασε ο Λούθηρος, ο Λέοιγγ, και δεν ξέρω ποιός άλλος. Οι Λούθηροι δε φκιάνουνε γλώσσες· το μονοπώλιο της κατασκευής των γλωσσών το έχουν οι λαοί.

Το τί έκαμαν οι Λούθηροι είναι πολύ εύκολο να το καταλάβει κανείς. Διαλέξανε κ' επιβάλλανε την εκλογή τους. Ηύραν π. χ. περπατούσαμε και περπατάγαμε, τους άρεσε περισσότερο κάποιο απ' τα δυό και το γράψανε, δεν έγραψαν όμως περιπατούμεν. Άκουσαν ψόφα και βρήκα και πάλι διάλεξαν· δεν έγραψαν εύρον.

Πόσο απέχει αυτό από το φκιάσιμο γλώσσας όπως το

φαντάζονται μερικοί που το γράφουν, ή τουλάχιστο όπως το φαντάζονται εκείνοι που το διαβάζουν: Σά να πούμε πως ο Λούθηρος ηύρε περπατούσαμε και περπατάγαμε, δεν το άρεσε κανένα, και τότε εΐπε: «Πρέπει να βρούμε έναν άλλον τύπο· και έπειδή δεν έχουμε προγονική γλώσσα ένδοξη για να τον πάρω από κει, είναι όμως ανάγκη με κάθε θυσία οι μορφωμένοι άνθρωποι να το λένε διαφορετικά απ' το λαό — γιατί άλλοιως πως θα τους ξεχωρίζουμε; — γι' αυτό πρέπει να φκιάσω εγώ. Λοιπόν διατάζω στο έξης να το λένε περπατούμεν».

ΠΛΑΝΕΣ

“Ας ιδούμε τώρα πώς σχηματίστηκε ή δική μας ή καθαρεύουσα. “Οτι δὲν ἀκολουθήσε τὸ γενικὸ κανόνα, τὸ ξέρουμε. Ἀλλὰ οἱ γενικοὶ κανόνες δὲν πρέπει νὰ ἐφαρμόζονται τυφλά. Ὅφειλουμε λοιπὸν νὰ ἐξετάσουμε ἕναν ἕναν τοὺς λόγους που εἶχε γιὰ νὰ παραθεῖ τὸν κανόνα, καὶ νὰ ιδούμε τί ἀξία ἔχει ὁ καθένας τους.

Ἡ πρώτη δουλειά της εἶταν ν’ ἀλλάξει τὸ λεξικὸ. Κάθε λέξη που δὲν εἶταν ἀρχαία ἔπρεπε νὰ πεταχτεῖ ἔξω. Καὶ τὸ πρῶμα πῆγαινε κάπως, ἐνόσω ἡ λέξη εἶχε στὴν ἀρχαία τὴν ἀντίστοιχὴ της. Ἀντὶ νὰ σηκωθοῦμε ἀπ’ τὸ κρεβάτι μας, *ἐγειρόμεθα* τῆς κλίνης μας, ἀντὶ νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὸ σπίτι, *ἐξερχόμεθα* τῆς οἰκίας, ἀντὶ νὰ βάλουμε νερὸ στὸ κρασί μας, *θέτομεν ὕδωρ εἰς τὸν οἶνον ἡμῶν*.

Ἐξακολουθώντας ἔτσι, εἶπαμε πως νωρὶς ἢ ἀργὰ θὰ τελειώσουμε μιὰ φορὰ, ἀφοῦ τὸ ὕλικὸ εἶταν ἕτοιμο στὴν

ἀρχαία. Ἀλλὰ ἔξαφνα θυμηθήκαμε κάτι που μᾶς εἶχε ξεφύγει ἀπ’ τὸ νοῦ. Θυμηθήκαμε ὅτι ζοῦμε στὸ σημερινὸ κόσμο, ὅτι φοροῦμε καπέλλα καὶ κραβάτες καὶ κολλάρια καὶ μανικέτια, παλιὰ καὶ ζακέτες καὶ σακάκια καὶ γελῆκα καὶ πανταλόνια καὶ ρεδιγκότες καὶ φράκα, σκαρλίγια καὶ μποτίνια καὶ μπότες καὶ λουστρίνια καὶ γκέτες,... ὅτι μεταχειριζόμαστε χουλιάρια, περούνια, πετοέτες, πιάτα, πιατέλες, σουπιέρες,... ὅτι τρῶμε μπριζόλες καὶ μπιφτέκια καὶ φιλέτα, πουργέδες καὶ σάλτσες καὶ γαρνιτούρες καὶ μαγιονέζες, κρέμες καὶ πάστες καὶ τοῦρτες, καφέ καὶ τσαϊ καὶ τσοκολάτα..., κοντολογίς, ὅτι σὲ κάθε στιγμὴ τῆς ζωῆς μας, σὲ κάθε μέρος που θὰ σταθοῦμε, μὲ κάθε ματιὰ που θὰ ρίξουμε τριγύρω μας, στὸ σπίτι καὶ στὸ δρόμο, στὸ καράδι καὶ στὴ βάρκα, στὸ χωράφι καὶ στὴν στάνη, στὸ σιδεράδικο καὶ στὸ μαραγκοῦδικο, στὸ ἐμπορικὸ καὶ στὸ μοδιστράδικο, στὸ παπουτσίδικο καὶ στὸ ραφτάδικο,... μᾶς ἀνοίγεται ἕνας καινούργιος κατάλογος ἀπέραντος ἀπὸ ὀνόματα ἐλληνικῆς ἢ ξένης καταγωγῆς, που πρέπει ὅλα νὰ μεταφραστοῦν.

Μιὰ τέτοια τρομαχτικὴ ἀνακάλυψη εἶταν ἱκανὴ νὰ μᾶς κόψει λίγο τὴ φόρα πρὸς τὴν ἀρχαία γλῶσσα, καὶ ἴσως μιὰ στιγμὴ κοντοσταθήκαμε συλλογισμένοι, καὶ φοβισμένοι κυττάζαμε ἀπάνω, καταμετρώντας τὸ ὕψος τοῦ βουνοῦ που ἀπροσδόκητα παρουσιάστηκε μπροστὰ μας. Ἀλλὰ ἡ γενικὴ ἀρχὴ εἶχε τεθεῖ, ἡ ἀνατροφή μας εἶχε γίνει πιὰ. Εἶταν ἀρχὰ πιὰ γιὰ νὰ καταλάβουμε πως αὐτὲς οἱ λέξεις ἐὰ φκιάζονται, παίζονται ἐκεῖ που βρίσκονται. Ἐκεῖνοι που μᾶς ἀνάθρεψαν, ἀσυλλόγιστα μᾶς πότισαν τὴν ἀρχὴ πως τέτοιες λέξεις εἶναι ντροπὴ νὰ

γράφονται στο χαρτί, και τόκαμαν αυτό πριν τις μεταφράσουν, και πριν λογαριάσουνε εάν αν μπορεί άνθρωπος νους να τις μεταφράσει. Και βρεθήκαμε με δεμένα τα χέρια: να τις γράψουμε δε γίνεται, να τις μεταφράσουμε δεν μπορούμε.

Και άρχισαμε όπως όπως να μεταφράζουμε. Κ' έτσι γεννήθηκαν τα περιλαίμια και τα περιώμια και τα επιπώτια και τα εσωκάρδια, αί περισκελίδες και αί περικημίδες και αί περιχειρίδες και αί χειρίδες και τα περιπόδια, αί εμβάδες και αί εσμαρίδες, ο πῖλος και το οκιάδιον και το αλεξίβροχον και το αλεξήλιον, τα τρυβλία και αί παροψίδες, τα κονδυλομάχαιρα και αί καλαμογλυφίδες, τα ιχθυηρά και τα γλυκύπηκτα, ἡ ρινόκορις (ταμπάκος!)... και πλήθος άλλα τέτοια χαριτωμένα πραγματάκια.

Τὸ θάρρος τὸ μεγάλο γι' αὐτὸν τὸν ἄγωνά μας τὸ εἶνε ἡ πεποίθησι πως εἶναι ἀνεξάντλητος ὁ πλοῦτος τῆς ἀρχαίας γλώσσας και ἀπέραντη ἡ συνθετικὴ τῆς δύναμις και ἡ παραγωγικὴ, πως δὲν ὑπάρχει ἓνα πράμα που νὰ μὴν μπορεί νὰ τὸ ἀποδώσει. Κ' ἐπὶ βλέπουμε σήμερα σωστοὺς ἐπιστήμονες, ἀνθρώπους ζυμωμένους με γλώσσες εὐρωπαϊκὰς, που εἶδαν ἀπὸ κοντὰ τὸ ἀναμφισβήτητο γεγονός, ὅτι πράματα που ἔχουν ὄνομα στὴ γλώσσα τῆς ὁμιλίας ποτὲ, σὲ καμιά τῆς οἰκουμένης ἀκρῆ, ἢ γραφτὴ γλώσσα δὲν τὰ μεταδρατίζει, τοὺς βλέπουμε, λέω, νὰ σκοτώνουν τὸ μυαλό τους, γιὰ νὰ βροῦν πῶς θὰ ποῦνε στὴν ἐπιστήμη τους μέσα, στὸ σύγγραμμά τους ἢ στὸ μάθημά τους, τὸ κεφαλετύρι και τὸ γιαούρτι, τὸ μέγγενο και τὸ βιδολόγο, και νὰ στενοχωριούνται γιατί οἱ «ἀρμόδιοι», δηλαδή — ποιοὶ νομίζετε; — οἱ φιλόλογοι! δὲν κα-

τόρθωσαν ὥς τώρα νὰ βροῦν κατάλληλες λέξεις γιὰ ὅλα αὐτὰ τὰ πράματα.

Τί ἀναποδογύρισμα λογικῆς! Ὁ κύριος καθηγητὴς τῆς φιλολογίας νὰ πάει στοῦ μαραγκοῦ, ὄχι γιὰ νὰ μάθει και νὰ σημειώσῃ πῶς λέει ὁ μαραγκὸς τὴ στέκα και τὸ κοραστάρι, τὸ οβανῆ και τὸ ξεγυριστάρι, τὸ σιγάτισο και τὸ ομίρι, τὸ ματωκάκι και τὴ μαντραβίλια, τὸ κινόσο και τὸ ζουρόπι, τὴν τάβλα, τὴν πλάντρα, τὸ καθρόνι, τὸ ρόδουλο, τὸ μαδέρι..., παρὰ γιὰ νὰ τὸν διδάξῃ πῶς πρέπει νὰ τὰ λέει! — τὰ ἀντικείμενα ἐκεῖνα, που μέσα στὴ συντροφιά τους μεγάλωσε, που εἶναι πιά γι' αὐτὸν σὰν προσωπικότητες με ψυχὴ, που τὸ καθένα ἔχει ἀποκτήσῃ και γένος ὀρισμένο μέσα στὴ φαντασία του. Θὰ χαμογελάσῃ ὁ κατημένος ὁ ἐργάτης και μόνο με τὴ ἀλλαγὴ τοῦ γένους που μερικὰ θὰ πάθουν. Σὰν ἀλλόκοτα θὰ βρεῖ, τὸ πριόνι του νὰ γίνῃ ἀρσενικὸς πρίων, και τὸ ροκάνι του, ὅταν θὰ γίνῃ ἡ ροκάνη, θὰ τοῦ φανεῖ σάμπως νὰ ντύθηκε φουστάνια.

Ἀλλὰ ἴσως ὁ κ. καθηγητὴς δὲν πάει γιὰ νὰ διδάξῃ τὸ μαραγκὸ τὰ νέα ὀνόματα, παρὰ μόνο γιὰ νὰ κατασκευάσῃ νέες λέξεις εἰδικῶς γιὰ τὴν τάξην τῶν ἐπιστημόνων. Που θὰ πει νὰ στήσῃ φραγμὸ μετὰξὺ αὐτῆς και τοῦ λαοῦ, που ἐπὶ ὁ μαραγκὸς, ἀν διαβάσῃ ἓνα βιβλίον γραμμένο γιὰ τὴν τέχνην του, νὰ μὴν τὸ καταλαβαίνει.

Και ἂς ἀφήσουμε, που γιὰ νὰ κατορθώσῃ ὅλ' αὐτὰ ὁ κ. καθηγητὴς, πρέπει, τίποτα λιγότερο, νὰ σπουδάσῃ τὴν τέχνην τοῦ μαραγκοῦ. Γιατί δὲν ἔχει νὰ μεταφράσῃ μονάχα ἓναν ἀπέραντο κατάλογο ἀπὸ ὀνόματα ἀντικειμένων, ἔχει νὰ μεταφράσῃ και ῥήματα που σημαίνουν

ορισμένες εργασίες, που πρέπει να καθίσει να τις ιδεί, να τις καταλάβει, άλλοιως δεν μπορεί να τις αποδώσει με επιτυχία.

Και αφού τελειοποιηθεί στο μαραγκούδικο ο κ. καθηγητής, θα τραβήξει ίσια για το μαρμαράδικο, και αφού μάθει κ' εκείνη την τέχνη, θα πάει στο σιδεράδικο, και ύστερα θα πάει στο ράφτη, και ύστερα στο έμπορο, και ύστερα στο μπακάλη, και ύστερα στο μανάδη, και ύστερα στο ψαρά, και ύστερα στο κρασά, και ύστερα στο λαδά, και ύστερα στο γαλατά,...

Πρέπει να συλλογιστεί κανείς καλά τί έκταση έχει ή δημιουργική εργασία ενός λαού στη γλώσσα, πώς προχωρεί στις τελευταίες λεπτομέρειες του πραχτικού βίου, σε τί στενή ανταπόκριση βρίσκεται με τις ανάγκες του και με πόση τελειότητα τις ικανοποιεί, τί διαίρεση εργασίας υπάρχει σ' αυτήν τη δημιουργία και πώς κάθε τάξη λαϊκή δημιουργεί στον ιδιαίτερο δικό της κύκλο, για να καταλάβει τί μέγεθος τρέλλα είναι ή μετάφραση των λαϊκών όρων, και τί στενή αντίληψη πρέπει να έχει ένας άνθρωπος των αναγκών της ζωής, για να έχει την αθάνατα να ελπίζει πως αυτός και πέντε, δέκα, εκατό άλλοι άνθρωποι μπορούν να κάμουν την εργασία ενός ολόκληρου έθνους, και πως αυτή ή εργασία μπορεί να ξετοπίσει την άλλη.

Όχι. Ο φιλόλογος θα κυττάξει τη δουλιά του κι' ό επιστήμονας τη δική του. Ο καθένας θα φτιάσει τις λέξεις που χρειάζονται στο δικό του τον κύκλο. Όταν όμως θα μιλήσει για ένα πράμα που έχει το όνομά του, αυτό θα γράψει, και αν αυτός δεν το ξέρει, το λαό θα πάει να ρω-

τήσει. Και το όνομα εκείνο το λαϊκό θα έχει προσόντα ασύγκριτα μπροστά σ' εκείνο που αυτός θα φτιάσει. Πρώτο, που θα το καταλαβαίνει ό λαός, λοιπόν θα είναι ένα διανοητικό γεφύρι απ' τον επιστήμονα στο λαό, ένα νήμα που θα αγγίζει τη συνοχή των δυο αυτών κοινωνικών τάξεων. Δεύτερο που θα έχει σημασία όρισμένη από πριν και αναμφισβήτητη, κυρωμένη απ' την άγραφη συμφωνία εκατομμυρίων ανθρώπων, ενώ το άλλο θα την αποχτήσει τώρα, αν την αποκτήσει, δηλαδή αν δέ φτιάσουν και άλλοι άλλα ονόματα για το ίδιο πράμα.

Θα απαντήσετε ίσως, ότι ή δημοτική γλώσσα παρουσιάζει και διαφορές από τόπο σε τόπο, και όταν ένα πράμα λέγεται εδώ κ' εκεί με διάφορα ονόματα, τότε τα ονόματα αυτά παύουν πιά να έχουν τα δυο σημαντικά προσόντα που αναφέραμε τώρα. Και τί πρέπει λοιπόν να γίνει σ' αυτήν την περίπτωση; Μερικοί βρίσκουν για λογικό συμπέρασμα, πως αφού το ένα όνομα είναι άγνωστο σε μερικούς και το άλλο σε μερικούς άλλους, πρέπει κ' έμεις να φτιάσουμε ένα τρίτο που να είναι σε όλους άγνωστο. Και κολακευόμαστε να πιστεύουμε πως το όνομα αυτό, αν δεν έγινε ακόμα, θα γίνει όμως πανελλήνιο, και πως έτσι δημιουργούμε γλώσσα που θα χρησιμεύει ως δεσμός όλων των μερών του Έλληνισμού.

Μά γιατί άρα γε αυτή ή νέα λέξη, που θα καθιερωθεί ως πανελλήνια, δεν πρέπει να είναι εκείνη που ξέρουν οι μισοί Έλληνες, παρά πρέπει να είναι μιá καινούργια, άγνωστη σε όλους, γιατί, αντί οι λίγοι να μάθουν τη λέξη των πολλών, είναι προτιμότερο και οι λίγοι και οι πολλοί να μάθουνε μιάν άλλη λέξη, τη λογική αυτή μη γυρέφετε

νά τήν κατάλάβετε. Τό θεμέλιό της είναι στην πρόληψη: οί λέξεις αὐτές είναι πρόστυχες, πολλές μάλιστα είναι ξένες, καί δέν ἐπιτρέπεται στήν ἐλληνική γλῶσσα νά ἔχει ξένες λέξεις. Θά ἐξετάσουμε λίγο παρακάτω πόσο βαρύνουν αὐτά τὰ ἐπιχειρήματα.

Ἀφίνω που μιᾶ ἀπροκατάληπτη ἐξέταση μᾶς δείχνει, ὅτι εἶναι μετρημένα τὰ πράγματα ἐκεῖνα που ἔχουν ἐδῶ κ' ἐκεῖ διάφορα ὀνόματα. Ἀλλά τὸ σπουδαιότερο εἶναι ἄλλο: "Ὅτι συνήθως κοντά σ' αὐτές τίς τοπικές λέξεις, που εἶναι ἄγνωστες στόν πολὺ Ἑλληνισμό, ὑπάρχουν, ἔστω καί μὲ χρήση πρὸ περιορισμένη, καί οἱ ἀντίστοιχες λέξεις που μεταχειρίζεται ἡ μεγάλη πλειονοψηφία τοῦ Ἑθνους. Λένε π. χ. τὸν πατέρα ἀφέντη ἢ κύρη, ἀλλὰ ξέρουν καί πατέρας. Λένε τσοῦρα, ἀλλὰ πουθανά δέν εἶναι ἄγνωστη ἡ κόρη. Λένε ρούγα, μὰ λένε καί δρόμος. Λένε ζαλώνουμαι, μὰ λένε καί φορτώνουμαι...

Μὰ πῶς νά κάμουμε, που χρειάζονται ἐπιχειρήματα; Μία πρόληψη που βασιλεύει αἰῶνες, ὅταν ἔρθει ἡ ὥρα της νά πέσει, κατὰ γενικὸ κανόνα δὲ θά πέσει δίχως νά ρίξει μερικές τελευταίες τουφεκιές, γιὰ νά σωθεῖ ἡ τιμὴ. Καί οἱ γλωσσικές διαφορές εἶναι ἓνα καλὸ ἐπιχείρημα, καί πρέπει νά τὸ ἐξογκώσουμε ὅσο μπορούμε. Πρέπει νά παραδεχτοῦμε πως εἶναι τόσο μεγάλες, ὥστε νά μὴν μποροῦν οἱ Ἕλληνες νά συνεννοηθοῦν μεταξὺ τους. Πρέπει νά πᾶμε τὰ βρούμε τὰ μέρη ἐκεῖνα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, που γιὰ λόγους ἱστορικοὺς καί γεωγραφικοὺς βρεθήκανε στὸ διάστημα τῶν αἰώνων χωρισμένα ἀπ' τὴ μεγάλη μάζα τοῦ Ἑθνους, καί γι' αὐτὸ ἡ γλῶσσα τους πῆρε δρόμο διαφορετικὸ ἀπ' τὴ γενικὴ γλῶσσα τῶν Ἑλλήνων, δέν

ἀκολούθησε τὴν ἴδια ἐξέλιξη. Πρέπει νά πᾶμε στήν Τσακωνιά, στήν Τραπεζοῦντα, στὴ Νικαριά, νά πᾶμε στὰ πρὸ ἀπόκρυφα χωριά τῆς Σάμου, τῆς Κύπρου, τῆς Μιτυλήνης, νά μαζέψουμε ἰδιώματα καί γλωσσικές διαφορές, καί: ἐρίστε, κύριοι, νά ἰδεῖτε που οἱ Ἕλληνες δέν ἔχουνε γλῶσσα γιὰ νά συνεννοηθοῦν μεταξὺ τους, ἐπομένως χρειάζεται ἡ καθαρεύουσα. Καί δέν πρέπει ν' ἀνοίξουμε τὰ μάτια μας καί νά ἰδοῦμε ἓνα ἀπλούστατο γεγονός, που πελώριο ὑψώνεται μπροστά μας: "Ὅτι ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, Τσάκωνες, Νικαριανοί, Τραπεζοῦντιοί, Σαμιῶτες, Κυπριῶτες, ὅταν βρεθοῦνε σ' ἓνα κέντρο ὁποιοδήποτε τοῦ Ἑλληνισμοῦ, στήν Ἀθήνα, στήν Πόλη, στὴ Θεσσαλονίκη, στὴ Σμύρνη, σὲ μιὰ καί μόνη γλῶσσα συνεννοοῦνται μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ τόπου, μὲ τὸν μπακάλη καί μὲ τὸ μανάθη τους, κι' αὐτὴ ἡ γλῶσσα λέγεται δημοτικὴ ἐλληνικὴ γλῶσσα. Κανένας τους ποτὲ δέν εἶπε «πόσου τιμῶνται οἱ φασιόλοι καί αἱ κινάροι, λαχανοπῶλα;». Καί ἂν ἡ γλῶσσα τους ἔχει πραγματικῶς μερικές διαφορές ἀπὸ τὴ γλῶσσα τοῦ τόπου, θάμα τῶν θαμάτων! Ὑστερα ἀπὸ λίγον καιρὸ τίς ἔχουν ξεχάσει καί μιλοῦν τέλεια τὴ γλῶσσα τοῦ τόπου, ἐνῶ ποτὲ δὲ θά μιλήσουν τὴν καθαρεύουσα. Ἄν λέγανε τὸ ξεῖδι γλυκάδι, ὕστερα ἀπὸ λίγον καιρὸ θά τὸ λένε ξεῖδι, μὰ ποτὲ δὲ θά τὸ ποῦν ὄξος. Ἡ κόττια θά γίνει ὀρνιθα ἢ πουλάδα, ἀλλὰ ποτὲ ὀρνις ἢ ἀλεκτορίς, ὁ πειτειὸς: κόκορας, ποτὲ ἀλέκτωρ, ὁ τσαγανὸς: κάβουρας, ὁχι καρκίνος, ὁ σαλίγκαρος: σάλιαγκος, ὁχι κοχλίας, τὸ τζιέρι: συκῶτι, ὁχι ἥπαρ, ὁ κῆρης: πατέρας, ἀλλὰ ὁχι πατήρ, ἡ μάννα: μητέρα, ποτὲ μήτηρ-μήτερ, τὸ ἀχλάδι: ἀπίδι, ποτὲ ἄπιον οὔτε

ἀπίδιον, τὸ χουλιάρι : κουτάλι, ὄχι κοχλιάριον, τὸ τσουγγρανῶ : γρατσουνίζω, ποτὲ ἀμύσσω,.... Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ στὴ μορφὴ τῶν λέξεων. Τὸ στέκουνταν θὰ γίνῃ σι-κότανε, ὄχι ἴστατο, τὸ γελοῦνε : γελάνε, ὄχι γελοῖσι, τὸ περπατάγαμε : περπατούσαμε, ὄχι περιεπατοῦμεν, τὸ μποροῦσε : μπόραγε ἢ μπόρειε ἢ δυνότανε, ἀλλὰ ὄχι ἡδύνατο....

Ποιά λοιπὸν εἶναι ἡ ἐθνικὴ γλῶσσα ; ποιά εἶναι ἡ δύναμη ἐκείνη ἢ συνεκτικὴ, που θὰ ἐνώσῃ ὅλον τὸν Ἑλληνισμόν σὲ μιὰ σφιχτὴ μάζα καὶ θὰ τὸν κάμῃ νὰ σκέφτεται μὲ μιὰ ψυχὴ ; Τὰ γεγονότα φωνάζουν ὅτι ὁ συντομότερος δρόμος γιὰ νὰ φτάσουμε σ' αὐτὸ τὸ ἰδανικὸ εἶναι ἡ γλῶσσα ἐκείνη που χρησιμεύει καὶ τώρα γιὰ τὴ συνεννόηση τῶν Ἑλλήνων ὅλων, ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τοπικὰ ἰδιώματα, καὶ που ἔχει τὴ σπάνια ἀρετὴ, ὅτι καὶ οἱ ἀπόχρωσές της, ἔταν ἔχει, ἅμα ἐρθοῦν σ' ἐπαφὴ ἀναμεταξύ τους, καταπίνονται καὶ χωνεύονται ἢ μιὰ ἀπ' τὴν ἄλλη, χωρὶς κανεὶς νὰ τὸ καταλάβει.

— Ἐν τούτοις ὁ λαὸς μαθαίνει τὴν καθαρεύουσα : Δὲν ἀκούτε τίς ὑπηρέτριες που λένε «ὁ κύριος ἐξῆλθε» ;

Ὅτι ὁ λαὸς θέλει νὰ μιλήσῃ τὴν καθαρεύουσα δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, καὶ μὲ τὸ δίκαιόν του, ἀφοῦ ἡ καθαρεύουσα ἀντιπροσωπεύει τὴ μόρφωση καὶ τὴν εὐγένεια. Καὶ ἀφοῦ θέλει, μπορεῖ σιγὰ σιγὰ καὶ νὰ τὴ μάθῃ. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐπιφάνεια τῶν πραγμάτων ὡς ἰδοῦμε τώρα κάτω ἀπ' τὴν ἐπιφάνεια.

Μεταξὺ γλώσσας τοῦ λαοῦ καὶ γλώσσας τῶν μορφωμένων ὑπάρχει παντοῦ καὶ πάντοτε ἡ ἐξῆς διαφορὰ, ὅτι οἱ λέξεις τοῦ λαοῦ ἔχουν πλατύτερη ἔννοια, δηλαδὴ ὁ

λαὸς περιλαβαίνει σὲ μιὰ λέξη πολλὰς ἔννοιαις συγγενικὰς, ἐνῶ ὁ μορφωμένος ἔχει ἰδιαίτερη ἔκφραση γιὰ τὴν καθεμιά. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ εἶναι ἓνα χοντροκαμωμένο μαχαίρι, ἐνῶ ἡ γλῶσσα τῶν μορφωμένων εἶναι μαχαίρι λεπτὸ καὶ ἀκονισμένο, που χωρίζει τὰ πράματα σὲ πολὺ μικρότερα κομμάτια. Αὐτὸ εἶνε γενικόν. Θὰ γελαστῇ κανεὶς ἂν νομίσῃ πως εἶναι ἰδιαίτερο τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, που τότε βέβαια θὰ καταντούσε ἐπιχείρημα ἐναντίον τῆς δημοτικῆς. Θὰ εἶτανε σὰ νὰ ποῦμε, πως ὁ ἀμόρφωτος χωριάτης τῆς Γαλλίας ἢ τῆς Γερμανίας εἶναι ξυπνότερος ἀπ' τὸν Ἑλληνα χωριάτη, που, τὸ ξέρουμε δᾶ, δὲν εἶναι διόλου ἀληθινόν.

II. χ. ὁ ἀμόρφωτος Γάλλος	ἐνῶ ὁ μορφωμένος, ἐξὸν λέει :
il passe pour être....	il est réputé de
il passe un examen	il subit—
il a passé ses droits	il a transmis—
il a passé capitaine	il est promu—
deux mois sont passés	—sont écoulés
faire passer dans un	faire insérer,
journal,	

λέξεις που ὁ ἀπαιδευτός Γάλλος ἢ δὲν τίς ξέρει ἢ τουλάχιστο δὲν τίς μεταχειρίζεται.

Ἀπ' αὐτὰς τίς ἔννοιαις που ἐκφράζει ὁ λαὸς μὲ μιὰ λέξη, μιὰ εἶναι νὰ ποῦμε, ἡ κεντρικὴ (βγῆκε ἀπ' τὸ σπίνι)· εἶναι ἐκείνη που γέννησε τὴ λέξη. Οἱ ἄλλαι εἶναι ταγμέναις τριγύρω της μὲ συγγένειαις διαφόρων βαθμῶν· σ' αὐτὰς ξαπλώθηκε ἡ λέξη ἀργότερα (βγῆκε βουλευτής, βγῆκε ἓνα βιβλίον,....). Ἐρχεται τώρα ἡ καλλιεργημένη γλῶσσα

και αποδινει μερικες απ' αυτες τις εννοιες με αλλη λεξη, διαν θελει να μιλησει με ακριβεια, διατηρει ομως και τη λεξη του λαου, γιατι κι' αυτη θα της χρειασται : θα τη μεταχειριστεί κατ' ανάγκη εκεί όπου δεν την άλλαξε, θα την πει ακόμη, προαιρετικώς, και σ' εκείνες τις περιπτώσεις όπου έφικασε ιδιαίτερη λέξη. Γιατί κι' ο μορφωμένος άνθρωπος έχει στιγμές όπου δεν είναι ανάγκη να μιλήσει με την ακρίβεια της φιλολογικής γλώσσας. Φανταστείτε να είμαστε υποχρεωμένοι να λέμε πάντα με προσέβαλε κεφαλόπορος, ή με κατέλαβε, ή με έκυρυνσε, και να μην μπορούμε να πούμε και καμιά φορά μ' έπιασε.

Ίδου τώρα σε τί θα μου χρησιμέψει αυτό το προσήμιο. Η υπηρέτρια είπε «έξηλθε», και σεις νομίζετε πως το βγαίνω χάθηκε απ' τη γλώσσα της. Μά το βγαίνω έχει ακόμα ένα σωρό έννοιες, και αποδίνονται στη γλώσσα των μορφωμένων με ιδιαίτερα ρήματα : βγήκε βουλευτής (= εξέλεχθη), βγήκε σε καλό (= απέβη), βγήκε από τη συζήτηση (= προέκυψε), βγήκε αλήθεια (= απεδείχθη), βγήκε ένα βιβλίο (= εξεδόθη), βγήκε το όνομά του (= έφημίσθη), βγήκε μια μόδα (= ανεφάνη), βγήκαν οι άγγινάρες (.....), βγήκε ο λαιμός μου να φωνάζω (.....).....

Όταν λοιπόν ή υπηρέτρια θα θελήσει να ελληνικοποιήσει, τί θα πει στις άλλες περιπτώσεις ; Ο κύριός μου έξηλθε βουλευτής, αυτό μου έξηλθε εις καλόν, ότι είπα έξηλθε αλήθεια, έξηλθε το όνομά του, έξηλθε νέα μόδα, έξηλθον οι άγγινάρες, έξηλθε ο λαιμός μου να φωνάζω,... "Η, για να μην τά πει αυτά, πρέπει να μάθει τα ρήματα εξέλεχθη, απέβη, προέκυψε... Άλλά το να μάθει αυτά τα ρήματα δε θα πει να μάθει πέντε δέκα λέξεις, θα πει να

μορφώσει το μυαλό της. Θα πει, εκείνη τη μεγάλη χώρα των ιδεών, που την απόδινε πριν ολάκερη με το ρήμα βγαίνω, να την κόψει σε κομμάτια. Πρέπει λοιπόν το μαχαίρι της σκέψης της ν' άκονιστεί, πρέπει αυτή ή δούλα να κάμει εξαίρεση μέσα στις δοúλες όλου του κόσμου και να μάθει να σκέφτεται σαν άνθρωπος μορφωμένος. Πρέπει τέλος πάντων να μεταταθεί απ' την τάξη του λαού στην τάξη των μορφωμένων. "Όσο έδειξαι. Λοιπόν ο λαός δε μαθαίνει την καθαρεύουσα.

Το μόνο που κάνει ο λαός είναι να παραμορφώνει την ωραία γλώσσα του, χωρίς να μαθαίνει καμιάν άλλη. Έτσι γεννιούνται τα γνωστά : με συνέλαβε κεφαλόπορος, το γνωρίζω καλύτερον πᾶς άλλου, μεταμειλήθην την ιδέαν μου, ούτε κατά διάνοια δε μου πέρασε αλ' το νοῦ...

Σε τόπους όπου υπάρχει ενότητα γλωσσική, σ' αυτούς, μάλιστα, όλα οι άνθρωποι, ποιός λίγο ποιός πολύ, ο καθένας ανάλογα με τη διανοητική βαθμίδα όπου βρίσκεται, μαθαίνουν την καθαρεύουσά τους απ' την ακοή κι' απ' την ανάγνωση. Πώς αυτό ; Μά έδω δα είναι το κλειδί του ζητήματος. Γιατί εκεί οι λέξεις σαν το βγαίνω δεν ξορίζονται απ' τη γλώσσα, ώστε εκείνος που μπήκε στο δρόμο της μόρφωσης μπορεί να σταθεί σ' οποιοδήποτε σημείο του δρόμου του χωρίς να λείψι γελοία πράγματα, γιατί έχει πάντοτε εκείνη τη λέξη που αναπληρώνει όσες δεν έμαθε, και αφού τις μάθει όλες, πάλι θα την έχει. Η γραφή γλώσσα προσθέτει μόνο, δεν αφαιρεί τίποτα.

Και μη γελιέστε από κάτι φαινόμενα που μειάζουν πως άναιρευν το συμπέρασμά μας. Ο λαός λέει π. χ. όδός Αιόλου τον άκούσαμε ποτέ να πει δρόμος Αιόλου ; Όστε το όδός μπήκε στη γλώσσα του λαού.

Βέβαια τὸ λέει. Μὰ ἂς ἰδοῦμε πῶς τὸ λέει· ἂν τὸ λέει ὡς δικό του ἢ ὡς ξένο. Ἀφίνω που συνήθως λέει στήν ὁδὸς Αἰόλου, τῆς ὁδὸς Ἀθηναῖς, στήν ὁδὸς Ἀθηναῖ. Ἀνεξαρτήτως ἀπ' αὐτὸ, ἡ λέξη ὁδός, ὡς λέξη καὶ ὄχι ὡς τόπος, δὲν μπήκε στὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, καὶ ἰδοὺ γιατί.

Τὸ νὰ μπεῖ τὸ ὁδός στὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ σημαίνει ἢ νὰ διώξει τὸ δρόμος, ἢ τουλάχιστο νὰ συνυπάρχουν εἰς τοὺς λέξεις μὲ τὰ ἴδια δικαιώματα, ἐνόσω ἔχουν τὴν ἴδια ἔννοια. Δηλαδή, κοντὰ στίς φράσεις πέταξέ το στὸ δρόμο, παιδί τοῦ δρόμου, ἔπρεπε ν' ἀκοῦμε καὶ τοῦτες: πέταξέ το στήν ὁδὸ, παιδί τῆς ὁδοῦ, νὰ συμμαζέγεις τὰ παιδιά σου ἀπὸ τὰς ὁδοὺς. Ὁ λαὸς λοιπὸν δὲ λέει ὁδός, λέει μονάχα ὁδός Αἰόλου, δηλαδή παραδέχεται ἕναν ὁρισμένο συνδυασμὸ λέξεων, που τοῦ τὸν ἐπιβάλλει ἡ πολιτεία, ὥπως ἕνας Ρωμῖος στὸ Παρίσι λέει κατοικῶ στὴ rue de Rivoli καὶ ὄχι στὸ δρόμο τοῦ Rivoli, δηλαδή παραδέχεται ἕναν καθιερωμένο συνδυασμὸ, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει πῶς τὸ rue ἀνήκει στὴ γλῶσσα του, ἀφοῦ δὲ λέει ποτὲ πέταξέ το στὴ rue.

Ἐκεῖνο που μᾶς βαστᾷ στήν ἀξιοθρήνητη πλάνη πῶς μπορούμε ν' ἀλλάξουμε τὸ λαϊκὸ λεξιλόγιο, εἶναι ὅτι πολλές ἀπὸ τίς λέξεις που φτιάχνουμε γίνονται λαϊκές. Μὰ θὰ εἶτανε πολὺ παράξενο, μιὰ συστηματικὴ ἐργασία τόσο καιροῦ ἀπὸ μορφωμένους κι' ἀπὸ πολιτεία, καὶ μὲ τὴν ἐγκριση τοῦ ἀμόρφωτου κόσμου, που ἀπὸ ἀνατροφή του τὴ θεωρεῖ σωστή, νὰ τέλειωνε μ' ἕνα σωστὸ μηδενικὸ. Καὶ ὅμως αὐτὲς οἱ λέξεις που πέτυχαν εἶναι πολὺ λιγότερες ἀπ' ὅσο νομίζουμε. Πρῶτα πρέπει νὰ ξεχωρίσουμε ὅλες ἐκεῖνες που ἀναφέρονται σὲ καινούργια πράγματα, ἀφοῦ

γι' αὐτὲς κανένας δὲν ἔχει ἀντίρρηση: ὁ εἰσαγγελέας, ὁ ἀστυφύλακας, τὸ ποδήλατο, τὸ αὐτοκίνητο... Κανένας δὲν εἶπε ποτὲ πῶς δὲν πρέπει ὁ λαὸς νὰ μάθει καινούργιες λέξεις. Ὅστερα ἐρχονται οἱ λέξεις ἐκεῖνες που ἡ πολιτεία τίς κόλλησε σὰν ἐτικέτες ἀπάνω σὲ πράγματα που εἶχαν, τὰ δύσμοιρα, τὸνομά τους. Αὐτὲς μαθαίνονται κατ' ἀνάγκη, σὰν τὸ ὁδός, χωρὶς ὅμως νὰ ξετοπίσουν τίς παλιές, καὶ χωρὶς νὰ μποῦνε μέσα στὸν ὀργανισμό τῆς λαϊκῆς γλώσσας. Τί εἶν' αὐτὸ; βαρέλι τοῦ καταδρέγματος; Θὰ τὸ ποῦμε βυτίον. Καὶ ὁ ὑπάλληλος φυσικὰ θὰ μάθει νὰ τὸ λέει βυτίο. Δὲ βλέπουμε ὅμως ἕνα πρᾶμα: ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς νομίζει πῶς βυτίο λέγεται μονάχα τὸ βαρέλι τῆς Δημαρχίας, καὶ ὅτι ὅλα τὰ ἄλλα ἐξακολουθεῖ νὰ τὰ λέει βαρέλια. Ἡ Ἑταιρία τῶν Οἶνοπνευματών, στήν Ἀθήνα, ὀνομάζει τὸ σπέρτο τῆς οἰνόπνευμα, καὶ ὁ λαὸς νομίζει πῶς οἰνόπνευμα λέγεται εἰδικῶς τὸ σπέρτο τῆς Ἑταιρίας, κ' ἔτσι ἂν θέλει καμιά φορὰ νὰ πεινέσει ἕνα ἄλλο σπέρτο, σὰς λέει ὅτι εἶναι δυνατό σὰν οἰνόπνευμα. Καὶ ἡ κωμωδία αὐτὴ λέγεται διάδοσις τῆς καθαρηνούσης παρὰ τῷ λαῷ.

Μία πρόληψη βαθειὰ ριζωμένη εἶναι ὅτι ἡ γλῶσσα μας δὲν πρέπει νὰ ἔχει ξένες λέξεις. Καὶ στὸ ζήτημα αὐτὸ ἔχουμε ἀπὸ ἀνατροφή μας μιὰ ἀντίληψη ὅπως διδίου δική μας καὶ μοναδική στὸν κόσμον. Φανταζόμαστε πῶς τὸ νὰ ἔχει μιὰ γλῶσσα ξένες λέξεις εἶναι ἠθικὴ ταπείνωση γιὰ τὸ ἔθνος, εἶναι πρᾶμα που δαραίνει πολὺ ἀπάνω στήν ἔθνικὴ ἀξιοπρέπεια. Εἶναι σὰ νὰ ποῦμε πῶς τὸ ἔθνος

ἐκεῖνο διαλαλεῖ στὸν κόσμον τὴν πνευματικὴ του φτώχεια καὶ ζητεῖ ἐλεημοσύνη.

Καὶ ναὶ μὲν, ὅσοι γνωρίζουν γλῶσσες δὲν μποροῦν παρὰ νὰ μαρτυρήσουν, ὅτι δὲν ὑπάρχει γλῶσσα στὸν κόσμο που νὰ μὴν ἔχει ξένες λέξεις, ἀλλὰ αὐτὸ δὲ μᾶς ἀρκεῖ γιὰ νὰ καταλάβουμε πως κάποιο φυσικὸ λόγο ἔχει τὸ πρᾶμα, καὶ ὅτι ἐπομένως καὶ αὐτὸ που βλέπουμε στὴ γλῶσσα μας μπορεῖ νὰ εἶναι κατάστασις φυσική. Ὅχι, ἀπαντοῦμε· καὶ ἂν αὐτὸ γίνεται σὲ ἑλπίς τις γλῶσσες τοῦ κόσμου, δὲ θὰ γίνῃ στὴ δική μας, γιατί ἡ δική μας γλῶσσα ἀποτελεῖ ἐξαίρεση.

Καὶ γιὰ τὴν κακὴ μας τύχη βρίσκονται ἀλήθεια μερικά πράγματα, που ἅμα τὰ ἐξετάσει κανεὶς μὲ τὸ φακὸ τοῦ στραβὰ ἐννοημένου πατριωτισμοῦ φαίνονται νὰ δείχνουν πως ἐξαίρεσις πραγματικῶς εἶναι ἡ γλῶσσα μας. Ἐν πρώτοις ἡ γλῶσσα μας ἔχει σχετικῶς μεγάλη εὐκολία στὴν παραγωγὴ νέων λέξεων, που λίγες ἄλλες γλῶσσες τὴν ἔχουν. Ἐνὰ ἄλλο που σκληρότατα μᾶς γελᾷ στὸ ζήτημα τῶν ξένων λέξεων εἶναι τὸ ἑξῆς. Ἐπειδὴ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ φιλολογία τῆς νέας ἐποχῆς ἔλαβαν τὴν πρώτη ὥθησιν ἀπὸ τὰ μνημεῖα τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, πῆραν μαζί καὶ ἕνα σωρὸ ὅρους ἑλληνικοῦ. Ὅταν λοιπὸν ἡμεῖς μαθαίνουμε μιὰ ξένη γλῶσσα, βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ μερικὲς χιλιάδες ἑλληνικὲς λέξεις. Τέτοιο πρᾶμα εἶναι λαμπρὸ ἔδαφος γιὰ παρεξήγησιν· εἶναι ἕνα ὥραϊο ἀγκίστρι, ὅπου πιάνονται τὰ θερμοκέφαλα πατριωτικὰ ψάρια. Τὸ συμπέρασμα τὸ βγάζουμε ἀπ' τὴν ἀνάποδον: Ἰδοῦ, λοιπὸν, ἀναφωνοῦμε, που καμιά γλῶσσα δὲν ἔχει ὑπαρξήν χωρίς τὴ δική μας· ἀπ' τὰ φίχουλα

τοῦ δικοῦ μας τραπέζιοῦ θράφηκαν καὶ μεγάλωσαν οἱ ἄλλες γλῶσσες· ἄρα θὰ εἴταν ἀντίφασιν καθαρή, ὅστερ' ἀπ' αὐτὸ νὰ καταδεχτοῦμε τώρα ἡμεῖς ἀπ' αὐτὲς τίς ἴδιες γλῶσσες νὰ δανειστοῦμε λέξεις.

Καὶ ὅμως δὲ χρειάζεται σοφία μεγάλη οὐδὲ πολλῶν συγγραφέων ἀποστήθισιν, μόνο λίγα καθαρὰ μυαλὰ χρειάζεται, γιὰ νὰ καταλάβει κανεὶς τὴν ἀκόλουθον ἀπλὴ λογική. Οἱ ἄλλες γλῶσσες δεχτήκανε λέξεις ἑλληνικὲς στὴν ἐπιστήμην καὶ στὴ φιλολογία, ἐπειδὴ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὑπῆρξε τὸ ὄργανον που μεταχειρίστηκαν γιὰ νὰ κάμουν τὰ πρῶτα βήματα στὴν ἐπιστήμην καὶ στὴ φιλολογία· ὁμοίαν κ' ἡμεῖς, σὲ κάθε κύκλον πραγμάτων ὅπου δεχτήκαμε τὴν ἐπίδρασιν ἄλλων ἐθνῶν, δὲν μποροῦμε παρὰ νὰ πάρουμε καὶ μερικὲς λέξεις ἀπ' τὴ γλῶσσα ἐκεῖνη που πρώτη ἔτυχεν νὰ μᾶς γνωρίσει αὐτὰ τὰ πράγματα. Ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἔμαθαν τὰ ἄλλα ἔθνη γιὰ πρώτη φορὰ τί θὰ πεῖ φιλοσοφία, τί θὰ πεῖ θέατρο, γι' αὐτὸ, χωρὶς καθόλου νὰ κακιώσουν, εἶπαν *philosophie, logique, psychologie, drame, comédie, tragédie*· ἀπ' τὴν ἰταλικὴν γλῶσσα κ' ἡμεῖς ἐδουζάξαμε τὸ γάλα τῆς μουσικῆς, γι' αὐτὸ καὶ λέμε τὸ πιάνον, τὸ φλάουτο, τὸ βιολί, τὸ βιολοντσέλλο, ὁ τερόρος, ἡ πρίμα, ἡ κοντράλτα, ὁ μπάσος. Ἱστορικὴ ἀλήθεια καὶ ἡ μιὰ, ἱστορικὴ ἀλήθεια καὶ ἡ ἄλλη. Ἐκεῖνοι, μὲ τὸ νὰ ἔχουνε σωστὴ ἐθνικὴ ἀνατροφὴν, μὲ τὸ νὰ ἔχουνε μάθει στὸ σχολεῖον τί θὰ πεῖ ἱστορία καὶ σεβασμὸς στὴν ἀλήθειαν, ὁμολογοῦν φανερά τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν καὶ δὲ νομίζουσι διόλου πως μ' αὐτὸ πέφτει ἡ ἐθνικὴ τους ἀξιοπρέπεια· ἡμεῖς, μὲ τὸ νὰ συγχύζουμε τὸν πατριωτισμὸν μὲ τὴ φτωχάλαζονίαν, παίρ-

νουμε γιά ἔθνικες κηλίδες φυσικότατα καί ἀθωότατα ἱστορικά φαινόμενα, καί ζητοῦμε νά τά κρύψουμε.

Ἄλλὰ δὲν κρύβονται. Γιατί, καί ἂν φκιάσουμε τὸν δ-ξύφωνον καί τὴν ὑψίφωνον καί τὴν μεσόφωνον καί τὸ βιολίον καί τσιτράχορδον καί τὸ βαθύχορδον καί τὸν πλαγίαυλον καί τὸν εὐθύαυλον καί τὸν ὀξυβόαν καί ἄλλα παρόμοια τέρατα, θά ἐξακολουθοῦμε ὅμως νά φοροῦμε ζακέτες καί ρεδιγκότες καί γελένα καί πανταλόνια..., καί ἂν καί αὐτὰ ἀκόμη τὰ μεταφράσουμε, θά ἐξακολουθοῦμε ὅμως νά τρώμε μακαρόνια καί ὀμελέττες καί πουρέδες καί μαγιονέζες, καί ἂν ποτὲ πάλι μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ φύγουν καί αὐτὰ ἀπ' τὴ μέση, δὲ θά πάψουμε ὅμως νά ταξιθεύουμε μὲ λαντὸ καί βικτωρίες καί κουπέ, οὔτε θά πάψουμε νά λεγόμαστε Καραγιάννηδες καί Σαρρήδες καί Δελλαγραμάτηδες καί Ἀσιάνηδες....., καί τῆς σκάλας αὐτῆς κανεῖς δὲν μπορεῖ νά μᾶς πει ποῦ εἶναι τὸ τέλος, κανεῖς δὲν ξέρεῖ πότε θά τὴν ἐξοντώσουμε αὐτὴν τὴ Λερναία Ὑδρα, που ὕσα κεφάλια τῆς κόβουμε ἄλλα τόσα φυτρώνουν.

Ἄλλὰ θά πεῖτε, οἱ ἄλλες γλώσσες πήραν τίς λέξεις τίς ἑλληνικές, ἐπειδὴ τοὺς εἶτανε δύσκολο νά δημιουργήσουν τοὺς ἀντίστοιχους ὅρους· γιατί ὅμως νά βάλουμε στὴν ἴδια γραμμὴ καί τὴ δική μας γλώσσα, που εἶναι ἀπέραντος ὁ πλοῦτος τῆς καί ἡ παραγωγικὴ τῆς δύναμη;

Εἰν' ἀλήθεια που εἶται μᾶς ἐδίδαξαν νά σκεφτόμαστε. Μὰ τὸν τρόπο αὐτὸν τῆς σκέψης εἶναι ἀνάγκη τώρα νά τὸν ὑποβάλουμε στὴν ἐξέταση, γιατί ἐκεῖνοι που μᾶς τὸν ἐδειξαν μπορεῖ, σὰν ἄνθρωποι, καί νά κάμανε λάθος.

Καί βέβαια κάμανε λάθος. Θά τὸ καταλάβετε ἀμέσως,

καί εἶναι τόσο εὐκολο νά τὸ καταλάβετε, που θά ἀπορεῖτε ὕστερα πῶς ὑπάρχουν ἀκόμη ἄνθρωποι που νά πρεσβεύουν αὐτὴν τὴν ἰδέα.

Μᾶς εἶπανε π. χ. πῶς ἡ γαλλικὴ γλῶσσα πήρε λέξεις ἑλληνικές ἐπειδὴ δὲν εἶχε τίς ἀντίστοιχες. Λάθος! Γιατί, ἂν εἶταν ἔτσι, δὲ θά ἔλεγε *démocratie* ἀφοῦ εἶχε *république*, δὲ θά ἔλεγε *horloge*, ἀφοῦ εἶχε *montre*, δὲ θά ἔλεγε *sphère*, ἀφοῦ εἶχε *globe*, *balle*, *boule*, *bille*, *boulet*. Καί ἐπεὶ ἓνας ἀπέραντος κατάλογος: *fantaisie*, *imagination*, *organe-instrument*, *physique-naturel*, *énergie-action*, *catastrophe-destruction*, *orthogonal-rectangulaire*, *péripétie-aventure*, *hypothèse-supposition*, *antithèse-contraste*, *cataclysm-déluge*, *hypocrisie-dissimulation*, *hypertrophie-suralimentation*, κτλ. κτλ. Αὐτὰ ἀρκοῦν γιά νά καταλάβει κ' ἓνα παιδί, ὅτι ἡ γαλλικὴ δὲν πήρε τίς ἑλληνικές λέξεις ἐπειδὴ δὲν εἶχε τίς ἀντίστοιχες, παρὰ ἐπειδὴ δὲν ἴσχυε σ' αὐτὴν ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν ξένων λέξεων.

Ἐδῶ κάποιος βιαστικὸς συζητητὴς θά σᾶς πει: Μὲ συγχωρεῖτε, κύριε, ἡ γαλλικὴ πήρε τὸ *sphère*, ἐπειδὴ τὸ *globe* καί τὰ ἄλλα δὲν εἶχανε τὴν ἔννοια τὴν καθαρῶς γεωμετρικὴ που ἤθελε νά ἀποδώσει μὲ τὸ *sphère*· ἐπίσης *horloge* καί *montre*, *physique* καί *naturel* κτλ., δὲ σημαίνουν ἀκριβῶς τὸ ἴδιο πρᾶμα. Χωρὶς νά τὸ καταλάβει ὁ κύριος αὐτός, μέσα στὰ λόγια του περιέχεται τὸ ὠραιότερο ἐπιχείρημα γιά τὴν παραδοχὴ τῶν ξένων λέξεων: Τὴν ἔννοια οἱ λέξεις μὲ τὴ χρῆση τὴν παίρνουν. Λοιπὸν, ἐπειδὴ ἡ γαλλικὴ, στὴ γλῶσσα τῆς γεωμετρίας, δέχτηκε τὸ *sphère* καί περιόρισε τὰ ἄλλα στίς ἄλλες χρῆ-

σες, γι' αὐτὸν ἴσια ἴσια τὸ λόγο τὰ globe καὶ boule δὲν ἀπόχτησαν τὴν ἔννοια τῇ γεωμετρικῇ. Δηλαδή ἡ γαλλικὴ, μὲ τὸ νὰ δεχτεῖ τις λαϊκὲς λέξεις balle, boule, bille, boulet, τῇ λατινικῇ globe καὶ τὴν ἑλληνικῇ sphère, ὑποδιαίρεσε τὴ γενικὴ ἔννοια που ἀποδίνει ἡ καθαρῶς μᾶς μὲ μόνη τὴ λέξη σφαῖρα σὲ πολὺς μερικοτέρες, μὲ ἄλλα λόγια πλούτησε. Αὐτὸ ἀκριδῶς θὰ κάμουμε κ' ἐμεῖς, ὅταν θὰ ποῦμε σφαῖρα-μπάλα-τόπι-οβόλος, ἀποθήκη καὶ ἀμπάρι, δεξαμενὴ καὶ γιγλόζιτο, μαγεριὸ καὶ κονζίνα, ραβδὶ καὶ βέργα καὶ μπασιτοῦνι, κάθισμα καὶ σκαμνὶ καὶ καρέκλα, ψωμί καὶ ἄρτος καὶ φραντζόλα καὶ καρβέλι καὶ κουραμάνα, ἀγορὰ καὶ παζάρι, τύπος καὶ φόρμα καὶ καλοῦπι,....

Γιὰ ξένες λέξεις δὲ θὰ γινότανε λόγος κανέναν, ἂν ἡ ἀνατρεφὴ μᾶς δὲν εἶχε διευθύνει καὶ συγκεντρῶσει τὴν προσοχὴ μᾶς ὅλη στὶς λέξεις, καὶ ἂν μᾶς εἶχε ἀπῆλθει νὰ καταλάβουμε τί μεγάλη σημασία ἔχει στὴ γλῶσσα ἡ μορφὴ. Βέβαια παράξενο θὰ φανεῖ στὸν ἀρχαῖο ἀναγνώστη, ἂν τοῦ πῶ πως ξένη λέξη εἶναι ἡ ράβδος καὶ ὄχι τὸ μπασιτοῦνι. Καὶ ὅμως ἔτσι εἶναι. Γιατί τὸ μπασιτοῦνι ὅλο τὸ ἔθνος τὸ κλίνει σωστά, ἀφοῦ μοιάζει μὲ τὸ χέρι, μὲ τὸ πόδι, μὲ τὸ μάτι,.... ἐνῶ ἡ ράβδος δὲ μοιάζει μὲ καμιά λέξη τῆς γλώσσας του, καὶ γι' αὐτὸ δὲν ἔξερει νὰ τὴ μεταχειριστεῖ. Ὅταν ἀπὸ ἀγγλικὸ ὕψωμα κόψω ἓνα κοστούμι ἀπάνω σ' ἑλληνικὸ σκέδιο, κί' ἀπ' ἑλληνικὴ τσόχα φτιάσω μιὰ στολὴ οὐσσάρου, δὲν πιστεύω πως θὰ βρεθεῖ κανένας νὰ ἀμφιβάλει, ὅτι ἑλληνικὸ φόρεμα εἶναι ἐκεῖνο που ἔχει μορφὴ ἑλληνικὴ, ἀδιάφορο ἀπὸ ποῦ ἦρθαν τὰ ὀλικά του.

Τώρα θὰ ἐξετάσουμε μιὰν ἄλλη σπουδαία ἀντίρρηση : Πῶς θὰ κάμουμε που οἱ λέξεις οἱ λαϊκὲς εἶναι πρόστυχες καὶ κάνουν κακὴ φιγούρα στὸ χαρτί ; Καὶ πρῶτα θὰ ἐξετάσουμε τί θὰ πει λέξη πρόστυχη.

Γιατί ἄραγε ἡ λέξη τέντζερες κάνει κακὴ ἐντύπωση ; Μήπως ἐπειδὴ εἶναι ξένη ; Δὲ φαίνεται νὰ εἶναι αὐτὸς ὁ λόγος, ἀφοῦ γράφουμε ἰνστιτούτον, σανατόριον, καγκελάριος, ἀλτρονισμό, ἀλγεβρα, χημεία, σοσιαλισμός. Ἐπειτα θὰ παρατηρήσετε, ὅτι τὸ μονόκλ δὲ μᾶς κάνει πὺρ κακὴ ἐντύπωση ἀπ' τὸ μονέλο, οὔτε τὸ γάντι ἀπ' τὸ χειρόκτιο, οὔτε οἱ λέξεις ρεδιγκότα, φράκο, λουστρίνι, κλάκ, μᾶς προξενοῦν ἀποτροπίαση ὅταν τις διαδίδουμε, ἐνῶ εἶναι ὅλες ξένες. Ἡ βράκα ὅμως, τὸ τσαρούχι, αὐτὰ μάλιστα ! Ἕνας που σέβεται τὸν ἑαυτὸ του θὰ συλλογιστεῖ λίγο γιὰ νὰ τὰ γράψει. Καὶ πάλι, ἡ τσοκολάτα καὶ τὸ τσάι, τὸ μπιφιτέκι καὶ τὸ φιλέτο δὲν εἶναι λέξεις πρόστυχες, νομίζω, οὔτε τὸ χαβιάρι. Ἐκεῖνος ὅμως ὁ ταραμᾶς δὲν ὑποφέρεται· ἂν πεῖτε ὁ μπακαλιᾶρος καὶ οἱ ρέγκες, ἄλλο πρᾶμα !

Ἀλλὰ μήπως ἄραγε ὁ τέντζερες δὲ μᾶς ἀρέσει ἐπειδὴ εἶναι λέξη κακόηχη ; Ἀλήθεια, ἐκεῖνο τὸ -τζε σὰν πολὺ σκληρὸ ! Καὶ ὅμως οὔτε αὐτὸ δὲν εἶναι, γιατί πολὺ ὡραιότερα γλυστρᾷ ἡ λέξη τέντζερες ἀπάνω στὴ γλῶσσα μᾶς, παρὰ οἱ λέξεις ἐπιλοπενουθῇ, εὐσπλαχνίζομαι, ἐκβακχεύω, τεθραυσμένος. Ὅταν στὴν ἰταλικὴ διαβάζουμε angelo, tangere, μᾶς φαίνονται λέξεις πολὺ ποιητικὲς καὶ πολὺ μουσικὲς καὶ ὅμως κυττάξετε :

tan—ge—re

τεν—τζε—ρε

Είναι αλήθεια ότι σ' όλες τις γλώσσες υπάρχουν λέξεις πρόστυχες, που ένας άνθρωπος της καλής ανατροφής συνήθως δεν τις μεταχειρίζεται. Μήπως άραγε ο τέντζερς ανήκει σ' αυτές; "Αν είναι έτσι, είμαι πρόθυμος να τον σβύσουμε. Καί όμως ούτε αυτό δεν είναι. Γιατί νομίζω, κυρία μου, πως έσείς τέντζερς τον λέτε, καί όχι μόνο στην υπηρέτριά σας τον λέτε έτσι, γιά να σας καταλάβει καλύτερα, παρά καί σέ μιιά καλή συναναστροφή, αν τύχει να γίνει λόγος γιά κουζίνα, κ' εκεί τέντζερς θά τον πείτε. Θά σας παρακαλέσω να μου δείξετε καμιάν άλλη γλώσσα, όπου πράματα που λέγονται σέ μιιά καλή συναναστροφή να μὴν μπορούν να γραφοῦν· όπου να υπάρχουν λέξεις που να είναι ευγενικές ενόσω τις λέμε καί να γίνονται χωριάτικες ἄμα τις γράφουμε· όπου τό βιβλίο, τό χαρτί, ή πέννα καί τό καλαμάρι να λάμπουν ἀπό ευγένεια, καί μονάχα ὁ ἄνθρωπος να είναι χωριάτης.

Ἀλλά μπορεί να νομίζετε πως οἱ ἄλλοι λαοὶ πρώτα διόρθωσαν τή γλώσσα τους, πρώτα δηλαδή ἔμαθαν να μιλοῦν ὅπως ἔγραφαν, καί γι' αὐτό σήμερα γράφουν ὅπως μιλοῦν. Τότε ἔχετε κάτι ἀπορίες να μου λύσετε: πρὶν μάθουν να λένε τό σπίτι τους ευγενικά, δηλαδή maison, Haus, κτλ., πῶς τό λέγανε πρὶν χωριάτικα; καί ποῦ ψάρεψαν αὐτές τις καινούργιες λέξεις, ἀφοῦ δὲν εἶχανε μεγάλους προγόνους, καί γιά ποιό λόγο αὐτές οἱ λέξεις εἶταν ευγενικότερες ἀπ' τις ἄλλες; Μὴ γυρεύετε· δὲ θά βρεῖτε τίποτα. Οἱ ἄνθρωποι ἐκείνοι, ἔταν μορφωθήκανε, δὲν ἀλλάξανε γλώσσα.

Τό ξέρω. Θά μου πείτε ὅτι δὲν πρέπει να κυτάζουμε τί γίνεται στίς ἄλλες γλώσσες, γιάτί ή δική μας γλώσσα

εἶναι ἐξαίρεση· ὅτι οἱ ἄλλοι λαοὶ «στερούμενοι τῆς ἡμετέρας προγονικῆς ευκλείας, στεροῦνται ἄρα τέλεον καί γλωσσικοῦ ιδεώδους, πρὸς ὃ ἀκαταπαύστως καί στερρῶ τῷ ποδὶ να τείνωσι, διορθοῦντες ἅμα καί ἐξευγενίζοντες κατὰ τό ἐνὸν τήν ἑαυτῶν γλώσσαν».

Πολύ ὥραϊα τά λέτε. Μά θά σας παρακαλέσω τώρα να ἐξετάσουμε καί τά πράματα, πῶς εἶναι σήμερα. Αὐτοὶ οἱ δυστυχισμένοι λαοὶ βρέθηκαν τέλος πάντων στήν ἀξιοθρήνητη θέση να γράφουν τὸν τέντζερé τους χυδαία, ἔτσι, ὅπως τὸν ἔλεγαν ὁ καθένας στή γλώσσα του. Σας ρωτῶ όμως τώρα: Αὐτή ή λέξη ή χυδαία που παρασταίνει τὸν τέντζερς κάνει σήμερα σ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους κακή ἐντύπωση; "Οχι. Γιατί; Γιατί συνείθισαν ἐξ ἀρχῆς να τή βλέπουν γραμμένη. Ὡστε λοιπὸν, αν κ' ἐμεῖς ἀποχτούσαμε ἀπὸ μικρά παιδιὰ τήν κακή αὐτή συνήθεια, θά εἶτανε σήμερα ἀνάγκη να μᾶς γράφουνε βιβλία γιά να μᾶς πείσουν πως ή γλώσσᾱ μας δὲν εἶναι χυδαία;

Τό ζήτημα λοιπὸν συνοψίζεται σ' αὐτά τά δυὸ λόγια: τὸν τέντζερς δὲν τὸν γράφουμε γιάτί μᾶς κάνει κακή ἐντύπωση, καί κάνει κακή ἐντύπωση ἐπειδὴ δὲν τὸν εἶδαμε ποτὲ γραμμένο. Ἀπ' αὐτὸν τὸν κύκλο δὲν μπορείτε να βγεῖτε. Ὅσο γιά τήν προστυχιά, εἶναι δημιούργημα τῆς φαντασίας μας, που ὅσο τό κυνηγάτε τόσο φεύγει. Μὴν ἐλπίζετε να τό συλλάβετε ποτὲ, να τό ψηλαφήσετε, γιά να ἴδετε ἀπὸ τί σύγκειται: Εἶναι σκιά.

Μά — θά μου πείτε — τό ξέρουμε δᾶ, που ή προστυχιά τῆς λέξης δὲ βρίσκεται στοὺς φθόγγους οὔτε στὰ γράμματα, βρίσκεται στήν ἐντύπωση που κάνει ή λέξη, ἀλλά ή ἐντύπωση αὐτή ἴσια ἴσια, ἀδιάφορο ἀπὸ ποιές αἰτίες

γεννήθηκε, είναι ένα γεγονός που δεν μπορούμε πιά να το αλλάξουμε. Μά σας θυμίζω, ότι την κακή εντύπωση ό τέντζερς την κάνει μόνο στο χαρτί, γι' αυτό δεν είναι αληθινή, είναι αποτέλεσμα γλωσσικής ανατροφής ψεύτικης. Άλλοιως, αν μου υποστηρίξετε πως το καπέλλο, το ρούχο, το μπαστούνι, σας κάνουν κακή εντύπωση και όταν τὰ λέτε, τότε είμαι αναγκασμένος να συμπεράνω πως είμαστε πολύ δυστυχισμένοι άνθρωποι, πως το μεγαλύτερο μέρος της ζωής μας είναι μια αδιάκοπη σειρά από πρόστυχες εντύπώσεις, είναι ένα φριχτό όνειρο, όπου τὰ πράματα όλα που μάς τριγυρίζουν παίρνουνε μίαν όψη πρόστυχη και συχαμερή και μάς φωνάζουν πως είμαστε χυδαίοι άνθρωποι, και μόνο όταν διαβάζουμε ή γράφουμε γλυτώνουμε για λίγη ώρα απ' αυτόν τον έφιάλη.

Όχι βέβαια! Τέτοια πράματα δε λέγονται. Δεν είμαστε χυδαίοι άνθρωποι εύτυχώς, ούτε έσείς που τή μιλείτε αυτήν τή γλώσσα, ούτε έμεις συνεπώς που τή γράφουμε. Δεν μπορείτε με τόσο έλαφριά συνείδηση να ονομάζετε ένα έθνος όλάνερο πρόστυχο. Και αυτό κάνετε, τίποτα λιγότερο, όταν κηρύττετε την προστυχιά της γλώσσας που μιλούμε, όσο κι' αν το σκεπάζετε το πράμα με ωραία λόγια και με όμορφες πρόφασες, με την προγονικήν εύκλειαν και με τὰ άφθίτου κάλλους προγονικά μνημεία, με την άθανασία της γλώσσας και με τον ρυπον της δουλείας.

— Μά, κύριε, σ' αυτά που λέτε έχετε ως βάση τή γλώσσα που μιλούμε. Άλλά ή γλώσσα που μιλούμε, οί γραμματισμένοι, δεν είναι ακριβώς ή γλώσσα που γράφετε.

Τό ξέρω αυτό, αλλά έπειδή χρειάζουμαι κάποια σειρά

στο βιβλίο μου, δε θα σας άπαντήσω τώρα. Λοιπόν σας λέω: Άφήστε προς το παρόν τή γλώσσα που γράφω, και πάρτε ως βάση τή γλώσσα που μιλείτε: Ζητώ να όμολογήσετε — και είναι αδύνατο να μην όμολογήσετε — ότι ή βάρκα και ό βαρκάρης, και το πανί και το κουπί, και ή πλώρη και το κατάρτι, ή προβατίνα με το άρνάκι της και ή γίδα με το κατοικάκι της, και το κουνέλι και ό λαγός, και ή άλεπού και το τσακάλι, δεν είναι χυδαία πράματα, άφού τὰ λέτε, και έπομένως δεν υπάρχει κανένας λόγος για να μην τὰ γράφετε και για να τρέχετε να κυνηγάτε την άμνάδα και τον θώα, που βέβαια ποτέ δεν τὰ είπατε. Γιατί, αν εγώ κάνω άσκημα να γράφω όπως γράφω, το λάθος το δικό μου δεν είναι βέβαια λόγος για να μην κάμετε έσείς το σωστό.

Είν' αλήθεια που ένα μέρος απ' την κακή εντύπωση που κάνουν μερικές λέξεις το χρωστούνε στο πράμα που παρασταίνουν. Ό τέντζερς μάς θυμίζει τίς τσπεινές άσχο-λίες της κουζίνας. Το τσαρούχι μάς θυμίζει ένα χωριάτη με χοντρούς τρόπους. Τι πρέπει λοιπόν να κάμουμε για να γλυτώσουμε απ' αυτήν την ενόχληση; Εύκολο πράμα! Να αντικαταστήσουμε αυτές τίς λέξεις, που παρασταίνουν τὰ αντικείμενα, γιατί έχουν συζήσει μαζί τους και έχουν την εικόνα τους ζωηρά τυπωμένη άπάνω τους, με άλλες λέξεις καινούργιες που να τὰ μισοπαρασταίνουν. Βέβαια, πώς να μάς ένοχλήσει ή άρβύλη, άφού δεν ξέρουμε καλά καλά τί είναι; Η φράση θέτω την χύτραν επί της πυ-ρᾶς δε μάς κάνει κακή εντύπωση σαν τή φράση βάζω τον τέντζερσ στη φωτιά, γιατί την πρώτη μόνο την κατα-λαβαίνουμε, ενώ με τή δεύτερη μάς φαίνεται πως είμαστε

στήν κουζίνα. Λοιπόν με την αλλαγή των λέξεων φεύγει ή κακή εντύπωση, αλλά παίρνει μαζί της και την πραγματικότητα.

Οι λέξεις που σημαίνουν ταπεινά πράγματα μοιάζουν τους ήθοποιους εκείνους που υποκρίνονται τους κακούς χαρακτήρες του δράματος, τον προδότη ή το συκοφάντη. Και παθαίνουμε μ' αυτές ό,τι παθαίνει το υπέρωο, όταν απάνω στο κορύφωμα της συγκίνησης παίρνει τον ήθοποιό για άληθινό προδότη και φωνάζει «σκοτώστε τον!». Σκοτώστε λοιπόν τον τέτιζερ και το τσαρούχι' ας λείψουν οι ήθοποιοι που παίζουν πολύ ζωνηρά το μέρος τους, γιατί μας πειράζουν να νεύρα.

Εξετάσαμε ποιές σφαλερές αρχές πρωτοστατήσανε στο σχηματισμό του λεξικού. Όμοιο σύστημα ιδεών ακολουθήσε ή γραφή μας γλώσσα στο τυπικό. Έδω ή θεμελιακή πλάνη είναι, πως οι τύποι της φυσικής γλώσσας είναι λαθεμένοι και πως αυτό το έφερε ή σκλαβιά και ή αμάθεια· ό λαός δέν είχε σχολεία για να μαθαίνει τους όρθους τύπους, γι' αυτό τους έστρέβλωσε.

Είναι εύκολο να καταλάβουμε πως ή αλλαγή των τύπων δέν έχει σχέση με την αμάθεια. "Αν ό λαός έπαιρνε μιá λέξη της καλλιεργημένης γλώσσας, εξέλεξις -εως, εξίσωσις -εως, και την έκανε ή εξέλιξη -της εξέλιξης, ή εξίσωση -της εξίσωσης, τότε θά μπορούσε ίσως να χωρέσει ύπόνοια πως το έκαμε από αμάθεια, έπειδή αυτές τίς λέξεις δέν τίς έγνώριζε, και έπομένως δέν ήξερε και σωστά να τίς μεταχειριστεί. "Αλλά την εξέλιξεν και την εξίσωσιν

ούτε τίς άγγιξε ό λαός, γιατί δέν ήξερε και αν υπάρχουν. Έφερε βέβαια τά τριτόκλιτα θηλυκά στην πρώτη κλίση, μά αυτήν τή δουλιά την έκαμε άπάνω σε λέξεις δικές του: αντί ράχης -εως, βρύσις -εως, είπε ή ράχη -της ράχης, ή βρύση -της βρύσης. Ποιός θά πει τώρα πως το έκαμε από αμάθεια; Προσέξτε στη λέξη αμάθεια. "Αμάθεια θά πει, πως κάτι που έπρεπε να το σπουδάσει ό άνθρωπος δέν το σπούδασε. "Αλλά δέ σπουδάζει ό άνθρωπος για να μάθει να λείι τή ράχη του και τή βρύση του σπιτιού του. Και άφου δέν υπάρχει σπουδή σ' αυτό το ζήτημα, λοιπόν δέ χωρεί και αμάθεια.

Είναι μερικά παραδείγματα που μιλούν μοναχά τους, κι' άπ' αυτά καταλαβαίνει κανείς γενικότερα τί συνέδη στη γλώσσα. Φανταστείτε μιá στιγμή πως το ούχι έγινε όχι από αμάθεια! Πως ή σκλαβιά έκαμε το χαμάλ: χάμω, το κρύφα: κρυφά και το αντίκρυ: αντίκρυ! Φανταστείτε ότι μόνο άνθρωποι σκλάβοι μπορούν να είναι κουφοί και βουβοί, ενώ άμα έλευτερωθούν είναι ανάγκη να γίνουν κωφοί και βωβοί! Σκεφτείτε ότι τά παιτού, άλλου, είναι καλά για άγράμματος ανθρώπους, ενώ άμα βάλετε ένα -χού στο τέλος, τότε είναι φανερό ότι εκείνοι που τά λένε δέν μπορούν παρά να είναι σπουδασμένοι άνθρωποι! Προσπαθήστε να καταλάβετε, ότι εκείνοι που το άμφι το είπαν και άμφις είταν έλεύτεροι και σοφοί, εκείνοι όμως που το αντί το κάμανε αντίς είτανε σκλάβοι και πρόστυχοι! "Οτι τά αυτό, τοῦτο, τοιοῦτο, τηλικοῦτο, επιτρέπεται έξαιρετικώς να μην έχουν ν' σάν τ' άλλα ούδέτερα, εκείνοι όμως που εξακολούθησαν την ίδια δουλιά και πέταξαν όλα τά ν' άπ' τά ούδέτερα, είτανε βεδαρβαρωμένοι

μέ αναδιπλασιασμό! Προσπαθήστε να τα φανταστείτε ελ' αυτά, και αν μπορείτε μη θαυμάσετε τί άπλοϊκό που είναι καμιά φορά το ανθρώπινο μυαλό, μα και τί έφευρετικό συνάμα.

Τή θεωρία της άμάθειας κανένας ποτέ γλωσσολόγος δεν τήν πήρε στά σοβαρά. Τήν επινόησαν οί φιλόλογοι, και τό λάθος δεν είναι δικό τους: τούς πήρε στέ λαιμό του ό κόσμος μέ τό να ανακηρύξει τήν άρχή πως αυτοί είναι οί άρμόδιοι στό γλωσσικό ζήτημα, και να τούς κάμει να τό πιστέψουν κι' οί ίδιοι.

Άλλο φιλόλογος και άλλο γλωσσολόγος. Ό φιλόλογος δεν έχει κανένα προσόντο παραπάνω από κάθε άλλο άνθρωπο μορφωμένο για να μιλήσει άπάνω στό γλωσσικό ζήτημα. Άρνητικά προσόντα μπορεί να έχει ό φιλόλογος. Γιατί μορφώνεται και ζει κλεισμένος μέσα σε μιá ιδιαιτέρη ατμόσφαιρα, τήν ατμόσφαιρα τοῦ αρχαίου κόσμου, που τόν βλέπει από μακριά, όπως μέσα από μιάν ομίχλη. Μιά τέτοια μόρφωση, όταν είναι αποκλειστική, όπως είναι συνήθως στον τόπο μας, όταν παραλλήλως μέ τόν Όμηρο δε μαθαίνει να καταλαβαίνει τό Δάντη και παραλλήλως μέ τό Σοφοκλή τό Σαίξπηρ, όταν δε μάθει μέ τόν ίδιο φακό να μελετά τήν εξέλιξη τοῦ ανθρώπινου μυαλού σ' όλες τίς εποχές, όταν δεν καταλάβει πως τά πράματα τοῦ κόσμου τά κυβερνά ό νόμος της αδιάκοπης αλλαγής, και πως ένα μόνο πράμα δεν αλλάζει στον κόσμο, οί φυσικοί νόμοι, μιá τέτοια μόρφωση έχει άποτέλεσμα να σβύσει μέσα στην ψυχή τοῦ ανθρώπου τό ενδιαφέρον για τή σημερινή ζωή και να σκοτίσει τήν αντίληψή της.

Η αλλαγή τοῦ τυπικοῦ είναι ένα φυσικό φαινόμενο, που τό φέρνουν λόγοι ψυχολογικοί, φωνητικοί, άκουστικοί. Σε καμιά γλώσσα δεν έλειψε. Τό βλέπουμε και στην αρχαία ελληνική, όταν τήν πάρουμε σε δυό διάφορες εποχές. Κ' εκείνοι που μελέτησαν τήν αρχαία και τή νέα ελληνική μέ τό φακό της επιστήμης και όχι τοῦ πατριωτισμοῦ, οί γλωσσολόγοι δηλαδή, όλοι σύμφωνοι μάς λένε πως διαφθορά δεν υπάρχει, και πως ή μεταβολή τοῦ τυπικοῦ που γέννησε τή σημερινή γλώσσα δεν είναι άλλο παρά συνέχεια τών μεταβολών που παρατηρούμε στην ίδια τήν αρχαία από μιάν εποχή σ' άλλη.

Έννοείται ότι, για να πιστεύουν ακόμη και σήμερα τόσοι άνθρωποι στη θεωρία της άμάθειας, κάτι πρέπει να υπάρχει που τούς δικαιολογεί, κάποιο άγκίστρι θά κρύβεται κ' εδώ. Και ιδού πραγματικώς ένα καλό άγκίστρι, όπου μπορούσε να πιαστεί ό πιό έξυπνος και ό πιό μορφωμένος άνθρωπος, αν δεν εΐτανε προειδοποιημένος:

Αν εξετάσουμε τή μεταβολή τοῦ τυπικοῦ απ' τήν αρχαία στη νέα γλώσσα, διακρίνουμε στό σύνολο μιá γενική τάση προς τήν άπλοποίηση, βλέπουμε ελάττωση στην ποικιλία τών τύπων. Η τύχη-της τύχης και ή ράχis-της ράχεως, που ανήκαν σε διάφορες κλίσεις, ανήκουν σήμερα στην ίδια: τύχη-ης, ράχη-ης. Αντί μέγας-μεγάλου, λέει ή σημερινή γλώσσα μέγας-μεγάλου, αντί τρέγω-έδραμον: τρέγω-έτρεξα, αντί οὔτις-αὔτη-ιοὔτις-ιαὔτα: τοὔτις-τούτη-ιοὔτις-ιοὔτα, αντί φέρω-οἶσω-ήνεγκον-ένήνοχα: φέρω-θα φέρω-έφερα-έχω φέρει, αντί ανοίγω-ήνέωγον-ήνέωξα: ανοίγω-ανοίγα-ανοίξα... Τά εις μρήματα χάθηκαν, ή εὐκτική και ό δυϊκός μάς άφησαν

χρόνους, ή υποταχτική ταυτίστηκε πέρα πέρα με την όριστική, κτλ. κτλ. Καί έρχεται άμέσως ή σκέψη : 'Ο λαός με τό νά είναι άπαίδευτος δυσκολευότανε με τό πλούσιο τυπικό της άρχαίας και, ζητώντας τή εύκολία του, τό άπλοποίησε.

Όχι, δέν τό άπλοποίησε γιά εύκολία του. Πολύ εύκολο νά πειστεί κανείς, άμα παρατηρήσει τό εξής : "Οτι ή νέα γλώσσα, άν και στο γενικό άπλούστερη και κανονικότερη άπ' τήν άρχαία, σέ μερικά σημεία όμως έχει ποικιλία τύπων κι' άπ' τήν άρχαία περισσότερη, και τούς τύπους αυτούς ό λαός, άν και δέν τούς σπούδασε στο σχολείο, τούς μεταχειρίζεται τόν καθέναν εκεί που πρέπει, χωρίς ποτέ νά κάμει λάθος. Π.χ. στην άρχαία τά πρωτόκλιτα άρσενικά έκαναν τόν πληθυντικό ελα εις -αι : ποιηταί, ταμίαι. Σήμερα έχουμε :

χωριάτης-ηδες και -ες
πραματευτής-άδες και -ές
μανάβης-ηδες
ροικοκύρης-ηδες και έοι
μάστορης -όροι
μάγερας -έροι,

και δέ θ' ακούσετε ποτέ κατά λάθος ούτε οί χωριατάδες, ούτε οί μαστορέοι. Θέλετε και άλλα :

τραβ-ώ, τράβ-ηξα
θαρη-ώ, θάρη-εγα
πον-ώ, πόν-εσα
πειν-ώ, πείν-ασα
ρωτ-ώ, ρώτ-ησα

Άκούσατε ποτέ κανέναν νά πει θάρρησα, πόνασα, ρώτσα ; Βρίσκω, θά βρω και θάρρω, ηύρα και βρήκα, εύρε το και βρες το.

Φ-έρνω, έφ-ερα
γδ-έρνω, έγδ-αρα
δ-έρνω, έδ-ειρα
π-έρνω π-ήρα.

Γιά κείνους που έχτιμοyn μιá γλώσσα ανάλογα με τις γραμματικές δυσκολίες που έχει, αυτά είναι τά διπλώματα της δημοτικής. Ίδου και άλλα πιστοποιητικά αξίας :

'Ο λόγος-τά λόγια, ό χρόνος-τά χρόνια, ό κάβουρας-τά καβούρια, ό κόκορας-οί κοκόροι και τά κοκόρια, ό βράχος-οί βράχοι και τά βράχια, ό καπνός-οί καπνοί και τά καπνά, καπνοί όταν σημαίνει εκείνο που βγαίνει άπ' τή φωτιά, και καπνά όταν σημαίνει τό φυτό που φουμάρουμε. Και πάντα χωρίς λάθος : τό σπíti γέμισε καπνούς, ποτέ καπνά, αλλά τά καπνά του Άργονιού και όχι οί καπνοί.

Τό συμπέρασμα είναι ότι ό λαός, όταν ένα τυπικό τό αισθάνεται, όσο πλούσιο, όσο άνώμαλο κι' άν είναι, τό μεταχειρίζεται χωρίς κόπο και χωρίς λάθος. Λάθος κάνει μονάχα όταν είναι ξένο και δέν τό αισθάνεται : γι' αυτό λέει τήν όδός Αιόλου, τούς μαθηταί, παρήγγειλέ το, απέδειξέ το, σās παρακαλώμεν, γράφον μοι, είναι επιμελής παιδί, είναι πρωτοφανές άκόμη τά κεράσια . . .

Και κάτι άλλο υπάρχει άκόμη που δυνάμωσε τήν θεωρία της άμάθειας : είναι που ή γλώσσα μας διατήρησε πολλούς άρχαίους τύπους άπείραχτους : ό λόγος-του λόγου, έχω -εις -ει, κτλ. Οί τύποι αυτοί είταν ένα όρεχτικό, που

αδιάκοπα θύμιζε την πανδαισία του αρχαίου τυπικού. Είταν ή ευωδία που έβγαίνει από το μαγεριό της αρχαίας γραμματικής. Ποιός ν' αντισταθεί σε τέτοιον πειρασμό; Γιατί να είναι μόνο αυτά και να μην είναι όλα; άφου μά- λιστα είτανε φως φανερό πως «ή ήμετέρα γλώσσα διε- σώθη αναλλοίωτος διά μέσου των αιώνων», κι' αν δεν το πιστεύετε, έχετε απόδειξη τα μάρμαρα του Παρθενώνα, που διατηρήθηκαν κ' εκείνα. Άλλά πως να κάμουμε έ- κείνους τους τύπους που άλλαξαν; Έπρεπε με κάθε τρόπο μιá εξήγηση να βρεθεί και γι' αυτούς και ή πιο πρόχειρη άπ' όλες είτανε ή δουλεία και ή άμάθεια.

Τώρα θα πείτε: Πολύ καλό' δεν είναι λαθιμένο το τυ- πικό της δημοτικής. Μπορεί όμως και μ' όλα αυτά να εί- ναι καλύτερο το αρχαίο και να συμφέρει να το προτιμή- σουμε. Άς ιδούμε.

Και πρώτα τί θα πει τυπικό καλύτερο; Από τί θα το κρίνουμε; Του Όμήρου το τυπικό είναι καλύτερο, που λέει *δρημι*, ή του Ξενοφώντος, που λέει *όρω*; του Ξενο- φώντος είναι καλύτερο, που λέει *δείκνυμι*, ή το νεότερο, που λέει *δεικνύω* ή το σημερινό, που λέει *δείχνω*;

Είναι φανερό, το είπαμε κι' άλλο, ότι δεν υπάρχει τυ- πικό καλύτερο και τυπικό χειρότερο. Ίσως καλοσύνη του τυπικού μπορούμε να ποούμε την όμαλότητα, και τότε καλύτερο είναι το σημερινό άπ' το αρχαίο, γιατί είναι πολύ όμαλότερο. Άλλά και αυτό είναι δεύτερο ζήτημα, καθώς είδαμε. Λοιπόν τότε ποθ θα βασιστούμε για να κρί- νουμε την αξία ενός τυπικού!

Ένώσω εξετάζουμε ένα τυπικό απολύτως, συμπέρα- σμα ποτέ δε θα βγάλουμε. Πρέπει να το κρίνουμε σχετι-

κώς μ' έμās, και ιδού άπάνω σε ποιά βάση πρέπει να γίνει ή έχτίμηση. Είδαμε πως ή γραφή γλώσσα είναι αδύνατο να υπάρξει αν δεν οικειοποιηθεί όλον το λεξικό πλοῦτο της λαϊκής. Άλλά και ή λαϊκή βέβαια δεν μπορεί να γίνει γραφή γλώσσα, αν δεν αποχτήσει ένα πλήθος λέξεις που της λείπουν, και τίς λέξεις αυτές ή άπ' την άρ- χαία θα τις πάρει ή άπ' την καθαρεύουσα ή θα τις φτιά- σει μόνη της. Άλλά, είτε ή μιá είτε ή άλλη θα επικρα- τήσει, είναι ανάγκη εκείνη που θα επικρατήσει, αν θέλου- με να είναι μιá γλώσσα, να φέρει τίς λέξεις της άλλης στο δικό της τυπικό. Η ανάγκη αυτή δεν παίρνει συζήτηση ή αυτές τίς λάσπες θα πείτε, ή αυτές τίς λάσπες, αδυ- νατο όμως να πείτε αυτές τίς λάσπες, δηλαδή να έχετε και τα δυο τυπικά ανακατωμένα. Και να την ή λογικό- τερη βάση για την έχτίμηση της αξίας του τυπικού: Κα- λήτερο τυπικό για μās θα είναι εκείνο που θα έχει τη με- ταλήτερη άφομοιωτική δύναμη, γιατί με αυτό ευκολότερα θα άποχτήσουμε μιá γλώσσα.

Και τώρα θα κάμουμε μερικά γλωσσικά πειράματα, και είμαι βέβαιος πως ό αναγνώστης θα είναι σύμφωνος στα συμπεράσματα, γιατί το κριτήριο, δηλαδή το γλωσσικό αίσθημα, είναι το ίδιο σ' όλους μας και είναι το αίσθημα της δημοτικής, ή όποία, μ' όλο τον πόλεμο που της κά- νουμε, είναι ή μόνη που έχει βαθιά ριζοβολήσει μέσα στην καρδιά όλων, κ' εκείνων ακόμη που νομίζουν ότι, πάει τέλειωσε, την έχασαν τη δημοτική. Στην πρώτη στήλη θα βάζουμε λέξεις της καθαρεύουσας με τον τύπο της δημοτικής, στη δεύτερη λέξεις της δημοτικής, του άν- τίστοιχου τύπου, φερμένες στην καθαρεύουσα, και θα

ἴδείτε πού τὸ πρῶτο πάντοτε γίνεται, σπανίως παρουσιάζει μιὰ μικρὴ ἀντίσταση, ἐνῶ τὸ δεύτερο συνήθως δὲ γίνεται καὶ κάνει κωμικὴ ἐντύπωση.

κοινωνικὸ φαινόμενο, βα-
ρόμετρο, τὸ περιεχόμενο κτλ.
τέρεθ' ἡ κρούσ', ὅλο' ἡ φω-
νάς, καλὸ' ἡ κουράγι' ἡ
ἔχεις.

τις ἀπότομες καὶ ἀπρό-
πιες μεταβολές, οἱ ὁποῖες...
ἔπεσε εἰς τὰς λάσπας, ψά-
χω τὰς τσέπας μου, ἔφαγα
φραγούλας, τοῦ ἑπαιζα κατὰ
ροστίμους δουλιὰς, τὰς πρω-
τοχρονιάτικας ἢ τὰς χριστου-
γεννιάτικας ἐπισκέψεις, ἐπρά-
βηξα δυὸ μολυβιάς, τρεῖς βε-
λινιὰς καὶ πέντε μαχαιριὰς.

τοῦ δικαστῆ, τοῦ ἐφέτη,...
τοῦ περιβολάρου, τοῦ μαγά-
βου,...

τοῦ Φειδία, τοῦ Εὐριπίδη,...
τοῦ Ἀντιφῶντος, τοῦ Θανά-
σου,...

τῆς Ἑρατῶς, τῆς Κλειῶς,...
τῆς μούσας, τῆς καθαρεύου-
σας,...

τῆς φάλαινας, τῆς ἔρευνας,...
τῆς μεταβαίνουσας, τῆς κυρῆς
Χρησταινῆς, τῆς κυρῆς Θα-
ρσαίνης,...

καθαρή, ποτηρὴ, ὀκνηρὴ,
ἀνιαρὴ,...
ἡ μαύρα, ἡ γυαλιστερὰ, ἡ
φανταχτερὰ, ἡ μαυρειδερὰ, ἡ
χονδρὰ...

τοῦ ὁλόκληρου
τοῦ θεόπνευστου
τοῦ ὁλακέρου
τοῦ θεοτρελλοῦ

τοῦ ἐλάχιστου

τῆς ἀπέραντης

ἡ λαβίδα

ἡ πατρίδα

ἡ Ἰλιάδα -δας

ἡ μονάδα -δας

ἀντίστροφα (ἀντὶ ἀντιστρό-
φως)

ἀνατράφηκα

ἀνάλαβα, τὸν κατάβαλε

τὰ παράβαλα (ἀντὶ παρέβα-
λον = ἔκαμα τὴν παραβολή)

ἀσθένεια

ἐξαγιάστηκε

ἐξακρίβωσα

ἐχτιμοῦσα, ἀφαιροῦσα,

ἐλαττώνω, ἀφομοιώνω, πε-
ραιώνω, ἐκδηλώνω,...

δουλεμένος μισθός

τὸ ζήτημα εἶναι λυμένο

λογισμένο

τοῦ μικροῦτοίκου

τῆς ἀπεντάρου

ἡ τοιμπίς

ἡ παρτίς (παρτίδα)

ἡ φιληγὰς -δος

ἡ πρᾶσις -δος

ἀναπόδως (ἀντὶ ἀνάποδα)

ἐνετράπη (νιτράπη)

κατέλαβες; (ἀντὶ κατάλαβες;)

παρέβαλε; (ἀντὶ παράβαλες
= ἔβαλες πάρα πολὺ)

ἡρρόστησα, ἡγρίευσσα, ἡκ-
κούμνησα

ἡγίασε

ἐξηστέρωσε

ἐπέργων, ἐβάστων, ἐβόστων,
ἡκούμπων

ἰδροῖς; κρουῖτε; τί σηκοῖς
ἐπὶ τῶν ὤμων σου; τὰ
θαλασσοῖς, φίλε μου· τὸ
παραξηλοῖς· ὁ υἱός μου
μεγαλοῦ· καμοῦσαι πως
δὲν καταλαβαίνεις,...

δεδουλευμένον ἐργαλεῖον

ἡ γραβάτα σου εἶναι λει-
μένη

λελογασμασμένον, λειλογαμέ-

μνημένος *

ρος, λελαδωμένον,
μεμαχαιρωμένον.

Ο αναγνώστης, αν έχει την περιέργεια, εξακολουθεί τα πειράματα άπάνω σ' αυτό το σκέζιο. Μπορεί νά εῖρει και στοιχεία της καθαρεύουσας που νά δυσκολεύεται νά τ' αφομοιώσει ή δημοτική, ποτέ όμως δέ θά βρει εύκολία μεγαλύτερη στην καθαρεύουσα, στον αντίστοιχο τύπο. Τό συμπέρασμα είναι πως ή μητρική μας γλώσσα έχει απορροφητική δύναμη, που δέν την έχει ή καθαρεύουσα, και ότι, ένόσω επιμένουμε στο τυπικό της καθαρεύουσας, τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ λεξικοῦ θησαυροῦ της ζωντανής γλώσσας θά μένει πάντα έξω, ένώ αν πάρουμε βάση τη μητρική μας γλώσσα, αὐτή θ' απορροφήσει εύκολα ό,τι της χρειάζεται απ' τό λεξιλόγιο της καθαρεύουσας. Η μητρική μας γλώσσα μοιάζει με ζωντανό οργανισμό, που τρώει, αφομοιώνει ξένα ὅλη και μεγαλώνει. Η καθαρεύουσα μοιάζει μ' ένα άγαλμα, που ποτέ δέ θά μεγαλώσει· τό χρίουμε με γύψο και μάς φαίνεται πως μεγαλώνει.

Φυσική συνέπεια της αλλαγής τοῦ λεξικοῦ και τοῦ τυπικοῦ είναι ν' αλλάξει και ή σύνταξη. Αλλαγή της σύνταξης, σημειώστε, σημαίνει αλλαγή στον τρόπο της σκέψης, δηλαδή αλλαγή τοῦ διανοητικοῦ μας οργανισμοῦ. Ένα σακκί ρύζι λέει ή φυσική μας γλώσσα, μιὰ μποτίλια κρασί.

* Ο αναδιπλασιασμός τότε μόνο δέ δαίνει, όταν ο παρακείμενος έχει καταντήσει επίθετο· τό *τετριμμένον ζήτημα* δέ γίνεται *τριμμένο*, γιατί δέν είναι παρακείμενος, ἀφοῦ δέ λέμε ποτέ *τρίβω ένα ζήτημα*.

Όταν κάμετε τό ρύζι *δουζαν* και τό κρασί *οἶνον*, δέ θά πείτε εἰς *σάκκος δουζα*, μία *φιάλη οἶνος*, θά πείτε εἰς *σάκκος δουζης*, μία *φιάλη οἶνου*, τό περιεχόμενο θά μπει στη γενική. Αλλάξε ή σύνταξη, δηλαδή άλλαξε τό δέσιμο, ή τοποθέτηση τῶν πραγμάτων μέσα στη γλώσσα, έπομένως και μέσα στο μυαλό μας, άλλαξε ο μηχανισμός τοῦ μυαλοῦ μας. Δέν αλλάξανε μόνο τά επιπλα τοῦ σπιτιοῦ, άλλαξε και ο νοικοκύρης, και τά θέλει με άλλη τάξη βαλμένα.

Και μήπως άραγε ή αλλαγή αὐτή κατόρθωσε νά γίνει γενική και όριστική, νά εξαπλωθεί πέρα πέρα σ' ὅλη την ψυχή μας, ὥστε τό νέο σύστημα της σκέψης νά μπορεί νά εξακολουθεί, και δημοτική όταν μιλούμε; Όχι. Ο άρχικός τρόπος της σκέψης, ο φυσικός, μένει στη θέση του ασάλευτος, ὅπως έμειναν ασάλευτα οί λέξεις και οί τύποι. Γιατί βέβαια δέ θά ποῦμε ποτέ *ένα σακκί φασολιών*, μιὰ *οκᾶ ρυζιοῦ*, *ένα ποτήρι κρασιοῦ*. Με τό τελευταίο μάλιστα θά νομίσουν πως ζητοῦμε ένα ποτήρι τοῦ κρασιοῦ.

Και φυλαχτείτε πάλι ἀπό ένα εύκολο πέσιμο. Η σύνταξη της δημοτικής στο προκείμενο παράδειγμα, καθώς και στα περισσότερα που θά φέρουμε, είναι απλούστερη. Είναι απλούστερο ένα ποτήρι νερό ἀπό ένα ποτήρι νεροῦ. Αὐτό δέ σᾶς θυμίζει και τό τυπικό της δημοτικής, που είναι κ' εκείνο απλούστερο ἀπ' τό αρχαίο; Άρα;..... Παρουσιάζεται πάλι τό φάντασμα της αμάθειας: ἀπό αμάθεια ο λαός άπλοποίησε και τη σύνταξη.

Αλλά με τό φῶς χάνονται τά φαντάσματα. Έδῶ μάλιστα δέ χρειάζονται και ήλεκτρικά· ένα σπέρτο μονάχα αν ανάψουμε, θά φύγει τό φάντασμά μας. Κυττάξετε μιὰ

στιγμή. Ἡ γαλλικὴ γλῶσσα λέει un verre d'eau, δηλαδή ἓνα ποτήρι νεροῦ, ἡ γερμανικὴ ἔμω: λέει ein Glass Wasser, δηλαδή ἓνα ποτήρι νερό. Ἄρα ἡ γερμανικὴ, που ἔχει σ' αὐτὸ τὸ παράδειγμα ἀπλούστερη σύνταξη, ἔγινε ἀπὸ ἀμάθεια, ἐνῶ ἡ γαλλικὴ ἔγινε ἀπὸ σοφοῦς ἀνθρώπους! Τίποτ' ἀπ' αὐτά. Καὶ ἡ μιὰ καὶ ἡ ἄλλη ἔγιναν ἀπὸ λαοῦς, δηλαδή ἀπὸ ἀνθρώπους ἀμόρφωτους. Ἡ τελευταία χωριάτισσα στὴ Γαλλία λέει une bouteille de vin, καὶ δὲν τὸ ἔμαθε ἀπὸ τὸν ἐπιστήμονα· αὐτὸς τὸ ἔμαθε ἀπ' τὴ χωριάτισσα. Στὴ Γερμανία πάλι βρέθηκε ἀπλούστερη αὐτὴ ἡ σύνταξη, καὶ ὁ σοφὸς τὴν πῆρε ὅπως τὴν ἤρε, καὶ λέει καὶ γράφει eine Flasche Wein· δὲ θεώρησε ἀνάρμοστο στὴ σοφία του νὰ μεταχειριστεῖ τόσο ἀπλὴ σύνταξη.

Ἡ διαφορὰ αὐτὴ στὴ σύνταξη, τὸ χάσμα αὐτὸ μεταξὺ τῶν δυὸ γλωσσῶν, που τὸ δεῖξαμε ἀπάνω σ' ἓνα παράδειγμα, ἐκτείνεται σ' ὅλη τὴ γραμμὴ. Ἡγέρθη (ἐκ) τῆς κλίνης μου θὰ πεῖτε, ἀλλὰ ὄχι ἐσηκώθη (ἐκ) τοῦ κρεβατιοῦ μου. Ἐξῆλθον (ἐκ) τῆς οἰκίας, ἀλλὰ ὄχι ἐβγήκα (ἐκ) τοῦ σπιτιοῦ. Διῆλθον ἐκ τῆς οἰκίας σας, ἀλλὰ ὄχι ἐπέρασα ἐκ τοῦ σπιτιοῦ σας. Τὸν ἔσυρεν ἐκ τοῦ ὠτός, ἀλλὰ ὄχι τὸν ἐτράβηξεν ἐκ τοῦ αὐτιοῦ.

Ἐπὶ τῆς τραπέζης ἡ ἀπάνω στὸ τραπέζι, ἀλλὰ ὄχι ἐπὶ τοῦ τραπέζιου· ὑπὸ τὴν τραπέζαν ἡ κάτω ἀπ' τὸ τραπέζι, ἀλλὰ ὄχι ὑπὸ τὸ τραπέζι.

Πλήρες ὕδατος ἡ γεμάτο νερό, ἀλλὰ ὄχι πλήρες ὕδωρ οὔτε γεμάτο νεροῦ. Πρὸς βρώσιν ἡ γιὰ φάγωμα, ἀλλὰ ὄχι διὰ βρώσιν οὔτε πρὸς φάγωμα. Ἐφ' ἀμάξης ἡ μὲ τὸ ἀμάξει, ἀλλὰ ὄχι ἐφ' ἀμαξιοῦ. Καθ' ὁδὸν ἡ στὸ δρόμο, ἀλλὰ ὄχι κατὰ δρόμον. Κατ' ἔτος ἡ κάθε χρόνο, ἀλλὰ ὄχι

κατὰ χρόνον. Πρὸ μεσημβρίας, ἀλλὰ ὄχι πρὸ μεσημεριοῦ...

Ἦλθον ἀνὰ εἰς ἡ ἓνας ἓνας, ἀλλὰ ὄχι εἰς εἰς. Εἶναι ἓνας κ' ἓνας, ἀλλὰ ὄχι εἰς καὶ εἰς. Μὲ τὸν καιρὸ ἡ σὺν τῷ χρόνῳ, ἀλλὰ ὄχι μὲ τὸν χρόνον οὔτε σὺν τῷ καιρῷ. Πρὸς χάριν σου ἡ γιὰ χατῆρι σου, ὄχι πρὸς χατῆρι σου. Ποιὸς λίγο ποιὸς πολὺ, ὄχι τίς ὀλίγον τίς πολὺ. Ἐν μεγάλῃ στολῇ, ὄχι ἐν φράκῳ, ἐν ρεδιγκότῳ, ἐν σακακίῳ, ἐν ὑποκαμίσῳ. Τώρα ἄρχισα που ἄρχισα, ὄχι τώρα ἡρξάμην που ἡρξάμην. Τὸ ποτήρι ἔσπασε ἡ ἐθραύσθη, ὄχι ἔθραυσε οὔτε σπάστηκε. Ἀπὸ δικὰ του ἡ ἐξ ἰδίων, ὄχι ἐκ δικῶν του οὔτε ἀπὸ ἰδία. Εἶναι ἀπὸ σπῆτι ἡ ἐξ εὐγενοῦς οἴκου, ὄχι ἐκ σπιτιοῦ οὔτε ἀπὸ οἴκου...

Μιὰ σημαντικὴ διαφορὰ στὸν ὀργανισμό τῶν δυὸ γλωσσῶν εἶναι, που ἡ φυσικὴ μας γλῶσσα, ὅταν συνθέτει τὴ φράση, ἀγαπᾷ νὰ τοποθετεῖ τίς ἔννοιες τὴ μιὰ ὕστερα ἀπ' τὴν ἄλλη, μὲ τὴ φυσικὴ τους τάξη, τουλάχιστο μὲ κάποια τάξη που εἶναι σήμερα γιὰ μᾶς φυσικὴ, ἐνῶ ἡ καθαρεύουσα, προσπαθώντας ν' ἀκολουθήσει κ' ἐδῶ τὴν ἀρχαία, βάζει τίς ἔννοιες τὴ μιὰ μέσα στὴν ἄλλη. Ἡ μιὰ ξαπλώνει τὴ σκέψη, ἡ ἄλλη τὴ στήρει σωρὸ. Π. χ. ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν θέλει νὰ πεῖ ἡ γλῶσσα μας· ὁ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργὸς λέει ἡ καθαρεύουσα. Ἡ ἔννοια ὁ ὑπουργὸς σκίζεται σὲ δυὸ, γιὰ νὰ μπεῖ στὴ μέση ἡ ἄλλη ἔννοια, ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν. Μισοεκφρασμένη μὲ τὸ πρῶτο κομμάτι, μένει μιὰ στιγμὴ στὸν ἀέρα περιμένοντας τὸ συμπλήρωμά της.

Προσοχὴ πάλι ἀπὸ φαντάσματα. Ἀπλούστερη εἶναι κ' ἐδῶ ἡ νεότερη σύνταξη. Ἀλλὰ μὴ φανταστεῖτε πως αὐτὸ εἶναι ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ τῆς δικῆς μας γλώσσας.

Ἡ ἀπλοποίηση αὐτὴ εἶναι φαινόμενο παρὰλληλο μὲ τὴν ἐξέλιξη τοῦ ἀνθρώπινου μυαλοῦ ἐν γένει. Τὸ νεότερο μυαλὸ ζητεῖ τὴν ἀπλότητα στὴ σκέψη καὶ στὴν ἔκφραση, ἀγαπᾷ νὰ ἐκφράζει τὰ πράγματα μὲ λιγότερο κόπο. Ὁ Γάλλος καὶ ὁ Ἀγγλος σοφὸς σήμερα ἐκφράζονται ἀπλούστερα ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο Ἕλληνα, ἀν καὶ ἐκεῖνα που λένε δὲν εἶναι διόλου ἀπλούστερα. Αὐτὸ δὲ λέγεται, ὅχι, παρακμὴ γλωσσικῇ. Ὅταν ἓνα ὄργανο μοῦ ἐπιτρέπει νὰ φτάνω στὸν ἴδιο σκοπὸ μὲ λιγότερο κόπο, τὸ ὄργανο αὐτὸ λέγεται τελειότερο.

Δὲν εἶναι δουλιὰ μας νὰ ἐξετάσουμε τοῦ φαινομένου αὐτοῦ τὴν αἰτία. Μᾶς ἐνδιαφέρει μόνο νὰ τὸ παρατηρήσουμε, καὶ τὸ παρατηροῦμε σὲς περισσότερες ἀπ' τὴς νεότερες γλώσσες, πρὸ πάντων σὲς πιὸ δουλεμένες, ἐκεῖνες που ἔχουν τὴ μεγαλύτερη ἱστορία. Αὐτὴν τὴ γενικὴ πορεία ἀκολούθησε καὶ τὸ ἐλληνικὸ μυαλὸ, καὶ ἡ ἐλληνικὴ γλώσσα, πάντα ἀδερφωμένη καὶ ταιριαγμένη μαζὶ του, πιστὴ συντρόφισσά του, ἄλλαξε κι' αὐτὴ. Κρατήστε μιὰ στιγμὴ τὴν πατριωτικὴ σας ὀργή, γιὰ νὰ σᾶς πῶ μιὰν ἀλήθεια: ὅτι σήμερα ἐμεῖς, στὸ μηχανισμό τοῦ μυαλοῦ, περισσότερο συγγενεύουμε μὲ τὸ σύγχρονό μας τὸ Γάλλο ἢ τὸν Ἰταλὸ παρὰ μὲ τὸν πρόγονό μας τὸν ἀρχαῖο Ἕλληνα. Ὅτι δὲ σκεφτόμαστε ὅμοια μὲ τοὺς ἀρχαίους, φαίνεται κοντὰ στ' ἄλλα κι' ἀπὸ τοῦτο, που τόσες φορές τυχαίνει νὰ μὴ βγάζουμε τὸ νόημα μιᾶς φράσης ἀπ' τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ, μολονότι γνωρίζουμε ξεχωριστὰ ὅλες τὶς λέξεις που τὴν ἀποτελοῦν.

Ἰδοὺ τώρα ποῦ φέρνει ὁ κατήφορος. Εἶπαμε ὁ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργὸς ὕστερα θὰ ποῦμε: αἱ ὑπὸ τοῦ ἐπὶ

τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργοῦ δοθεῖσαι διαταγαί. Τὸ ἐν τῷ ὕδατι τοῦτω περιεχόμενον ἄλλας ὕστερα ἢ περὶ τοῦ ἐν τῷ ὕδατι τοῦτω περιεχομένου ἄλλας δημοσιευθεῖσα μελέτη.

Ἀρχίζει νὰ μὴν πιστεῦει ὁ ἀναγνώστης πως τέτοια τερατόμορφα πράγματα γράφονται, γι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ πάψω νὰ μιλῶ ἐγὼ καὶ ν' ἀφήσω νὰ μιλήσουν τὰ πράγματα.

«Αἱ διὰ τὰς ὑπὸ τῆς στρατιωτικῆς καὶ ναυτικῆς ὑπηρεσίας γενησομένας δοκιμὰς παραγγελλθεῖσαι συσκευαί».

«Σκρίπ», 26 Μαΐου 03, σ. 2, στ. 5.

«... ἐπέφρωσε τὴν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς οἰκειοθελοῦς μετὰ δεκαπενθήμερον ἀποχωρήσεως τοῦ τελείου ἐκείνου στρατιώτου, τοῦ κ. Μανουσogiαννάκη, σχηματισθεῖσαν γνώμην».

«Ἐστία», 16 Ἰουνίου 03, σ. 1, στ. 1.

«Διάφρεσις τῶν ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν ὑπουργοῦ λεχθέντων».

«Ἡρώια», 4 Φεβρ. 04, σ. 1, στ. 4.

«Διὰ τὴν ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ λιμενοβραχίονος προσαράξεως τοῦ «Ἰρρουαντί» ἐπελθοῦσαν βλάβην».

«Σκρίπ», 1 Αὐγ. 04, σ. 3, στ. 1.

Ὁ κ. Ἀνδρέας Καλύβας ἐδῶρησε τὴν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου ἀδελφοῦ του Σπυρίδωνος Ν. Καλύβα, τῆς ἱστορικῆς Ζακυνθίας οἰκογενείας, τὰ μέλη τῆς ὁποίας ἐκ τῶν πρώτων ἐμνήθησαν τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, γραφεῖσαν ἱστορίαν...»

«Ἐστία», 18 Ὀκτ. 04, σ. 3, στ. 2.

«... ἥς ἡ τῶν παραλίον ἑκτασις εἶναι τριπλασία τῆς τῶν τῆς Γαλλίας».

«Ἀκρόπολις», 18 Ἀπρ. 06, σ. 3, στ. 2.

«ἐκτὸς τῶν μετὰ τῆς ἐπὶ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων ἐπιτροπῆς συμφωνιῶν».

«Ἐμπρός», 20 Ἀπρ. 06, σ. 4, στ. 2.

«ἡμέρα κληρώσεως τῶν πρὸς τοὺς ἐν Νέῳ Ἀγχιάλῳ ἐποικισθησομένους πρόσφυγας παραχωρηθησομένων οἰκοπέδων».

«Ἐμπρός», 12 Ὀκτ. 07, σ. 4, στ. 5.

«νά συμμορφώνται πρὸς τὰς ἐν τῷ δημοσιευμένῳ καθ' ἐκάστην εἰς τὰς ἐφημερίδας δελτίῳ τῶν διὰ τὸ ἐξωτερικὸν ἀναχωρήσεων ὀριζομένης ὥρας».

«Ἐμπρὸς», 19 Ὀκτ. 07, σ. 2, στ. 5.

«Τὴν Κυβέρνησιν τοῦ ἐκ τῆς γείτονος τῇ Λευκάδι νήσου Κερκύρας πολιτευτοῦ».

«Χρόνος», 10 Δεκ. 08, σ. 2, στ. 5.

«ὁ ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἀποσταλεὶς πρὸς μελέτην τῶν ἀφορητῶν, αἰτνες ἐπέφερον τοὺς σεισμούς, καὶ τῶν ἐδαφικῶν ἀλλοιώσεων, αἰτνες ἐκ τούτου ἐπὶ ἤλθον, καθηγητὴς τῆς Γεωλογίας....»

«Ἐμπρὸς», 10 Ἰαν. 09, σ. 4, στ. 2.

«τὸν ἐν Λαοῦτ πασῶ τὸν ἀδελφόν του Ὁσμάν φονεύσαντα Χασάν».

«Πρόοδος», 1 Δεκ. 09, σ. 3, στ. 6.

«ἡ εἰς τὴν περὶ τοῦ κρητικῶ ζητήματος ἀπάντησιν τῶν Δυνάμεων διακοίνωσις».

«Πρόοδος», 11 Ἰαν. 10, σ. 2, στ. 2.

«Τῷ παραδείγματι τοῦ συνταγματικῶ ἡμῶν Μονάρχου, ὅστις ἠδύοχησε νὰ ὑποσχεθῇ ὅτι θὰ κατευθύνῃ τὰ πρῶτα Λύτου βήματα, κατὰ τὴν ἐκ τῆς Προτενοῦσης ἀπομάκρυνσίν Του, εἰς τὴν πόλιν ἡμῶν, καὶ θ' ἀναλάβῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν Αὐτοῦ τὴν προσεχὴ ἐγκαινιζομένην ἐν Προῦση ἐπὶ τῇ ἐπετηρίδι τῆς ἀναστηλώσεως τοῦ Συντάγματος γεωργικὴν, βιομηχανικὴν καὶ ἐμπορικὴν Ἐκθεσιν, στοιχοῦντες....»

«Ταχυδρόμος», 28 Μαΐου 09, σ. 2, στ. 1.

Θὰ πεῖτε τώρα πῶς αὐτὰ δὲν ἐπιβαρύνουν τὴν καθαρεύουσα, ἐπιβαρύνουν ἐκείνους που τὰ γράψανε, καὶ δείχνουν, ἂν ὄχι ἑλλειψὴ γούστου, τουλάχιστο ἀμέλεια καὶ ἀπροσεξία στὴ γλῶσσα. Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι ἂν τὸ γούστο τους δὲν εἶχε ἀρκετὴ δύναμη γιὰ νὰ τοὺς κρατήσῃ στὸν κατήφορο· ἐκεῖνο που μᾶς ἐνδιαφέρει ἐμᾶς νὰ σημειώσουμε εἶναι ὅτι σκέφτηκαν ἀλλοιωτικὰ παρὰ στὴ φυ-

σιλὴ τους γλῶσσα. Γιατί στὸ σπῆτι τους βέβαια ποτὲ δὲν εἶπαν: αἱ διὰ τὸ ὑπὸ τῆς μαγείρισσας φκιασθησόμενον φραγητὸν ψονυσθεῖσαι ἀγγινάρες. Ἄλλως τε τὰ παραλείμματ' αὐτὰ δὲν τὰ ἔφερα γιὰ νὰ βασίσω εἰδικῶς ἀπάνω σ' αὐτὰ τὴν κρίση μου, παρὰ μόνο γιὰ νὰ γίνῃ πῶς φανερὴ ἡ κακὴ ἀρχὴ ἀπ' τὴν ὁποία ξεκινήσαμε. Καὶ τώρα που ἐγίνε φανερὴ, ἀφίνουμε κατὰ μέρος τὶς ὑπερβολὰς που φέρνει ἡ ἐφαρμογὴ τῆς καὶ βγάζουμε τὸ συμπέρασμα μᾶς ἀπ' αὐτὴν τὴν ἴδια τὴ γενικὴ ἀρχή. Καὶ τὸ συμπέρασμα αὐτὸ, ὅπου ἤθελα νὰ φτάσω, εἶναι ὅτι, ὅταν ἀλλάξουν οἱ λέξεις καὶ οἱ τύποι, ἀλλάζει καὶ ἡ σύνταξις, δηλαδὴ ὁ τρόπος τῆς σκέψης, που εἶναι ἴσως τὸ σημαντικότερο χαρακτηριστικὸ μᾶς γλῶσσας. Καὶ ἡ παρατήρησή μας αὐτὴ, ὅστερα ἀπ' τὴν παρατήρησιν τοῦ διπλοῦ λεξικοῦ καὶ τοῦ διπλοῦ τυπικοῦ, μᾶς δίνει ὀριστικῶς τὸ δικαίωμα νὰ ποῦμε ὅτι ἔχουμε δυὸ γλῶσσας.

Καὶ ὅμως ὑπάρχουν ἄνθρωποι που ὑποστηρίζουν πῶς δημοτικὴ καὶ καθαρεύουσα εἶναι μιὰ μόνη γλῶσσα, πῶς ἡ μιὰ εἶναι συνέχεια τῆς ἄλλης. Τί πειράζει ἂν ἔχουμε ὕδωρ καὶ νερὸ, πλήρες καὶ γεμάτο; Πλοῦτος. Καὶ πραγματικῶς αὐτὸ δὲ θὰ πείραζε καὶ δὲ θὰ ἐμπόδιζε τὴ γλῶσσα νὰ εἶναι μιὰ. Ἐκεῖνο που ἐμπόδιζε εἶναι, πῶς δὲ λέμε ποτὲ πλήρες ὕδωρ οὔτε γεμάτο νερὸ οὔτε πλήρες νερὸ οὔτε γεμάτο ὕδατος. Ἐδῶ εἶναι τὸ σύνορο που χωρίζει τὶς δυὸ γλῶσσας, καὶ τὸ σύνορο αὐτὸ γιὰ νὰ τὸ ἴδῃ κανεὶς, πρέπει πρῶτα νὰ καταλάβῃ ὅτι γλῶσσα δὲ θὰ πεῖ λέξεις.

Διαφέρει λοιπὸν πολὺ σημαντικὰ ἡ καθαρεύουσα ἀπ' τὴ φυσικὴ μας γλῶσσα. Καὶ θὰ ἐκτιμήσουμε αὐτὴν τὴν

ἀπόσταση στήν ἀληθινή της ἀξία, όταν παρατηρήσουμε, ὅτι μικρότερη εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξύ δυὸ γλωσσῶν εὐρωπαϊκῶν που ἀνήκουνε στήν ἴδια οἰκογένεια, π. χ. μεταξύ ἰταλικῆς καὶ ἰσπανικῆς, ἢ μεταξύ γερμανικῆς καὶ ὀλλαντικῆς. Ἴδου μιὰ φράση ὀλλαντικὴ μὲ τὴ γερμανικὴ της μετάφραση ἀπὸ κάτω :

Griekenland is een jong land, dat nog leren
Griechenland ist ein junges Land, dass noch lernen
moet personen van zaken te scheiden.
muss Personen von Sachen zu scheiden.

Ἡ σπουδαιότερη διαφορὰ μεταξύ τῶν δυὸ γλωσσῶν εἶναι, μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ, φθολογικὴ. Ἡ μορφὴ τῶν λέξεων, καὶ πρὸ πάντων ἡ τοποθέτησί τους μέσα στὴ φράση, εἶναι σὲ τέτοιο βαθμὸ ὅμοιες, ὥστε μερικοὺς φθόγγους ἀν' ἀλλάξετε περνᾶτε ἀπ' τὴ μιὰ γλῶσσα στήν ἄλλη. Δηλαδὴ ἡ τάξη τῶν ἐννοιῶν μέσα στοῦ γερμανικοῦ μυαλοῦ καὶ μέσα στοῦ ὀλλαντικοῦ μυαλοῦ εἶν' ἡ ἴδια. Ὁ Γερμανὸς, γιὰ νὰ μάθει ὀλλαντικὰ, δὲν ἀλλάζει τὸν τρόπο τῆς σκέψης του ὅσο τὸν ἀλλάζει ὁ Ρωμῖος γιὰ νὰ μάθει τὴν καθαρεύουσα !! Τρομερὸ τὸ συμπέρασμα, καὶ ὅμως δυστυχῶς ἀντίρρηση δὲ χωρεῖ.

Ἀποδείξαμε ἄλλοῦ πως ὁ λαὸς δὲ μαθαίνει τὴν καθαρεύουσα. Τὸ ἀποδείξαμε στὶς λέξεις. Ἀκόμα πιὸ φανερὸ γίνεται ἅμα προσέξουμε στὴ γραμματικὴ. Ὁ ὑπάλληλος ἔμαθε νὰ λέει τὸ βαρέλι βυτίο. Τί χαρὰ ! Μὰ πότε ὅμως θὰ τὸν ἀκούσουμε νὰ πεῖ καὶ ἐν τῷ βυτίῳ ; Πότε ἐκ τοῦ βυτίου, ἐπὶ τοῦ βυτίου, περὶ τὸ βυτίον, ὑπὸ τὸ βυτίον, παρὰ τὸ βυτίον, ὑπὲρ τὸ βυτίον, πρὸς τῷ βυτίῳ ; Πότε θὰ μάθει νὰ λέει πληρωθέντος τοῦ βυτίου ; Πότε

ἐν οὐδενὶ βυτίῳ καὶ ἐν ἅπασιν τοῖς βυτίοις ; Πότε τὸ β. πληροῦται καὶ τὸ β. κενοῦται ; Πότε θὰ πεῖ τὸ β. εἶναι πεπληρωμένον, ἢ τουλάχιστο γεγεμισμένον ; Πότε τὸ πλήρες βυτίον, τοῦ πλήρους βυτίου, τῷ πλήρει βυτίῳ, τοῖς πλήρεσι ἢ καὶ τοῖς γεμάτοις βυτίοις ; Πότε ; Καθαρεύουσα, χριστιανεῖ μου, δὲ θὰ πεῖ βυτίον καὶ οἰκία. Καθαρεύουσα θὰ πεῖ δοτικὴ, ἀναδιπλασιασμός, χρονικὴ αὐξηση. Καθαρεύουσα θὰ πεῖ ἐν, ἐκ, ἐπὶ, ὑπὸ, ἀνά, περὶ, ὑπὲρ. Ἐνόσω ἀκοῦτε μέσα στοῦ βυτίο, ἀπάνω στοῦ β., σὲ ὅλα τὰ γεμάτα β., κρῖμα στὴ χαρὰ σας ! ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς μιλεῖ καθαρότατῃ τῇ γλῶσσᾳ τῆς μάνας του, μὲ μιὰ καινούργια λέξη παραπάνω.

Ἄς σημειωθεῖ λοιπὸν καλὰ τὸ ἀναμφισβήτητο συμπέρασμα ὅπου ἔχουμε φτάσει ὡς ἐδῶ : Ἡ δημοτικὴ καὶ ἡ καθαρεύουσα εἶναι δυὸ διάφορες γλῶσσες, μὲ νόμους στὰ περισσότερα σημεῖα κατὰ δάθος διαφορετικοὺς. Ἐπειδὴ ὅμως ἔχουν κάμποσα σημεῖα κοινὰ, αὐτὸ, καὶ ἡ μεγάλη συνήθεια που ἀποχτήσαμε μὲ τὴν παράλληλῃ ἀνατροφή τοῦ σπιτιοῦ καὶ τοῦ σχολείου, μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ τις πλέκουμε τὴ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη τόσο τεχνικὰ, καὶ νὰ περνοῦμε ἀπ' τὴ μιὰ στήν ἄλλη μὲ τόση εὐκολία, ὥστε νὰ μὴν μποροῦμε νὰ φανταστοῦμε ὅτι μιλοῦμε δυὸ γλῶσσες ἀνακατωμένες. Τί συνέπειες ἔχει αὐτὴ ἡ κατάσταση θὰ τὸ ἰδοῦμε σὲ ἰδιαίτερο κεφάλαιο.

Μιὰ πρόληψη ἀπ' τις πιὸ παιδιάτικες εἶναι πως ἡ νέα γλῶσσα δὲν ἔχει κανόνες. Ξέρετε τί θὰ πεῖ γλῶσσα χωρὶς κανόνες ; Θὰ πεῖ σῶμα ἀνθρώπου ζωντανοῦ χωρὶς κυ-

κλοφορία αίματος, χωρίς αναπνοή, χωρίς νευρικό σύστημα. Όπως, όταν βλέπουμε έναν άνθρωπο που ζει και κουνιέται, συμπεραίνουμε άμέσως πως έχει νευρικό σύστημα, και δεν είναι διόλου ανάγκη να τον κόψουμε για να κυττάξουμε μέσα, έτσι και μιὰ γλώσσα, άμα υπάρχει και μιλιέται, έχει τους νόμους της. Και όπως ο άνθρωπος είχε νευρικό σύστημα πρίν ακόμη γεννηθούν οι άνθρωποι για να το μελετήσουν, έτσι και ή γλώσσα έχει τους νόμους της πρίν τυπωθεί ή γραμματική της.

Και πως συνέδη λοιπόν να πιστέψουμε πως ή γλώσσα μας δεν έχει κανόνες; Απλούστατα, ιδού πως. Η ανατροφή μας έν γενει είναι τέτοια, που μάς απομακρύνει έλλως διόλου από την ιδέα της έρευνας, μάς μαθαίνει ν' ακολουθοίμε όρισμένα μονοπάτια. Λοιπόν, κατά τή δική μας τήν αντίληψη, οι κανόνες είναι κανόνες μόνο όταν είναι γραμμένοι και τυπωμένοι στα βιβλία. Ένώσω είναι στη φύση, δηλαδή στην καθαυτό θέση τους, για μάς δεν υπάρχουν, γιατί χρειάζεται έρευνα για να τους πάρουμε από καί και να τους βάλουμε στο βιβλίο. Αλλά έρευνα για μιὰ γλώσσα χυδαία είναι κάτι που δεν τό χωρεί τό μυαλό μας. Γιατί δεν καταλάδαμε πως ή αλήθεια βρίσκεται παντού, και πως είτε τον ήλιο μελετοίμε είτε τό μαμοίδι, ή αλήθεια που θα δγάλουμε από μέσα τό ίδιο βάρος έχει στη ζυγαριά της έπιστήμης. Τό όρω-έώραν-όφομαι-είδον-έώρακα τό είδαμε τυπωμένο, γι' αυτό παραδεχτήκαμε πως έχει κανόνα' τό βλέπω-έβλεπα-θα ιδώ-είδα-έχω ιδεί δεν τό βρήκαμε ως τώρα σε καμιὰ γραμματική, γι' αυτό δεν μπορούμε να πιστέψουμε πως κι' αυτό ακολουθεί κάποιον όρισμένο κανόνα. Περισσότερα λόγια δεν άξιίζει αυτό τό ζήτημα.

Αλλά ίσως πολλοί με τό «δεν έχει κανόνες» κάτι άλλο θέλουν να ποιν : Παρατηρούν ότι ή δημοτική, όπως έχει στο λεξικό τοπικές παραλλαγές, όμοια έχει και ποικιλία στους τύπους : τραβιούνται και τραβιόντουσαν, να ιδώ και να διώ, αγαπούνε και αγαπάνε, έκαμαν και κάμανε... Αυτό κατά τήν αντίληψή τους είναι έλλειψη κανόνων. Γιατί κάνουν τήν ακόλουθη σκέψη : Η γαλλική, ή αγγλική, και όλες οι άλλες κανονικές γλώσσες έχουνε δυο τρεις τρόπους για να ποιν τό κάθε πράμα ; Όχι, συνήθως έχουν έναν. Να λοιπόν που ή δημοτική είναι άκανόνιστη.

Τό λάθος είναι που παραβάλλουε γλώσσες από καιρό καθιερωμένες στη γραφή με μιὰ γλώσσα που τώρα αρχίζει να γράφεται. Πρέπει να πάνε στην εποχή εκείνη που τα ευρωπαϊκά έθνη λέγανε τις γλώσσες τους πρόστυχες, και τότε θα μάθουν ένα απλούστατο πράμα, ότι μιὰ γλώσσα που ζει ελεύτερη στην όμιλία, που δε δέχτηκε ακόμα τα δεσμά της γραφής, πάντα παραλλάζει λίγο από τόπο σε τόπο, δηλαδή δεν έχει μιὰ γραμματική, όμως σε κάθε τόπο ξεχωριστά έχει τή γραμματική της. Στη γραφή όμως επικρατεί μιὰ απ' αυτές τις γραμματικές, και τότε έρχόμαστε έμεις ύστερα από εκατό χρόνια, βρίσκουμε τή δουλιά τελειωμένη, και λέμε : Βλέπετε; οι γλώσσες που είναι προορισμένες για να γραφούν έχουνε γραμματική δίχως παραλλαγές.

Μιὰ γλώσσα που δεν έχει κανόνες είναι ή καθαρεύουσα. Έπειδή δεν είναι μιὰ γλώσσα, έπειδή δεν είναι καμωμένη

ἀπάνω σ' ἓνα ὀρισμένο σκέδιο. Λέει π.χ. τοῖς δίδω, σοὶ τὸ δίδω, μοὶ τὸ δίδεις, ἀλλὰ ποῖος τολμᾷ νὰ πεῖ τῷ τὸ δίδω, θὰ ταῖς τὰς δώσω, δὲς τῷ το ; Καταφεύγει τότε στὴν ἀρχαία καὶ λέει θὰ τὰς δώσω εἰς αὐτάς, δὲς αὐτῷ τοῦτο. Βλέπουσά με, βλέποντές τον, ἀλλὰ ὄχι βλέπων τον, βλέπουσαί τας. Γράφε το, ἀλλὰ ὄχι γράφον το. Τὸ ἔκαμα ἢ ἐποιησάμην αὐτὸ, ἀλλὰ ὄχι τὸ ἐποιησάμην. Ἐξέδοτο διαταγὴν καὶ τὴν ἐξέδωκα, ἀλλὰ ὄχι τὴν ἐξεδόμην, τὴν ἐξέδου. Τὸ προσδρεῖον ἐξελέξατο ὑμᾶς, ἀλλὰ ὄχι ἐπιθυμοῦμεν νὰ σὰς ἐκλεξώμεθα, παρακαλῶ νὰ τὸν ἐκλέξησθε, οὔτε ἵνα μὲ ἐκλέξη (σὺ). Ἰάσατο τὸν ἀσθενῆ, ἀλλὰ ὄχι τὸν ἰάσω (σὺ), οὔτε προσπαθεῖς νὰ τὸν ἰάσῃ (σὺ), οὔτε θὰ σὲ ἰάσωμαι (ἐγὼ). Ἦρατο νίκη, ἀλλὰ ὄχι θὰ ἄρῃ (σὺ). Ἔστι, εἶσι, ἀλλὰ ὄχι δὲν ἐστὶ, δὲν εἶσι. Ἦν, ἀλλὰ ὄχι δὲν ἦν. Παρήσαν, ἀλλὰ ὄχι παρήμεν οὔτε παρήμεθα. Τόσῳ καλὸς, ἀλλὰ ὄχι καὶ πολλῷ καλὸς, ὀλίγῳ καλὸς. Ἐκτίθεται, ἀλλὰ ὄχι καὶ ἐκτίθης καὶ ἐκτιθεῖσι. Συνίσταται, ἀλλὰ ὄχι καὶ νὰ συνιστῇται. Ἡ παράστασις ἄρξεται..., ἀλλὰ ὄχι δὲν ἄρξεται. Ἡ τελετὴ γενήσεται..., ἀλλὰ ὄχι δὲν γνωρίζω ἂν γενήσεται. Ἀνέγνων ἀλλὰ ὄχι σοὶ συνιστῶ νὰ ἀναγνῶς....

Ἐπάρχει μιὰ καθαρεύουσα που λέει :

ἢ προθυμία μεθ' ἧς ἐδέχθη,

ὑπάρχει καὶ μιὰ ἄλλη, πρὸ συγκαταβατικῆς καθαρεύουσας, που λέει : ἢ προθυμία μετὰ τὴν ὁποίαν ἐδέχθη, μετὰ ἄλλα λόγια, ἢ μιὰ ἔχει μετὰ καὶ δε-ἦ-δ, ἢ ἄλλη μετὰ καὶ ὁ ὁποῖος. Δὲν ἀμυδράλλω, ὅτι ὡς τώρα εἶχατε τὴν πεποιθήσιν, ὅτι αὐτὰ ὅλα τὰ στοιχεῖα ἀνήκουσε σὲ μιὰ γλῶσσαν. Λυποῦμαι. Ἄν εἶταν ἔτσι, θὰ μπορούσατε νὰ

τὰ συνδυάσετε μεταξύ τους ἀδιακρίτως, καὶ νὰ πεῖτε :

ἢ προθυμία μεθ' ἧς ἐδέχθη.

Ὁμοίως λέτε: ὁ ἄνθρωπος μεθ' οὗ συνεννοήθη,

καὶ : ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὸν ὁποῖον συνεννοήθη,

ἀλλὰ ποτέ : ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὸν συνεννοήθη.

Ἡ ἐποχὴ ἀφ' ἧς

καὶ : ἡ ἐποχὴ ἀπὸ τὴν ὁποίαν,

ἀλλὰ ποτέ : ἡ ἐποχὴ ἀπὸ ἧς, ἢ ἀφ' ἧς.

Ἀφ' ἡμῶν ἢ ἀπὸ ἡμᾶς.

ἀλλὰ ὄχι : ἀφ' ἡμᾶς.

Ὁ φόβος ὅφ' οὗ κατελήφθη,

καὶ : ὁ φόβος ἀπὸ τὸν ὁποῖον κατελήφθη,

ἀλλὰ ὄχι : ὁ φόβος ἀπὸ ὧν ἢ ἀφ' ὧν κατελήφθη.

Καθ' οὗ καὶ ἐναντίον τοῦ ὁποίου,

ἀλλὰ ὄχι : ἐναντίον οὗ.

Ἀπέναντι τῆς ὁποίας, ἐνώπιον τῶν ὁποίων,

ἀλλὰ ὄχι : ἀπέναντι ἧς, ἐνώπιον ὧν.

Παρ' ᾧ καὶ πλησίον τοῦ ὁποίου,

ἀλλὰ ὄχι : πλησίον οὗ.

Χάνει τὸ μυαλό του ὁ ἄνθρωπος μ' ἓνα τέτοιο γραμματικὸ σύστημι. Εἶναι ἀδύνατον νὰ καταλάβετε ἂν ἢ καθαρεύουσα ἔχει ἢ δὲν ἔχει τὴν ἐπαναληπτικὴν ἀντωνυμίαν τὸν, τὴν, τὸ, καὶ πότε μπαίνει καὶ πότε δὲν μπαίνει· ἂν ἔχει ἢ δὲν ἔχει μέσο ἀόριστο· ἂν ἔχει ἢ δὲν ἔχει τὰ εἰς μερήματα· ἂν ἔχει τὸν ἀρχαῖο μέλλοντα· ἂν ἔχει τὸ δὲν ἢ τὸ οὐ· ἂν ἔχει δε ἢ ὁ ὁποῖος, καὶ ἂν ἢ πρόθεσις με εἶναι ἢ δὲν εἶναι δική της· ποῖα πτώσις θέλει ἢ ἀπὸ, καὶ ἂν ἐκθλίβεται ἢ ὄχι, ...

Ὅποιος ξέρει τοὺς κανόνες τῆς καθαρεύουσας θὰ μᾶς

κάμει τῇ χάρῃ νὰ μᾶς πει πῶς πρέπει νὰ λέμε : Νὰ ἐλαττωταῖ ἢ νὰ ἐλαττωταί ἢ νὰ ἐλαττωθήται ἢ νὰ ἐλαττωέται ; Νὰ στέκεται ἢ νὰ στέκεται ἢ νὰ ἴσταιται ἢ νὰ ἴσθηται ; Νὰ δυνάμεθα ἢ νὰ δυνώμεθα ; Νὰ ἐκτίθεται ἢ νὰ ἐκτίθεται ἢ νὰ ἐκτιθῆται ; Νὰ δίδεται, νὰ δίδεται ἢ νὰ δίδωται ; Ἐξηγῶ ἢ ἐξηγοῦμαι ἓνα συγγραφεύς ; Ἀκολουθῶ τινά ἢ ἀκολουθῶ τινί ; Ἐντράπηκα ἢ ἐντριπην ἢ ἠδέσθην ; Ἐπρόσεξα ἢ προσέσχον ; Ἐπιθυμῶ τι ἢ ἐπιθυμῶ τινός ; Κατηγορῶ ὑμᾶς διὰ ταῦτα ἢ κατηγορῶ ὑμῶν ταῦτα ; Ἀκούω τὸν ρήτορα ἢ ἀκούω τοῦ ρήτορος ; Ἀνοτυχὲς ἄνθρωπε ἢ δυστυχὴ ἄνθρωπε ; Εὐγενὲς κύριε ἢ εὐγενὴς ἢ εὐγενὴ κύριε ; Οἱ κάλῳ-τοὺς κάλως ἢ οἱ κάλοι-τοὺς κάλους ; Ἀνάγνωθι ἢ ἀνάγνωσε ἢ ἀνάγνωσον ;

Ποιὸς μπορεῖ μὲ καθαρὴ συνείδησιν νὰ μᾶς δείξει στὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ τὰ παραδείγματα ποιὸς εἶναι ὁ κατάλληλος τύπος, που νὰ ταιριάζει σὲ κάθε περίπτωσι, χωρὶς νὰ φανεῖ ποτὲ εὖτε χυδαῖος εὖτε σχολαστικὸς ;

Καὶ νὰ παρατηρήσετε που αὐτοὶ οἱ τύποι δὲν εἶναι τοπικὲς παραλλαγές, οὕτε ἀναλογοῦν πρὸς τὰ ἀγαποῦνε-ἀγαπαῖνε, ἔφυγαν-φύγατε, λυέτωσαν-λύοντων, ἴδε-ἰδέ, je reux-je puis..., που ὁ ἴδιος ἄνθρωπος τὴν ἴδια στιγμὴν τὰ μεταχειρίζεται τὸ ἓνα ὕστερα ἀπ' τ' ἄλλο, χωρὶς νὰ τοῦ κάμει καμιά ἐντύπωση. Ἐδῶ πρέπει μὲ πολλὴ προσοχὴ νὰ κάμετε τὴν ἐκλογὴν σας, ὁ καθένας ἀνάλογα μὲ τὴν μόρφωσίν του, καὶ κατὰ τὸ μέρος ὅπου μιλεῖ, καὶ κατὰ τὸ σύγγραμμα που γράφει, καὶ πρὸ πάντων κατὰ τὴν βαθμίδα ὅπου βρίσκεται στὴ θεωρίαν τῆς ἐπιστροφῆς στὴν ἀρχαία γλῶσσα.

Ἴσως θὰ βρεῖ ὁ ἀναγνώστης ὅτι σὲ μερικὰ ἀπ' αὐτὰ

τὰ παραδείγματα εἶμαι ὑπερβολικὸς, ὅτι κανεὶς ποτὲ δὲ θὰ μᾶς ζητήσῃ νὰ ποῦμε ἀκούω τοῦ ρήτορος, ἐπιθυμῶ ζύθου, νὰ ἴσθηται, ... Μὲ ἀδικεῖ ὁ ἀναγνώστης, καὶ μὲ ἀδικεῖ γιατί ἔχει ὑπ' ὄψιν τοῦ ὁρισμένον κύκλον τῆς γλωσσικῆς ἐργασίας, λησμονεῖ τὸν ἱεροκλήρυκα, λησμονεῖ τὸ δάσκαλο, πρὸ πάντων τὸ δάσκαλο, που εἶναι βαλμένος γιὰ νὰ «μορφώσει» τὴν γλῶσσα. Αὐτοὶ δὲ βρίσκουν κανένα ἀπ' αὐτὰ ὑπερβολικόν. Τὸ πολὺ πολὺ θὰ σας ὁμολογήσουν ὅτι «αὐτὸ δὲν λέγεται εἰς τὴν κοινὴν ὁμιλίαν, ὥστε δύνασθε νὰ τὸ λέγητε ἀπλοῦστερον προσωρινῶς, καὶ...» καὶ ἀργότερα πάλι βλέπουμε.

Τοῦ δασκάλου τῇ γλωσσόπλαστικῇ ἐργασίᾳ θὰ τὴν ἐξετάσουμε ἄλλοῦ, γι' αὐτὸ δὲν προσθέτω ἐδῶ τίποτ' ἄλλο. Παίρνω τώρα ἓνα συγγραφεύς ἀναγνωρισμένο, καὶ παρουσιάζω στὸν ἀναγνώστη μερικὰ δειγματάκια, γιὰ νὰ πᾶψῃ νὰ λέει πως εἶμαι ὑπερβολικὸς.

Ὁ ἀναγνώστης μου βέβαια, ὅταν γράφει τὴν καθαρῆς, θὰ γράψῃ :

Ἀπελπισθεὶς περὶ τῆς περαιτέρω ἀντιστάσεως

Καταπλαγεὶς διὰ τὸν ἴδιον ἐαυτοῦ θρίαμβον

Ἐκπλαγεὶς διὰ τὴν εὐφυίαν τοῦ παιδὸς

Παρ' ὅλην τὴν ἀπογοήτευσιν

Παρ' ὅλας τὰς παραινέσεις τῶν ἀξιωματικῶν

Ὑπερασπίζω τὴν θέσιν

Ἀπελογεῖτο διὰ τὴν προσυποτιμωμένην αὐτῷ κατηγορίαν

Χωρὶς ἀνάγκην ἢ ἄνευ ἀνάγκης

Καταχρωμένου τῆς δυνάμεως αὐτοῦ,

βέβαια ὅμως δὲ θὰ ξέρει, ἑκτὸς ἂν εἶναι φιλόλογος, πως

αὐτὰ στὴν καλὴ, στὴ γιορμινὴ μας γλῶσσα, τὰ λένε ἔτσι δὲ (Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος Μένελαων Βαρθόλδη, μετάφρ. Ἀγγ. Βλάχου):

Ἀπογνοῦς πάσης ἀντιστάσεως (σελ. 473)

Καταπλαγεῖς πρὸς τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ θρίαμβον (σελ. 480)

Ἐκπλαγεῖς τὴν εὐφυΐαν τοῦ παιδός (σελ....)

Βίᾳ πάσης ἀπογοητεύσεως (σελ. 253)

Βίᾳ πάσης τῶν ἀξιοματικῶν παραινέσεως (σελ. 396)

Ὑπερασπίζω τῆς θέσεως (σελ....)

Ἀπελογεῖτο τὴν προσοπιομένην αὐτῷ κατηγορίαν (σελ. 299)

Χωρὶς ἀνάγκης (σὲ πολλὰ μέρη)

Καταχρωμένον τῇ δυνάμει αὐτοῦ (σελ. 574).

Τώρα μπορεῖ πάλι κάποιος νὰ πει, πως αὐτὴ ἡ συζήτηση γίνεται ἐπειδὴ βάλουμε μέσα καὶ τὴν ὑψηλὴ, τὴ θαλάσσιαν καθαρεύουσα, πως ἐκεῖνος αὐτὴ δὲν τὴν παραδέχεται, καὶ πως τὸ ζήτημα λύνεται πολὺ εὐκολὰ ἅμα δεχτοῦμε «μίαν καθαρεύουσαν ζωντανὴν καὶ ἐμάλην καὶ ρέουσαν καὶ ἀπηλλαγμένην τῶν τε ἀρχαϊσμῶν καὶ τῶν χυδαϊσμῶν κτλ.».

Ἄς ἴδουμε ποιὰ εἰν' αὐτὴ ἡ γλῶσσα: Ἐν μεγάλῳ παιδί θὰ ποῦμε, ἢ ἐν μέγα παιδίον, ἢ εἰς μέγας παῖς; Τὸ ἐρυθρόν ὠδόν, ἢ τὸ κόκκινον αὐγόν; Πᾶμε νὰ φᾶμε, ἢ ἐπάγωμεν νὰ φάγωμεν, ἢ πᾶμε νὰ φάγωμεν; Ἐλᾶτε νὰ σᾶς πῶ, ἢ ἔλθετε νὰ σᾶς εἴπω;

Ἡ θριξὶ ἢ ἡ τρίχα; Ὁ ὁδοῦς ἢ τὸ ὁδόντιον; Τὸ οὖς ἢ τὸ αὐτίον; Τὰς μύτας ἢ τὰς ρῖνας; Τὰς κάλτσας ἢ τὰ περιπόδια; Μὲ τὸ μαχαίριον ἢ διὰ τῆς μαχαίρας ἢ μὲ τὴν μάχαιραν ἢ διὰ τοῦ μαχαίριου;

Ἄν τὸν ἴδῃς νὰ τῷ τὸ εἶπῃς, νὰ ταῖς τὰς εἴπῃς, ἢ ἂν

ἴδῃς αὐτὸν νὰ εἴπῃς αὐτὸ εἰς αὐτὸν; Προσέξτε καλὰ. Γιατὶ ἂν δεχτεῖτε νὰ τοῦ τὸ εἴπῃς, θὰ πεῖτε καὶ νὰ τὸ εἴπῃς τοῦ ἀδελφοῦ σου, καὶ τότε καταργεῖτε τὴ δοτικὴν—τὴ δοτικὴν τῆς καθαρεύουσας, γιατί καὶ τὸ τοῦ ἀδελφοῦ δοτικὴ εἶναι.

Τὰς βελονιάς ἢ τίς βελονιές; Ἄν πεῖτε τὸ δεύτερον θὰ πεῖτε καὶ τίς μεγάλες βελονιές, ἐπομένως καὶ τίς μεγάλες θερμοκρασίες.

Ἡ συμβιβαστικὴ καθαρεύουσα θὰ καταργήσῃ βέβαια τὴ σύγχυση τοῦ ἡμεῖς καὶ ὑμεῖς καὶ θὰ πεῖ, ὑποθέτω, ἡμεῖς καὶ σεις. Ἀλλὰ τότε τὰ ἐν, ἐκ, ἐπὶ, περὶ, μετὰ, ὑπὲρ, κακιώνουν, καὶ μᾶς ἀφίνουν ὑγεῖα.—«Μπᾶ! τί σκέση ἔχουν αὐτὰ τὰ πράματα;»—Πολὺ στενὴ σκέση: Γιατὶ αὐτὰ τὰ μόρια δὲν συμβιδάζονται μὲ τὸ σεις, οὔτε ἔχουνε καθόλου γνωριμία μαζί του, γιὰ τὸν ἴδιο λόγο που ὁ Μιλτιάδης δὲ γνώρισε ποτὲ τὸν Κολοκατρώνη. Γιατὶ τὸ περὶ ἡμῶν δὲ θὰ τὸ πεῖτε βέβαια περὶ ἐσᾶς, θὰ πεῖτε μιλοῦμε γιὰ σᾶς, τὸ εἶμαι ὑπὲρ ἡμῶν: εἶμαι μὲ τὸ μέρος σας, κτλ. Καὶ ὅταν μιὰ πρόθεση σᾶς κάνει τέτοιες ἀπιστίες καὶ μπαίνει ὅποτε θέλει ἐκείνη καὶ ὅχι ὅταν ἐσεῖς θέλετε, θὰ καταλάβετε βέβαια που δὲν εἶναι δική σας, καὶ ἐπομένως θὰ πάψετε νὰ τὴ βάζετε κ' ἐκεῖ ὅπου αὐτὴ δέχεται νὰ μπεῖ, δηλαδὴ ἀντὶ εἶμαι ὑπὲρ τοῦ Γιάννη θὰ πεῖτε εἶμαι μὲ τὸ μέρος τοῦ Γιάννη. Θὰ μεταχειριστεῖτε τὸν ὑπηρέτη τὸν λιστὸ που δὲ σᾶς ἀφίνει ποτὲ στὰ κρύα.

Τὸ ἡμεῖς καὶ ὑμεῖς, φεύγοντας, ἔχει κ' ἄλλα ἄσκημα παιγνίδια νὰ μᾶς παίξει, ἔχει κι' ἄλλα ἀκόμη πράματα νὰ πάρει μαζί του. Θὰ πάρει—δυστυχία μας!—ὅλες τίς μετοχές ἀπ' τὸν ἐνεστώτα κι' ἀπ' τὸν ἀόριστο. Γιατὶ θὰ πεῖτε ἅμα σᾶς εἶδον, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει καμὶὰ καθαρεύ-

ουσα, όσο ρέουσα κι' αν είναι, που να λείπει ιδιών σας, βλέπω μας, παρατηρήσας σας. Έτσι πηγαίνοντας από κατάργηση σε κατάργηση, γεννιέται το ζήτημα, τί θα μείνει στο τέλος απ' την όμαλήν και ρέουσαν;

Η γλώσσα που ζητείτε δεν υπάρχει. Τα στοιχεία κάθε γλώσσας έχουνε μυστικούς δεσμούς μεταξύ τους, που το κοινό μάτι δεν τους βλέπει. Έμεις νομίσαμε ότι βγάζοντας μια λέξη και βάζοντας μίαν άλλη στον τόπο της, μια μέρα ή δημοτική θα γίνει καθαρεύουσα. Αλλά δεν είν' έτσι.

Είναι βαρετό πράμα, συζήτηση για γραμματική, μά ειτανε ανάγκη να γίνει, για να καταλάβει ο αναγνώστης αυτήν τη μεγάλη όσο και απροσδόκητη αλήθεια, ότι σήμερα δεν υπάρχει κανόνας δεξιο απ' τη δημοτική. Η καθαρεύουσα δεν έχει κανόνες, γιατί είναι τεχνητό συγκόλλημα από γλώσσες πολλών εποχών· επομένως δεν υπάρχει καθαρεύουσα.

Γι' αυτό και δεν έγραφε ούτε θα γράψει κανείς ποτέ τη γραμματική της. Γραμματική; Για ποιό λόγο; Η γλώσσα μας αποτελεί εξαίρεση: δε χρειάζεται γραμματική. Αντί γραμματική έχει πρότυπον. Είναι ένας ιδιαίτερος τρόπος αυτός για να καθορίζεται μια γλώσσα. Όποιος θέλει να τη μάθει, παίρνει το πρότυπον, και όσο ποιο πολύ πλησιάζει στο πρότυπον, τόσο πιο άξιος «τυγχάνει όν».

Άλλο επιχείρημα για την υποστήριξη της γλωσσικής πλάνης, της εντόπιας παραγωγής κι' αυτό, τέλεια άγνωστο στον άλλον κόσμο, είναι το εξής. Ότι όφειλουμε

να λέμε ύδωρ, επειδή λέμε υδραγωγείο, πρέπει να λέμε οίνος και ποιώ, γιατί αν πούμε κρασί και φκιάνω, τότε πώς θα πούμε την οίνοπεία; κρασοφκισιαία;

Το επιχείρημα είναι πολύ δυνατό, ένόσω έχουμε κλεισμένα τα μάτια και δημιουργούμε έναν κόσμο όπως τον θέλουμε, με γλωσσικούς νόμους δικούς μας. Τώρα ανοίγουμε τα μάτια. Και βλέπουμε:

Παρατήρηση πρώτη. Ότι ενώ όλος ο κόσμος, άμα χρειαστεί την οίνοπεία, τη λείπει οίνοπεία, κανένας ως τώρα δεν κατόρθωσε να πει οίνος και ποιώ. Ό πιο άγράμματος άνθρωπος λείπει υδραγωγείο, χωρίς να γνωρίζει το ύδωρ, ενώ το ύδωρ κ' εκείνοι που το ξέρουνε δεν κατόρθωσαν ακόμη να το πούν. Αυτό το περίεργο φαινόμενο δε σας βάζει την ύπεψία πως κάποια αίτια κρύβεται από κάτω;

Παρατήρηση δεύτερη. Ότι αυτό το παράχορδο τάχατες, το να λέμε δηλαδή νερό και υδραγωγείο, κρασί και οίνοπεία, το βλέπουμε σ' όλες τις γλώσσες που έχουν ιστορία. Είναι γεμάτες από παράγωγα ριζών αρχαιότερων ή ξένων, χωρίς να έχουν αυτές τις ίδιες ρίζες. Βρίσκονται δηλαδή σε μια κατάσταση, που με τη δική μας τη στενή αντίληψη πρέπει να ονομαστεί έλεεινή και άξιοδάκρυτη άκαταστασία. Άκουτ' εκεί, να σας λείπει ο Γάλλος collaborer=συνεργάζομαι, και όμως το εργαζομαι να το λείπει travailler, ενώ έπρεπε να το λείπει laborer; Και ύστερα να λείπει labourer=δργάνω! Είναι γλώσσες αυτές; Δεν ξέρουν αυτοί οι άνθρωποι πώς φκιάνονται οι γλώσσες.

Πραγματικώς αυτοί οι άνθρωποι ξέν ξέρουν ότι οι γλώσσες φκιάνονται, και γι' αυτό τις αφήνουν και γίνουν-

ται. Δηλαδή υποτάσσονται στους φυσικούς νόμους. Και ο φυσικός νόμος σ' αυτήν την περίπτωση είναι αυτή η λεγόμενη ἀκαταστασία, που σ'ας τρομάζει, και που σ'ε λίγο θ'α πάψει ν'α σ'α τρομάζει, θ'α ιδείτε γιατί.

Προηγουμένως μ'ε δυό λόγια ν'α καταλάβουμε το φαινόμενο αυτού την αίτια. Πολύ απλό πράμα. Το έθνος μας σ'ε κάποια εποχή έλεγε ύδωρ. Τότε έφκισσε και το ύδραγωγείο. 'Αλλά μ'ε τον καιρό οί γλώσσες αλλάζουν, αλλάζουν χωρίς ν'α μ'ας ζητήσουν την άδεια. "Ομως δ'εν είναι όλες οί λέξεις μ'ας γλώσσας συνεννοημένες, σ'α στρατιώτες στη γραμμή, μ'ε ένα πρόσταγμα ν'α κάμουνε μεταβολή. 'Αλλάζουν πρώτα οί λέξεις εκείνες που είναι σ'ε μεγαλύτερη χρήση, οί άλλες λησμονιούνται. Το ύδωρ λοιπόν, που το λέγαμε έκαστο φορές την ήμέρα, μ'α καλή μέρα έγινε ηηρόν ύδωρ, και την άλλη ζύπνησε σκέτο νερό. Σ' αυτό το μεταξύ τί έκασε το ύδραγωγείο; Το ύδραγωγείο, αντί ν'α κουβαλεί ύδωρ, άρχισε ν'α κουβαλεί νερό. Μ'α τότε έπρεπε ν'α γίνει νεραγωγείο; Σωστό είν' αυτό που λέτε, αλλά δ'εν το σκέφτηκε κανείς, και δ'εν το σκέφτηκε, γιατί ένω όλοι ξέρανε πολύ καλά ποιό είναι το ύδραγωγείο, είχαν όμως άρχισει ν'α λησμονούν τί θ'α πεί ύδρ-, και γι' αυτόν το λόγο δ'εν αισθανθήκανε και την ανάγκη ν'α το αντικαταστήσουνε μ'ε το νερ-. 'Η λέξη δηλαδή ύδραγωγείο έπαψε π'α ν'α έχει άξία έτυμολογική, και είχε μόνο άξία συνθηματική.

'Αλλά έμεις δ'ε θέλουμε λέξεις συνθηματικές, και αν αυτό έτσι γίνεται στις άλλες γλώσσες, δ'ε θ'α γίνει στη δική μας, γιατί ή δική μας γλώσσα είναι εξαίρεση.

Τώρα άμέσως θ'α ιδείτε, ότι ή γλώσσα μας δ'εν είναι

εξαίρεση, έμεις μόνο είμαστε εξαίρεση, που ένω όλοι οί άλλοι άνθρωποι από τις άρχικές λέξεις φκιάνουν τα παράγωγα, έμεις θέλουμε, άνάποδα, από τα παράγωγα ν'α παράγουμε τις άρχικές λέξεις.

Πόσο τεχνικά ή φύση τόν έχει τυλιγμένο τον άνθρωπο στα δίχτυα της! Και ένω αυτός, αυθάδης όπως είναι συνήθως, φαντάζεται πως είναι εξαπλωμένος στα δικά του τα παλάτια και σκέφτεται μονάχα τί επιδιόρθωσης θ'α κάμει αύριο, ζυπν'α και βλέπει πως δ'εν μπορεί ν'α κουνηθεί. Το νόμο που δ'ε θέλετε ν' αναγνωρίσετε, θ'α τον ιδείτε τώρα φαρδύς πλατύς ν'α βασιλεύει στην καθαρεύουσα:

Παρατήρηση τρίτη. Θέλετε τάξη, είπατε, στη γλώσσα, θέλεται σύστημα, δηλαδή αυτό που έσείς έννοείτε σύστημα. Λοιπόν ή ύδωρ και ύδραγωγείο, ή νερό και νεροκουβαλητής. Λοιπόν θ'α σ'α παρακαλέσω κ'ε εγώ ν'α μ'η λέτε π'α θραύω στη καθαρεύουσα, ν'α λέτε άγνυμ-υς-υσι, γιατί το νανάγιον από κεί παράγεται. 'Αλλοιώς θ'α σ'α υποχρεώσω, σύμφωνα μ'ε τή λογική του νεροκουβαλητή, το νανάγιον από τώρα κ'ε ύστερα ν'α το λέτε πλοιοθραυσίαν. 'Επίσης, άφου δ'ε λέτε εμπύμπρημι, δ'ε θ'α έχετε το δικαίωμα ν'α λέτε και εμπρησμός, παρά μόνο πυροθεσία. 'Ιδού τώρα κ'ε ένας πρόχειρος κατά'ογος από λέξεις της καθαρεύουσας που τα ριζικά τους όχι μόνο δ'εν τα μεταχειριζόμαστε ή τα μεταχειριζόμαστε μ'ε άλλη έννοια, αλλά πολλές φορές και δ'εν ξέρουμε ποιά είναι:

"Αλμα (άλλομαι), κάταγμα (άγνυμι), φιλόκαλος, δημοφιλής, δημοπρασία (πιπράσκω), άτηνής, προσιτός (πρόσειμι), δασμός (δαίω), άνέτως (άνίημι), άπλετος (πέλω), έδώδιμον, έδεσμα (έδωδα), εύωνος (ώνούμαι), άνεξίτηλος

(ἐξ-εἶμι), ἀναυδος (αὐδή), ἀρωγή (ἀρήγω), και κάμποσες χιλιάδες ακόμη που βρίσκονται στα λεξικά.

Πάει λοιπόν κ' αὐτὴ ἡ πλάνη μαζί με τις ἄλλες. Τώρα εἶμαι βέβαιος πως ἡ ἀκαταστασία δὲ σὰς τρομάζει πιά, και ὅτι θὰ ἔχουμε κι' ἐμεῖς τὴν ἄδεια νὰ γράφουμε σίτι και κατ οἰκῶ, πόρτα και παράθυρο, ἄλογο και ἱπποδρόμο, διαβάζω και ἀναγνώστης, αὐτιά και ὠτολόγος, και δὲ θὰ μπορεῖ κανένας νὰ πει πως εἴμαστε ἀντιφατικοί.

Γιὰ κείνους που κυνηγοῦν ἀντίφασες εἶναι και μὲ ἀλλήλη παρατήρηση ἀνάλογη, που ἔχει ἐδῶ τὸν τόπο της. "Ὅπως λέξεις σὰν τὸ ὑδρογαγεῖο ἄλλες εἶναι και ἄλλες θὰ γίνουν δημοτικές, ἔτσι ὑπάρχουν και συνδυασμοὶ στερεότυποι ἀπὸ λέξεις ὄχι δημοτικές, που ἄλλοι ἀπὸ καιρὸ ἔχουνε περάσει στὴ δημοτικὴ γλῶσσα (ἀπ' ἐναντίας, ἐξ αἰτίας...), και ἄλλους θὰ τοὺς βάλοῦμ' ἐμεῖς, και μόνο στὴ φαντασία μερικῶν ἡ γλῶσσα που γράφουμε θὰ πάψει μὲ αὐτὸ νὰ εἶναι δημοτικὴ. Ἀναφέρω στὴν τύχη μερικῶν, χωρὶς νὰ εἶμαι βέβαιος ἂν ὅλοι αὐτοὶ που ἀναφέρω θὰ χρειαστοῦν: ἐν τούτοις, πρὸς τούτοις, ἐπὶ τούτῳ, και' ἀρχὴν, ἄλλως τε, πρὸ πάντων, ἐν γένει, ἐν μέρει, ἐκ τῶν υἱατέρων, ἐρήμην, ἀντάμει, ὑπ' ὄψη μου, και' ἐξοχὴν, και' ἀνάγκη, ... Αὐτὰ ἀντιστοιχοῦν μὲ τῆς καθαρεύουσας τὰ ἐνίοτε (ἐνὶ ὅτε), εἰδεμὴ, τῇδε κἀκεῖσε... και μὲ τὰ γαλλικά dorénavant (d' ores en avant), aujourd'hui (au jour d' hui), a priori, ad hoc, statu quo κτλ., που δὲν ἀλλάζονε εἰκόλου τὴν ὕψὺ τῆς γλώσσας.

Εἶδαμὲ πως ἡ δημοτικὴ γλῶσσα δὲ γεννήθηκε ἀπ' τὴν ἀμάθεια. Τώρα θὰ δείξω τοῦ ἀναγνώστη ὅτι ἡ δημοτικὴ,

σὰ γεννημὰ που εἶναι φυσικὸ και ἀδίαστο τῆς γλωσσικῆς ἐξέλιξης, παρουσιάζει, ὅπως ὅλα τὰ ἔργα τῆς φύσης, σοφία θαυμαστὴ στὸ μηχανισμό της, και ὅτι ἡ ἀμάθεια μένει ἀκέρια στὸ λογαριασμὸ τὸ δικό μας, που μπήκαμε στὴ μέση γιὰ νὰ τὴ διορθώσουμε.

"Ἐνα σημεῖο ὅπου φανερώνεται μὲ ὅλη της τὴ μεγαλοπρέπεια ἡ ἀπετυχία τοῦ ἀρχαίολογικοῦ πειράματος, εἶναι ἡ σύγχυση και ἡ κακοφωνία που πρακύπτει, ὅταν λέξεις ἀρχαίες, που δέχως ἄλλο διαφορετικὰ προφερόντανε, τις παίρνουμε και τις προφέρουμε μὲ τοὺς κανόνες τῆς σημερινῆς ἀνάγνωσης.

Πρὶν φέρω παραδείγματα, παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστη νὰ σκεπτὲ πρῶτα και ν' ἀποφασίσαι, ἂν εἶναι δυνατό οἱ ἀρχαῖοι νὰ προφέρανε σὰν ἐμᾶς. Εἶναι δὰ κι' αὐτὸ ἀπὸ κείνα τὰ πολὺ ἀπλὰ ζητήματα, που εἶναι ἄδικο νὰ φορτώνωνται μὲ σοφία περισσή, γιὰ νὰ τρομάζουν τοὺς ἀνθρώπους. Δὲν ἐννοῶ βέβαια νὰ βροῦμε πῶς πρόφεραν οἱ ἀρχαῖοι, ζήτημα φοβερὰ δύσκολο ἐκεῖνο, ἀλλὰ ἀπλῶς ἂν πρόφεραν ὅπως ἐμεῖς, ναι ἢ ὄχι. "Ὅσο γι' αὐτὸ, δὲν ἔχει ὁ ἀναγνώστης μου παρὰ νὰ ρίξει μὰ ματιὰ στὴν ἀκόλουθη παράταξη:

ι η υ ει η οι υι,

και νὰ σκεπτὲ ἂν εἶναι πιθανὸ οἱ ἀρχαῖοι νὰ τὰ ἔλεγαν ὅλα ι, και τί εἶδους ἀραγε διασκέδαση βρίσκανε νὰ κάθονται νὰ ἐφευρίσκουν τόσα ποικίλα σύμβολα γιὰ νὰ σημειώνουνε φθόγγους που δὲν εἶχανε καμιά διαφορὰ μετὰ τὸν τους. Καὶ παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστη νὰ μὴν ἀπα-

φασίσει πρὶν θυμηθεῖ καὶ τοῦτο, ὅτι στὴν ἀρχαία γλῶσσα ὑπῆρχανε καὶ οἱ ἀκόλουθε λέξεις :

εἶην, εἶην, ἰοίην, ἰσίην, ἥϊεν, ποιοίην, ρυοίην, καὶ ἄλλες ἀνάλογες. Θὰ εἴτανε σωστή ἀσέβεια στὴν ὑψηλὴ καλαισθησία τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, νὰ ὑποθέσουμε πως μποροῦσαν νὰ συνεννοοῦνται μεταξύ τους λέγοντας *μὲ, μὲ, μὲ*, καὶ μὲ τὴν ἀπαίτηση πως αὐτὸ τὸ νιαούρισμα ἔχει τρεῖς διάφορες ἔννοιες.

Οὐτε τὰ *αὐ, εὐ*, τὰ πρόφεραν ὅπως ἐμεῖς. Ἄν τὸ παύσω τὸ λέγανε *πάφω*, θὰ τὸ ἔκαναν ἀμέσως *πάφω*, σύμφωνα μὲ τὸν κανόνα γράφω-γράφω. Θὰ πει λοιπὸν πως ἐκεῖνο τὸ *αὐ* κάπως ἄλλοιως τὸ πρόφεραν. Ὅταν ἀργότερα ἄρχισε νὰ προφέρεται *αφ*, τότε ἡ ἀληθινὴ γλῶσσα, ἡ λαϊκὴ δηλαδή, ἀκολουθώντας τὸν κανόνα που εἶπαμε, ἀμέσως τὸ *πάφω* τὸ ἔκαμε *πάφω*. Καὶ βγαίνει τὸ συμπέρασμα, μὲ βεβαιότητα μαθηματικῆς ἀπόδειξης, ὅτι τὰ *πάφω*, *πιστέφω*, που προφέρουμε στὴ γραπτὴ γλῶσσα, εἶναι τεχνητὰ καὶ ψεύτικα, ἐνῶ τὰ *πάφω*, *πιστέφω*, τὰ περιφρονημένα, που λέει ὁ χυδαῖος ὄχλος, αὐτὰ εἶναι ἡ ἀληθινὴ ἐλληνικὴ γλῶσσα, αὐτὰ ἔχουν τοὺς τίτλους τῆς εὐγένειας, ἀφοῦ εἶναι καμωμένα σύμφωνα μὲ τὸν ἀρχαῖο κανόνα.

Ἵστερα ἀπ' αὐτὸ τὸ προοίμιο, που ἐπεισε, πιστεύω, τὸν ἀναγνώστη πως οἱ ἀρχαῖοι δὲν προέφανε σὰν ἐμεῖς, ὅς ἴδοῦμε τὰ θαυμαστὰ κέρδη που ἔχουμε μὲ τὸ ν' ἀκολουθοῦμε τὴ γλῶσσα τῶν βιβλίων ἀντὶ τῆ φυσικῆ γλῶσσα.

Ὁ υἱὸς, οἱ υἱοί, ἔγραφε ἡ ἀρχαία, καὶ δὲν ἔλεγε βέβαια *μὲ*. Ὅταν ὁμοῦς ἀργότερα τὸ *οι* καὶ τὸ *υι* ἔγιναν *ι*, ἡ σοφὴ νοικοκυρὰ, ἡ φυσικὴ γλῶσσα, ἀμέσως ἔλαβε τὰ

μέτρα τῆς καὶ εἶπε ὁ υἱὸς, οἱ υἱοί. Θαυμαστὴ οἰκονομία ! Ἐρχόμαστε ὕστερα ἐμεῖς, περιφρονοῦμε τὸ ἔργο τῆς φύσης ὡς πρόστιχο, καὶ παίρνουμε τὸν ἀρχαῖο τύπο ἀλλὰ μὲ τὴ νέα προφορὰ, συνδυάζουμε δηλαδή δυὸ πράγματα, ἀρχαῖο τύπο καὶ νέα προφορὰ, που ποτὲ δὲν ὑπάρξανε μαζί, ποτὲ δὲν ἀνταμώθηκαν ἀπάνω σ' αὐτὴν τὴ λέξη. Καὶ δὲν ἀμφιδάλλουμε διόλου, πως ὅταν λέμε *μὲ*, μιλοῦμε γλῶσσα εὐγενικότερη ἀπ' τὸν ὄχλο, που λέει μουσικότητα οἱ υἱοί.

Τὸ ἴδιο συμβαίνει στὸ *ἡμεῖς-ὅμεις*. Δὲ θὰ φανταστῇ βέβαια κανεὶς πως οἱ ἀρχαῖοι προέφανε τίς δυὸ αὐτὲς λέξεις ὁμοῖα. Ὁ ἄνθρωπος χωρίζει τὸν κόσμον σὲ δυὸ μέρη : τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον, τὸ ἐγὼ, καὶ ὕστερα ὅλον τὸν ἔξω κόσμον. Θὰ εἴτανε παραλογισμὸς νὰ δεχτοῦμε πως μιὰ γλῶσσα ζωντανὴ σὰν τὴν ἀρχαία ἐσύγχυζε τοὺς δυὸ αὐτοὺς κόσμους. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ὅμως που συγχύστηκαν οἱ δυὸ λέξεις σὲ μιὰ προφορὰ, ἡ γλῶσσα ἔφκιασε τοὺς νέους τύπους *ἡμεῖς*, *ὅμοις*, ὅπου δὲν ὑπάρχει πιά φόβος γιὰ σύγχυση. Ἐμεῖς ὅμως προτιμοῦμε τὴ σύγχυση. Καλῆτερα νὰ μιλοῦμε ἀρχαῖα, παρὰ νὰ συνεννοοῦμαστε : Τοῦτο ἀποβλέπει ἱμᾶς καὶ ὄχι ἱμᾶς· τὸ *ἡμέτερον κόμμα* διεδέχθη τὸ *ἡμέτερον ἐν τῇ ἀρχῇ*.

Νὰ κ' ἔνα ἄλλο παράδειγμα σοφῆς ἐργασίας που ζητοῦμε νὰ τὴ χαλάσουμε. Ἴνα πλύνω ἔλεγε ἡ ἀρχαία καὶ στὸν ἐνεστώτα καὶ στὸν ἀόριστο, μὰ εἶχε τὸ λογαριασμό τῆς ἡ ἀρχαία, γιατί τὸ *ἔνα* εἴτανε μακρὸ, τὸ ἄλλο βραχὺ, κ' ἔτσι ξεχώριζε ἡ πράξη ἡ ἐξακολουθητικὴ ἀπὸ κείνη που γίνεται μιὰ φορὰ. Προσκολληθήκαμε κ' ἐμεῖς ἀπάνω στὸν ἀρχαῖο τύπο, χωρὶς ὁμοῦς νὰ κάνουμε καὶ τὴ διά-

κρίση απ' τὸ μικρὸ στὸ βραχὺ, κ' ἔτσι, ἔταν γράφουμε νὰ πλύνω, δὲν ξέρουμε ἂν ὁ λόγος εἶναι γιὰ νὰ πλύνουμε μιὰ φορὰ ἢ γιὰ νὰ πλένουμε συστηματικῶς. Τὸ ἴδιο ἔταν λέμε νὰ σπείρω, νὰ φέρω, νὰ σέρω, ... Ἡ φύση ἐμῶς, ἡ σοφὴ μητέρα μας, μαθημένη απ' τ' ἄλλα τῆς τῶ παιδιᾶ, που δὲν εἶναι ἀχάριστα σὰν ἐμᾶς, μᾶς ἐδείξε τὸν τρόπο γιὰ ν' ἀποφύγουμε τὴ σύγχυση, μᾶς ἐμάθε νὰ λέμε στὸν ἐνεστώτα νὰ πλένω, νὰ σπέρνω, νὰ φέρω, νὰ σέρω...

Γιὰ νὰ κρίνει ὁ ἀναγνώστης σωστὰ ποιὰ απ' τὶς δυὸ γλῶσσες εἶναι εὐφωνικότερη, εἶναι ἀνάγκη πρῶτα νὰ μοῦ ἐπιτρέψει νὰ τοῦ ξεριζώσω ἄλλη μιὰ πρόληψη. Πονοῦν οἱ πρόληψες, σὰν τὰ κούφια δόντια, ἔταν τὶς βγάζει κανεὶς, μὰ ὑστερὰ μένει πολὺ εὐχαριστημένος. Μόνο λίγὸ θάρρος χρειάζεται.

Ἄν ρωτήσω τὸν ἀναγνώστη μου ποιὰ απ' τὶς δυὸ λέξεις μπόμπα ἢ βόμβα βρίσκει εὐφωνικότερη, εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ κλίνει πρὸς τὴ δευτέρη. Ἐπίσης θὰ βρεῖ πῶς οἱ λέξεις νύνω, μπαίνω, γκρεμνός, ἔτσι, τσιγάρο, τζίτζυφο, τέντζερες, περιέχουνε φθόγγους ὅπως διόλου ἀταίριαστους γιὰ τὴν εὐγενικὴ καταγωγή τῆς γλώσσας μας. Οἱ φθόγγοι αὐτοὶ εἶναι κηλίδες περὶ κολληθήκανε στὴ γλώσσα μας απ' τὸν καιρὸ τῆς δουλείας καὶ τῆς ἀμάθειας. Καὶ ἂν τὸν ρωτήσω πάλι: εἶναι κακόφωνες ἡ γαλλικὴ καὶ ἡ ἰταλικὴ καὶ τόσες ἄλλες γλῶσσες, που ἔχουνε τέτοιους φθόγγους; θὰ μοῦ ἀπαντήσει, πολὺ σωστὰ, πῶς ἡ ἀξία τοῦ κάθε φθόγγου ἐξετάζεται ὅχι ἀπολύτως παρὰ σχετικῶς μὲ τὸ φθογγολογικὸ σύστημα τῆς καθεμιάς γλώσσας καὶ μὲ τὰ φωνητικὰ ὄργανα τῶν ἀνθρώπων που τὴ μιλοῦν.

Μένει λοιπὸν νὰ ἴδουμε ἂν οἱ φθόγγοι αὐτοὶ εἶναι ξέ-

νοι πρὸς τὰ φωνητικὰ μας ὄργανα, ἂν μᾶς κοστίζει κάποια προσπάθεια, ἔστω καὶ μικρὴ, ἢ παραγωγή τους, καὶ ἂν τὸ μωρὸ, που γιὰ πρῶτες λέξεις ἀρθρώνει μπαμπᾶ, μπιού, ντά, γκοῦ, τζιτζί... , καταβάλλει προσπάθεια γιὰ νὰ τὰ πεῖ, καὶ μήπως πάλι κ' ἐδῶ ἡ καταραμένη σκλαδιὰ καὶ ἡ ἀμάθεια εἶναι που τὸ ἀναγκάζουν τὸ τσαμένο ν' ἀρχίσει τὴ γλῶσσα του μὲ αὐτοὺς τοὺς δύσκολους φθόγγους. Καὶ νὰ παρατηρήσετε, που ἐνῶ τὰ μπ, νι, γκ, το, τς, εἶναι απ' τοὺς πρῶτους φθόγγους που πρεφέρει τὸ μωρὸ, απ' ἐναντίας τὰ τελευταῖα πρόματα που τὸ παιδί θὰ κατορθώσει νὰ βγάλει απ' τὸ στόμα του εἶναι φθ, χθ, φσ, μβ, νδ, οἱ ἀγαπημένοι φθόγγοι τῆς καθαρεύουσας.

Μοῦ φαίνεται, ἀξιότιμε ἀναγνώστη, πῶς τὸ πετάξαμε κι' αὐτὸ τὸ δόντι. Κακοφωνία δὲν μπορεῖ νὰ ἐνομαστεῖ γιὰ μᾶς ἓνας φθόγγος, ἔταν ἀπὸ τὴ βρεφικὴ ἡλικία αὐτόματα, χωρὶς καμιά τεχνητὴ ἀνατροφή, γεννιέται ἀπάνω στὰ χεῖλη μας, καὶ τέτοιαι εἶναι οἱ φθόγγοι οἱ πιὸ αὐστηρὰ ἐξορισμένοι απ' τὴν καθαρεύουσα.

Τώρα, γιὰ νὰ γίνῃ σωστὴ ἡ δουλιὰ μας, πρέπει νὰ καταλάβουμε καὶ τὸ πῶς συνέβη νὰ ἔχουμε τὴν ἰδέα πῶς αὐτοὶ οἱ φθόγγοι εἶναι σκληροὶ. Ἀπλούστατο. Πρῶτο, γιατί στὴν ἀρχαία γλῶσσα, ὅπως τὴ διαβάζουμε, δὲν ὑπάρχουν ἀφ' οὗ λειπὸν δὲν ὑπάρχουν στὴν ἀρχαία γλῶσσα, δὲν μποροῦν παρὰ νὰ εἶναι χυδαῖοι φθόγγοι, σύμφωνα μὲ τὴ λογικὴ τοῦ κυρίου ἐκείνου που μοῦ ἔλεγε μιὰ φορὰ, πῶς ἡ εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ, που ἔχει βάσιν τὴν ἀρμονία, εἶναι ἓνα βάρβαρο κατασκευάσμα, «διότι, ἂν δὲν εἶτανε, θὰ τὴν εἶχαν εὖρει οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες».

Δεύτερο, ἐπειδὴ τὸ ἀλφάθητό μας, μὲ τὴ σημερινή

προφορά του, δεν αρκεί για την παράσταση των φθόγων αυτών, αναγκαζόμαστε να καταφεύγουμε σε κάτι συνδυασμούς συμφώνων, τσ, τζ, μπ, ντ, γκ, που δε βρίσκονται στην αρχαία γλώσσα, ή που δε βρίσκονται στην αρχή της λέξης όπως σήμερα. Αυτό φέρνει μια μεταμόρφωση στην όψη της γραφτής μας γλώσσας, που έρχεται σε σύγκρουση με μια παλιά συνήθεια των ματιών μας. Η κακή εντύπωση λοιπόν που κάνουν αυτοί οι φθόγοι είναι οπτική, όχι ακουστική, αλλά αυτό αρκεί για να τους κηρύξουμε τον πόλεμο, γιατί η γλωσσική μας ανατροφή στο χαρτί απάνω είναι θεμελιωμένη, γι' αυτό έχει βάση την βραση και όχι την ακοή. Αν πείτε ενός ανθρώπου, πως όταν διαβάζει τον ξένον, τον ψάλτην, προσφέρει γκζένον, μπζάλτην, θα φρίξει, και όμως τα προσφέρει έτσι και είναι κ' ευχαριστημένος, επειδή δεν τα βλέπει.

Αυτή η σύγχυση του οπτικού κριτηρίου με το ακουστικό, που συμβαίνει σ' έμάς, είναι ένα φαινόμενο αξιοσημείωτο. Η επίδρασή του στο γλωσσικό ζήτημα είναι γενικότερη, προχωρεί πολύ πέρα απ' το ζήτημα της ευφωνίας και κακοφωνίας. Δεν υπάρχει αμφιβολία, πως εκείνοι που δεν παραδέχονται τη δημοτική γλώσσα, το φρόνημά τους αυτό το σχημάτισαν από τη στιγμή που την είδανε γραμμένη. Εκείνα τα ν που λείπουν στο τέλος των λέξεων και τις κάνουν να φαίνονται σαν κολοβές, ενώ στην απαγγελία κανείς δεν παρατηρεί την απουσία τους, κάτι προπαλαγγούσες που τονίζονται ενώ η λήγουσα είναι μακρόχρονη: ή ανάποδη, τους καλήτερος, ελ' αυτά φέρνουν την επανάσταση σε μια ψυχή μοσκοαναθρεμμένη με νεκρούς γραμματικούς κανόνες. «Όταν η λήγουσα

είναι μακρά, ή προπαλαγγούσα δεν τονίζεται»· πεποιθήση που πέτρωσε μέσα μας και δεν αλλάζει πιά, αδιάφορο που όταν προσφέρουμε ή νόστιμη, δε μάς εμποδίζει διόλου ή λήγουσα να τονίσουμε την προπαλαγγούσα· αυτό μπορεί να είναι αλήθεια στην πραγματική ζωή, αλλά το χαρτί λέει αλλιώς, κ' έμεις άκοι με το χαρτί.

Αν πάρουμε τώρα οδηγό όχι πιά την βραση παρά την ακοή και τα φωνητικά όργανα, δηλαδή το αληθινό κριτήριο της ευφωνίας, ποῦ φτάνουμε άραγε; Επισπευσθῆ (φσθ), θραυσθῆ, ψευσθῆ, εὔθραυστος, τεθραυσμένος (βζμ), εσπευσμένως, επιτευχθῆ (φχθ), εκπιωτος, εκπληξίς, εκπληκτος, εκτευχθῆ, εσφίγγθη, φθεγγθῆ, αμβλυνθείς, αμβλυνois, εκβεβακχευμένος, αυχητηρς (φχμ), ο γραμματεὺς μου (φσμ), ή πλάστιγξ μας, ή φάλαγξ σας, ή σάλπιγξ μου...

Αυτές είναι οι πραγματικές κακοφωνίες, που είναι αδύνατο να τις βρείτε στη φυσική μας γλώσσα. Μά πως άραγε τα έλεγαν αυτά οι αρχαίοι; Αν οι αρχαίοι τα έλεγαν έτσι ή αν δεν τα έλεγαν έτσι, δεν αλλάζει διόλου το γεγονός, ότι για μάς σήμερα αυτοί οι φθόγοι είναι πολύ άσχημοι. Θα είταν άστειο να θεωρούμε χρέος μας να τρώμε ένα φαγητό, χωρίς να μάς άρέσει, για μόνο το λόγο που το έτρωγε ο παπούς μας, κι' ακόμη πιο άστειο ν' ανακαλύψουμε ύστερα ότι ο παπούς κάπως αλλιώς το μαγείρευε, και πως δεν κρατούμε την αληθινή συνταγή.

Ίδου τώρα τί είδος δουλιά έκαμε ή φυσική γλώσσα: εὐσπλαγγνίζομαι (φσπλ, γχν) σπλαγγνίζομαι
ἐν δένδρον (νδ, νδ) ένα δέντρο

τὴν διεύθυνσίν σου (γδ, φθ, γσ, γσ)	τὴ διεύτυσή σου
δὲν συμφωνῶ	δὲ συμφωνῶ
πόσον σάχαρον	πόση ζάχαρη
ὁ Ἰωάννης (οἶσα)	ὁ Γιάννης
ὁ Ἰανουάριος	ὁ Γεννάριος
ἡ ὕαλος	τὸ γυαλί
ὁ ἱατρός	ὁ γιατρός
ὁ ὀδοντοῖατρος	ὁ δοντογιατρός
ἐσφίγγθη	σφίχτηκε
ἡμέλιχθη	ἀρμέχτηκε
ρύμφη	ρύφη
πενθερός	πεθερός
ὑπανδρευμένος	παντρεμένος
πνεύμων	πλεμόνι
ρεῦμα, ψεῦμα, πνεῦμα	ρέμα, ψέμα πνέμα.

Δὲν μπορεῖ κανεὶς παρὰ νὰ διακρίνει κάποιο μουσικὸ αἶσθημα κρυμμένο μέσα στὴν κατεργασία που ἔλαβε ἡ γλῶσσα στὸ στόμα τοῦ Ἑθνους μὲ τοὺς αἰῶνες. Σκληροὺς συνδυασμοὺς συμφῶνων τοὺς διόρθωσε, χασμυδιὰς ἀπὸ πολλὰ φωνήεντα τίς συντόμεψε.

Τὸ ἐργαλεῖο που πάντα δούλευε γυάλισε τὰ χέρια τοῦ τεχνίτη· τὸ ἄλλο, ξεχασμένο στὴν ἀποθήκη, σκούριασε.

Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Αὐτὰ εἶτανε τὰ λάθη που κάμαμε στὸ σχηματισμὸ τῆς γραφτῆς μας γλῶσσας. Αὐτὲς εἶταν οἱ αἰτίες που ἔκαμαν ὥστε νὰ ἔχουμε μιὰ γλῶσσα γιὰ τὴν κοινὴ ζωὴ καὶ μιὰ γιὰ τὴν πνευματικὴ καλλιέργεια. Τώρα περνῶμε στὰ ἀποτελέσματα. Τὸ κάτω κάτω βέβαια αὐτὰ καὶ μόνον μᾶς ἐνδιαφέρουν, γιατί τὸ ζήτημα τῆς γλῶσσας γιὰ μᾶς εἶναι ζήτημα ἐθνικοῦ συμφέροντος καὶ ὄχι ζήτημα ἐπιστημονικὸ. Ἄν μ' αὐτὴν τὴ γλῶσσα, δηλαδὴ μ' αὐτὲς τίς δυὸ γλῶσσες, ἡ δουλειὰ μας γίνεται ὅπως πρέπει, λίγο μᾶς μέλει τί λέει ἡ ἐπιστήμη.

Καὶ πρῶτα μᾶς ἔρχεται ἡ περιέργεια νὰ ρίξουμε μιὰ ματιὰ καὶ σ' ἄλλους τόπους, γιὰ νὰ ἴδουμε τί συμβαίνει κ' ἐκεῖ. Παίρνουμε ἔτσι τὸ ζήτημα ἀπὸ μιὰν ὀψὲ καθαρώς πραχτικὴ, γιατί ἂν σὲ κανέναν ἀπ' τὰ ἔθνη που προκόβουν σήμερον ἀπαντήσουμε τὴ δική μας τὴν περίπτωσιν, τότε βέβαια ἡ συζήτησις παύει.

Καὶ πράγματι τὴν πρώτη στιγμὴ φαίνεται σὰ νὰ συμ-

θαίνει κι' άλλοο κάτι παρόμοιο. Είναι γνωστό π. χ., ότι ένας που έμαθε καλά τὰ γερμανικά ή τὰ ιταλικά από τὰ βιβλία, σὲ πολλά μέρη τῆς Γερμανίας ή τῆς Ἰταλίας δὲν μπορεί νὰ συνεννοηθεῖ μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ. Θὰ πεῖ λοιπὸν ὅτι καὶ σ' αὐτοὺς τοὺς τόπους ὑπάρχει μιὰ γλῶσσα τῶν βιβλίων καὶ μιὰ γλῶσσα λαϊκή, ἥ καὶ πολλές γλῶσσες λαϊκές.

Ναί, αὐτὴ εἶναι μιὰ σωστὴ παρατήρησις, καὶ τὴν παίρνουμε. Μὰ κοντὰ τῆς ὑπάρχει καὶ μιὰ ἄλλη, ἄλλο τόσο ἀληθινή, που ὀφείλουμε νὰ τὴ σημειώσουμε κι' αὐτὴν, γιατί θὰ χρησιμέψει στὴν ἔρευνα τῆς ἀλήθειας που κά- νουμε: "Ὅτι στίς χώρες αὐτὲς ὑπάρχουν καὶ ἄνθρωποι που μιλοῦν τὴ γλῶσσα τῶν βιβλίων, ὥπως ὁ λαὸς μιλεῖ τὴ λαϊκὴ γλῶσσα.

Πράγματι μαθαίνω ἐγὼ γερμανικά καὶ πηγαίνω στὴ Γερμανία. Συναναστρέφουμαι δυὸ Γερμανοὺς μορφωμέ- νους, καὶ τί παρατηρῶ; "Ὅτι ὅχι μόνο τὴ γλῶσσα τῶν πνευματικῶν ἀναγκῶν τὴ μιλοῦν αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ὥπως τὴν ἔμαθα ἐγὼ ἀπ' τὴ μέθοδο τοῦ Otto, ἀλλὰ καὶ τὸ πε- ροῦνι καὶ τὸ χτυλιάρι, καὶ τὸ ψωμί καὶ τὸ νερὸ, καὶ τὰ μάτια καὶ τ' αὐτιά, κοντολογίς ὅλες τίς λέξεις που σχετί- ζονται μὲ τὸν καθημερινὸ βίον, μὲ τίς ὑλικότατες καὶ χυ- δαιότατες ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου, τίς λένε κι' αὐτὲς σύμ- φωνα μὲ τὴ μέθοδο τοῦ Otto.

Τώρα μοῦ περνᾷ ἡ ἰδέα, μήπως αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ ἀδρότητα πρὸς ἑμένα μεταχειρίζονται τὴ γλῶσσα που ξέρω, ἐνῶ γιὰ τίς δικές τους ἀνάγκες ἔχουν ἄλλη. "Ὅχι, λίγη προσοχὴ μοῦ ἀρκεῖ γιὰ νὰ βεβαιωθῶ, ὅτι καὶ μεταξὺ τους μιλοῦν τὴ γλῶσσα που μιλοῦν μαζί μου, ἐκτὸς ἂν

θέλουν νὰ μιλήσουν τὸ τοπικὸ τους ἰδίωμα, ἂν τύχει καὶ εἶναι ἀπ' τὸν ἴδιο τόπο. Τώρα βάζω ὅλη μου τὴν προσοχὴ γιὰ νὰ συλλάβω, τὴ στιγμὴ που μιλοῦν, κανένα χαμόγελο στὰ χεῖλη τους. Τίποτα· οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ὅταν μιλοῦν τὴν καθαρῆυσά τους δὲ γελοῦν· δὲν τὴ βρίσκουνε διό- λου ἄστεία.

Τώρα παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστη μου νὰ ἔχει τὴ γεν- ναιότητα νὰ ὁμολογήσει, ὅτι δὲν ὑπάρχει οὔτε τέσσαρα πέρατα τῆς οἰκουμένης ἓνας Ρωμιὸς που νὰ μπορεί, ἀπά- νω σὲ πράγματα τοῦ κοινοῦ βίου, νὰ μιλήσει κανονικὰ τὴν καθαρῆυσά ἐπὶ δυὸ λεφτὰ τῆς ὥρας, χωρὶς νὰ ξεκαρ- διστεῖ ἀπ' τὰ γέλια.

Πῶς θὰ πεῖ π. χ. μοῦ ποιεῖ τὸ δόντι; "Ἄν πεῖ ἀλγῶ τὸν ὀδόντια ἢ ἀλγεῖ μοι ὁ ὀδὸνς, ἀμέσως θὰ καταλάβουν οἱ ἄλλοι, ὅτι, γιὰ νὰ λέει αὐτὸς ἔτσι, βέβαια δὲν τοῦ πο- νεῖ τὸ δόντι, γιατί τὴ στιγμὴ που ἀρχίζει ὁ πονόδοντος τελειώνουν τὰ ψέμματα, τελειώνει καὶ ἡ καθαρῆυσά. Ποιὸς εἶπε ποτὲ στὴ ζωὴ του: ὁ ἄρτος εἶναι ἔωλος, ὁ οἶ- νος εἶναι ὄξυνος· δότε μοι ἔλαιον, ὄξος, πέπερι, ἐν μέγα κοχλιάριον, μίαν εὐθεΐαν περόνην καὶ μίαν ἡκονισμένην μάχαιραν· τὸ μάκτρον ἔπεσεν ἐντὸς τῆς παροφίδος καὶ ἐρυπάνθη· τὸ ὄφον εἶναι κεκαυμένον· ἡ ρῖς, ὁ πόνς, τὸ οὔς, ἡ θριξ, ἡ κιγκλῖς· ἡ κλεῖς ἐθραύσθη· σαπώνισον τὰ περιλαίμια καὶ τὰς περιχειρίδας καὶ σιδήρωσον αὐτὰ· σβέσον τὸν λύχνον· ὁ μέγας υἱός μου· ὁ κύων ἔδηξεν αὐ- τὸν· ἡ γαλῆ συνέλαβεν ἓνα μῦν· τὸ δνάριον ἀκολοιθεῖ τὴν ὄνον· ὁ γαληδεὺς παίζει μετὰ τῆς γαλῆς· ἐν τῷ τεῖρῳ μου δὲν ὑπάρχει σάκχαρον· εἶναι ἐπάνω ἡ Μήτηρ; ἐξάγαγε τὸν πῖλον σου· μία μυῖα· ἐφύτευσά ἐλαίας καὶ συκίας καὶ

κερασέας και βερυκοκέας· ξέσον τὸ μολυβδοκόνδυλόν σου·
μετέβην ἵνα ἀλιεύσω, ἀλλ' οὐδένα συνέλαβον ἰχθύϊν· τὸ
γελέκιόν σου (ἰσοκάρδιον;) εἶναι ἀκόμβωτον· κόμβωσον
αὐτὸ· μετέβην ἵνα ὀφωνίσω· τί ὀφώνισας; διάφορα ἰχθυη-
ρὰ: σπηλίας και τευθίδας και μυτίλους, ξιφίαν και τρι-
γλας και σκόμβρους και ἀρρίγκας· διατὶ δὲν ἠγόρασας
κνάμους και φασιόλους και πῖσα, κιχώρια και θριδάκας
και οἰκύας; οἱ ἰχθύες τοῦ ἀλιέως τούτου εἶναι σεσηπότες
και ὀδωδότες· ἐφάγομεν ἀμνὸν ὀβελίαν, μηρὸν ὀπτόν ἐν
κλιβάνῳ και ἐρυθρὰ ὥα· ἡ γαλῆ ἤμυνε τὴν κορυαίδα·
ποῖον χαρτίον (πατριώχαρτον) ἔρρησας; ἔχεις τριάρσιον ἢ
ἐννεάρσιον; ἔχω δάμαν· ρήρον αὐτὴν...

Ἰδοὺ μερικὰ ἐνσταντανὲ παρμένα ἀπ' τὴν ὁμιλίαν και
τῶν πιὸ μορφωμένων ἀνθρώπων. Μεταφράστε τα στὴν
καθαρεύουσα, και ρωτήστε τὸν ἑαυτὸ σας ἀν τὰ εἶπατε
καμιά φορά:

ἐμένα δὲ μὲ μέλει	ἐμοὶ δὲν (μοὶ) μέλει
καλὲ, τί μοῦ λές;	καλὲ, τί μοὶ λέγεις;
εἴχαμε δὲν εἴχαμε, τὸ κα- τορθώσαμε	εἴχομεν δὲν εἴχομεν...

ἔτσι που λές λοιπὸν!	οὕτω ὥς λέγεις λοιπὸν!
ἐσένα ζητῶ! (μιλεῖ ἀνθρω- πος βιαστικός)	σὲ ζητῶ!

ἔλα λοιπὸν! κατέβα, ἀνέβα, στάσου!	ἔλθε λοιπὸν! κατάβα, ἀνά- βηθι, στήθι!
---------------------------------------	---

πῆγαυε στὸ σπίτι γλήγορα! (μιλεῖ ἀνθρωπος θυμω- μένος)	μετάβηθι εἰς τὴν οἰκίαν τα- χέως!
--	--------------------------------------

εἶναι χρυσὸ παιδί	χρυσοῦς παῖς
-------------------	--------------

κρῖμας ἐσένα	κρῖμα σοὶ
ἔλατε τώρα και σεῖς μὲ τ' ἀστεῖα σας!	ἔλθετε νῦν και ὑμεῖς μετὰ τῶν ἀστείων σας!
μὴν τὰ ρωτᾷς, φίλε μου	μὴ τὰ ἐρωτᾷς, μὴ ἐρωτᾷς αὐτὰ

μὲ πιτοίλησε ἕνα ἄλογο και μὲ ἔκαμε ὅλο λάσπες	
δὲν ξέρει τί τοῦ γίνεται	δὲν γνωρίζει τί γίνεται αὐτῷ
τσαλακώθηκε τὸ ροῦχο μου	
νὰ σᾶς πῶ: νὰ πᾶμε καμιά μέρα ὅλοι μαζί...	νὰ εἶπω ὑμῖν: νὰ μεταβῶμεν ἡμέραν τινὰ πάντες ὁ- μοῦ...

κάτι ἔπαυε	ἔπαυε τι
κάποιος πέθανε	ἀπέθανε τις
κάπου θὰ βρίσκεται	θὰ εὐρίσκηται που
ἄρχισε λοιπὸν, νὰ ἰδοῦμε	ἄρξαι λοιπὸν, ἵνα ἴδωμεν
πέντε οἱ ἔξη τριάκοντα	πέντε οἱ ἔξ τριάκοντα
τέσσερεις οἱ δέκα σαράντα	τέσσαρες οἱ δέκα τεσσαρά- κοντα

Τὰ παραδείγματα δὲν τελειώνουν, και δὲν εἶτανε ἴσως
ἀνάγκη νὰ βάλω τόσα πολλὰ. Ὡστόσο ἕνα ἀπ' τὰ δυ-
σκολότερα πράγματα στὸν τόπο μας εἶναι νὰ πείσετε ἕναν
ἄνθρωπο ὅτι τὴ γλῶσσα που μιλεῖ δὲν τὴ γράφει. Τοῦ
κάκου ἀρπάζετε μέσα στὴν ὁμιλίαν του ἕνα ἀρχίζω, ἕνα
ἔλα, ἕνα νὰ σοῦ πῶ, και τοῦ τὰ φέρνετε γιὰ μάρτυρες·
ἀμέσως ἕνα περίεργο φαινόμενο συμβαίνει μέσα στὴ ψυχὴ
του, και σᾶς βεβαιώνει μὲ καλὴ πίστη πως τὰ γράφει.
Τὴν ἴδια στιγμὴ τοῦ δείχνετε σ' ἕνα βιβλίο τὸ ἤρξατο,
τὸ ἔλθε και τὸ σοί, τότε δεῦτερο ἀναποδογύρισμα τῶν

πραμάτων μέσα στην ψυχή του, και σ'αυτὴν βεβαιώνει πως κι' αὐτὰ τὰ λέει, ἀλλὰ... ὅταν θέλει. Πότε ὅμως θέλει, δὲ σ'αυτὴν λέει.

Τώρα θὰ πείτε: Πολὺ καλὰ, αὐτὸ εἶνε γεγονός, ὅτι ὅταν τὰ πράγματα εἶναι ἀπλὰ, μεταχειριζόμαστε καὶ γλῶσσα ἀπλή. Ἀλλὰ τί βγαίνει τάχα ἀπ' αὐτὸ; Ἐπειδὴ μιλοῦμε τὴν καθαρεύουσα, δὲ χάνουμε τὸ δικαίωμα στὸ μεταξὺ νὰ μιλοῦμε καὶ τὴ μητρικὴ μας γλῶσσα, ὅποτε μᾶς ἀρέσει.

«Ὅποτε μᾶς ἀρέσει». Προσέξτε καλῆτερα, παρακαλῶ. Ἐκεῖνος που λέει «δώστε μου ἕνα χουλιάρι καὶ ἕνα περὺνι», δὲν τὸ λέει γιατί ἔτσι τοῦ ἀρέσει καλῆτερα, παρὰ γιατί δὲν μπορεῖ νὰ τὸ πεί ἄλλοιως, καὶ δὲν μπορεῖ γιατί φοβᾶται τὸ γελοῖο. Καὶ τὸ γελοῖο εἶναι μιὰ δύναμη ἀξιοσέβαστη, που δὲν αποφασίζει ὁ καθένας νὰ τὰ βάλει μαζί της.

Σημεῖο πρῶτο λοιπὸν: ὅτι στὸ φυσικὸ βίον ἀδύνατο νὰ μεταχειριστοῦμε τὴν καθαρεύουσα, καὶ ἐκεῖνο που μᾶς ἐμποδίζει εἶναι μιὰ δύναμη μυστικὴ καὶ ἀνεξήγητη, εἶναι ὁ φόβος τοῦ γελοίου.

Δὲν εἶναι τόσο ἀνεξήγητη. Ἀς ψυχολογήσουμε λίγο τὸν ἑαυτὸ μας. Ἐχουμε μέσα μας ἕναν ἄνθρωπο φυσικὸ, ἀληθινὸ, που βλέπει τὸν κόσμον ἀπ' τὴν πραγματικὴν του ὄψιν, που ἔρχεται σ' ἐπαφὴ μὲ τὰ πράγματα, καὶ λέει τὸ καθένα μὲ τ' ὄνομά του. Ἐχουμε καὶ ἕναν ἄλλον, σχηματισμένο ἀπ' τὴν ὑστερὴν ἀνατροφή, που ἔμαθε πρὸ πάντων νὰ λέει ὁμορφα λόγια. Ὅσο γιὰ τὰ πράγματα, δὲν ἔχει καλὰ καλὰ τὸ αἶσθημα ὅτι ζεῖ μεταξὺ τους: τὰ βλέπει μὲ τὸ μάτι ἐκεῖνο που ὁ ἡθοποιὸς βλέπει τὸν ψεύτικον κόσμον

τῆς σκηνῆς του. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν τὸν κοστίζει πολὺ νὰ λέει ψέματα. Τὸ πρᾶμα αὐτὸ ἐξακολουθεῖ ἀνεμικόδιστα, ἐνὸς ὁ δεῦτερος ἄνθρωπος, ὁ ψεύτης, μένει στὸν κύκλον του: ὁ πρῶτος τὸν ἀφίνει νὰ λέει. Ἀμα ὅμως ἀνακατεῖται καὶ στὰ πράγματα τοῦ πρῶτου, δηλαδὴ στὸ φυσικὸ βίον, τότε αὐτὸς, ὁ ἄγνος, ὁ ἄδολος ἄνθρωπος, βλέποντας τὸ γνωστὸ του κόσμον, τὸν ἀληθινόν, νὰ γίνεται θέατρο, δὲν κρατιέται καὶ γελά. Καὶ τότε ὁ ἄλλος δὲν τολμᾷ νὰ ἐξακολουθήσει.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι μιλοῦμε καὶ καθαρεύουσα. Καὶ ἰδοὺ πῶς τὴ μιλοῦμε:

Καμιά φορὰ λέμε π.χ. ὀφθαλμός. Ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ λίγο θὰ ποῦμε ἄκουσε, μάτια μου καὶ ὅχι ἄκουσον, ὀφθαλμοί μου: αὐτὸ τὸ ἔχω στὸ μάτι καὶ ὅχι τὸ ἔχω εἰς τὸν ὀφθαλμόν: τὸν πῆρε ἀπὸ κακὸ μάτι καὶ ὅχι τὸν ἔλαβεν ἐκ κακοῦ ὀφθαλμοῦ: ἐκάμαμε μαῦρα μάτια καὶ ὅχι ἐποιήσαμεν μέλανας ὀφθαλμούς. Ὅμοίως, ἂν ἀκούσετε στόμαχος, ὅποιον, βοῦς,..., ὕστερ' ὅμως θ' ἀκούσετε: τὸν ἔχω στὸ στομάχι ὅχι τὸν ἔχω εἰς τὸν στόμαχον ἔμεινε κόκαλο » ἔμεινε ὅποιον εἶναι ἕνα βῶδι! » εἶναι εἰς βοῦς! αὐτὰ που λὲς εἶναι κολο- » λέγεις κολοκύνθας κύθια » εἶναι γιὰ τὰ σίδερα » διὰ τοὺς σιδήρους ἔφαγε τὰ σίδερα » τοὺς σιδήρους βρῖσκονται στὰ μαχαίρια » εὐρίσκονται εἰς τὰς μαχαίρας » δὲ μοῦ κάνει καρδιά » δὲν μοὶ κάμνει καρδίαν τὸν πῆρε μυρωδιά »

Έσπασε στή δουλιὰ » ἐθραύσθη εἰς τὴν ἐργασίαν
 σκοτώθηκε στή δουλιὰ » ἐφονεύθη εἰς τὴν ἐργασίαν
 εἶναι γιὰ τὰ πανηγύρια » εἶναι διὰ τὰς πανηγύρεις
 ἔνα κορίτσι σὺν τῷ κρῦο » κορασὶς τις ὡς ψυχρὸν
 νερὸ » ὕδωρ
 εἶσαι σιὰ φεγγάρια σου » εἶσαι εἰς τὰς σελήνας σου
 ξεράθηκε ἀπ' τὰ γέλια » ἐξηράνθη ἐκ γέλωτος

Μὰ, θὰ πεῖτε, οἱ μεταφορὲς, σ' ἔποια γλῶσσα κι' ἂν μεταφραστοῦν κατὰ λέξη, κωμικὲς γίνονται. Πρέπει λοιπὸν νὰ ζητήσουμε στὴν καθαρεύουσα τὶς ἀντίστοιχες ἑκφράσεις. Ἴδου :

τὸ ἔχω στὸ μάτι » ἐποφθαλμῶ
 μάτια μου ! » φίλτατέ μου !
 τὸν ἔχω στὸ στομάχι » τὸν ἀπεχθάνομαι
 κολοκύθια ! » ἀνοησῖαι !
 εἶσαι σιὰ φεγγάρια σου ! » εἶσαι σιὰ νεῦρά σου (ἐν
 » τοῖς νεύροις σου)
 ἔφαγε τὰ σίδερα » ἐκίνησε πάντα λίθον
 ξεράθηκε ἀπ' τὰ γέλια » ἐγέλασε σαρδόνειον γέλωτα

Μὰ δὲ σὰς φαίνεται πὼς ἀπ' αὐτὲς τὶς φράσεις λείπει κάτι ; Λείπει τὸ νεῦρο, ἢ ἰδιορρυθμία, ἢ ζωή. Ἐκεῖνος που θέλει μιὰ στιγμή νὰ χρωματίσει τὴν ὁμιλία του καὶ νὰ τῆς δώσει περισσότερη ζωή, δὲ θὰ πεῖ τὸν ἀπεχθάνομαι παρὰ τὸν ἔχω στὸ στομάχι, δὲ θὰ πεῖ αὐτὰ εἶναι ἀνοησῖαι, θὰ πεῖ αὐτὰ εἶναι κολοκύθια. Οἱ ἰδιωτισμοὶ καὶ οἱ μεταφορὲς εἶναι που δίνουνε σὲ κάθε γλῶσσα τὴν ἀτομικότητα, που τὴ χρωματίζουνε μὲ τὸ ἰδιαίτερό της ἐθνικὸ χρῶμα. Ἀπεχθάνομαι λένε ὅλες οἱ γλῶσσες, τὸν ἔχω στὸ στομάχι λέει μόνο ἡ ἑλληνική. Ἐπομένως μιὰ τέτοια

φράση φανερώνει κάποιον ἰδιαίτερο μηχανισμό τοῦ μυαλοῦ που τὴ γέννησε, ὁηλαδῇ ἀντιπροσωπεύει τὴν ἑλληνικὴ ψυχὴ. Ἀμὰ βγάλετε κάθε τέτοια ἰδιοτροπία ἀπ' τὴ γλῶσσα, ἐκεῖνο που μένει, ἂν καὶ καμωμένο ἀπὸ λέξεις ἑλληνικὲς, δὲν εἶναι πιά γλῶσσα ἑλληνική, εἶναι γλῶσσα παγκόσμια, γιατί ἀντιπροσωπεύει ἀπ' τὴν ἑλληνικὴ ψυχὴ μόνο ἐκεῖνο τὸ μέρος που εἶναι κοινὸ μὲ κάθε ἄλλη ἐθνικὴ ψυχὴ.

Ἀλλὰ, θὰ πεῖτε, ὅπως ἡ μητρικὴ μας γλῶσσα ἔχει ἰδιοτροπίες που δὲν ἀποδίδονται στὴν καθαρεύουσα, ἴσως καὶ ἡ καθαρεύουσα ἔχει ἄλλες, που δὲ μεταφέρονται στὴ δημοτικὴ, καὶ τότε τί βγήκε ἀπ' ὅλη αὐτὴν τὴ συζήτηση ;

Ἐχει πὼς ὄχι ; Ὁ πυρὴν τοῦ ζητήματος, τὸ ζήτημα εἶναι ἐπὶ τοῦ ἰάπητος, κρατεῖ τοὺς οἴακας τῆς πολιτείας, ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς, ἔχω πρὸ ὀφθαλμῶν, πνέει μένεα, ἀπέβαλε τὴν λεοντήν, κρούω τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου, τὰ ἐξ ἀμάξης, ...

Μὰ δὲν παρατηρεῖτε μιὰ σπουδαία διαφορὰ που ξεχωρίζει αὐτὲς τὶς μεταφορὲς ἀπ' τὶς ἄλλες ; Ὅτι ἐνῶ ὁ πυρὴν τοῦ ζητήματος δὲ χάνει τίποτα ἂν γίνῃ ἡ οὐσία τοῦ ζ. ἢ τὸ σπουδαιότερον σημεῖον τοῦ ζ., ἐνῶ τὸ κρατεῖ τοὺς οἴακας δὲ λέει τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὸ κυβερνᾶ, ἀπ' ἐναντίας τὸ ἐκάμαμε μαῦρα μάτια διαφέρει πολὺ ἀπ' τὸ ἐπιθυμήσαμε, τὸ ἐφάγαμε τὰ σίδερα ἀδυνατίζει φοβερὰ. Ἄμὰ γίνῃ ἐκίνησε πάντα λίθον, καὶ ἡ κόρη σὺν τῷ κρῦο νερὸ ἐξατμίζεται καὶ χάνεται ἀπ' τὴ μέση, ἄμὰ γίνῃ Ἀτιθὶς καλλιπάρειος καὶ διὰ πολλῶν χαρίτων κεκοσμημένη.

Γιατί άραγε; 'Απλούστατο. Γιατί οί μεταφορές της καθαρεύουσας είναι ή ξεθαμένες από τὰ λεξικά (ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς) ή μεταφρασμένες από άλλες γλώσσες (la question est sur le tapis), δέν είναι λοιπόν δημιουργήματα της ψυχῆς μας, και γι' αὐτό δέν αντιπροσωπεύουνε ψυχική ανάγκη.

Δέν είναι λοιπόν διόλου παράξενο, ότι δέν μπορούμε νά μιλήσουμε καθαρεύουσα δίχως νά καταφεύγουμε κάθε στιγμή στο θησαυρό της δημοτικής. Λοιπόν μιλούμε και καθαρεύουσα, αλλά δέ μιλούμε καθαρεύουσα.

Προχωρούμε. Θά παρακαλέσω τόν αναγνώστη μου νά έρθει μαζί μου νά δροῦμε πάλι τούς δύο Γερμανούς που αφήσαμε παραπάνω, και νά παρακολυθήσουμε τή συνέχεια της όμιλίας τους.

Ήρθε ή ώρα οί άνθρωποι αὐτοί νά γελάσουνε, ν'άστειευτοῦνε, νά κάμουν τρέλλες. "Αλλη φορά τούς βρίσκουμε βαρυά λυπημένους, τούς βλέπουμε νά κλαίνε. "Γστερα είνε όργισμένοι, φωνάζουν και βρίζουν, και άλλοτε πάλι λένε λόγια τρυφερά σ' εκείνην που αγαποῦν. Και έμως, περίεργο! άπ' τὰ χείλη αὐτῶν τῶν ανθρώπων εξακολουθεῖ νά μιλεῖ ή μέθοδος τοῦ Otto.

Θά βρεθεῖ ίσως κάποιος που θα βεβαιώσει τόν αναγνώστη μου, πως αὐτό που λέω δῶ είναι υπερβολικό, και πως οί μέθοδοι δέ μιλιούνται σέ κανέναν τόπο. "Ο κύριος αὐτός, κι' άς έχει διαβάσει πολλά βιβλία, δέν κατόρθωσε νά καταλάβει ποιά είναι τ' αληθινά χαρακτηριστικά μιᾶς γλώσσας, και ιδού άκριδῶς τί τόν γέλασε τόν άνθρωπο:

Ύποθέστε πως γράφουμε μιᾶ μέθοδο της δημοτικής μας μας γλώσσας για ξένους. Τότε βέβαια θα γράφουμε πως ή τέτε λέγεται τὸ κεφάλι και όχι τὸ ξερό, και ότι τὸ manger τὸ λένε τρώγω, όχι βέβαια περιδρομαίω. Γιατί ὁ ξένος μόνο τις κυριολεξίες χρειάζεται νά μάθει, όχι και τὰ λόγια τοῦ αστείου ή τοῦ πρόστυχου ὕφους, μόνο τις εἰκόνες τῶν πραγμάτων, όχι και τις γελοιογραφίες τους. Αὐτὲς θα τις μάθει, αν έρθει σέ στενή συνάφεια με τόν ἐδῶ κόσμο, άπ' τήν όμιλία.

Και ἐπειδὴ αὐτὲς τις λέξεις δέ θα τις γράφουμε, θα πει άραγε πως κάνουνε ξεχωριστή γλώσσα; "Οχι. Και από τί φαίνεται πῶς ἀνήκουνε στή δημοτική; Τὸ εἶπαμε πολλές φορές: άπ' τή γραμματική. "Επειδὴ τὸ ξερό κλίνεται άπάνω στο καλό, και τὸ περιδρομαίω άπάνω στο δοκιμαίω. Ένῳ τὸ πῆγα με τὸ μετέβην είναι δυὸ γλώσσες, γιατί θα πείτε μεταβάντες, αλλά όχι και πῆγαντες. "Η μύτη και ή ρις είναι δυὸ γλώσσες, γιατί θα πείτε τις μύτες αλλά όχι και τις ρίνες, ή τὰς ρῖνας αλλά όχι και τὰς μύτας.

Καταλάβετε τώρα τί έπαθε ὁ φίλος σας. "Εμαθε άπ' τὰ βιβλία je vais me promener και άκουσε στή Γαλλία je vais me balader, διάβασε manger και άκουσε boulotter.— «Φίλε μου, οί Γάλλοι έχουν διγλωσσίαν μεγαλύτεραν της ιδιῆς μας: αν πεις για τόν καιώτερο λαό, δέν καταλαβαίνεις λέξη από κείνα που λέει». Δέν παρατήρησε που τὸ manger με τὸ boulotter και τὸ promener με τὸ balader ἀνήκουνε στήν ίδια γραμματική. Τί τόν μέλει αν στή γλώσσα τοῦ τελευταίου μάγκα στο Παρίσι δέν υπάρχει μιᾶ λέξη που νά έχει άπ' τις λέξεις της

καλής γαλλικής μορφολογική διαφορά δση έχει ή μύτη από τή ρήνα. Αὐτή είναι ή περίφρμη «γαλλική διγλωσσία», που διατυμπανίστηκε κάμποσο τά τελευταία τεύτα χρόνια, γιά νά σώσει τήν καθαρεύουσα.

Αὐτό που βλέπουμε στή γαλλική συμβαίνει, ἐννοεῖται, καί στή γερμανική καί σ' ὅλες τίς γλώσσες. "Όλες οἱ γλώσσες ἔχουνε λόγια τοῦ σπιτιοῦ, λόγια τοῦ δρόμου, που δέ γράφονται ή γράφονται μόνο στά κατώτερα εἶδη τοῦ λόγου. Ἀλλά τά λόγια αὐτά κάνουν ἕνα σῶμα, ἕναν ὀργανισμό μέ τή γραφτή γλώσσα, δηλαδή, γιά νά μιλήσουμε χωρίς μεταφορές, ὅταν αὐτά μποῦνε στή θέση τῶν ἄλλων δέν ἀλλάζει οὔτε ή μορφή τῶν λέξεων οὔτε ή ή κατασκευή τῆς φράσης. Ὑστερα εἶναι κάτι συγκοπές, που τίς ἀγαπᾷ ή γλώσσα τῆς ὀμιλίας: *c'est pas ça* ἀντί *ce n'est pas cela*, *i' hab' nit g'sehen* ἀντί *ich habe nicht gesehen*. Αὐτά εἶναι τά ἀνάλογα τῶν δικῶν μας ἄσ' το ἀντί ἄφησέ το, ἄς πᾶ' νά λέει ἀντί ἄς πᾶει νά λέει· δέν εἶναι βέβαια τά ἀνάλογα τῶν δικῶν μας:

σηκώθηκε κ' ἔφυγε	ἀντί ἐγεῖρθεῖς ἀπῆλθε
λίγο ἔλειπε νά πέσει	» ὀλίγου δεῖν ἔπιπτε
ὅποιος θέλει	» ὁ βουλόμενος
μέ ὅλη του τή δύναμη	» πάση δυνάμει, παντί σθένει
ἀντιβαίνοντας δεξιᾷ	» δεξιᾷ τῶ ἀνιόντι
τό νά θέλει κανεῖς	» τό θέλειν (τινά)
ὅπως νομίζει ὁ καθένας	» κατὰ τό δοκοῦν ἐκάστῳ
ὅσο μποροῦμε	» κατὰ τό ἐρὸν, τό ἐφ' ἡμῖν
ἐκεῖ που δέν πρέπει	» ἐν οὐ δέοντι
ἐπειδὴ δέν μποροῦσα νά πᾶω	» μὴ δυνάμενος νά μεταβῶ

Τέτοιες διαφορές εἰς θὰ βρεῖτε ἀπολύτως καμιά ἀπ' τή γραφτή γερμανική γλώσσα στή γλώσσα τῆς κοινῆς ὀμιλίας τῶν μορφωμένων ἀνθρώπων.

Καί τώρα που καταλάβαμε τί εἶναι μιᾷ γλώσσα καί τί δυό, μποροῦμε νά βεβαιώσουμε μέ τὸν κατηγορηματικότερο τρόπο, ὅτι ὁ Γερμανὸς ὁ μορφωμένος στήν ἴδια γλώσσα που κάνει τίς ἐπιστημονικές του μελέτες, που μιλεῖ στό σχολεῖο, στό δικαστήριον, στή βουλή, σ' αὐτήν τήν ἴδια γλώσσα λέει καί τ' ἀστεῖα του, σ' αὐτήν κλαίει, σ' αὐτήν ἐκφράζει τήν ἀγανάχτησή του, σ' αὐτήν ἐξομολογίεται τὸν ἔρωτά του.

Τώρα θὰ κάμω πάλι ἐκκλήση στήν εἰλικρίνεια τοῦ ἀναγνώστη μου, γιά νά μεῦ ὀμολογήσει, ὅτι ποτὲ κανένας Ρωμιὸς, ἀπάνω στό κλάμα ή στό γέλιο του δέ μίλησε καθαρεύουσα. Ἀν τύχει νά ποῦμε κανένα ἀστεῖο στήν καθαρεύουσα, εἰν' ἀλήθεια πως γελοῦμε, ἀλλὰ γελοῦμε γιά τή γλώσσα καί ὄχι γιά τό ἀστεῖο. Ἐπίσης, ἂν τύχει νά κλαίμε, δυό τρεῖς λέξεις που θ' ἀκούσουμε ἀπ' τήν καθαρεύουσα, σχετικές μέ τή θλίψη μας, εἶναι ἱκανές νά διακόψουνε γιά μιᾷ στιγμή τὸ κλάμα μας καί νά χύσουν λίγη ὀροσιᾷ στήν πονεμένη μας καρδιά. Καί ἀλλοῖμονο σ' ἐκεῖνον που θὰ θελήσει νά μᾶς παρηγορήσει στήν καθαρεύουσα. Θὰ ποῦμε βέβαια πως εἶναι ἕνας ἀνόητος καί κακοαναθρεμμένος ἄνθρωπος, ἀφοῦ δέν ἔμαθε νά σέβεται τή λύπη τῶν ἄλλων καί θεωρεῖ ὅλες τίς ὥρες κατάλληλες γιά νά παίξει.

Ἐπάρχουνε λοιπὸν στή ζωή μας δυό κύκλοι τῆς πνευματικῆς λειτουργίας, ὅπου εἶναι ἀδύνατο νά μεταχειριστοῦμε τήν καθαρεύουσα. Ὁ ἕνας περιλαμβάνει ὅλες ἐ-

κενίες τις έννοιες που υπήρξαν για τή ψυχή μας ή πρώτη αντίληψη του κόσμου. Εκείνες με τις όποιες στήθηκαν τὰ θεμέλια του ψυχικού μας οργανισμού. Τὸ χουλιάρι καὶ τὸ περοῦνι, ὁ πατέρας καὶ ἡ μητέρα, τὰ μάτια καὶ ἡ μύτη, υπήρξαν τὰ ὀλικά μετὰ τὰ ὁποία πρωτοάρχισε νὰ κουνιέται ἡ μηχανή του λογικού μας. "Όλα αὐτὰ τὰ πράγματα μένουν ἀσάλευτα στὴ γλῶσσα μας. Μποροῦμε νὰ τὰ ποῦμε στὴ γαλλικὴ, στὴν ἀγγλική, ἂν εἶναι ἀνάγκη στὴν καθαρεύουσα ὅπως ποτέ. Ἡ καινούργια γλῶσσα που μάθαμε δὲν ἴσχυσε νὰ κατέβει ἴσια μετὰ τὸ βάθος ἐκεῖνο τῆς ψυχῆς μας ὅπου βρίσκονται, ὡς τὴ μέση μόνο κατέβηκε, καὶ τώρα ἔχουμε μιὰ ψυχὴ χωρισμένη σὲ δυο: τὸ βάθος τῆς ψυχῆς μας ἔχει ὄργανο τὴ δημοτικὴ γλῶσσα, ἡ ἐπιφάνειά της ἔχει τὴν καθαρεύουσα.

Ὁ ἄλλος κύκλος τῆς ψυχικῆς ἐργασίας που ἔχει τις σιδερένιες του πόρτες ἐκπλαμπαρωμένες για τὴν καθαρεύουσα εἶναι ὁ κύκλος τῶν αἰσθημάτων. Κάθε ψυχικὴ κατάσταση που περιέχει μέσα της κάποια ὁρμὴ που ἐμποδίζει ἢ περιορίζει τὴ συνειδητὴ λειτουργία του μυαλοῦ, κάθε κατάσταση που ζητεῖ ἄμεση ἐξωτερικὴ ψὴ δέχεται τὴ μεσολάβηση τῆς σκέψης, εἶναι ἀδύνατο νὰ διερμηνευτεῖ μετὰ τὴν καθαρεύουσα. Χαρὰ, γέλιο, κλάμα, πόνος, ἀγάπη, μῖσος, ὀργή, φόβος, ἐκσταση, ἐπιθυμία, εἶναι πράγματα που ποτέ τους δὲν γνωριστήκανε μετὰ τὴν καθαρεύουσα. Σ' αὐτὲς τις ἐπίσημες στιγμές της ἡ ψυχὴ ζητεῖ ἄμεση ἐπαφὴ μετὰ τὸν κόσμο, διερμηνέα δὲ δέχεται, ψέματα δὲν ξέρει, ὁ τεχνητὸς ἄνθρωπος τραδιέται στὴ μπάντα, ὁ φυσικὸς κυριαρχεῖ καὶ ἐπιβάλλει τὴ γλῶσσα του.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ἡ δική μας διγλωσσία καμιά

συγγένεια δὲν ἔχει μετὰ τὴ διαφορὰ ἐκείνη που παρατηροῦμε σὲ πολλοὺς τόπους μεταξὺ γλώσσας λαϊκῆς καὶ γλώσσας τῶν μορφωμένων. Ἐκείνες εἶναι καὶ οἱ δυὸ γλώσσες τέλειες ἢ καθεμιὰ στὸν κύκλο της, ἢ λαϊκὴ γλῶσσα στὸ στενότερο κύκλο τῶν ἀναγκῶν του φυσικοῦ ἀνθρώπου, ἢ ἄλλη στὸν πλατύτερο κύκλο τῶν ἀναγκῶν του καλλιεργημένου ἀνθρώπου, δηλαδὴ σ' ἓναν κύκλο που περιέχει καὶ τὸν πρῶτο, γιατί ὁ καλλιεργημένος ἄνθρωπος δὲν παύει νὰ εἶναι καὶ φυσικὸς. Ἡ λαϊκὴ γλῶσσα ἔχει ἓναν προορισμὸ, ἡ γλῶσσα τῶν μορφωμένων ἔχει δυο. Ἡ πρώτη δὲν ἀναπληρώνει τὴ δεύτερη, αὐτὴ ὅμως ἀναπληρώνει τὴν πρώτη.

Ἐνῶ σ' ἐμᾶς τί συμβαίνει; Ἡ λαϊκὴ εἶναι, ὅπως κ' ἐκεῖ, γλῶσσα τέλεια στὸν κύκλο της. Ἡ ἄλλη ὅμως εἶναι μιὰ γλῶσσα, που ναὶ μὲν, κουτσὰ στραβά ἀνταποκρίνεται στις διανοητικὲς ἀνάγκες του μορφωμένου ἀνθρώπου, ἀλλὰ, τὴ στιγμὴ που ὁ μορφωμένος ἄνθρωπος ἀρχίζει νὰ ζεῖ ὡς φυσικὸς ἄνθρωπος, τὸν ἀφίνει στὰ κρύα καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ καταφύγει στὴ λαϊκὴ. Ἡ λαϊκὴ δὲν ἀναπληρώνει τὴν καθαρεύουσα, ἀλλὰ ὅτε καὶ ἡ καθαρεύουσα ἀναπληρώνει τὴ λαϊκὴ.

Τῆς ριζικῆς αὐτῆς διαφορᾶς τὴν ἐξήγηση τὴν ἔχουμε ἄλλως τε. Εἶδαμε ὅτι οἱ γλώσσες αὐτὲς, που δὲν εἴτανε λαϊκὲς σὲ ὅλο τὸ ἔθνος, εἴτανε ὅμως λαϊκὲς σ' ἓνα τμήμα του ἔθνους. Ἀπ' αὐτὸ τὸ τμήμα, που για νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ γλῶσσα του, θὰ εἶχε βέβαια κάποια πνευματικὴ ὑπεροχὴ ἀπέναντι σ' ἄλλα, ἀπ' αὐτὸ τὸ τμήμα, μαζί μετὰ τὴν ἐπίδραση τὴν πνευματικὴν, ἀχτινοβόλησε καὶ ἡ γλῶσσα πρὸς ὅλα τὰ σημεῖα, ὅχι μονάχα μετὰ τὸ βιβλίο, παρὰ με

τοὺς δασκάλους, μὲ τοὺς παπᾶδες, μὲ τοὺς μορφωμένους ἀνθρώπους ἐν γένει, δηλαδή μὲ ἀνθρώπους ζωντανούς καὶ μὲ ἀνθρώπους που τὴ μιλοῦσαν αὐτὴν τὴ γλῶσσα σὲ ἔλα τὰ θέματα τοῦ καθημερινοῦ βίου. Ἔτσι ἐξηγιέται γιατί μιὰ τέτοια γλῶσσα ἔχει ἰδιωτισμούς καὶ ζωντάνεες μεταφορές, γιατί χρησιμεύει στὸν κύκλο τῆς φυσικῆς ζωῆς χωρὶς νὰ φαίνεται κωμική, καὶ πρὸ πάντων γιατί χρησιμεύει στὴν ἔκφραση αἰσθημάτων: Γιατί πῆγε ἀπὸ στόμα σὲ στόμα, γιατί ἀκολούθησε τὸ φυσικὸ δρόμο τοῦ ξαπλώματος τῶν γλωσσῶν καὶ μιὰ γλῶσσα, καὶ ξένη ἀκόμα, μαθαίνεται καὶ μιλιέται σὰ μητρική, ὅταν τὴ μάθουμε ἀπὸ ἀνθρώπους που τὴ μιλοῦν, πολὺ περισσότερο μιὰ γλῶσσα που συγγενεύει ὅπωςδὴποτε πολὺ μὲ τὰ λαϊκὰ ἰδιώματα τοῦ τόπου.

Ὁ κ. Α. Σκιας(*) ἐσκάλισε καλὰ τὴν ἱστορίαν καὶ ἤρε καί, που οἱ ἄλλοι ὁπαδοὶ τῆς καθαρεύουσας δὲν τὸ ἤξεραν, οὔτε καὶ τὸ παραδέχονται. Ἦρε πως ἡ καθαρεύουσα δὲν εἶναι γλῶσσα σχηματισμένη ἀπ' τὰ βιβλία κι' ἀπ' τὴν Ἐκκλησίαν, παρὰ εἶναι παράδοση προφορική, δηλαδή ὅτι ὑπῆρξε πάντοτε μιὰ τάξη ἀνθρώπων που τὴ μιλοῦσε. Κακὸ, νὰ μελετᾷ κανεὶς πάρα πολὺ τὰ περασμένα, γιατί δὲν τοῦ μένει καιρὸς νὰ βλέπει τὰ σημερινά. Ἐλᾶτε νὰ κάμουμε ἓνα πείραμα αὐτὴν τὴν στιγμή: Ἀς φανταστοῦμε πως ἀπὸ σήμερον καθιερώνουμε ὡς γλῶσσα τοῦ σχολείου μας τὴ γαλλική, καὶ πως βάζουμε σ' ἔλα τὰ σχολεῖα, μικρὰ μεγάλα, δασκάλους Γάλλους γιὰ ἔλα τὰ μαθήματα.

(*) «Ὁ ἀληθὴς χαρακτηρ τοῦ λεγομένου γλωσσικοῦ ζητήματος» ὑπὸ Ἀνδρέου Ν. Σκιας, 1904.

Διδασκαλία, συμβουλή, ἐπίπληξη, διάλογος, τι λογιῆς μεταξὺ δασκάλου καὶ μαθητῶν, θὰ γίνονται στὴ γαλλική. Τί θὰ συμβεῖ; Τὸ παιδί, που ἀρχίζοντας τὸ σχολεῖο δὲ θὰ ξέρει γρὶ γαλλικά, τὸ δημοτικὸ μονάχα ἅμα βγάλει θὰ μιλεῖ γαλλικά. Καὶ σὲ ποιὸν κύκλο, παρακαλῶ, θὰ τὰ μιλεῖ; στὸν ἐπιστημονικόν; Βέβαια θὰ μάθει νὰ λέει γαλλικά τὴν ὀνομαστική καὶ τὴ γενική, τὸ διαιρέτη καὶ τὸ διαιρετέον, ἀλλὰ πρὸ πάντων θὰ μιλεῖ τὰ γαλλικά στὸν κύκλο τῆς φυσικῆς ζωῆς, δηλαδή σ' ἐκείνον τὸν κύκλο που κανένας Ἕλληνας δὲ μιλεῖ τὴν καθαρεύουσαν. Τὴ μύτη του, τὰ μάτια του, τὴ γάτα καὶ τὸ σκύλο, αὐτὰ θὰ μάθει νὰ λέει στὴ γαλλική, γιατί θ' ἀκούει κάθε μέρα ζωντανούς ἀνθρώπους που θὰ τὰ λένε στὴ γαλλική.

Τὸ παιδί αὐτὸ ἐξακολουθεῖ νὰ σπουδάζει. Γίνεται δάσκαλος καὶ διδάσκει στὴ γαλλική, που τὴ μιλεῖ σὰ μητρική του γλῶσσα καὶ σὲ ὅλους πιά τώρα τοὺς κύκλους τῆς διανοητικῆς λειτουργίας. Ἄλλα παιδιά μαθαίνουν ἀπ' αὐτὸν, καὶ τὸ φυσικὸ ξάπλωμα τῆς γλώσσας ἀρχισε, ὕστερα ἀπὸ μιὰ γενεὰ ὅλη ἡ τάξη τῶν μορφωμένων ἀνθρώπων κοντὰ στὴν ἐλληνική μιλεῖ καὶ τὴ γαλλική ὡς φυσική τῆς γλῶσσας, καὶ ὕστερα ἀπὸ κάμποσες γενεές ἡ ἴδια τάξη ἴσως θὰ μιλεῖ μόνο τὴ γαλλική.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ἡ καθαρεύουσα δὲ μιλήθηκε ποτὲ, δηλαδή μιλήθηκε ὅπως μιλιέται σήμερον, ὡς μισὴ γλῶσσα. Γιατί, ἂν εἶχε μιληθεῖ ποτὲ, θὰ τὴ μιλοῦσαν βέβαια πρῶτα ἀπ' ὅλους οἱ δασκάλοι. Ἀλλὰ τότε θὰ πῆγαινε ἀπὸ δάσκαλο σὲ μαθητὴ, καὶ συνεπῶς οἱ σημερινοὶ μορφωμένοι, που μὲ τοὺς τότε μορφωμένους τοὺς συνδέει μιὰ σκέψη κλιμακωτὴ ἀπὸ μαθητὴ σὲ δάσκαλο, θὰ μιλοῦ-

σαν τή καθαρεύουσα. Για τόσο απλά και ξάστερα πράματα είναι άξιμο να ενοχληθώμε την κυρά 'Ιστορία.

Και έρχόμαστε τώρα στο τελευταίο και στο τρεμερότερο που επιβαρύνει την καθαρεύουσα. Είναι κάτι που επιθυμεί κανείς να μπορούσε να μὴν το πιστέψει, και όμως όσο το ψάχνουμε για να βρούμε κανένα αδύνατο μέρος να το κλονίσουμε, τόσο πιο στερεό και πιο αληθινό υψώνεται μπροστά μας: Ένω, καθώς είδαμε, όσο καλὰ κι' αν ξέρουμε την καθαρεύουσα, είναι αδύνατο να εκφράσουμε τὰ ψυχικά μας πάθη σ' αυτήν, τὰ εκφράζουμε πολλές φορές σὲ μιὰ ξένη γλώσσα.

Ας πάρουμε δυο νέους Έλληνες που σπουδάζουνε σὲ μιὰ ξένη χώρα, στή Γαλλία ἄς ποῦμε. "Όταν φτάσουνε σ' ένα σημείο που να τὴν αἰσθάνονται τὴ γαλλική, και ἄς μὴν τὴ μιλοῦν ἀκόμα τέλεια—γιατί τὸ πρώτο, με τὴν επίδραση τῆς συναναστροφῆς, συμβαίνει προτὸς ἀκόμα ὁ ἄνθρωπος χωνέψει ὅλους τοὺς κανόνες τῆς γλώσσας, για να τὴ μιλεῖ χωρὶς λάθος—οἱ νέοι αὐτοὶ ἀπάνω στήν ψυχική τους διάχυση, ἀπάνω στήν τρέλλα τους, τὰ ἀστεία τους ὄχι μόνο με τοὺς Γάλλους συναδέλφους τους τὰ λένε φυσικά στή γαλλική γλώσσα, και γελοῦνε για τ' ἀστεία και ὄχι για τὴ γλώσσα, παρὰ πολλές φορές, λησμονώντας τὴ μητρική τους γλώσσα, και μεταξύ τους ἐξακολουθοῦν να τὰ λένε στή γαλλική, τόσο οἰκεία τοὺς ἔρχεται ἡ καινούργια γλώσσα, τόσο φυσικά ἀναδύεται ἀπ' τὴν καρδιά τους.

Υποθέστε πάλι, ὅτι μιὰ Ἑλληνίδα παντρεύτηκε ἕνα Γάλλο και μένει στή Γαλλία. Τῆς συμβαίνει τὸ δυστύχημα

να χάσει τὸ παιδί της. Θὰ ἰδεῖτε πὺ αὐτὴ ἡ γυναῖκα, μέσα σ' ἐκείνη τὴ ἀτμόσφαιρα τὴ γαλλική, τριγυρισμένη ἀπὸ τίς Γαλλίδες φιληνάδες της πὺ ἦρθανε να τὴν παρηγορήσουν, θὰ λησμονήσει προσωρινῶς τὴ μητρική της γλώσσα και θὰ κλάψει τὸ παιδί της στή γαλλική.

Δὲν εἶναι δύσκολο να βρούμε τὴν ψυχολογία αὐτοῦ τοῦ φαινομένου. "Όταν μαθαίνουμε μιὰ καινούργια γλώσσα ἀπὸ ἄνθρώπους πὺ τὴ μιλοῦνε, κάθε λέξη ἡ φράση πὺ μπαίνει και ἀποτυπώνεται μέσα στήν ψυχὴ μας, συνοδεύεται ἀπὸ ἕνα σύνολο ἐντυπώσεων, φέρνει μαζί της τὴν εἰκόνα τῆς ψυχικῆς διάθεσης τοῦ ἀνθρώπου ἐκεῖνου πὺ τὴν εἶπε. Ἡ εἰκόνα αὐτὴ, ἀχώριστη ἀπ' τὴ φράση, κοιμάται μαζί της μέσα στήν ψυχὴ μας. "Όταν λοιπὸν θὰ χρειαστοῦμε ὁμοία ψυχικὴ κατάσταση να ἐξωτερικέψουμε, ἡ ἀναλογία τῶν περιστατικῶν ξυπνᾷ μέσα μας τὴν εἰκόνα, και ἡ εἰκόνα ζωντανεύει τὴ φράση, και βγαίνει ἡ φράση ἀπ' τὸ στόμα μας γεμάτη ζωὴ, και δοκιμάζουμε τὸ ἱκανοποιητικὸ συναίσθημα, ὅτι με τὴ φράση αὐτὴ πραγματικῶς ἐιερμηνεύουμε πιστὰ τὴν ψυχική μας κατάσταση.

Νὰ γιατί ἡ γυναῖκα ἐκείνη ἔκλαψε τὸ παιδί της στή γαλλική γλώσσα. Γιατί τὰ γαλλικά της εἶναι παρμένα ἀπὸ τὸ ζωντανὸ κόσμο πὺ τὴν τριγυρίζει, και γι' αὐτὸ συνοδεύονται ἀπὸ εἰκόνες· γιατί ἄκουσε μητέρα να κλαίει τὸ παιδί της στή γαλλική, ἐσπούδασε πῶς κλαῖν οἱ μητέρες τὰ παιδιά τους. Ένω καμὶ Ἑλληνίδα μητέρα δὲν εἶπε ποτὲ παιδίον ἐμὸν, τέκνιον μου, ἀλλὰ παιδάκι μου, μάτια μου, ἀγγελουδι μου.

Θὰ σκεφτεῖ ἴσως ὁ ἀναγνώστης πῶς τὸ ζήτημα ἔτσι ἀπλοποιήθηκε πολὺ. Σύμφωνα μ' αὐτὴν τὴ θεωρία, μπο-

ρεῖ καὶ ἡ καθαρεύουσα μὲ τὸν καιρὸ νὰ γίνῃ γλῶσσα τέλεια. Ἀρκεῖ μόνο λίγοι ἄνθρωποι νὰ κατορθώσουνε μιὰ φορὰ νὰ τὴ μεταχειριστοῦν καὶ στίς κοινὲς ἀνάγκες τοῦ βίου καὶ στὴν ἔκφραση ψυχικῶν παθῶν, γιατί τότε ἀπ' αὐτοὺς θὰ διαδοθεῖ ἡ χρῆση τῆς καὶ στοὺς ἄλλους.

Βεβαιότατα, ποιὸς λέει τὸ ἐναντίο; Ἄν κατορθωθεῖ τὸ πρῶτο, θὰ γίνῃ καὶ τὸ δεύτερο. Ἀλλὰ ποιοὶ θὰ εἶναι ἀραγε αὐτοὶ οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι; Τὸ ζήτημα μοῖζε καμποσο μὲ τὸ πρόβλημα τῆς κόττις καὶ τοῦ αὐγῶ: Ἡ γλῶσσα πηγαίνει ἀπὸ ἓνα στόμα σ' ἄλλο, κι' ἀπ' αὐτὸ σὲ τρίτο, ὅπως ἡ κόττις θγαίνει ἀπὸ τ' αὐγὸ καὶ τὸ αὐγὸ ἀπ' τὴν κόττις. Πρόκειται τώρα νὰ βροῦμε τὴν κόττις που δὲ βγήκε ἀπὸ αὐγὸ. Ἄς συγκροτήσουνε λοιπὸν οἱ γυναῖκες συνέδριο κι' ἄς δώσουν ὄρκο, σ' ὅποιαν ἡ μοῖρα ἔγραψε νὰ ζήσει στὸ θάνατο τοῦ παιδιοῦ τῆς, νὰ τὸ θρηνήσει στὴν καθαρεύουσα. Τί θὰ συμβεῖ; Ὅταν θὰ τελειώσουν τὰ φέμματα καὶ θάρθουν τ' ἀλήθεια, ὅταν ἡ φοβερὴ πραγματικότητα θὰ θερίσει τὰ σπλάχνα τους, ἀντίο τότε ὄρκοι καὶ συνέδρια, στῆς φύσης τὸ κράτος βρισκόμαστε πάλι, πιστοὶ ὑπήκοοί τῆς κατὰ γράμμα τοὺς νόμους τῆς ἐκτελοῦμε, καὶ οὔτε κἀν φανταζόμαστε ἐκείνη τὴ στιγμή πως κάποτε ἐναντίον τῆς συνομώσαμε—ὥς που νάρθῃ πάλι ἡ ὥρα, σὰν ἀδιόρθωτα παιδιὰ, λησμονώντας τὴν ἀμέτρητη δύναμή τῆς, νὰ μελετήσουμε ξαναρχῆς τὴν ἀκαρπὴ καὶ ἀνώφελη ἐπανάσταση.

Παιδικὴ ἀντίληψη τῶν φυσικῶν νόμων! Κωμικὴ προσπάθεια γιὰ νὰ γίνουμε μεγαλύτεροι ἀπ' τὴ μητέρα μας τὴ Φύση, ἀσέβεια πρὸς τὴ μεγάλη μητέρα μας! Σ' αὐτὰ τὰ λόγια συνοφίζεται τὸ λάθος μας. Ἡ ἀνατροφή μας

εἶνε τέτοια, που δὲν μπορέσαμε ποτὲ νὰ καταλάβουμε, ὅτι ἀπέραντο εἶναι τὸ κράτος τῶν φυσικῶν νόμων, ὅτι βαθεῖα εἰσχωροῦνε μέσα στὴν ὑπαρξή μας, ὅτι κυβερνοῦν καὶ τὴν τελευταία τῆς λεπτομέρεια.

Θέλουμε νὰ γίνουμε τελειότεροι, καὶ φαταζόμαστε, πως τὸ νὰ γίνῃ ὁ ἄνθρωπος τελειότερος, τὸ νὰ φύγῃ ἀπ' τὴν ἀρχέγονή του κατάστασι, σημαίνει νὰ καταργήσει τοὺς φυσικοὺς νόμους. Ὁχι! Σημαίνει νὰ τοὺς μελετήσῃ καὶ νὰ τοὺς χρησιμοποιήσῃ. Ἀλλὰ εἶναι νόμος φυσικὸς, ὅτι μιὰ γλῶσσα γιὰ νὰ ἐκφράσῃ ψυχικὰ πάθη ἀπαραίτητος ὅρος εἶναι νὰ τὴ μάθουμε ἀπὸ ἀνθρώπους που τὴ μεταχειρίζονται κι' αὐτοὶ στὴν ἔκφραση τῶν ψυχικῶν τους παθῶν. Ματαιοπονία λοιπὸν, νὰ ζητοῦμε τεχνητῶς νὰ ἐπιβάλουμε στὸν ἑαυτὸ μας μιὰ καινούργια γλῶσσα γιὰ τὴν ἔκφραση τῶν αἰσθημάτων μας. Χάσιμο καιροῦ καὶ σπατάλη ζωτικῆς δυνάμεως.

Εἶναι εὐκόλο νὰ καταλάβῃ κανεὶς τί συμβαίνει καὶ θὰ συμβαίνει πάντα μ' αὐτὴν τὴν προσπάθεια. Τὴν ἴδια στιγμή που ὁ συνειδητὸς ἄνθρωπος προσπαθεῖ νὰ ἐπιδράσῃ ἀπάνω στὴ γλῶσσα του καὶ νὰ τὴν τροποποιήσῃ, τὴν ἴδια στιγμή ἐμφανίζεται τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ τὸ ἀσυνείδητο μέρος, που δὲν ὑπάγεται στὴ δικαιοδοσίαν τοῦ συνειδητοῦ, καὶ μιλεῖ τὴ φυσικὴ του γλῶσσα. Δὲ θὰ ξεχάσω τὸ πάθημα ἐνὸς φίλου μου, που μπορεῖ νὰ χρησιμέψῃ ὡς τύπος αὐτοῦ τοῦ φαινομένου: Ὁ λόγος εἶτανε γιὰ τὴ λέξη *μποροῦμε*, καὶ τοῦ ἔλεγα πως *μποροῦμε* εἶναι ἡ ἀληθινὴ γλῶσσα μας καὶ ὅχι *δυνάμεθα*, ὅταν μοῦ ἀπαντᾷ: «Μὰ γιατί νὰ πῶ *μποροῦμε*, ἀφοῦ μ *πορῶ* νὰ πῶ *δυνάμεθα*;» Ἐνῶ ὁ συνειδητὸς ἄνθρωπος εἶταν ἀπορροφημέ-

νος από τή φροντίδα νά αντικαταστήσει τὸ μπορῶ μὲ τὸ δύναμαι, ὁ αὐτόματος ἄνθρωπος ἀδιάκριτα μπήκε στὴ μέση καὶ φώναξε: μπορῶ. Καὶ αὐτὸς ὁ αὐτόματος ἄνθρωπος, που χαλνᾷ ἔτσι τὴ δουλιὰ τοῦ συνειδητοῦ, εἶναι δυστυχῶς παντοῦ καὶ πάντα παρῶν, χώνεται ἀόρατος μέσα στὴ σκέψη μας, εἶναι ἓνα φάντασμα που περνᾷ ἀπὸ κλειδωμένες πόρτες, ἀπὸ τοίχους, ἀπὸ πατώματα. Τοῦ κάκου τὸ ἀποφεύγουμε. Ὅπου καὶ ἂν κλειστοῦμε, θὰ εἶναι πάντα μαζί μας, γιατί εἰν' ὁ ἴδιος ἑαυτὸς μας, ἡ ψυχὴ μας.

ΑΝΑΓΚΗ

Ἄλλος τρόπος δὲν ὑπάρχει λοιπὸν, ἂν θέλουμε νὰ νὰ ἔχουμε μιὰ γλῶσσα: Πρέπει ὁ συνειδητὸς μὲ τὸν αὐτόματο ἄνθρωπο νὰ συμβιδαστοῦν. Ποιὸς ἀπ' τοὺς δυὸ θὰ ὑποχωρήσει τὸ ἐννοήσαμε: Τὸν αὐτόματο ἄνθρωπο δὲν τὸν διευθύνουμε ἐμεῖς· εἶναι μιὰ μηχανὴ γεμάτη μυστήριο. Δὲ βοηθήσαμε στὴν κατασκευὴ της. δὲν ξέρουμε ποῦ ἀρχίζει καὶ ποῦ τελειώνει, γι' αὐτὸ εἴμαστε τέλεια ἀνίκανοι νὰ αντικαταστήσουμε καὶ τὸ μικρότερο ὄργανό της. Θὰ ἔπρεπε νὰ ἀνατρέξουμε στὴν ἀρχὴ τῆς ὑπαρξῆς μας, νὰ ξαναπιοῦμε τὸ γάλα τῆς μητέρας μας, νὰ νοιώσουμε ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὅλη τὴ σειρά τῶν παιδικῶν συγκινήσεων, μὲ μιὰ λέξη νὰ ξαναφτιάσουμε τὴν ψυχὴ μας.

Ἐνῶ τὸν ἄλλο, τὸ συνειδητὸ ἄνθρωπο, τὸν γνωρίζουμε καλῆτερα. Ἐπιστατήσαμε στὴ μόρφωσή του, καὶ εἶναι ἐν μέρει πλάσμα τῶν χειρῶν μας.

Αὐτὸς λοιπὸν θὰ μάθει τὴ γλῶσσα τοῦ πρώτου. Ὁ νοῦς θὰ μάθει τὴ γλῶσσα τῆς καρδιάς, ἀφοῦ εἶν' ἀδύνατο ἡ καρδιά νὰ μάθει τὴ γλῶσσα τοῦ νοῦ. Ἀφοῦ τὸ δυνάμει ἐν ἔρχεται σ' ἐμᾶς, θὰ πᾶμε ἐμεῖς στὸ δυνάμει. Ἀφοῦ ἡ γραφτὴ μας γλῶσσα δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ μητρική, δὲ μένει ἄλλο παρὰ νὰ δεχτοῦμε τὴ μητρική μας γλῶσσα ὡς γλῶσσα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς λογοτεχνίας. Αὐτὸς εἶναι ὁ φυσικὸς νόμος, αὐτὸ θὰ γίνῃ καὶ χωρὶς νὰ θέλουμε, ἀλλὰ εἶναι καλῆτερα νὰ τὸ νοιώσουμε καὶ νὰ συμπράξουμε μὲ τὴ φύση, νὰ βοηθήσουμε τὸ ἔργο της γιὰ νὰ γίνῃ πιὸ γλήγορα.

Καὶ αὐτὸ που θὰ γίνῃ, ἀπὸ καιρὸ κιόλας ἄρχισε νὰ γίνῃται. Φτάνει νὰ ρίξει κανεὶς μιὰ ματιὰ στὴν πνευματικὴ κίνηση τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων, γιὰ νὰ ἰδεῖ τὴν ὀρμητικὴ ἔφοδο που κάνει ἡ φυσικὴ γλῶσσα διαδοχικῶς στὰ διάφορα εἶδη τῆς λογοτεχνίας. Καὶ βρισκόμαστε σήμερα μπροστὰ σ' ἓνα σημαντικότερο γεγονός, που ἡ ποίηση ἀπὸ καιρὸ ἔχει παραδοθεῖ, ψυχὴ καὶ σῶμα, στὴ δημοτικὴ γλῶσσα.

Τί βαρύτητα ἔχει αὐτὸ τὸ πρᾶμα, τί σημαντικὸς σταθμὸς εἶναι στὴν ἐξέλιξη τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, πολλοὶ κάνουν πως δὲν τὸ καταλαβαίνουν. — «Τί σημαίνει; μήπως καὶ οἱ Γάλλοι δὲ γράφουνε καμιά φορὰ ποιήματα καὶ στὴν προβηγκιανὴ διάλεχτο;»

Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι ἂν οἱ Γάλλοι γράφουνε ποιήματα καὶ σ' ἓνα τοπικὸ ἰδίωμα· τὸ ζήτημα εἶναι ἂν τὴν ἐθνικὴ

τοὺς γλῶσσα τὴ βρίσκουν ἀκατέλληλη καὶ κρύα στὴν ποίηση, ἂν τὴ μεταχειρίστηκαν ἄλλοτε καὶ ὕστερα τὴν πέταξαν ὡς ἀχρηστὴ καὶ πήραν τὴν προβηγκιανή. Σ' ἐμᾶς τὸ πρᾶμα ἀκολούθησε μιὰ πορεία χαρακτηριστικὴ, μὲ φανερὴ καὶ ὀρισμένη διεύθυνση: "Ἐναν καιρὸ, θυσία ἡ ποίηση στὴ σχολαστικὴ γλῶσσα· περιπαιγμὸς καὶ περιφρόνηση τῶν πρώτων ποιητῶν που γράψανε στὴ δημοτικὴ. Ἀργότερα: «Εἰς μερικὰ εἶδη τῆς ποιήσεως εἶναι ἀνεκτὴ ἡ δημοτικὴ. Ἡ λυρικὴ ἀποκτᾷ περισσότερον πάθος. Ἡ βουκολικὴ εἶναι γλυκυτέρα μὲ τὴν δημοτικὴν. Ἡ ἐπικὴ....., ἂς περάσῃ κι' αὐτὴ. Πιὰ εἶν' ἐκείνη; ἡ δράματικὴ; Νὰ περιμένῃ!» Καὶ τέλος σήμερα, κοιμόμαστε στὰ δράματα τοῦ κ. Κλ. Ραγκαβῆ καὶ χειροκροτοῦμε τὸ «Φάουστ» καὶ τὴ «Βουλιαγμένη Καμπάνα» τοῦ Πέτρου Βασιλικοῦ. Σήμερα διαβάζουμε στὴν ἐφημερίδα ἓνα ἄρθρο που κεραυνοβολεῖ τοὺς δημοτικιστὰς, καὶ στὴν πλατίνῃ στήλῃ ἓνα ποίημα στὴ δημοτικὴ διαμαρτύρεται.

Καὶ τώρα ὁ ἐκτοπισμὸς ἐξακολουθεῖ ζωηρὸς στὰ ἄλλα εἶδη τῆς λογοτεχνίας. Καὶ ζητούσαμε κάπου στὰ προηγούμενα ν' ἀποδείξουμε πως ἡ δημοτικὴ δὲν εἶναι πρόστυχη! Μὰ εἶναι πολὺ ἄργα πιά σήμερα γιὰ τέτοιο χάσιμο κόπου. Τὴ σημερινὴ θέση τοῦ ζητήματος τὴ χαρακτηριστρίζουν πολὺ ὁμορφα τὰ λόγια σεβαστοῦ μου φίλου, ἑνὸς ἀνθρώπου που δὲν ἔχει νὰ πάρει νὰ δώσῃ τίποτα μὲ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα: Διάβαζε, ἀναμμένος ἀπὸ συγκίνηση, τὸν «Ἀμαρτωλὸν» τοῦ Καρκαβίτσα στὴν «Ἀκρόπολη» — πῶς ὁ ἀμαρτωλὸς μέσα στὸ ψυχομάχημά του ὄνειρευόταν τὸν Ἀγᾶ που θέλησε νὰ προσβάλλῃ τὴ γυναῖκα του, καὶ πῶς ἐσειοῦνταν τὰ φρύδια του ἀπὸ τὴν

δργή, και πως, στο τέλος, μια στιγμή πριν ξεψυχήσει, πετάχτηκε δλόρθος για να σφάξει τον 'Αγα — και μου είπε: «Πρέπει να ομολογήσουμε εν' απ' τα δυο· ή ή γλώσσα αυτή είναι ωραία, ή όσοι σήμερα γράφουν ωραία μεταχειρίζονται αυτήν τη γλώσσα».

Το πράμα άρχισε απ' τη λογοτεχνία, πήρε δηλαδή το φυσικό δρόμο, και αυτό είναι ένα σημάδι παραπάνω πως ή τροπή αυτή είναι φαινόμενο φυσιολογικό και όχι κί- νημα σπασμωδικό και περαστικό. 'Η λογοτεχνία πάντα ρυθμίζει τη γλώσσα. Αυτή διώχνει από μπρός της το σκιάχτρο της χυδαιότητας, και ύστερα έρχονται οι άλλοι κλάδοι της σκέψης και την παίρνουν έτοιμη. 'Η λογοτε- χνία είναι ή πριγκιπέσσα εκείνη που δίνει τη μόδα· ε,τι φορέσει αυτή είναι ωραίο.

Γιατί ή γλωσσική αναγέννηση αρχίζει πάντα απ' τη λογοτεχνία, είναι πολύ εύκολο να το καταλάβουμε. Με γλώσσα συνθηματική μπορεί κανείς ωραία να πρηγμ- τευτεί ένα θέμα νομικής, να κρατήσει έμπορική άλληλο- γραφία, να κάμει μαθηματικούς ύπολογισμούς και ε,τι άλλο είναι στον κόσμο που δεν έχει σκέψη με την ανθρώ- πινη καρδιά. Αυτά μπορούν να γίνουν και στη λατινική, και στη σανσκριτική ακόμα, γιατί όλα αυτά αποτείνονται στο νοϋ, και ο νοϋς συνθήκη δέχεται. 'Αλλάζει όμως το πράμα με τη λογοτεχνία. Λογοτεχνία θα πει ένα είδος πνευματι- κής παραγωγής που έχει αξιώσεις από κόποις επεψή ανώ- τερες παρά ένα βιβλίο νομικής ή χημείας, που δεν της σώ- νει να μπει στο νοϋ μονάχα του ανθρώπου, στο προαύλιο της ψυχής του, παρά αποδλέπει στα βαθύτερα αζυτα της ψυ- χής, στον ιερό χώρο των αίσθημάτων. Ζητεί να συγκινήσει.

'Αλλά πως μπορεί να συγκινήσει μια γλώσσα που αδιάκοπα μεταφράζει; Πως θ' άγγίξει το βάθος της ψυ- χής μας μια γλώσσα που δεν αναδλύζει αυτόματα από το βάθος μιας άλλης ψυχής; Με λόγια συνθηματικά δεν παθαίνεται ή ψυχή. Δε μας συγκινεί ένας άνθρωπος, αν δεν είναι ο ίδιος συγκινημένος. Μαντεύει ή ψυχή το ψέμα και κρυώνει, και κλει τις πόρτες της και κρύβεται στα κατάβaths της. Θ' ανοίξει πάλι και θα προβάλλει στον άέρα, όταν θα νειώσει τον ήλιο της αλήθειας, τη ζέστη της ειλικρίνειας.

Δε μας πιστεύει ή ψυχή όταν της πούμε ευσταλής νεανίας· καταλαβαίνει που δεν της άνοιξαμε την καρδιά μας ολάκερη. Και βέβαια, ή καρδιά μας ήθελε να πει λεβέντης, λεβεντόπαιδο. Τί άμέτρητη διαφορά στην εκ- φραστική δύναμη! Μένει αδιάφορη ή ψυχή στη διήγησή μας, όταν της λέμε ε,τι ήγωνίσθη έρρωμένως, γιατί μόνο τη μισή ιδέα μας της είπαμε· θέλαμε να πούμε πολέμησε παληκαρίσια. Λίγο τη μέλει, αν ή λύπη έτρωσε την καρ- διά αυτού δεινώς, θα συμπονέσει όμως εκείνον το δυστυ- χισμένο, αν μάθει πως ή λύπη του θέρισε τα σπλάχνα. Προσπαθεί να φανταστεί ε,τι προσήλωσε τους οφθαλ- μούς επ' αυτού, όταν όμως ακούσει εκάρφωσε τα μάτια άπάνω του, δεν προσπαθεί πιά να το φανταστεί, γιατί τη βλέπει τη σκηνή μπροστά της, ε,πως μέσα σε στερεο- σκόπιο.

'Η φυσική μας γλώσσα έχει χρώματα δυνατά, έχει ποι- κιλία τόνων ασύγκριτη για την παράσταση των αντιθέ- σεων της ζωής. 'Η ζωή δεν έχει μόνο μήτηρ· έχει μητέρα, έχει μάνα, έχει μαγνούλα, έχει μητερίτσα. Δεν έχει γύ-

ναιον και γυναικάριον' ἔχει γυναικούλα, γυναικάρα, γυναι-
κίτσα, ἀντρογυναικα. Δὲν ἔχει παῖδα και παιδίον, ἔχει παι-
δι, παιδάκι, παιδάρο, παιδαρέλι. Δὲν ἔχει ὁ κύων, ἡ κύων
και τὸ κυάριον' δὲν ὑπάρχουνε στὴ ζωὴ τέττοια πράγματα
ὑπάρχει σκύλος, σκύλα, σκυλί, σκυλάκι, σκύλαρος, σκυλί-
τσα, μαντροσκύλος, ὑπάρχει και παλιόσκυλο, καμιά φορά
κ' ἓνα βρωμόσκυλο. Δὲν ἔχει μόνο φρίκη, ἔχει και ἀνα-
τριχίλα. Δὲν ἔχει μόνο πόθο, ἔχει και λαχτάρα. Δὲν ἔχει
μόνο δύο χιλιάδας δραχμῶν, ἔχει και δύο χιλιαδοῦλες
δραχμές, που εἶναι πιὸ πολλές.

Αὐτά εἶναι τόνοι χρωματισμοῦ διάφοροι, πολύτιμοι γιὰ
τὸ ζωγράφο που θέλει νὰ ζωγραφίσει τὴ ζωὴ. Κόσμος
καινούργιος και ἄγνωστος ἀνοίγεται ἔμπρὸς μας, ὅταν ἀπ'
τὴν τεχνητὴ γλῶσσα περνοῦμε στὴ φυσικὴ. Ἕνας πέπλος,
ἓνα σύννεφο φεύγει μπροστὰ ἀπ' τὰ μάτια μας, και βλέ-
πουμε τὴν εἰκόνα τῆς ζωῆς μὲ κάποια χρώματα πρωτο-
γνώριστα, μὲ κάποια ζωηρότητα που μᾶς ξαφνίζει, γιατί
τὴν εἶχαμε συνειθίσει χλωμὴ και νεροπλυμένη.

Ὅλες οἱ γλῶσσες ἔχουν ἐκφράσεις μαλακότερες και
ἐκφράσεις δυνατότερες γιὰ τὸ ἴδιο πράμα, και μάλιστα
οἱ δυνατότερες εἶναι συνήθως γέννημα λαϊκὸ (*), ἀκρι-
βῶς ὅπως συμβαίνει και στὴ δικὴ μας τὴν περίπτωση.
Ἀλλὰ ἐκεῖνες οἱ γλῶσσες, ἐπειδὴ ἔχουν τὴν ἴδια γραμ-
ματικὴ μὲ τίς λαϊκές, ἐπειδὴ εἶναι συνέχεια τῶν λαϊκῶν
χωρὶς χάσμα, ἔχουν ἀδιάκοπα στὴ διάθεσή τους ὅλον τὸ
θησαυρὸ τῶν λαϊκῶν ἐκφράσεων, τῶν ζωηρῶν, ἔχουν δη-

(*) Λαὸς εἶναι και ὁ μορφωμένος ἄνθρωπος τίς ὥρες που ζεῖ
φυσικὸ βίο.

λαδὴ ἀκέρια τὴν κλίμακα τῶν χρωμάτων γιὰ τὴ ζω-
γραφία που θὰ φτιάσουν, ἐνῶ ἡ καθαρεύουσα ἔχει μισὴ
τὴν κλίμακα, και τῆς λείπουν ἀκριβῶς τὰ δυνατότερα
χρώματα, γιατί, ἔχοντας διαφορετικὸ ὀργανισμό ἀπ' τὴ
λαϊκὴ, δὲν μπορεῖ νὰ χρησιμοποιήσει τὸ ὕλικό της χωρὶς
νὰ πάψει νὰ εἶναι καθαρεύουσα. Γιατὶ πρέπει νὰ πεῖ ἐ-
ποιήσαμεν μέλανας ὀφθαλμούς, κτλ.

Τοῦ κάκου λοιπὸν. Τὴ λογοτεχνία τὴν ἀληθινὴ, ἐκείνη
που θὰ κατακτήσει τὴν ἐθνικὴ ψυχὴ γιὰ νὰ τὴν ἐξευγε-
νίσει, μὲ τὸ σχολεῖο, μὲ τὸ βιβλίο, μὲ τὸ θέατρο, μὲ τὸ
τραγοῦδι, μὲ τὴν ἐφημερίδα, μὲ τὸ μάθημα τὸ λαϊκὸ,
μὲ τὸ κήρυγμα τὸ θρησκευτικὸ, τὴ λογοτεχνία ἐκείνη
που θὰ ξυπνήσει τὴν ἀγάπη τοῦ Ἕθνους πρὸς τὸ βι-
βλίο, που θὰ κάμει τὸ λαὸ νὰ τρέχει στὸ μάθημα και στὸ
θέατρο διψασμένος γιὰ διδασκαλία και γιὰ ἀληθινὴ συγ-
κίνηση, ἡ τεχνητὴ γλῶσσα δὲ θὰ μᾶς τὴ δώσει ποτὲ.

Αὐτά γιὰ τὴ λογοτεχνία. Ἄς ἴδουμε τώρα ἂν αὐτὸ τὸ
συμπέρασμα μποροῦμε νὰ τὸ ἐπεκτείνουμε, και τί μᾶς ἀ-
ναγκάζει νὰ τὸ ἐπεκτείνουμε, σὲ ὅλα τὰ εἶδη τοῦ γραφτοῦ
και τοῦ προφορικοῦ λόγου. Γιατὶ θὰ πεῖ κάποιος: Ἄς ἀ-
φήσουμε τὴ λογοτεχνία νὰ γράφεται ὅπως θέλει, ἀφοῦ
ἔχει ἀνάγκη νὰ μιλήσει στὴν καρδιά, ὡς ἀφήσουμε και
τὴν κοινὴ ὁμιλία νὰ γίνεται στὴ φυσικὴ γλῶσσα, γιὰ ν'
ἀποφεύγει τὸ γελοῖο ὅσο ὅμως γιὰ τὰ ἄλλα εἶδη τοῦ
λόγου, τί πειράζει ἂν διατηρήσουμε και τίς δύο γλῶσσες,
ἀφοῦ ξέρουμε νὰ μεταχειριζόμαστε τὴν καθεμιὰ ἐκεῖ που
πρέπει, χωριστὰ και ἀνακατωμένα; «Ἀναλόγως τοῦ θέ-
ματος». Ὅταν τὸ θέμα εἶναι ὑψηλὸ, τὴν καλὴ, ὅταν εἶναι
κοινὸ και τετριμμένο τὴν πρόστυχη, ὅταν εἶναι ἔτσι κ'

ἔτσι, λίγο ἀπ' τὴ μιὰ λίγο ἀπ' τὴν ἄλλη. Μετροῦμε τὸ ὕψος τοῦ θέματος καὶ ἐκλέγουμε τὴ γλῶσσα. Τὴν πῆχην γιὰ τὸ μέτρημα ὁ καθένας μας τὴν ἔχει μέσα στὸ αἶσθημά του. "Αἷφωνα στέκει ὡραία ἀπὸ ἓνα βῆμα νὰ πεῖτε ἐποιοσάμην μείαν, ἀλλὰ δὲ θὰ πεῖτε βέβαια ποτὲ ἐποιοσάμην μίαν σαλάταν. « Δὲν ἔχετε παρὰ ν' ἀκολουθεῖτε τὸ αἶσθημά σας ».

Ὁμοίως θὰ πεῖτε: ἡ αὐτοῦ ἐξοχότης ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας ἐπεσκέφατο τὸν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸν· ἀλλὰ ποιὸς σὰς βιάζει νὰ πεῖτε: ὁ Μπαρμπαγιάννης ἐπισκεψάμενος τὴν κουμπάραν του τὴν κυρὰν Χρήσταιναν...; Θέλετε καὶ τὸν κανόνα, γιὰ νὰ μὴν κόμειτε ποτὲ λάθος; Ὅταν φορεῖτε ρεδιγκότα, θὰ πεῖτε ἐπισκεψάμην, ἔταν σακάκι, ἐπεσκέφθην, καὶ ἔταν βράκα ἢ φουστανέλλα, ἐπισκέφτηκα ἢ ἔκαμα βίζιτα.

Βλέπετε πόση χάρη ἔχει δοὺς τὰς νεονομισμένας ἐξετάσεις ὁ εὐφυνέστατος νέος κ. Α. ἐδέξατο τὰ συγχαρητήρια τῶν καθηγητῶν του· ἀλλὰ θὰ εἰστε βέβαια ἀκαλαίσθητος ἄνθρωπος, ἂν πεῖτε δοὺς ἡμίσειαν ὁκτὼν ταραμᾶ ὁ διακεκριμένος παντοπώλης κ. Χ. ἐδέξατο τὸ ἀντίτιμον μία κ' ἐξῆντα πέντε. — Ἐν τούτοις καὶ οἱ δύο ἔδωκαν. — Ναί, μὰ ὁ ἓνας ἔδωκε ἐξετάσεις, ὁ ἄλλος ἔδωκε ταραμᾶ, καὶ τὸ ρῆμα δίνω θὰ τὸ κλίνουμε ἀναλόγως καὶ μὲ τὸ πρᾶμα που δίνουμε.

Εἶμαι πρόθυμος νὰ παραδεχτῶ αὐτὸ τὸ σύστημα, ἂν μεῦ δεῖξετε πρῶτα κάποιο σύνορο, ἂν μεῦ δεῖξετε ποῦ τελειώνει ἡ λογοτεχνία καὶ ἀρχίζει ἡ ἐπιστήμη, καὶ ποῦ ξεχωρίζει ἡ κοινὴ ὁμιλία ἀπ' τὴν ἀνώτερη πνευματικὴ ἐπικοινωνία τῶν ἀνθρώπων. "Αἷδικα τὸ γυρεύετε· τέτοιο

σύνορο δὲν ὑπάρχει. Μιὰ ἐπιστημονικὴ ὁμιλία θὰ γίνεῖ βέβαια στὴν καθαρεύουσα, μάλιστα ἂν γίνεταί μπροστὰ σὲ πολὺν κόσμον καὶ σὲ ἐπίσημα πρόσωπα. Καὶ ἂν εἶναι λιγότεροι; Καὶ ἂν εἶναι εἴκοσι, πέντε, δύο; — "Ε...., πάλι στὴν καθαρεύουσα, ἀλλὰ μὴ βάζετε δὲ καὶ σεῖς πολλὰς ἐλληνικοῦρες! — Καὶ ἂν εἶναι στὸ σπίτι μου; Καὶ ἂν ἡ ὁμιλία μας ἀποβλέπει ἓνα κουκὶ ζάχαρη που λυώνει στὸ τσάι μου ἢ τὴ φλόγα που καίει στὴ λάμπα μου; Θὰ ἐξακολουθεῖ νὰ γίνεταί στὴν καθαρεύουσα; Ἐν τούτοις βρισκόμαστε τώρα πιά στὸν κοινὸ διάλογο, γιὰτὶ θὰ χρειαστῶ νὰ πῶ δότε μὲ ἓνα κόκκον σακχάρου, καὶ εἶδαμε που τέτοια πράγματα δὲ λέγονται.

"Ας πάρουμε μιὰ σειρά φράσεις που νὰ προχωροῦν ἀπ' τὴς ὑψηλὰς βαθμίδες τῆς πνευματικῆς λειτουργίας πρὸς τὴς χαμηλὰς καὶ που νὰ ἔχουν ὅλες τὴ λέξη ὕδωρ, καὶ ἂς ζητήσουμε σὲ ποιὸ σημεῖο αὐτῆς τῆς σειρᾶς πρέπει τὸ ὕδωρ νὰ μετουσιωθεῖ σὲ νερό.

Φιλοσοφία: Πῦρ, ἀήρ, ὕδωρ, γῆ, τὰ τέσσαρα στοιχεῖα τῆς φύσεως.

Χημεία: Τὸ ὕδωρ σύγκειται ἀπὸ ὀξυγόνον καὶ ὕδρογόνον.

Βιομηχανία: Εἰσάγουμεν 3000 ὀκ. ὕδατος εἰς τὸν λέβητα.

Βιβλίον μαγειρικῆς: Ὁ μάγειρος θέτει ὕδωρ εἰς τὴν χύτραν.

Στὸ σπίτι: Εἰπὲ εἰς τὸν μάγειρον νὰ θέσῃ ὕδωρ εἰς τὴν χύτραν.

Στὸ τραπέζι: Θέσον ὕδωρ εἰς τὸ ποτήριόν σου, τέκνον μου. — Ἐπιον ὕδωρ, πάτερ μου. Μπαμπᾶ, ξεύρω τὸ μαθημά μου ὡς ὕδωρ.

Είναι φανερό ή αηδία που προξενεί αυτό το ὕδωρ, όσο κατεβαίνουμε. Σε ποιά λοιπόν βαθμίδα της σκάλας αυτής πρέπει να το κάμουμε νερό; Όταν σύγκειται από υδρογόνο και οξυγόνο, ή όταν το βάζουμε στο λέβητα του βιομήχανου, ή όταν θα το βάλουμε στη χύτρα του μάγερα, ή όταν θα το βάλουμε στο ποτήρι μας για να το πιούμε;

Θα παρατηρήσετε ότι εκείνος ο μάγερας πρό πάντων είναι που μας τὰ χάλασε. Ενώσω είτανε γραμμένος στο βιβλίο, τὰ πράματα καλὰ πήγαιναν, ἅμα όμως ἐξωντάνεψε και μας παρουσιάστηκε ἀληθινός μάγερας με σκοῦφο, ἀπ' ἐκείνην τή στιγμή τὸ ὕδωρ ζητεῖ νὰ γίνεῖ νερό. Ὁ ζωντανός μάγερας θὰ βάζει νερό· μόνο όταν είναι πεθαμένος μπορεί νὰ θέτῃ ὕδωρ. Ἡ γλῶσσα λοιπόν αὐτὴ εἶναι ή ἀρνηση τῆς ζωῆς· εἶναι καλὴ για τοὺς νεκροὺς.

* Ἄλλο:

Βοτανική: Ὁ φασιόλος και ὁ κύαμος εἶσι φυτὰ ψυχανθῇ.

Γεωργία: Ἡ καλλιέργεια τῶν φασιδίων πλουτίζει τὴν γῆν.

Κηπουρική: Ὁ περιβολάρχης ἐκαλλιέργησε φασιδίους.

Συνέχεια: Ὁ ἴδιος περιβολάρχης μεταβαίνει εἰς τὴν πόλιν, ἵνα πωλήσῃ τοὺς φασιδίους του.

Σκηνὴ τοῦ δρόμου: Ἡ ἡμετέρα γειτόνισσα ἠγόρασε τοὺς φασιδίους τοῦ περιβολάρχη.

Συνέχεια: Ὁ ὄνος διαλαθὼν τὴν προσοχὴν τοῦ περιβολάρχη ἔφαγε τοὺς φασιδίους.

Εἶναι ἀνάγκη κ' ἐδῶ σὲ κάποιο σημεῖο τῆς ἱστορίας αὐτῆς οἱ φασιδίοι νὰ μεταβληθοῦν σὲ φασόλια. Πότε θέλετε; Ἐγὼ λέω μᾶλλον, όταν πηγαίνουν ἀπὸ τὸ χωριὸ

στὴν πόλιν. Ἄλλος θέλει ἴσως, όταν τοὺς ἀγοράζει ή γειτόνισσα, και ἄλλος όταν τοὺς τρώγει ὁ ὄνος. Στὸ τελευταῖο βέβαια ὅλοι συμφωνοῦμε· ποῦ ἀκούστηκε ἕνας γάϊδαρος νὰ τρώει φασιδίους; «Ἀναλόγως τοῦ θέματος» εἶπαμε. Ὁ γάϊδαρος θὰ φάει φασόλια, και πρέπει νὰ εἶναι μάλιστα και πολὺ εὐχαριστημένος. Μόνο ὁ ἄνθρωπος μπορεί νὰ τρώει φασιδίους, και πάλι κατὰ τὴν περίστασιν· σ' ἕνα ἐπίσημο γεῦμα π. χ. Στὸ σπίτι του ὅμως θὰ τρώει κ' αὐτὸς φασόλια. «Δὲν ἔχετε παρὰ ν' ἀκολουθεῖτε τὸ αἶσθημά σας».

Τέτοια διλήμματα μᾶς παρουσιάζονται καθημερινῶς. Εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ἔτυχε στὸν ἀνγκνῶστη μου νὰ παρατηρήσῃ σὲ τί ἀμηχανία βρίσκεται κανεὶς, όταν δυὸ τρία λόγια που ἤθελε νὰ πεῖ προφορικῶς παρουσιάζεται ἀνάγκη νὰ τὰ γράψῃ. Ἀρχίζει τότε νὰ μεταφράζει. Ἐννοεῖται, πως ἂν ἤθελε νὰ μεταφράσῃ στὴ γαλλικὴ ή στὴν ἀγγλική, δὲ θὰ εἶχε καμμιά ἀμηχανία, γιατί ἀνάμεσα στὴ γλῶσσα που μιλεῖ και στὴν ἀγγλικὴ δὲν ὑπάρχουν ἄλλες γλῶσσες που νὰ γίνονται ἀπὸ λίγη ἀγγλικὴ και λίγη ἐλληνικὴ. Ἀλλὰ τώρα ή στενοχώρια προκύπτει ἀκριβῶς ἀπὸ τοῦτο, που ἔχει πολλὰς γλῶσσες μπροστά του.

Και ἀρχίζει μέσα στὴν ψυχὴ του ή ἐκτίμηση τῶν περιστάσεων: πόση βαρύτητα ἔχει τὸ θέμα, τί βαθμὸ οἰκειότητα ἔχει με τὸν ἄνθρωπο που θὰ διαβάσῃ τὸ σημεῖωμα, ὅλα αὐτὰ θὰ ζυγιαστοῦν. Ἀκόμη και τὸ μέγεθος τοῦ γράμματος, και ἂν θὰ πᾶει σὲ μικρὴ ή σὲ μεγάλη ἀπόστασιν, και ἂν θὰ διαδαστεῖ ὑστερα ἀπὸ λίγο ή πολλὸν καιρὸ, ὅλα αὐτὰ ἔχουν ἐπιρροή. Νὰ παρατηρήσετε, που

ὅσο πιὸ κοντὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος καὶ ὅσο πιὸ γλήγορα θὰ τὸ διαβάσει, δηλαδὴ ὅσο πιὸ ζωνερὴ εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὴ ψυχὴ μας, τόσο ἡ γλῶσσα πλησιάζει στὴ φυσική. Ἡ ἐντύπωση τῆς ζωῆς μᾶς φέρνει στὴ φυσική γλῶσσα, ἡ νέκρα μᾶς τραβά πρὸς τὴν τεχνητή.

Θέλουμε νὰ γράψουμε σ' ἕναν κύριο, δι περάσαμε ἀπ' τὸ σπίτι του καὶ δὲν τὸν ἤυραμε. Ἄν θὰ τὸ γράψουμε σὲ ἐπιστολὴ σφραγισμένη που θὰ πάει ταχυδρομικῶς, θὰ ποῦμε «διήλθον ἐκ τῆς ὑμετέρας οἰκίας καὶ δὲν σᾶς εὔρον». Ἄν θὰ τὸ γράψουμε τῇ στιγμῇ τῆς ἐπίσκεψης καὶ μὲ τὸ μολύδι ἀπάνω σὲ μιὰ κάρτα, θὰ ποῦμε «ἐπέρασα ἀπὸ τὴν οἰκίαν σας καὶ δὲν σᾶς εὔρον», καὶ ἂν ὕστερα τὸν ἀνταμώσουμε στὸ δρόμο, θὰ τοῦ ποῦμε «πέρασα ἀπὸ τὸ σπίτι σας καὶ δὲ σᾶς ἤυρα».

Καὶ τὰ μάτια σας τέσσερα, μὴν κάμετε λάθος. Γιατί, ἂν στὴν ἐπιστολὴ μέσα γράψετε «πέρασα ἀπ' τὸ σπίτι σας καὶ δὲ σᾶς ἤυρα», πέφτετε στὴ χυδαιολογία, ἀλλὰ καὶ ἂν προφορικῶς πεῖτε «διήλθον ἐκ τῆς οἰκίας σας καὶ δὲν σᾶς εὔρον», μιλεῖτε σχολαστικᾶ. Παραδέρνουμε μέσα σ' ἕνα δῖλημμα.

Ἐπὶ τέλους ἐκλέγουμε τὴν κατάλληλη γιὰ τὸ θέμα γλῶσσα, καὶ κατορθώνουμε νὰ σταθοῦμε σὲ ἴση ἀπόσταση ἀπ' τὴ χυδαιολογία καὶ ἀπ' τὸ σχολαστικισμό — κατὰ τὴν ἰδέα μας. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ σκάλια τῶν αἰσθημάτων που κυβερνᾷ τὴν ἐκλογὴ τῆς γλώσσας δὲν εἶναι ἡ ἴδια σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐνῶ κάποιος θὰ γελάσει μὲ τὴν ἐλληνικοῦς μας, ἄλλος θὰ βρεῖ τὴ γλῶσσα μας λίγο πρόστυχη.

Μιὰ τέτοια τυραννική κατάσταση δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι

φυσική. Ἀναγνωρίσαμε τὸ ψέμα στὴ λογοτεχνία καὶ τὸ καταδικάσαμε. Τώρα δὲν εἶναι δύσκολο νὰ διακρίνει κανεὶς, ὅτι καὶ στὰ ἄλλα εἶδη τοῦ λόγου τὸ ἴδιο ψέμα ὑπάρχει. Ὅπως εἶναι ψέμα ὅταν γράφουμε φιλιότη μου μητέρα ἀντὶ μητέρα μου ἀγαπημένη, ὅμοια εἶναι ψέμα καὶ τὸ διήλθον ἐκ τῆς οἰκίας σας καὶ δὲν σᾶς εὔρον. Ἡ διαφορὰ εἶναι μόνο που τὸ πρῶτο ἀγγίζει βαθύτερα τὴν ψυχὴ μας, γι' αὐτὸ εὐκολότερα τὸ παρατηροῦμε· τὸ ἄλλο μὲ τὴν πολύκαιρη συνήθεια κατάντησε νὰ περνᾷ ἀπαρατήρητο, γιατί ἀποτελεῖ μέρος τῆς συνθηματικῆς ζωῆς που μᾶς περικυκλώνει, καὶ τὸ συγχύζουμε μὲ τὰ διάφορα ἄλλα ψέματα τῆς ζωῆς αὐτῆς.

Εἶδαμε παραπάνω ὅτι τὸ ἔδωρ ἀρνιέται νὰ κατεβεῖ ὡς κάτω τὴ σκάλια καὶ ν' ἀναπληρώσει τὸ νερὸ σ' ὅλες τὶς βαθμίδες. Ἀξίζει νὰ κάμουμε καὶ τὸ ἀντίστροφο πείραμα: νὰ πάρουμε τὸ νερὸ καὶ ν' ἀνεδοῦμε τὴ σκάλια, γιὰ νὰ ἴδουμε ἂν θὰ μπορέσει νὰ πάει ὡς ἀπάνω.

Μπαμπᾶ, ξέρω τὸ μάθημά μου νεράκι. — Ἕνας ὠρχίος ἰδιωτισμός.

Βάλε, παιδί μου νερὸ, στὸ ποτήρι σου.

Πες τοῦ μάγερα νὰ βάλει νερὸ στὸν τέντζερε.

Ὁ σαπυνοποιὸς βάζει τρεῖς χιλιάδες ὀκάδες νερὸ στὸ καζάνι.

Τὸ νερὸ σύγκειται ἀπὸ ὑδρογόνο καὶ ὀξυγόνο.

Φωτιά, νερὸ, γῆ καὶ ἀέρας τὰ τέσσερα στοιχεῖα τοῦ κόσμου, κατὰ τὴν ἀρχαία φιλοσοφία.

Ὅταν πηδᾷ κανεὶς μὲ μιὰς ἀπ' τὴν κατώτατη βαθμίδα στὴν ἀνώτατη, τοῦ φαίνεται πῶς εἶναι ἀνάγκη ν' ἀλλάξει γλῶσσα. Τώρα ὅμως που περάσαμε τὴν βαθμίδα ἀπὸ μιὰ

μιά, ή πρώτη ἐντύπωση είναι πως δυσκολεύεται κανείς νά εὑρει σέ ποιᾶ βαθμίδα πρέπει ν' ἀλλάξει, ἀλλά, ὥς που νά λύσουμε αὐτή τήν ἀπορία, φτάνουμε στήν ἀνώτατη βαθμίδα, ὅπου ἑξαφνα βλέπουμε, ὅτι ὄχι μόνο δέν είναι κομική αὐτή ή φράση, ὄχι μόνο δέν είναι χυδαία, παρὰ καί ἤχει σ' αὐτιά μας σά μιὰ καινούργια μουσική, ξυπνᾷ μέσα στήν ψυχή μας ζωντὲς ἐντύπώσεις.

Φωτιά, νερό, γῆ κι' ἀέρας Παράδοξο! Τώρα ἀρχίζω νά βαθαίνω καλῆτερα στήν ἰδέα τῶν ἀρχαίων. Τώρα καταλαβαίνω, ὅτι ή φωτιά που θεώρησαν ὡς ἕνα ἀπό τὰ στοιχεῖα μέ τὰ ὅποια ἔγινε ὁ κόσμος, είναι ἀκριδῶς ἐκεῖν' ή ἰδία, ή ἀληθινή φωτιά που βλέπω στήν καθημερινή μου ζωή.

Φωτιά, νερό, γῆ κι' ἀέρας Τώρα ζωγραφίζειτ' ἐμπρός μου μιὰ πάλι μεγαλόπρεπη μεταξὺ τῶν φοβερῶν αὐτῶν στοιχείων, τώρα φανερώνουντ' ἐμπρός μου κεραυνοί, ἀστραπές, καταιγίδες, καταράχτες, βουνά σωριάζονται χάμω, ή γῆ σειέται, καθιζάνει, ἀνοίγει, καί καταπίνει τή θάλασσα. Χαλασμός κόσμου καί δημιουργία κόσμου. Τώρα ἐννοῶ πραγματικῶς γιατί ἐκεῖν' οἱ ἄνθρωποι εἶπαν ἔτσι.

Τώρα λοιπόν πλησίασα περισσότερο πρὸς τοὺς ἀρχαίους, τώρα που δὲ μιλῶ τῇ γλώσσᾳ τους. Γιατί ή λέξη *πῦρ* γεννοῦσε στήν ψυχὴ τοῦ ἀρχαίου "Ἕλληνα ἀκριδῶς τήν κατάσταση που γεννᾷ στή δική μου ψυχὴ ή λέξη *φωτιά*, καί ὄχι ἐκείνη που γεννᾷ σ' ἐμένα ή λέξη *πῦρ*.

Οἱ γλώσσες λοιπόν πηγαίνουνε μόνο ἀπὸ κάτω ἀπάνω, ποτὲ ἀπὸ ἀπάνω κάτω. Φυσικὸς νόμος, καί πρέπει νά ὑποταχτοῦμε.

ΣΚΟΛΕΙΟ

Ἀλλὰ ἂν ή καθαρεύουσα ἀπότυχε ὥς τώρα, δέν πρέπει νά ἀπελπιζόμαστε. "Ο,τι δέν ἔγινε ἴσια μέ σήμερα θά γίνει μέ τή διάδοση τῆς παιδείας. Τὸ σχολεῖο, που ἀρχίσε τή δουλιὰ, αὐτὸ καί θά τήν τελειώσει. Αὐτὸ που μόρφωσε τήν καθαρεύουσα, αὐτὸ καί θά τήν κάμει νά μιλιέται. Στὸ σχολεῖο λοιπόν στρέψετε τίς ἐλπίδες σας, ἐκεῖ προσηλώστε τὰ μάτια, καί σταθεῖτε. Καί περιμένετε. Πόσο θά περιμένετε κανείς δὲ τὸ ξέρει. Ἄν θά μαρμαρώσετε ἔτσι περιμένοντας, μικρὸ τὸ κακὸ. Ἀρκεῖ, σᾶς λένε, που τὸ πρᾶμα θά γίνει μιὰ φορὰ. Ἄν σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ δέν ἔχουμε γλώσσα, ἂν σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ λείπει τὸ ὄργανο τῆς σκέψης, τὸ ὄργανο τῆς γυμναστικῆς του μυαλοῦ, ή πέτρα ὅπου ἀκονίζεται ὁ νοῦς, ἂν λείπει τὸ λουρί που μεταβιδάζει τήν κινήτρα δύναμη ἀπ' τὸν ἕνα στὸν ἄλλο τροχὸ τῆς ἐθνικῆς μηχανῆς, ἀπ' τήν ἀρχὴ στὸν πο-

λίτη, απ' τὸν ἐπιστήμονα στὸ λαὸ, απ' τὸ δάσκαλο στὸ μαθητὴ, απ' τὸν ἱεροκῆρυκα στὸ ποίμνιο, απ' τὸν ἀρχηγὸ στὸ στρατιώτη, δὲν πειράζει, ἀφοῦ τὸ πρᾶμα εἶναι προσωρινό.

Ἄς περιμένουμε λοιπόν. Κι' ἀφοῦ ἔχουμε καιρὸ, ἂς μποῦμε σ' ἓνα σχολεῖο γιὰ νὰ ἰδοῦμε ἂν πραγματικῶς ἐκεῖ μέσα φκιάνεται ἡ γλῶσσά τοῦ μέλλοντός μας, καὶ πόσον καιρὸ ἀπάνω κάτω χρειάζεται τὸ ἐργαστάριο γιὰ νὰ μᾶς τὴν παρχωθεῖ. Κοντὰ σ' αὐτὸ μᾶς ἐνδιαφέρει νὰ ἐξετάσουμε καὶ ἂν ἡ σημερινὴ γλῶσσα, μισοφκιασμένη καθὼς εἶναι, ἐκπληρώνει σωστὰ τὸν ἐκπαιδευτικὸ της προορισμό.

Στὸ σχολεῖο πηγαίνει τὸ παιδί γιὰ νὰ μορφώθει νοῦ καὶ καρδιά. Μόρφωση τοῦ νοῦ θὰ πεῖ νὰ γνωρίσει τὸν κόσμον, σημερινὸ καὶ περασμένο, καὶ πρὸ πάντων νὰ μάθει νὰ σκέπτεται ἀπάνω στὰ πράγματα τοῦ κόσμου, ὅσα μποροῦν νὰ χωρέσουνε στὴν ἀντίληψή του, ἀνάλογα μὲ τὴν ἡλικία του. Μόρφωση τῆς καρδιάς θὰ πεῖ νὰ γνωρίσει καὶ ν' ἀγαπήσει τὸ ὥραιο: τὸ αἰσθητικῶς ὥραιο καὶ τὸ ἠθικῶς ὥραιο.

Ἡ μεγάλη καὶ σημαντικὴ αὐτὴ δουλιὰ ἔχει ὄργανο τὴ γλῶσσα, καὶ τὸ ὄργανο αὐτὸ, ὅσο προχωρεῖ ἡ δουλιὰ, χρειάζεται νὰ γίνεται κι' αὐτὸ τελειότερο. Κ' ἔτσι ἔρχεται ὡς ἀναγκαῖο συμπλήρωμα τῆς σχολικῆς ἐργασίας σ' ὅλα τὰ σχολεῖα τοῦ κόσμου ἡ διδασκαλία τῆς γλώσσας.

Ἡ ἀποστολὴ λοιπόν τῆς γλώσσας εἶναι πολὺ ὑψηλὴ καὶ πολὺ λεπτή. Δὲ ζητοῦμε μ' αὐτὴν ἀπλῶς νέα πράγματα νὰ δάξει τὸ παιδί στὸ κεφάλι του. Αὐτὴ εἶναι ἡ

πιὸ ὑλικὴ ὁψὲς τοῦ ζητήματος. Δὲ ζητοῦμε ἀπλῶς νὰ μάθει τὸ παιδί, ζητοῦμε ν' ἀγαπήσει τὴ μάθηση. Ζητοῦμε νὰ κατακτήσουμε τὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ γιὰ νὰ τὴ διαπλάσουμε, ζητοῦμε ν' ἀνάψουμε μέσα του μιὰ φλόγα γιὰ κάθε πρᾶμα καλὸ καὶ ὥραιο, μιὰ φλόγα που ἡ ζέστη της νὰ τὸ θερμαίνει ὅλες τίς ἡμέρες τῆς ζωῆς του. Ζητοῦμε νὰ τὸ ὑπνωτίσουμε καὶ νὰ τοῦ ὑποβάλουμε τὴν ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα του, τὸ θαυμασμὸ καὶ τὴν περηφάνεια γιὰ τὴν ἱστορίαν της, τὸν ἐνθουσιασμὸ καὶ τὴν πεποίθηση γιὰ τὸ μέλλον της.

Ἀλλὰ ἔχουμε γνωρίσει ὧς ἐδῶ ἀρκετὰ καλὰ τὴν καθαρῆς, ὥστε νὰ μπορεῖ ὁ ἀναγνώστης νὰ καταλάβει μόνος του πῶς τέτοια λεπτὴ δουλιὰ ἡ γλῶσσα τοῦ σχολείου μας δὲν μπορεῖ νὰ τὴν κάμει:

«Φίλτατοι μαθηταὶ! Πάντες ὑμεῖς γινώσκετε, ὅτι ἡ ἡμέρα αὕτη ἐστὶν ἡ μεγίστη πασῶν τῶν ἡμερῶν διὰ τὸ ἡμέτερον ἔθνος. Ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀναμνησκόμεθα...» καὶ ἐξακολουθεῖ σ' αὐτὸν τὸν τόνο ἡ ὁμιλία τοῦ δασκάλου πρὸς τοὺς μαθητὲς τῇ μεγάλῃ μέρᾳ τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, μὲ τὴν ἀξίωση νὰ θερμάνει καρδιὰς καὶ νὰ καλλιεργήσει τὸ αἶσθημα τῆς φιλοπατρίας. Στὴν ἀρχὴ βλέπετε στήθη ὀρθία, κεφάλια ἀπάνω, πρόσωπα ζωηρά.

Σιγὰ σιγὰ τὰ κορμιά γέρνουν πρὸς τὸ θρανίον γιὰ νὰ στηριχθοῦν μὲ τοὺς ἀγκῶνες, πιὸ ὕστερα τὰ κεφάλια ἀναπαύονται στίς παλάμες, καὶ στὸ τέλος οἱ βραχίονες στρώνονται κάτω καὶ γίνονται μαξιλάρια.

Κοιμούνται!

Διαμκτωρία σιωπηλὴ καὶ ἀσυναίσθητη, ἀλλὰ πόσο ἐκφραστικὴ, ἐναντίον τοῦ συστήματος. «Πολὺ καλὰ! Δὲ

Θέλετε νὰ μᾶς μιλήσετε στὴ γλῶσσα μας ; Ἐπιμένετε νὰ λέτε πάντες ὑμεῖς γινώσκετε καὶ ἔχει ὅλοι σας ξέρετε ἡ ἡμέρα αὕτη ἐστὶν ἡ μεγίστη πασῶν τῶν ἡμερῶν καὶ ἔχει ἡ ἡμέρα αὕτη εἶναι ἡ μεγαλήτερον ἀπ' ὅλες τὶς ἡμέρες. Εἰστε οἱ δυνατότεροι καὶ θὰ κάμετε ὅπως θέλετε. Ἀλλὰ καὶ ἐμεῖς εἰ ἀδύνατοι ἔχουμε ἓνα ὅπλο : κοιμόμαστε».

Καὶ δὲν κοιμῶνται αὐτοὶ μόνο· καὶ ἐκεῖνοι που ἔχουν ὀρθία τὰ κεφάλια κοιμῶνται. Ἄν ψάξετε μέσα στὴν ψυχὴ τους, ἀντὶ ἐνθουσιασμό θὰ βρεῖτε ἀπλή περιέργεια· καὶ ἐκεῖ που θαρρεῖτε πως συγκινήθηκαν ἀπ' τὰ λόγια τοῦ ἐμυλητῆ, θὰ βρεῖτε ὅτι παρακολουθοῦν τὴ στάση του, τὰ κινήματά του. τὸν ἐξετάζουνε σὰν ἓνα περίεργο ἀντικείμενο.

Ἀποτυχία στὴν καλλιέργεια τῆς καρδιάς. Ἄς ἴδουμε τώρα τὴ μόρφωση τοῦ νοῦ.

Γιὰ νὰ χρησιμέψει ἡ γλῶσσα ὡς ὄργανο γιὰ τὴ μόρφωση τοῦ νοῦ, δὲν ἀρκεῖ νὰ τὴν καταλαβαίνει τὸ παιδί. Χρειάζεται κάτι παραπάνω. Πρέπει νὰ εἶναι δική του σὲ τέτοιο σημεῖο, που ὅταν ἀκούει κάτι ἢ ὅταν ἐκφράζει κάτι, ὅταν πρόκειται οἱ λέξεις νὰ γεννήσουνε μέσα στοῦ μυαλοῦ του ἐννοιες ἢ ἀπ' τὶς ἐννοιες νὰ γεννηθοῦν οἱ λέξεις, ἢ μεταμόρφωση αὐτὴ νὰ γίνεται αὐτόματα, δηλαδὴ νὰ μὴ μεσολαβεῖ συνειδητὴ ἐργασία. Ἡ γλῶσσα γιὰ τὸ παιδί πρέπει νὰ εἶναι ἀπὸ κεῖνα τὰ πράγματα που ταυτίζονται τόσο πολὺ μὲ τὸ ἐγὼ μας, ὥστε χάνουν τὴν ἀντικειμενικὴ τους ὑπόστασι. Ἀπὸ κεῖνα τὰ πράγματα που μόνον ἄνθρωπος ὄριμος καὶ φτασμένος σὲ κάποια ἀνώτερη βαθμίδα τῆς πνευματικῆς λειτουργίας κατορθώνει νὰ τὰ

ξεχωρίσει ἀπ' τὸ ἐγὼ του, νὰ τὰ κάμει ἀντικείμενα, καὶ ἐπομένως νὰ σκεφτεῖ ἀπάνω σ' αὐτὰ. Ὅπως δὲ νοιώθουμε τὸ μυαλό μας μέσα στοῦ κρανίου μας, ὅπως δὲν αἰσθανόμαστε τὰ νεῦρα μας, παρὰ μόνον τὶς ἐντύπώσεις που μᾶς μεταδιδάξουν, ὅπως δὲν παίρνουμε εἶδησι ἀπ' τοὺς παλμούς τοῦ φωτὸς που ἐρεθίζουν τὸ διχτυωτὸ χιτῶνα τοῦ ματιοῦ μας, παρὰ μόνον βλέπουμε τὸ ἀντικείμενο που μᾶς τοὺς στέλνει, ἔτσι καὶ ἡ γλῶσσα πρέπει νὰ ταυτίζεται τόσο δυνατὰ μὲ τὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ, ὥστε νὰ μὴν αἰσθάνεται αὐτὴν τὴν ἴδια, παρὰ μόνον τὰ πράγματα που παρασταίνει.

Τότε, καὶ τότε μόνον, ἡ προσοχὴ τοῦ παιδιοῦ συγκεντρώνεται ὁλόκληρη στὴν κατανόηση τῆς νέας ιδέας ἢ στὴν ἐκφραση τῆς ιδέας τῆς δικῆς του. Τίποτ' ἄλλο δὲν ἀπασχολεῖ τὸ μυαλό του. Ἐμπρὸς ἀπ' τὰ μάτια τῆς ψυχῆς του οἱ λέξεις περνοῦν ἀόρατες· μέσ' ἀπ' αὐτὲς βλέπει καθαρά τὰ πράγματα, χωρὶς αὐτὲς νὰ τὶς ὑποψιάζεται.

Αὐτὸ τὸ αἶσθημα τῆς γλώσσας πῶς τὸ ἀποχτᾷ τὸ παιδί στοὺς ἄλλους τόπους, τὸ ξέρουμε. Ἄς πάρουμε γιὰ παράδειγμα τὴν πιὸ κακὴ περίπτωση, τὴν περίπτωση δηλαδὴ ὅπου ἡ ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ τόπου, ἐπομένως καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ σχολείου, δὲν εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, ὥστε τὸ παιδί μπαίνοντας στοῦ σχολεῖο ἔχει νὰ μάθει καινούργια γλῶσσα.

Καθὼς ξέρει ὁ ἀναγνώστης, γιὰ νὰ μάθει κανεὶς καινούργια γλῶσσα δύο τρόποι ὑπάρχουν : μὲ τὴ γραμματικὴ, δηλαδὴ μὲ κριτικὴ ἐργασία, καὶ μὲ τὸ αὐτὶ, δηλαδὴ μὲ ἀσυνειδητὴ διανοητικὴ ἐργασία. Μὲ τὴ γραμματικὴ μονάχα ὁ ὁπωσοῦν ὄριμος ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ μάθει

γλώσσα, και πάλι δεν αποχτά ποτέ το αίσθημά της, αν δε συναναστραφεί ανθρώπους που τή μιλοῦν. Τὸ παιδί ὅμως μόνο μετὰ τὸ αὐτὶ μαθαίνει γλώσσα, καὶ πολὺ εὐκολὰ μάλιστα.

Ἀλλὰ στοὺς τόπους που λέμε, ἡ γλώσσα τοῦ σχολείου, ἂν δὲν εἶναι ἡ γλώσσα τοῦ λαοῦ, εἶναι ὅμως πάντοτε, καθὼς εἶδαμε ἄλλοῦ μιὰ γλώσσα που μιλιέται ἀπὸ κάποια τάξη ἀνθρώπων, καὶ πρῶτα πρῶτα ἀπ' τὸ δάσκαλο. Τὸ παιδί τοῦ Γάλλου λοιπὸν, ἂν μιλεῖ στὸ σπίτι του *patois*, μπαίνοντας στὸ σχολεῖο βρίσκει μέσα σ' ἕναν κόσμον πέρα πέρα γαλλικὸ, ὅπου μαθαίνει τὰ γαλλικὰ μετὰ τὸ αὐτὶ, δηλαδὴ χωρὶς νὰ τὸ νοιώσει. Ἀπ' τ' ἄλλο μέρος μαθαίνει ἀνάγνωσι. Μόλις γίνεи κύριος τοῦ μνηστικοῦ τῆς ἀνάγνωσ-
σης, βρίσκει μέσ' στὸ βιβλίο ἐκεῖνον τὸν ἴδιον κόσμον που γνώρισε πρὶν μετὰ τὸ αὐτὶ. Ἀπ' τὴ στιγμὴ ἐκεῖνη τὸ παιδί κατέχει τὴ βάση τῆς γλώσσας τοῦ σχολείου, δηλαδὴ ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς γλώσσας που σχετίζεται μετὰ τὸ φυσικὸ βίον, που μπαίνει στὸν κοινὸ διάλογον, μέρος που καθὼς ξέρουμε, περιέχει ὅλον τὸ τυπικὸ τῆς γλώσσας καὶ ἀντιπροσωπεύει πιστὰ τὸ πνεῦμα τῆς. Ἀργότερα θὰ μάθει καὶ τὴ γραμματι-
κή τῆς: πρῶτα θὰ μάθει νὰ μιλεῖ τὴ γλώσσα, καὶ ὕστερα θὰ σπουδάσει τὴ γραμματικὴ τῆς.

Στὸ δικό μας σχολεῖο τὸ ὄργανο τῆς διδασκαλίας εἶναι ἡ καθαρεύουσα, που διαφέρει ἀπ' τὴ μητρικὴ γλώσσα τοῦ παιδιοῦ, καθὼς εἶδαμε, στίς λέξεις, στοὺς τύπους καὶ στὴ σύνταξη, πολὺ περισσότερο ἀπ' ὅσο συνήθως νομίζουμε. Πρέπει λοιπὸν τὸ παιδί νὰ τὴ μάθει. Καὶ γιὰ νὰ τὴ μάθει ἀπὸ ποῦ ἀρχίζει; Ἀπ' τὴν ἀνάγνωσι καὶ ἀπ' τὴ γραμ-
ματικὴ!

Καὶ δὲν μπορεῖ ν' ἀρχίσει ἄλλοιως. Ὅταν μαθαίνουμε μιὰ γλώσσα μετὰ τὸ αὐτὶ, ἀρχίζουμε πάντα ἀπ' τὸν κοινὸ διάλογον: σήκω, κάθησε, ἔλα ἐδῶ, βγάλε τὸ καπέλλο σου, κτλ. Αὐτὸς θεμελιώνει μέσα μας τὸ αἶσθημα τῆς γλώσσας, Μὰ κοινὸς διάλογος ἴσια ἴσια δὲν ὑπάρχει στὴν καθα-
ρεύουσα. Ἰδοὺ πῶς μιλεῖ ὁ δάσκαλος:

«Ἐλα ἐδῶ, παιδί μου. Τί εἶν' αὐτὰ; Δὲ μοῦ λές; Τί σοῦ ἔχω πει νὰ κάμεις; Δὲ σοῦ ἔκαμα καὶ ἄλλοτε τὴν παρατήρησι(ν), ὅτι δὲν πρέπει νὰ περνᾷς τὸν καιρὸ σου μετὰ τίς ζωγραφίαις, γιὰ νὰ ἔρχεσαι μελετημένος; Κρίμας ἐσένα, καὶ μένει! Ν' ἀνοίξεις τὰ μάτια σου καὶ νὰ τὰ κάμεις τέσσερα. Θὰ φᾶς κανόνι στὰς ἐξετάσεις, που θὰ εἶναι ὅλον δικό σου».

Ποτέ του δὲν εἶπε τὰ ἐξῆς, που εἶναι πιστὴ μετάφρασι τῶν παραπάνω, δίχως καμιά ὑπερβολή, στὴ γλώσσα που διδάσκει: «Ἐλθὲ ἐνθάδε, παῖ. Ποῖα εἰσὶ ταῦτα; Δὲν μοὶ λέγεις; Τί σοὶ ἔχω εἶπει νὰ ποιήσης; Δὲν σοὶ ἐποίησάμην καὶ ἄλλοτε τὴν παρατήρησιν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ διέρχῃσαι τὸν σὸν χρόνον μετὰ τίς ζωγραφίας, ἵνα ἔρχῃσαι μεμελε-
τημένος; Κρίμα σοὶ, δυστυχὲς! Νὰ ἀνοίξης τοὺς ὀφθαλ-
μούς σου καὶ νὰ ποιήσης αὐτοὺς τέσσαρας. Θὰ φάγῃς τη-
λεδόλον κατὰ τίς ἐξετάσεις, ὅπερ θὰ εἶναι ὁλόκληρον σὸν».

Ἰδοὺ καὶ ἄλλα κομμάτια ἀπ' τὴν ὁμιλίαν τοῦ δασκάλου: «Πρόσεξε ἐδῶ, σοῦ λέω, Θὰ τίς φᾶς. Κάθησε φρόνιμα. Σβῶσ' τα. Τὸ ἔγραψες; Κράτει ἴσια τὴν πέννα. Βούτησε. Ἔτσι θὰ τὸ κάμεις. Ἀρχισες νὰ γράφεις; Τρέξε τώρα, παῖξε. Νὰ πάρεις δύο κόλλες χαρτί». Καὶ οἱ τοῖχοι τοῦ σχολείου μποροῦν νὰ πάρουν ὅρκο, πῶς δὲν ἀκουσαν

ποτέ τους τὰ ἀκόλουθα: «Πρόσεξον ἐνταῦθα, σοὶ λέγω
Θὰ τὰς φάγῃς. Κάθησον φρονίμως. Σδέσον αὐτὰ. Ἐ-
γραψας αὐτὸ; Κράτει εὐθέως τὴν γραφίδα. Ἐμβάπτισον,
βούτησον. Οὕτω θὰ τὸ ποιήσῃς. Ἦρξω γράφων; Τρέξον
(δράμε) νῦν, παῖξον. Νὰ λάβῃς δύο κόλλας χάρτου».

Τὸ ἀποτέλεσμα: Τὸ παιδί δὲν ἀποχτᾷ τὸ αἶσθημα τῆς
καινούργιας γλώσσας. Δηλαδή τοῦ λείπει τὸ θεμέλιό της,
ὁ μόνος βέβαιος ὁδηγὸς γιὰ τὴ χρήση της, ὁ μυστικὸς ἐ-
κείνος σύμβουλος που κάθεται μέσα μας, καὶ που μᾶς
δείχνει ποιὰ λέξη θὰ βάλουμε σὲ κάθε περίσταση καὶ μὲ
τί μορφή θὰ τὴ βάλουμε. Θέλει νὰ ἐκφράσῃ μὴ σκέψη,
θέλει νὰ περιγράψῃ κάτι, καὶ βρίσκειται μετέωρο. Ἀπ' τὸ
ἓνα μέρος εἶναι γκρεμνὸς, ἀπ' τὸ ἄλλο βουνό. Ἀπ' τὸ ἓνα
μέρος τὸ κρατεῖ ἡ τρομάρα μὴν πέσῃ στὴ χυδαιότητα,
ἀπ' τ' ἄλλο ἔχει μὴ γλώσσα ἀνύπαρχτη· δὲν τὴν ξέρει,
δὲν τὴν εἶδε, δὲν τὴν ἄκουσε, δὲν τοῦ τὴ μαθαίνει κανεὶς.
Ἐνα μόνον καταλαβαίνει, ὅτι ὀφείλει κάθε πρᾶμα νὰ τὸ
λέει ἀλλοιῶτικα παρὰ ὅπως εἶναι φυσικὸ.

Ὅριστε νὰ παρακολουθήσουμε τὸ παιδί στὰ ἀκροθα-
τικὰ γυμνάσια που θὰ κάμει ἀνάμεσα στὸ γκρεμνὸ καὶ
στὸ βουνό. Ἰσοῦ μερικὰ στιγμιότυπα παρμένα ἀπ' τὴν προ-
φορικὴ καὶ τὴ γραπτὴ ἐξέταση μαθητῶν ἐλληνικοῦ σκολ-
είου: (*)

«Ὁ μὲν ἄρης ἔλαφος ἔχει κέρατα, ἡ δὲ θήλη...»

«Ἡ μὲν βακτριανὴ κάμηλος ἔχει δύο ὄβους, ἡ δὲ ἄριανὴ ἓν
ὄβους· αὐτὰς ὁ ὄβους...»

«Ἡ κεφαλή εἶναι ἐπίμηκες, ἔχει δὲ εἰς ἕκαστον ποῦς...»

(*) Τὰ παραδείγματα αὐτὰ εἶναι πραγματικὰ ὡς τὴν τελευταίαν
συντακτικὴν.

«... διὰ τὴν βασιλόπαις»

«ἡ ψευδὴ μήτηρ τὴν ἀληθὴ μήτηρ»

«Ἐπειδὴ δὲν ἠμποροῦμεν...»

«Τὰ ζῶα ταῦτα ἀγαποῦσι...»

«Τὸ δένδρον ἐξάγει φύλλα»

«Τὸ πρόβατον παράγει ἔριον, μαλλιά, γάλα»

«Ἡ Ἀφρικὴ παράγει ἐλεφαντόδους»

«διὰ τοὺς βοῦς ἀροτριῶμεν».

«Αὐτὸς ὁ ἰχθὺς ἔχει μία κύστη πλήρης αἵματος»

Ἐρώτ. «Τί ἔχει αὐτὴ ἡ κύστις;»

Ἀπόκρ. «Ἀἷμα».

«Βασιλεὺς τῆς Δανίας εἶναι ὁ πατὴρ τοῦ ἡμετέρου ἡμῶν
Βασιλέως».

«Ὁ Βασιλεὺς τῆς Δανίας εἶναι ὁ ἡμέτερος πατὴρ τοῦ Βα-
σιλέως μας Γεωργίου».

«Δύο χιλιάδες ὀκάδες».

«Ἡ ἄνωσις εἶναι μεγαλειτέρα ἐκ τοῦ βάρους».

«Υάλινος σωλὴν συγκείμενος ἐξ ὕδατος».

«Ὁ χυμὸς εἶναι δύο εἰδῶν: ὁ ἐνίων καὶ ὁ κατίων».

«Διαιροῦμεν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀριθμοῦ».

«Πολλαπλασιάζομεν διὰ τὸν ἴδιον ἀριθμὸν».

«Τὸ πρῶτον θὰ ἀφαιρεθῇ ὑπὸ τοῦ δευτέρου».

«ἔχει ὄστρακα τιτανώδους».

«ἔχει ἀγκάθας».

«Σήμερα ἔχουμε περὶ τοὺς ἰχθῦς».

«Ὁ μοχλὸς εἶναι ῥάβδος ἀπὸ ξύλου...».

«Ὁ ὀκτάπους εἶναι ἐπικίνδυνος εἰς τοὺς νηγευομένους
αὐτὸν» (τοῖς νηχομένοις λέει τὸ βιβλίον).

«τὴν μεταχειρίζεται ὡς χεῖρ».

«... κεκαλυμμένη παχὺν δέρματος».

«Περιουσίαν ἀνερχομένην ἐκ πενήντατέσσερις χιλιάδες δραχ-
μῆς».

Ἡ κατάστασις αὐτὴ ὁδηγεῖ ἴσια στὴν ἀποστήθισιν. Γιὰ
νὰ βγῇ ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀδιέξοδον ὁ μαθητὴς μὴ μόνον πόρτα

υπάρχει, και γλήγορα τὸ ἐνστικτό του θὰ τὸν ὁδηγήσει γιὰ νὰ τὴν εὑρει: "Ἀλλη σωτηρία δὲν ὑπάρχει" πρέπει νὰ τὰ μάθει ἀπ' ἑξῶ.

Ἀλλὰ ἡ ἀποστήθισι δὲν ἔχει μόνο τὴν ἄμεση συνέπεια ὅτι ὁ μαθητὴς δὲ μαθαίνει ἐκεῖνο που πρέπει νὰ μάθει σήμερον· ἔχει μιὰ μακρυνότερη καὶ γενικότερη καὶ βαρύτερη συνέπεια, ὅτι γίνεται συνήθεια καὶ μπαίνει μέσα στὸ εἶναι του καὶ δὲν τὸ ἀφίνει πιά. Καὶ γίνεται ἐπιπόλαιος, γιατί στὴν πιὸ κρίσιμη περίοδο τῆς ἀνατροφῆς του ἀπορρόφησε αὐτὸ τὸ δηλητήριο, που τὸν διδάξε νὰ προσέχει στὸν ἥχο τῶν φράσεων. Γι' αὐτὸ ὕστερα, στὴν ἐποχὴ ὅπου ὁμολογουμένως τὴν καταλαβαίνει πιά τὴν καθαρεύουσα, σὰς λέει π.χ. ὅτι «εἰδικὸν βάρος ἑνὸς σώματος λέγεται τὸ βάρος ὕδατος ἀπεσταγμένου καὶ θερμοκρασίας 4 βαθμῶν». Γιατὶ ἀπ' τὸν ὀρισμὸ τοῦ εἰδικοῦ βάρους αὐτὲς οἱ λέξεις κουδουνίζουν περισσότερο, κι' αὐτὸς τώρα πιά εἶναι ὁ ἄνθρωπος που προσέχει σ' ἐκεῖνα που κουδουνίζουν. Τοῦ κάκου ζητεῖτε νὰ τὸν διορθώσετε. Εἶναι πολὺ ἀργά· ἡ ἀνατροφή του ἔχει γίνει πιά. Τὴν αἰτία τοῦ κακοῦ μὴν τὴ ζητεῖτε στὸ παρὸν· θὰ πάτε πίσω νὰ τὴν εὑρετε. Τὸ κακὸ γεννήθηκε τὸν καιρὸ που ὑποχρεώνατε δέκα χρονῶν παιδί νὰ διαβάζει πράγματα που μόνο ἀπ' ὄξω μπορούσε νὰ τὰ μάθει:

«εὐπρηστοὶ ὕλαι»,

«νῆχεται κατ' ὥσεις πρὸς τὰ ὀπισθεν»,

«πρόσκειται τῇ κόρῃ ἐκ τῶν ἔσω»,

«πρὸς τοῖς πνεύμοσιν ἔχει καὶ βράγχια»,

«αἱ κόγχαι εἶναι ἐγγύγγλυμοι»,

«ὁ λαίμῳ εἶναι εἰς ἄκρον εὐπεριμάγωγος»,

«ἐγγέουσιν ὑγρὸν τι, ἅμα δὲ ἀποθέτουσι καὶ τὰ ὡά των». (Τὸ

παιδί περιμένει: ἅμα ἀποθέσουν τὰ ὡά των, τί κάνουν ὕστερα;)

«χρησιμεύει πρὸς ἀφήν πυρός»,

«τὰ ὡά αὐτοῦ εἶναι μεγάλα ὡς πῖσα». (Τὸ παιδί σκέφτεται πως ἔθελε ἴσως νὰ πει μαῦρα ὡς πῖσσα),

«τοῦ $\frac{1}{2}$ δὲ σχηματισθέντος ἐκ τῆς μονάδος, ληφθέντος τοῦ πέμπτου αὐτῆς τετράκις...»

«Δεδομένων δύο συμμιγῶν, ὧν ὁ ἕτερος (π.χ. ὁ β') εἶναι ἡ τιμὴ τοῦ ἑτέρου (τοῦ α'), πρὸς εὗρεσιν τῆς τιμῆς τῆς ἀντιστοιχούσης εἰς τὴν μονάδα οἰασδήποτε ὑποδιαίρεσεως τοῦ ἑτέρου τούτου (τοῦ α'), διαιρούμεν τὸν συμμιγὴ (β'), ὅστις εἶναι ἡ τιμὴ τοῦ ἑτέρου (α'), διὰ τοῦ ἑτέρου τούτου (α')...»

"Ὅλα αὐτὰ τὰ διαμάντια εἶναι ἀπὸ διδαχτικὰ βιβλία ἐγκριμένα. Καὶ ὕστερα μιλοῦμε γιὰ παιδαγωγική! Χωρὶς νὰ εἶναι κανεὶς παιδαγωγὸς καταλαβαίνει ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ἀγωγή παιδιῶν μὲ λῶσσα ἀμίλητη. Καὶ καταλαβαίνει ἀκόμα ὅτι τὸ παιδί σπουδάζει ἀριθμητικὴ γιὰ νὰ μάθει ἀριθμητικὴ, σπουδάζει ἱστορία γιὰ νὰ μάθει ἱστορία, καὶ ὅτι τὸ καθένα ἀπ' τὰ μαθήματα ἔχει δικό του σκοπὸ, καὶ ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ ἡ παιδαγωγική νὰ παραγγέλνει νὰ μεταχειριζόμαστε τὰ διάφορα μαθήματα ὡς ὄργανα γιὰ νὰ διδάξουμε γλῶσσα.

Πάσχουμε κ' ἐδῶ ἀπὸ περίσσεια σοφίας καὶ ἀπὸ ἑλλειψή παρατηρητικοῦ. Εἴμαστε ἀπορροφημένοι ἀπὸ ἓνα κατὰ συνθήκη ἰδανικὸ, που μᾶς ἐμποδίζει νὰ βλέπουμε κάτι πολὺ ἀπλὸ καὶ φανερὰ πράγματα. Οἱ εὐρωπαῖοι σοφοὶ που μᾶς μεταδίνουν τὰ φῶτα τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης δὲν καθήσανε βέβαια νὰ ἐξετάσουν τὴ δική μᾶς τὴν περίπτωσι, γιὰ νὰ μᾶς δώσουν τίς ἀνάλογες παραγγελίες. Προϋποθέτουν πάντοτε οἱ ἄνθρωποι, ὅτι ἓνας που σπουδάζει μὴν ἐπιστήμη, ὅταν θὰ πάει νὰ τὴν ἐφαρμόσει, θὰ κυττάξει πρῶτα νὰ ἴδῃ τί συμβαίνει τριγύρω του. Ἀλλὰ ἐμεῖς

δὲ βλέπουμε. Μᾶς ἔχει ζαλίσει ἡ φλόγα τοῦ ἀρχαίου κόσμου, καὶ πέφτουμε ἀπάνω σὰν πεταλοῦδες καὶ καιγόμαστε.

Ἄλλο κατόρθωμα τῆς ἀρχαιογλωσσικῆς ἀρώστειας τοῦ σχολείου μας εἶναι ὅτι γεννᾷ τὴν ἀποτροπὴν πρὸς τὸ βιβλίο. Καὶ σκοπὸς τοῦ σχολείου, καθὼς ξέρουμε, δὲν εἶναι νὰ μάθει τὸ παιδί ὅσα θὰ προφτάσει νὰ μάθει μέσα στὸ σχολεῖο, σκοπὸς εἶναι νὰ ριζώσει μέσα στὴν ψυχὴ του μιὰ συμπάθεια πρὸς τὸ βιβλίο, που θὰ τὸν κάμει ὕστερα, τὸν ὥριμο ἄνθρωπο, τὸν ἄντρα ἢ τὴ γυναῖκα, νὰ τὸ γυρεύει τὸ βιβλίο, νὰ αἰσθάνεται μιὰ θερμότητα στὴ συντροφιά του. Κεῖ βιβλίο, θὰ πεῖ κυκλοφορία τῆς Σκέψης μέσα σ' ἕνα λαὸ, θὰ πεῖ αἱματοφόρο ἀγγεῖο που διοχετεύει τὴν πνευματικὴ τροφή, που πάει νὰ ζωογονήσει καὶ τὸ τελευταῖο κύτταρο τοῦ ἐθνικοῦ ὁργανισμοῦ καὶ νὰ τὸ ἐμποδίσει νὰ πέσει στὸν ὕπνον τὸν πνευματικὸ. Τὸ βιβλίο ξυπνᾷ τοὺς λαοὺς καὶ τοὺς κάνει μεγάλους. Καὶ ὁ δικὸς μας ὁ λαὸς δὲ τὸ ἀγαπᾷ τὸ βιβλίο. Γιατί στὴν παιδική του ἡλικία τὸ γνώρισε ἀπ' τὴν ἀντιπαθητικὴν τὴ μορφή. Τὸ γνώρισε ὡς ἕνα σύντροφο σκληρὸ καὶ ἀχάριστο, ἕνα σύντροφο ἀπὸ κείνους που εὐχαριστιοῦνται νὰ μᾶς βασανίζουν καὶ που τοὺς ὑποφέρουμε ἐνόσω δὲν μπορούμε νὰ κάμουμε ἄλλοιως, ἀλλὰ μόλις ἀπαλλαχτοῦμε ἀπ' αὐτοὺς ἀναπνέουμε πρὸ ἐλεύθερα, καὶ ἡ πρώτη δουλιὰ μας εἶναι νὰ τοὺς ξεχάσουμε. « Φίλε μου, εἴμεθα ἔθνος δυσθερμαγωγόν ! » μου ἔλεγε στενοχωρημένος ἕνας ἄξιος πατριώτης, ὁ ὁποῖος ὅμως, ὅπως δυστυχῶς καὶ τόσοι ἄλλοι γεροὶ χαραχτήρες, καὶ τόσες μεγάλες καρδιές, δὲ θέλησε ποτὲ νὰ καταλάβει

γιατί « εἴμεθα ἔθνος δυσθερμαγωγόν », γιατί στὸ τόπο μας ἡ ἰδέα τόσο ἀργὰ περπατεῖ. Γιατί μέσα στὸ νοῦ τοῦ λαοῦ μας τὰ βιβλία ἔχουν ἕναν προορισμὸ : νὰ μαθαίνουν τὰ παιδιὰ γράμματα· ἐπομένως εἶναι πράγματα γιὰ τὴν ἀποκλειστικὴν χρῆσιν μαθητῶν καὶ δασκάλων, ὅπως εἶναι οἱ μαυροπίνακες, οἱ ἔδρες καὶ τὰ θρανία, εἶναι ἕνα ἀναγκαστικὸ κακὸ γιὰ τὴν ἐκπλήρωση κάποιου σκοποῦ, καὶ ἐπομένως δὲν ὑπάρχει λόγος, μιὰ καὶ μεγάλωσε ὁ ἄνθρωπος, νὰ ἐξακολουθεῖ νὰ δέχεται τὸ ζυγὸ του.

Ἀκούγεται καμιά φορά καὶ τούτη ἡ γνώμη : Τὸ καλλίτερον εἶναι νὰ ἀφήσωμεν τὴν γλῶσσαν νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν φυσικὴν τῆς ἐξέλιξιν, νὰ μὴ τὴν σύρωμεν οὔτε πρὸς τὸ ἕν μέρος οὔτε πρὸς τὸ ἕτερον. Ὁμορφὴ γνώμη. Μονάχα δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε, πως ἂν θὰ τὴν ἐφαρμόσουμε, ἡ πρώτη μας δουλιὰ θὰ εἶναι νὰ κλείσουμε τὰ σχολεῖα. Γιατί ὁ πόλεμος που γίνεται ἐκεῖ μέσα ἐναντίον κάθε ζωντανοῦ γλωσσικοῦ στοιχείου δὲν μπορεῖ βέβαια νὰ λέγεται ἐξέλιξις φυσικὴ. Ἀκαμάτης στὴ γλῶσσα τοῦ Ἑθνους θὰ πεῖ τεμπέλης· στὴν « φυσικὴν ἐξέλιξιν » τοῦ σχολείου ἀκάματος σημαίνει ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο. Ἀμα θὰ πεῖ ἄμα, στὸ σχολεῖο θὰ πεῖ συγχρότως. Μάλιστα θὰ πεῖ ἐκεῖνο που ξέρουν ὅλοι· στὸ σχολεῖο μάλιστα πάντων θὰ πεῖ περισσότερον ἀπ' ὅλα. Ἐγὼ αὐτὸς εἶναι πρᾶμα τέλεια ἀκατανόητο στὴ γλῶσσα τοῦ Ἑθνους· στὸ σχολεῖο σημαίνει ἐγὼ ὁ ἴδιος.

Κάποιον ζητῶ στὸ σχολεῖο λέγεται ζητῶ ἄνθρωπόν τινα· κάποτε ἐγνώρισες τὸ σχολεῖο τὸ λέει ἐγνώρισάς ποτε· κάπου συναντήσαμε στὸ σχολεῖο θὰ γίνῃ συνηνητήσαμέν

που... , και εξακολουθεί αυτή ή δουλιά, γιατί ό φόβος του γελοίου, που έχω, στον κόσμο, εμποδίζει πολλά λυπηρά πράματα, είναι άγνωστος μέσα στο σχολείο.

Τό παιδί ξέρει από τό σπίτι του ότι απόμαθα σημαίνει έμαθα όλως διόλου και ξέμαθα σημαίνει έχασα τή μάθηση. Τό σχολείο προσπαθεί νά ξεριζώσει αυτές τις σημασίες και νά τις βάλει ανάποδα: ξέμαθον με τήν πρώτη έννοια και απέμαθον με τή δεύτερη. Και ενώ δεν μπορεί νά τις ξεριζώσει, και δεν μπορεί γιατί στηρίζονται σε όλάνερη σειρά όμοιες έννοιες: ξέγραφα, ξέβαφε, ξεκουμπώνω, ξεσκονίζω, ξεκουράζομαι, ξεκαρφώνω... , αποφάγαμε, αποβγάζω, αποκονιάθηκε, αποστραβώθηκε, αποτρελλάθηκε, είπανε κι' απόγεινε, είδα κι' απόειδα... , κατορθώνει όμως νά τις κλονήσει και νά γεννήσει τήν άμφιβολία και τήν παραζάλη στο μυαλό του ανθρώπου, ό όποιος, όταν θά μεταχειριστεί αυτές τις λέξεις, πρέπει νά σταθεί μιá στιγμή νά συλλογιστεί με ποιά έννοια ταιριάζει νά τις πει σ' εκείνη τή περίπτωση. Και άν, ξεχνώντας ότι βρίσκεται στη Βουλή, παρασυρθεί άπ' τό άληθινό του γλωσσικό αίσθημα και πει πως ό Τρικούνης ξεβαρβάρωσε τήν Ελλάδα, θά προκαλέσει τό γέλιο, όπως τό έπαθε κάποτε σεβαστός πολιτευτής.

Τό παιδί ξέρει τις λέξεις καιρός και χρόνος με τήν έννοια που έχουνε στη μητρική του γλώσσα (έχω καιρό νά βγω στο μάθημα όχι έχω χρόνο). Τό σχολείο άγωνίζεται νά βάλει τό χρόνος στη θέση του καιρός. Και άν τέ κατορθώνε σωστά, πάλι καλά. Άλλά, όπως κάθε αντιφυσική δουλιά, κι' αυτή μισή είναι. Γιατί, ενώ μάθαμε νά λέμε άπώλεια χρόνου, εξακολουθούμε όμως νά λέμε δέ χάνει καιρό, τόν άρπάζει, όχι δέν χάνει χρόνο.

Πόσες άπορίες δέ γεννιούνται μέσα στην ψυχή του μικρού μαθητή άπ' αυτή τήν κατάσταση, χωρίς νά έχουνε βέβαια όρισμένη και συνειδητή μορφή; Άμορφες και άσχημάτιστες, έτσι, σά νεφελώματα, κυκλοφορούνε μέσα στο χάος του μυαλού του. Διευθύνετε έναν ήλεκτρικό προβολέα μέσα σ' εκείνο τό σκότος, και ιδού τί θά διαβάσετε στο βάθος.

«Γιατί άραγε εσα λέμε είναι ντροπή νά τά γράφουμε, και γιατί τότε εκείνα που γράφουμε δεν τά λέμε; Γιατί τό γλωσσικό κανόνα που μάς επιβάλλει ό επίσημος δάσκαλος δεν τόν εφαρμόζει ό ιδιώτης δάσκαλος, και γιατί επιτρέπει και σ' έμάς νά τόν καταργούμε στον ιδιωτικό μας βίο; Ίσως τό ίδιο νά συμβαίνει και με όλα τά πράματα που μαθαίνουμε στο σχολείο. Όλα αυτά θά είναι κατά βάθος ψέματα, που πρέπει νά τά θυμόμαστε μόνο μπροστά στο δάσκαλο. Και, όπως επιτρέπεται στο σπίτι νά λέμε ή μητέρα, σώνει μόνο στο μάθημα νά μην τό λέμε, έτσι λοιπόν θά μπορούμε στο σπίτι και ν' αὐθαδιάζουμε τή μητέρα μας, φτάνει στο μάθημα νά όμολογούμε ότι «όφειλομεν νά σεβώμεθα τούς γονείς μας».

«Τό σχολείο αποτελεί άραγε μέρος αυτού του κόσμου, και σε τί σχέση βρίσκεται μ' αυτόν; Δέ θά είναι βέβαια προετοιμασία για τόν κόσμο, θά είναι μάλλον ένας τύπος που πρέπει νά εκπληρωθεί, και τόν κόσμο θά τόν γνωρίσουμε όταν θά πάμε στον κόσμο. Άλλοιως, γιατί τό σχολείο τόσο λίγο νά ενδιαφέρεται για τόν κόσμο; Ό κόσμος, εξόν άπ' τά ωραία και ευγενικά πράματα που βλέπουμε στα βιβλία, έχει ένα σωρό άλλα πράματα πρόστυχα. Ό κόσμος, κουρντίζει τό ρολόγι του, ξεκομεί τό ρούχο του

και το ξεσκιονιζει, αμα πιτοιληθει απο λαοις, το βουρ-
τοιζει, αμα τοιλακωθει το καπελλο του, το δινει για σι-
δερωμα, ο κοσμος ξεκαρφώνει ένα σανίδι, ο κοσμος ψήνει...
Αυτά δεν πρέπει να τα λέμε έτσι—το καταλάβαμε—αλλά
ποτέ δε μας είπανε και πως πρέπει να τα λέμε. Στόν
κόσμο υπάρχει φωμή μπαγιάτικο· έωλον θα το ποῦμε ά-
ραγε; Τουλάχιστο, αν το έλεγε κανένας θα ξέραμε. 'Ο
κόσμος έχει φραντζόλα, κουλούρα, καρβέλι, κουραμάνα,
φωμή της μπίρας, έχει μπάμνες, ντομάτες, μελιτζάνες,
μαϊντανό, αντζάκια, μαρούλια, κουνουπίδια, μπρό-
κολα, έχει στρεΐδια, μύδια, καλόγνωμες, μπαρ-
μπούνια, μαγιατικό, πέστροφες, σαρδέλλες, γόπες, ρέγκες,
τσιφους, . . ., έχει κοντοποδαρουῦσες, αειωνῆχι, φράγουλα,
ροζακί, αυγουλάτο..., έχει τζάνερα, ρόδια, τζίτζιφα, χουρ-
μάδες, ... Αυτά όλα οὔτε στο Φεγγάρι βρίσκονται, οὔτε
στόν Άρη, οὔτε σε κανένα άλλο μέρος του οὐρανοῦ· είναι
πράματα του δικού μας κόσμου. 'Όσο το σχολείο
επιμένει πως δεν υπάρχουν. 'Εγώ ρώτησα το μεγάλο μου
τόν αδερφό, που ξέρει πάρα πολλά γράμματα, γιατί τέ-
λειωσε το γυμνάσιο, και όμως μου είπε πως δεν ξέρει
πως τα λένε. Μερικά άκ' αυτά, λέει, σάμπως τ' άπάν-
τησε μιὰ φορά στη βοτανική και στη ζωολογία, μιὰ από
τότες δεν τα ξανάκουσε πια ποτέ του και δεν τα θυμά-
ται. Μπορεί και να είναι κακά πράματα, και γι' αυτό
δεν πρέπει να τα μάθουμε. 'Όστε, όταν γράφω εκθεση ἰδε-
ῶν, πρέπει ν' αποφεύγω να κάνω λόγο γι' αυτά. Προ-
χτές, που πήγα στο περιβόλι του θείου μου, τῶκαμα εκθε-
ση την άλλη μέρα, αλλά δεν είπα που έφαγα τζάνερα...»

Άπ' τη σύγχυση αυτή ένα πράμα ξεδιαλώνει το μικρό

παιδί : "Ότι υπάρχει ένας κόσμος φανερός, επίσημος, ά-
ναγνωρισμένος· αυτού του κόσμου τα πράματα τα λένε·
Υπάρχει κ' ένας άλλος κόσμος, αληθινός, αλλά κρυφός.
Αυτός υπάρχει με την άνοχή του πρώτου και οφείλει να
κρύβεται άπ' αυτόν· του κόσμου αυτού τα πράματα δεν
τα λένε. Τῆν' περιοχή του καθενός κόσμου, έννοείται, δεν
τη βλέπει καθαρά το παιδί. "Αν έφαγε τζάνερα στο πε-
ριβόλι του θείου του ἢ αν τα έκλεψε άπ' το γειτονικό πε-
ριβόλι, οι δυο αυτές πράξεις στόν κρυφό κόσμο ανήκουνε
κ' οι δυο, άφου και τις δυο δεν μπορεί να τις πει. Και
έπειδή ἡ πρώτη, αν και δε λέγεται, όμως στην πραγμα-
τικότητα γίνεται, λοιπόν θα γίνεται και ἡ δεύτερη.

Άλλά ἡ αντίφαση του συστήματος δεν τελειώνει εδώ.
Θα υποθέσει κανείς, πως αν ἡ καθαρεύουσα δε μιλιέται
στο σχολείο, θα διδάσκεται όμως. "Όχι. Διδάσκεται μόνο
στο δημοτικό, με το όνομα νεοελληνική· άπ' το ελληνικό
σχολείο αρχίζει ἡ αρχαία ελληνική. Γιατί δεν πρέπει
να λησμονούμε, ότι, αν ο κόσμος που παρακολουθεϊ κά-
πως τη ζωή παραίτησε από καιρό την ἰδέα της επιστρο-
φῆς στην αρχαία, αν ἡ πολιτεία δέχεται πια τώρα ότι ἰο
σημείο προς το όποιο βαδίζουμε είναι κάποια άλλη γλώσ-
σα νεοαρχαία, στο σχολείο όμως, χωρίς να το καταλά-
δουμε, εξακολουθεϊ να είναι θρονιασμένο το παλιό δόγμα
της επιστροφῆς. Ξέχασε ἡ πολιτεία, με το γύρισμα τῶν
ἰδεῶν, να πάρει και την εκπαίδεψη και να την τροποποιή-
σει σύμφωνα με το νέο πνεῦμα. 'Ιδού τί μαθαίνει το παιδί
στο ελληνικό σχολείο :

τῶ παῖδε, τοῖν παῖδοιν,

τῶ νεῶ, τοῖν νεῶν, οἱ νεῶ, τοῖς νεῶς.

ἡ γραῦς, τὴν γραῦν,
 ἡ φῶς, τῆς φωδός,
 σφεῖς, σφῶν, σφίσι, σφᾶς,
 σῆς, οὐός, οεῖ, σέες, σέων, σέας καὶ οεῖς,
 τιμασίμην-φίμην, τιμάοιο-φῶ, τιμάοιτο-φῖτο,
 τιμάοισθον-φῶσθον, τιμαοίσθην-φῶσθην, κτλ.
 πεπαιδευσοίμην,-οιο,-οιτο,
 πεπεδευσοισθον,-οίσθην κτλ.
 φάθι καὶ φαθί, φάτω (ἔδω τὸ παιδί χαμογελᾷ)
 φάτον, φάτων,
 φάτε, φάντων καὶ φάτωσαν (τώρα γελᾷ φανερά)
 λείην, λείης, λείη,
 λείητον-λείτην, λειήτην-λείτην,
 λείημεν-λείμεν, λείητε-λείτε, λείηεν-λείεν.

Τὴ γλῶσσα αὐτὴ ἡ πολιτεία τὴν ἀναγνωρίζει πως δὲν ἀνήκει στὴ σημερινὴ ἑλληνικὴ, οὔτε δέχεται πως θὰ γίναι ἀργότερα δική μας, δηλαδὴ τὴ δέχεται γιὰ νεκρὴ γλῶσσα. Ἀλλὰ τότε πέφτει σὲ μιὰν ἀσυχώρετη ἀντίφαση, νὰ τὴ διδάσκει, ὡς πρῶτο καὶ κύριο μάθημα τοῦ σχολείου, σὲ παιδιὰ δέκα χρονῶν, που τὰ τρία τέταρτα ἀπ' αὐτὰ δὲ θὰ συμπληρώσουν τὴν ἐγκυκλοπαιδική τους μόρφωση, δὲ θ' ἀκολουθήσουν κλασικὲς σπουδές, δὲ θὰ μάθουν τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ, παρὰ πῆγαν ἐκεῖ γιὰ νὰ πάρουνε λίγη πραχτικὴ μόρφωση χρήσιμη στὴ ζωὴ, καὶ γιὰ νὰ μάθουν τὴ δική τους γλῶσσα. Τὰ παιδιὰ αὐτὰ τὰ βασανίζουμε μὲ τὴ γραμματικὴ μιὰς νεκρῆς γλώσσας, ἐνῶ ξέρουμε που τὸ παιδί μόνο μὲ τὴν ὁμιλία μαθαίνει ξένη γλῶσσα.

Φυσικὴ συνέπεια τῆς δυσανάλογης αὐτῆς δυσκολίας, που ἀκαιρὰ παρουσιάζεται στὴ μόρφωση τοῦ παιδιοῦ,

εἶναι που ἡ διδασκαλία ἀφίνει τὴ φυσικὴ τῆς διεύθυνση καὶ ἀναγκάζεται νὰ προσκολληθεῖ στὴ γραμματικὴ. Ἡ γλῶσσα ἀπὸ ὄργανο τῆς διδασκαλίας γίνεται σκοπός. Καὶ ἀντὶ νὰ δώσουμε στὸ παιδί ἀναγνώσματα μορφωτικὰ τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδιάς, ἀντὶ νὰ τοῦ παρουσιάσουμε μιὰ προσδευτικὴ σειρὰ ἀπὸ κείμενα που νὰ βοηθήσουνε τὸ νοῦ ν' ἀνεθεῖ σκαλὶ σκαλὶ πρὸς τὸ δυσκολότερο—δυσκολότερο στὴ σκέψη, ὅχι στὴ γλῶσσα—, ἀντὶ νὰ ὑποβάλουμε τὸ νοῦ σὲ μεθοδικὴ γυμναστικὴ, τοῦ δίνουμε ἀπλούστατα γλωσσικὰ γυμνάσματα. Γιατί, στὴν ἐκλογὴ τῶν κειμένων, δὲν ἐξετάζονται τὰ κείμενα ὡς περιεχόμενο, ἐξετάζονται ὡς μορφή, δὲν ἐξετάζεται τί λέει ὁ κάθε συγγραφέας, παρὰ σὲ τί γλῶσσα τὸ λέει. Τί ἐνδιαφέρον μπορεῖ νὰ βρεῖ παιδί δέκα χρονῶν, καὶ τί διᾶγμα θὰ βγάλει καὶ τί εἶδος ἀσκήσεως θὰ κάμει ὁ νοῦς του, μὲ τὸ νὰ μάθει πόσους σταθμούς καὶ πόσους παρασάγγες ἔκαμε κάθε φορὰ ὁ Κῦρος, πόσες χιλιάδες ὀπλίτες εἶχε καὶ πόσους πελταστὰς καὶ πόσους ἵππεις, ποιὲς πονηριὲς καὶ ποιὰ πρόστυχα μέσα μεταχειρίστηκε γιὰ νὰ ρίξει τὸν ἀδερφό του ἀπ' τὸ θρόνο, κ' ἓνα σωρὸ τέτοια πράματα, ξένα ἐντελῶς πρὸς τὴν παιδικὴ σκέψη, ἀνίκανα νὰ ξυπνήσουν τὴ φαντασίαν τοῦ παιδιοῦ καὶ νὰ κάμουν τὸ μυαλὸ νὰ δουλέψει; Εἶναι λοιπὸν φανερὸ πως τέτοια ἀναγνώσματα τὰ δίνουμε στὸ μαθητὴ, ὅχι γιὰ νὰ μορφωθεῖ, παρὰ γιὰ νὰ μάθει γλῶσσα, τὰ δίνουμε ὡς συλλογὴ ἀπὸ γραμματικὰ παραδείγματα, ὡς παράρτημα τῆς γραμματικῆς. Δηλαδὴ λησμονοῦμε τὸ σκοπὸ τῆς διδασκαλίας καὶ παίρνουμε τὸ ὄργανο γιὰ σκοπὸ.

Είπαμε πως ή καθαρεύουσα δὲ διδάσκεται στὸ σχολεῖο. Δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ· τῆς ἔχει στήσει καὶ πόλεμο τὸ σχολεῖο. Καὶ πολὺ σωστά. Γιατὶ ή πολιτεία ἔδωκε τοῦ δασκάλου μιὰ ἐντολή, χωρὶς νὰ ὑπολογίσει τίς συνέπειές της. Τοῦ εἶπε νὰ πάρει αὐτὴν τὴ γλῶσσα καὶ νὰ τὴ διορθώσει καὶ νὰ τὴν καλλιεργήσῃ ἀπάνω στὸ ὑπόδειγμα τῆς ἀρχαίας. Ἀλλὰ ή καθαρεύουσα, μὲ τὸ νὰ μὴν εἶχε ὁδηγὸ τὸ αἶσθημα στὸ σχηματισμὸ τῆς, ἔχει χαλάσει πλῆθος λέξεις, σημασίες καὶ σύνταξες τῆς ἀρχαίας, καὶ ἐπομένως εἶναι γεμάτη λάθη. Λοιπὸν ὁ δάσκαλος, ἐκτελώνοντας εὐσυνείδητα τὴν ἐντολή τῆς πολιτείας, βάλθηκε νὰ τὰ διορθώσει. Καὶ διδάσκει τὸ μαθητὴ, ὅχι πως ἀφιππεύω σήμαινε μιὰ φορὰ ἀπομακρύνομαι ἐφιππος καὶ σήμερα σημαίνει ἄλλο, παρὰ ὅτι ἐξακολουθεῖ νὰ σημαίνει τὸ ἴδιο καὶ φταίμε ἡμεῖς που δὲν τὸ καταλαβαίνουμε. Ὅτι ἀποθαρρύνω σημαίνει δίνει πολὺ θάρρος, ἀποκαρτερῶ σημαίνει πεθαίνω ἀπὸ τὴν πείνα, φρενέσης θὰ πεῖ ἕνας ἄνθρωπος πολὺ γνωστικός, . . . καὶ ὅτι οἱ ἄλλες σημασίες που δίνουμε ἡμεῖς σ' αὐτὰς τίς λέξεις εἶναι ὅλες λάθος.

Συνοψίζουμε. Κάθε σχολεῖο στὸν κόσμον διδάσκει καὶ μιὰ γλῶσσα, που ή ἴδια χρησιμεύει καὶ ὡς ὄργανο τῆς διδασκαλίας. Τὸ γερμανικὸ σχολεῖο διδάσκει τὴ γερμανικὴ, τὸ γαλλικὸ τὴ γαλλικὴ, καὶ κάθε ἄλλο σχολεῖο τὴ δική του γλῶσσα, δηλαδή τὴ γλῶσσα που μιλεῖ ὁ δάσκαλος, καὶ που ὁ μαθητὴς ἐπομένως, καὶ ἂν δὲν εἶναι ή δική του, θὰ τὴ μάθει νὰ τὴ μιλεῖ. Ἡ γλῶσσα αὐτὴ εἶναι ή ψυχὴ τοῦ σχολείου, εἶναι τὸ στοιχεῖό του. Εἶναι ή

πνευματικὴ παραμάννα καὶ ἀχώριστη συντρόφισσα τοῦ νοῦ τοῦ παιδιοῦ, που τὸν παίρνει στὰ σπάργανα τῆς σκέψης καὶ τὸν ἀνεβάζει σιγὰ σιγὰ στὰ ἀνώτερα στρώματα τῆς πνευματικῆς λειτουργίας. Σ' αὐτὸ ὅλο τὸ δικάστημα μιὰ στιγμὴ δὲν τὸν ἀφίνει, δὲν τὸν προδίνει, δὲν τὸν ἀπογοητεύει. Πάντα πρόθυμη, πάντα σύμφωνη, πάντα ὑπάκοη, πάντα λυγισμένη στὶς ἰδιοτροπίες τοῦ μυαλοῦ. Αὐτὴ μένει πάντα ή ἴδια, ἀλλὰ σὲ κάθε ἡλικία ἐκείνου τοῦ λέει μόνο ὅσα μπορεῖ νὰ καταλάβει. Σὲ κάθε ἡλικία τοῦ μυαλοῦ εἶναι ή φωτογραφία του.

Ἡ διδασκαλία αὐτῆς τῆς γλώσσας καὶ ή χρησιμοποίησή της πηγαίνουν παράλληλα. Ὡστε τὸ παιδί που δὲ θὰ συμπληρώσει τίς ἐγκυκλοπαιδικές του σπουδές, σ' ὅποιο σημεῖο τῶν σπουδῶν του καὶ ἂν σταθεῖ, ἀνάλογα μὲ τὸν κόπο του ἔκαμε γιὰ τὴ σπουδὴ τῆς γλώσσας, ἔχει παρμένο ὡς ἀντάλλαγμα κι' ἓνα ποσὸ μόρφωση.

Στὸ δικό μας τὸ σχολεῖο ή γλῶσσα που θὰ χρησιμεύει ὡς ὄργανο τῆς διδασκαλίας οὔτε μιλιέται, ἀλλὰ οὔτε καὶ διδάσκεται. Τὸν καιρὸ που θὰ ἔπαιρνε ή διδασκαλία αὐτῆς τῆς γλώσσας, τὸν παίρνει μιὰ γλῶσσα νεκρὴ, που ἀρχίζει ἀπὸ νωρὶς νὰ διδάσκεται σὲ μικρὰ παιδιὰ. Τὸν καρπὸ ἀπ' αὐτὴν τὴ γλῶσσα θὰ τὸν νοιώσει ὁ μαθητὴς ὅταν θὰ φθάσει σὲ κάποια ἀνώτερη βαθμίδα, γιατί τότε θὰ τοῦ χρησιμεύει γιὰ νὰ αἰσθανθεῖ τὴν ὁμορφιὰ τοῦ Ὅμηρου, τοῦ Σοφοκλῆ, τοῦ Πινδάρου, μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι ὁ δάσκαλος θὰ εἶναι ἱκανὸς νὰ τοῦ δείξει αὐτὴν τὴν ὁμορφιὰ. Ἀλλὰ ὁ ἄλλος μαθητὴς, που θ' ἀφήσει τὴν ἐκπαίδεψή ἀπὸ κάποια κατώτερη βαθμίδα, θὰ βγεῖ ἀπ' τὸ σχολεῖο μ' ἓνα φόρτωμα ἀπὸ κανόνες τῆς γραμματικῆς,

τὸ ὅποιο οὔτε στὴ ζωὴ του ποτὲ θὰ τοῦ χρησιμέψει, ἀλλὰ οὔτε καὶ μέσα στὸ σχολεῖο τὸν ὠφέλησε σὲ τίποτα. Ἐλ-
λειμμα καθαρὸ στὸ λογαριασμὸ του. Μερικὰ χρόνια τῆς
ζωῆς του ὁρῶντες-ὁρῶντες, ὁρῶντες-ὁρῶντες, καὶ γιὰ
ἀντάλλαγμα τίποτα!

Καὶ ἐπειδὴ οἱ παρεξήγησες εἶναι πλῆθος στὸ γλωσ-
σικὸ ζήτημα, καὶ ἐπειδὴ εἶπαμε ὅτι θ' ἀναγκαζόμαστε νὰ
λέμε καὶ πολὺ ἀπλὰ κ' εὐκολονόητα πράγματα, γι' αὐτὸ εἶναι
ἀνάγκη νὰ δηλώσουμε ἐδῶ καθαρὰ, ὅτι κανένας ὁπαδὸς
τῆς δημοτικῆς δὲ φαντάστηκε ποτὲ πως τὰ ἑλληνόπαιδα
δὲν πρέπει στὸ γυμνάσιο νὰ σπουδάζουνε τὴν ἀρχαία γλῶσ-
σα καὶ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς. Τώρα, μεταξὺ τοῦ νὰ
σπουδάζουμε τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ τῆς ἀτροφίας
τοῦ μυαλοῦ που προξενούμε σήμερα μὲ τὴν ἀποστήθιση
κανόνων γραμματικῆς δυὸ ὥρες κάθε μέρα, ἀπὸ μικρὰ
παιδιά που δὲ θὰ τοὺς γνωρίσουν ἴσως ποτὲ τοὺς ἀρχαίους
συγγραφεῖς, μεταξὺ τοῦ νὰ μάθουμε τὴν ἀρχαία γλῶσσα
καὶ τοῦ νὰ μὴν ἔχουμε δική μας, τί ἀπόσταση ὑπάρχει,
ἀφίνω στὸν ἀναγνώστη νὰ ἐκτιμήσει.

Ἴσως θὰ πεῖ κανεὶς, ὅτι κι' ἄλλα πράγματα μαθαίνουμε
στὸ σχολεῖο που στοὺς περισσότερους εἶναι ἄχρηστα γιὰ
τὴν ὕστερη ζωὴ. Σὲ πόσους ἀνθρώπους χρησιμεύουν ἡ
ἄλγεδρα καὶ ἡ τριγωνομετρία;

Τὰ μαθηματικὰ εἶναι μιὰ γυμναστικὴ τοῦ μυαλοῦ, που
ὅσο κι' ἂν λησμονηθεῖ ὕστερα, ἀφίνει στὸ μυαλὸ τὴν
εὐεργετικὴν τῆς ἐπίδραση. Κάνει τὸν ἀνθρώπο νὰ αἰσθάνε-
ται τὴν ἀνάγκη κάποιας μεγαλήτερης ἀκριβολογίας στὴ
μελέτη τῶν φυσικῶν νόμων. Τὸν διδάσκει ὅτι πέρα ἀπ' τὴν
κοινὴ ἀντίληψη τῶν φαινομένων, πέρα ἀπ' τὴν πρώτη

προσέγγιση, ὑπάρχει κάποια ἀνώτερη προσέγγιση, που
εἶναι πολλὲς φορές ἐφικτὴ στὸ ἀνθρώπινο μυαλὸ. Ὅταν
τὸ παιδί κάνει γυμναστικὴ τοῦ σώματος, δὲν ἔπεται πως
θὰ γίνεῖ γυμναστής, οὔτε καὶ πως θὰ γυμνάζεται σ' ὅλη του
τὴ ζωὴ. Θὰ ἔρθῃ καιρὸς νὰ τὴν παραιτήσῃ. Καὶ τότε
ἄραγε ὅλος ὁ κόπος του πᾶει στὰ χαμένα; Ὁχι βέβαια.
Ἡ γυμναστικὴ αὐτὴ ἔδωκε μιὰ γενναία ὠθηση στὴν ἀνά-
πτυξη τοῦ ὁργανισμοῦ του. Καὶ ἂν ἀργότερα εἶναι τέλεια
ἀνίκκος νὰ κάμῃ τὴν ἀκρίδα ἢ τὸ μύλο, μολαταῦτα κά-
ποιο κεφάλαιο ἀπὸ ὑγεία καὶ δύναμη εἶναι κρυμμένο μέσ'
στὸν ὁργανισμό του. Ἀλλὰ δὲν πιστεύω κανεὶς νὰ βρῖσκει
πως τὸ φαιήτον καὶ φαῖτον, φαιήτην καὶ φαίτην, ἔχει
τὴν παραμικρὴ τονωτικὴ ἐνέργεια γιὰ τὸ μυαλὸ!

Λοιπὸν τὸ σχολεῖο μας δὲ διδάσκει τὴ γλῶσσα του, τὸ
σχολεῖο μας δὲν ἔχει γλῶσσα! Γλῶσσα του εἶναι ἡ καθα-
ρεύουσα, ἀλλὰ δὲν τὴ θέλει, δὲν τοῦ ἀρέσει, ἔχει λάθη,
θέλει διόρθωμ, «δὲν ἐκανονίσθη εἰσέτι», περιμένετε λι-
γάκι... , μὴ γιατί βιάζεστε;

Σχολεῖο χωρὶς γλῶσσα! Ἄν καταλαβαίναμε καλὰ ὅλο
τὸ βάθος που ἔχει αὐτὴ ἡ ἔκφραση, βέβαια θ' ἀποφασίζαμε
νὰ διδάξουμε τὴν καθαρεύουσα, καὶ τότε θὰ βλέπαμε μὲ
πολλή μας ἀπορία που ἡ καθαρεύουσα δὲν μπορεῖ νὰ
διδασχεῖ. Καὶ τότε θὰ ψηλαφούσαμε μὲ τὰ ἴδια μας τὰ
χεράκια τὸ ζήτημα τὸ γλωσσικὸ, που θέλουμε νὰ ἀγνοοῦ-
με καὶ τὴν ὑπαρξή του.

Ὁ ἀπολογισμὸς τοῦ συστήματός μας εἶναι γνωστός.
Εἶναι ἡ σημερινή μας γλωσσικὴ κατάσταση, που τὴν ἐκ-
θέσαμε λεπτομερῶς στὰ προηγούμενα κεφάλαια. Εἶναι ἡ

ἀχρηστία τῆς καθαρῆς στὸν κοινὸ διάλογο καὶ στὸν κύκλο τῶν αἰσθημάτων. Εἶναι ἀκόμη, ὅτι ὁ νέος, τελειώνοντας τὶς ἐγκυκλοπαιδικές του σπουδές, δὲν μπορεῖ σ' αὐτὴν τὴ γλῶσσα νὰ ἐκθέσει κάθε σκέψη του ἐλεύτερα, ἀδιάστα, φυσικὰ καὶ ὅτι, καὶ σ' ἐκεῖνον ἀκόμη τὸν κύκλο ὅπου ἔμαθε πραγματικῶς νὰ τὴ μεταχειρίζεται, μόνο μὲ τὴν προσήλωση τῆς προσοχῆς κατορθώνει νὰ ἀποφεύγει τὰ λάθη. Ἀρκεῖ νὰ θέλει κανεὶς, γιὰ ν' ἀκούσει ἀπὸ μορφωμένους ἀνθρώπους καὶ ἀπὸ ἐπίσημα ὄντα: οἱτινες καλλιτεργῶσι, αἱ διάφοροι ὁπαὶ, αἱ ἀκτῖνες, θὰ ἦτο καλὸν ἂν ἐγένετο μία δοκιμὴ, χαίρει ἄκρας ὑγείας, δὲν ἀξίζει ἀναγραφῆς κἄν, συντάσσεται πρὸς τὴ γνώμη, θὰ ἐσιώπει, εἰς τὸ δοχεῖον τοῦτο εἰσαγάγομεν, ἂν δὲν ἀπέθνησκε θὰ προήγαγε τὴν ἐπιστήμην, χρῶμεθα τοῦ φαρμάκου Ἰδοὺ καὶ γραπτὰ :

«Οἱ πρόξενοι διηρέθησαν εἰς δύο μερίδας, ἀμφοτέραι δὲ παρουνισάσθησαν χωριστά.»

«Ἐμπρὸς», 12 Μαΐου 07, σ. 4, στ. 2.

«ὀλίγου δεῖν καὶ συνέτριβε τὴν ἄμαξαν καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ ἐπιβαίνοντας»

«Ἐμπρὸς», 13 Μαΐου 07, σ. 3, στ. 5.

«Τὸ Δ. Συμβούλιον... ἐν σώματι μεταβάν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ὑπουργοῦ»

«Ἐμπρὸς», 21 Μαΐου 07, σ. 4, στ. 5.

«Ποία μεγαλειτέρα ἀπόδειξις τούτου ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι...»

«Σκρίπ», 19 Ἰουνίου 07, σ. 4, στ. 3.

«Ἡ ἐπιφάνεια ἣτις ἔχει σπαρῇ ἐπὶ οἶτον»

«Σκρίπ», 20 Ἰουνίου 07, σ. 2, στ. 4.

«συνελθόντες ἀπὸ κοινοῦ...»

«Σκρίπ», 21 Ἰουνίου 07, σ. 3, στ. 2.

«κατηγορούμενος διὰ πλείστων καθ' ἡμετέρων ἐγκλημάτων»

«Ἐμπρὸς», 7. Ὀκτ. 07, σ. 3, στ. 5.

«θέλει ὅπως αὐτοπροσώπως ἀντιληφθῇ»

«Ἀκρόπολις», 8 Ἰουνίου 07, σ. 3, στ. 3.

«ὡς αἰτία τοῦ φόνου ὑπῆρξε...»

«Ἀθῆναι», 20 Ἰουνίου 07, σ. 4, στ. 3.

«Ἐν τῷ χωρίῳ Τόπλιτς, τετράωρον ἀπέχον τοῦ Μοναστηρίου»

«Ἀκρόπολις», 5 Ἰουλίου 07, σ. 4, στ. 1.

«Εἰς ὅλους ἀπαξάλατας τοὺς δήμους τῆς ἐπαρχίας του...»

«Ἀκρόπολις», 6 Ἰουλίου 07, σ. 1, στ. 4.

«Ἡ κατάστασις του οὐδένα κίνδυνον ἐμπνέει»

«Ἀκρόπολις», 16 Ἰουλίου 07, σ. 4, στ. 1.

«Ἐν αὐτῷ εἰσῆλθον ὅλοι...»

«Ἀθῆναι», 4 Αὐγ. 07, σ. 2, στ. 1.

«Εἰσελθόντες ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ ὑπουργικῷ γραφεῖ...»

«Ἐμπρὸς», 30 Σεπτ. 07, σ. 2, στ. 5.

«καὶ θέσῃ ἐν χρήσει τὸ τμήμα τοῦτο»

«τὸ προσεχῶς τεθισόμενον εἰς κενὴν χρῆσιν» (στὸ ἴδιο ἄρθρο).

«Ἐμπρὸς», 07 Νοεμ. 7, σ. 4, στ. 4 καὶ 5.

«Εἰσῆλθεν ἐν αὐτῷ ὁ κ. Π. Γ.»

«Ἐμπρὸς», 23 Δεκ. 07, σ. 2, στ. 5.

«Περὶ τὴν 9ην ἀκριβῶς...»

«Ταχυδρόμος», 29 Ἰουλ. 08, σ. 2, στ. 5.

«Ὁ Ν. διὰ λεπτοῦ ἀνωτέρας διπλωματίας τάκτ' ἔδωκε τὴν χεῖρα...»

Ἰδ. φύλ. σ. 2, στ. 6.

«Συνελθόντα τὰ ἐκ πεντακοσίων περίπου ἀνδρῶν μέλη τοῦ... Συλλόγου»

«Ταχυδρόμος», 5 Αὐγ. 08, σ. 3, στ. 3.

«ἀπέστειλα τότε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἐν Λονδίνῳ»

«Πρόοδος», 26 Αὐγ. 08, σ. 4, στ. 2.

«ὁ ὄχλος εἰσῆλθεν ἐν τῷ καταστήματι»

«Ἐμπρὸς», 6 Ὀκτ. 08, σ. 4, στ. 1.

«νὰ ἀπολαύῃ τῶν εὐεργετημάτων... αἶνα ἀπολαύουσιν...»

«Ἐμπρὸς», 25 Ὀκτ. 08, σ. 4, στ. 1.

«αἱ σκοπὶμως κυκλοφορήσασαι ἐπὶ τῶν ἐφημερίδων... φῆμαι»

«Ἐμπρὸς», 31 Ὀκτ. 08, σ. 3, στ. 6.

«...μὲ ὑπεδέχθη διὰ τῆς διακρινούσης αὐτὸν εὐγλωττίας καὶ
μοῦ εἶπε... διὰ τῆς διακρινούσης αὐτὸν σωρηγείας»

«Ἀθῆναι», 6 Δεκ. 08, σ. 1, στ. 2.

«τὰ τῆς διαίτης τῶν ἀρθριτικῶν, δι' ἧς ἀφόβως δύνανται νὰ
τρῶγουν βόειον κρέας»

«Ἐμπρός», 9 Δεκ. 08, σ. 2, στ. 3.

«εἰς τὸ Ρέτζιο... ὀλιγαριθμότερα ἢ ἐν Μεσσήνῃ»

«Ἐμπρός», 20 Δεκ. 08, σ. 2, στ. 2.

«Πῶς ἐφορτάσθησαν τὰ Χριστοῦγεννα εἰς τὰς Ἀθήνας. Τὰ
Χριστοῦγεννα ἐν Ἀθήναις ἐφορτάσθησαν...»

«Ἐμπρός», 27 Δεκ. 08, σ. 2, στ. 4.

«Τὸ χθεσινὸν γεῦμα ἐν τοῖς Ἀνακτόροις. Εἰς τὰ Ἀνάκτορα πα-
ρετέθη χθές...»

«Ἐμπρός», 5 Ἰαν. 09, σ. 2, στ. 4.

«εἰσῆλθον διὰ τῆς βίας ἐν αὐτῷ»

Ἰδ. φύλ. σ. 4, στ. 3.

«ἐφάνη ἀνακουφισθεῖσα ἐπὶ δεινοῦ ἐφιάλτου»

«Ἀθῆναι», 10 Ἰαν. 09, σ. 1, στ. 5.

«Ὁ μετατεθεὶς ἐν Πάτραις εἰσαγγελεὺς κ. Γ. ἐξακολουθεῖ
παραμένων εἰς Κόρινθον»

«Ἐμπρός», 24 Φεβρ. 09, σ. 4, στ. 2.

«Θὰ κατατεθῇ ἐν τῇ Ἑθνικῇ Τραπεζῇ... καὶ καταθέσῃ εἰς τὴν
Ἑθνικὴν Τράπεζαν»

«Σκρίπ», 19 Μαρτ. 09, σ. 4, στ. 4.

«Εἰσῆλθον ἐν τῷ ὑπογείῳ»

«Ἀθῆναι», 13 Μαρτ. 09, σ. 2, στ. 2.

«ὑπὸ τῶν πανηγυριζόντων ομάδων ἐρρίφθησαν... πυροβολισμοί»

«Ἀθῆναι», 18 Ἀπρ. 09, σ. 2, στ. 2.

«... ἐπιβάντες τῶν εὐρεθέντων ἐκεῖσε πλοιαρίων»

«Νεολόγος», 11 Ἀπρ. 09, σ. 2, στ. 4.

«διὰ γενικῆς φωταγίας ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ τὰ τεμένη των καὶ
ἐν τῇ πλατεῖᾳ Σπλάντζιας»

«Νεολόγος», 23 Ἀπρ. 09, σ. 3, στ. 6.

«ὁμιλεῖ μετ' ἐνθουσιασμοῦ διὰ τὰς ὡραίας τοποθεσίας τῆς
Ἑλλάδος καὶ τῶν ἀφθάστου κάλλους ἀρχαίων μνημείων τῆς»

«Ἀθῆναι», 16 Μαῖου 09, σ. 2, στ. 4.

«δημοσιεύει ἄρθρον διὰ τοῦ ὁποῖου ἡ Αὐστρία ἀσμένως ἤθελεν
ἀναγνωρίσει τὴν λύσιν...»

Ἰδ. φύλ. σ. 3, στ. 5.

«ἐδημοσίευσεν ὡραίαν μελέτην περὶ τῆς ἐργασίας ὡς ἐνισχύ-
ουσαν τὸ πνεῦμα»

«Χρόνος», 16, Μαῖου 09, σ. 2, στ. 6.

«παραπονεῖται κατὰ τῶν γυναικείων πιλοποιοῦν»

«Ἐμπρός», 18 Μαῖου 09, σ. 2, στ. 3.

«διακρινόμενοι ἀπὸ τῆς εὐρωπαϊκῆς των ἐνδυμασίας»

«Ταχυδρόμος», 1 Ἀύγ. 09, σ. 1, στ. 6.

«ἐπὶ ταῖς προσεχαῖς ἐορταῖς»

«Πρόοδος», 19 Δεκ. 09, σ. 3, στ. 2.

«Ἡ ὑποδιοίκησις Ζεῖτοῦν, παρ' ἧς ἐξητήθησαν πληροφορίες
παρὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐσωτερικῶν» (ποιὸς ἀπὸ ποιὸν ζήτησε
τίς πληροφορίες;)

«Καιροί» (Κων]πόλεως), 24 Δεκ. 09, σ. 2, στ. 6.

«δημοσιεύει κύριον ἄρθρον, καθ' ὃ λέγει ὅτι...»

«Ταχυδρόμος», 10 Ἰαν. 10, σ. 3, στ. 4.

«Τιμὴ καὶ εὐγνωμοσύνη αὐτοῖς, καὶ ὡς ἄτομα τρανῶς οὕτω δια-
ψεύσαντας...»

«Θάρος», 4 Φεβρ. 10, σ. 2, στ. 6.

«Ὁ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ Γιάννης... συνεπιέσθη μεταξὺ
τῶν δύο ἀτμοπλοίων, καὶ ἀπεκόπη ὁ πούς του ἀπὸ τοῦ γόνατος
καὶ κάτω μετενεχθεὶς εἰς τὸ γαλλικὸν νοσοκομεῖον» (τὸν ὑπόλοιπο
Γιάννη τί τὸν ἔκαμαν;)

«Νεολόγος», 8 Φεβρ. 10, σ. 3, στ. 6.

«Ὅποιος ἀγαπᾷ νὰ παρατηρεῖ καὶ νὰ ἐρμηνεύει τὰ φαι-
νόμενα ἔχει πολὺ ζουμί νὰ βγάλει ἀπ' τὰ ἀνωτέρω πα-
ραδείγματα. Ὅποιος βαριέται τέτοιες δουλιές, τὰ φορ-
τώνει ὅλα στὸ «ἐλλειπὲς σύστημα τῆς ἐκπαιδεύσεως» καὶ
ἡσυχάζει ἢ καρδούλα του. Ὅχι, δὲ χρειάζεται κανένα
σύστημα, οὔτε λειψὸ οὔτε τέλειο, γιὰ νὰ μάθει ὁ ἄνθρω-
πος νὰ λείε σωστὰ πηγά στὸ σπίτι μου. Χρειάζεται μο-

νάχα νά μὴν εἶναι ἡλίθιος, καὶ νά ζεῖ μὲ ἀνθρώπους που μιλοῦν τὴν ἴδια γλῶσσα. Ὅταν ὅμως θέλετε νά τὸν μάθετε νά τὸ λέει σὲ κάποιαν ἄλλη γλῶσσα που οὔτε σεῖς δὲν τὴ μιλεῖτε σωστά, τότε βέβαια θὰ σᾶς πεῖ μετέβην ἐν τῇ οἰκίᾳ μου.

Ἀπροσεξίας, θὰ πεῖτε. Μὰ γιὰ ἀπροσεξίας κ' ἐγὼ τὰ παραδέχομαι· δηλαδὴ παραδέχομαι πως ἅμα προσέξουμε δὲν κάνουμε κανένα ἀπ' αὐτὰ τὰ λάθη. Ἀλλὰ ὅταν ὁ ἄνθρωπος μιλεῖ μιὰ γλῶσσα φυσική, καὶ μάλιστα δική του, δὲ χρειάζεται προσοχή γιὰ ν' ἀποφεύγει τὰ λάθη. Εἶναι ἀδύνατο νά ποῦμε στὸ δοχεῖο αὐτὸ βάλουμε, ἀντὶ βάζουμε, γιατί ἀγρυπνᾷ τὸ αἶσθημα μέσα μας καὶ μᾶς δίνει μιὰ γροθιά τὴ στιγμή που κάνουμε τὸ λάθος. Βέβαια θὰ ἤμουν ὑπερβολικὸς, ἂν ἔλεγα πως τάχα ἐπειδὴ κάνουμε τὸ μῆνα μιὰ φορὰ ἓνα τέτοιο λάθος, ἄρα δὲν μάθαμε τὴν καθαρεύουσα. Ὅχι· τὴ μάθαμε, ἀλλὰ δὲν εἶναι γλῶσσα μας. Σημειώστε που αὐτὰ τὰ λάθη πέρασαν ἀπαρατήρητα ἀπὸ συντάκτη, ἀπὸ στοιχειοθέτη, ἀπὸ διορθωτὴ κι' ἀπὸ χιλιάδες ἀναγνώστες, γιατί εἶναι βέβαιο ὅτι κι' ἀπ' αὐτοὺς λίγοι τὰ πρόσεξαν.

Τὸ γενικὸ συμπέρασμα ἀπ' αὐτὰ τὰ λάθη εἶναι ὅτι ἡ καθαρεύουσα ἔχει σκοτώσει τὸ αἶσθημα τῆς κυριολεξίας. Ἔχουμε ἓνα σακκὶ λέξεσ, καὶ χώνουμε τὸ χέρι καὶ βγάζουμε. Τὸ μόνο πραγματικὸ αἶσθημα που ὁδηγεῖ τὴν καθαρεύουσα εἶναι ἓνα αἶσθημα ἀρνητικὸ : ὅτι δὲν πρέπει νά τὸ πεις ἔτσι. Αὐτὸ συνοδεύει τὸν ἄνθρωπο, ὥς που νά τὸν βγάλει ἀπ' τὴ φυσική του γλῶσσα, κ' ἐκεῖ, στὸ σύνορο, τὸν ἀποχαιρετᾷ.

Ἄν ἐξ᾽ακολουθούσαμε νά καταστρώνουμε παραδείγ-

ματα, ἐννοεῖται που δὲ θὰ τελειώναμε ποτὲ. Ὅρίστε κ' ἓνα διδαχτικὸ βιβλίο που ρωτᾷ : « Ὅποια θὰ εἶναι ἡ τιμὴ τῆς ἀκάδος ; Ὅπόσας ἀκάδας ἔξ ἑκατέρου δέον νά λάβῃ ; Ὅποιον τὸ ἐπιτόκιον ; ». Ἀκούστε κ' ἓνα γυμναστή που διατάζει : « Διὰ τοῦ παραγγέλματος « ἐν » θὰ προβάλετε τὸν δεξιὸν πόδα ». Ἦθελε νά πεῖ « μὲ τὸ παράγγελημα ... ». Ἀλλὰ δὲν πρέπει νά πεῖ μὲ λοιπὸν χώνει τὸ χέρι στὸ σακκὶ καὶ βγάζει μιὰ πρόθεση.

Ἰδιαιτέρως εἶναι φανερὴ ἡ ψευτιά τῆς δοτικῆς « Εἰσελθὼν ἐν τῷ γραφείῳ », « ἐτέθη εἰς χρῆσιν » καὶ « ἐτέθη ἐν χρήσει » ... Εἶπαμε νά τὴ μάθουμε τὴ δοτικὴ, μὰ σάμπως τὴν παραμάθαμε· κοντεύουμε νά γίνουμε κι' ἀπ' τοὺς ἀρχαίους πρὸ ἀρχαίτοι. Ἀντίκρυ σ' αὐτὰ βάλετε τώρα τὰ ἀκόλουθα, ὅπου ἡ δοτικὴ ἔπρεπε νά μπεῖ : « Συλλαλητήρια εἰς τὰς ἐπαρχίας », « αἱ ἐκλογαὶ εἰς τὰς Πάτρας », « βροχὴ εἰς τὸν Πύργον », « τρικυμία εἰς τὸ πέλαγος », που τὰ διαβάζετε κάθε μέρα στίς ἐφημερίδες, καὶ κλίνετε τὸ κεφάλι μπροστὰ στὴν ἀτσαλένια λογικὴ τοῦ συμπεράσματος : Ὅτι ἡ δοτικὴ δὲν εἶναι δική μας, ὅτι δὲν ἀντιπροσωπεύει ψυχικὴ ἀνάγκη γιὰ τὸ σημερινὸ Ἑλληνα, καὶ ὅτι μπαίνει μὲ τὴν προσπάθεια· ἡ προσπάθεια μὲ τὸν καιρὸ γίνεται συνήθεια, δηλαδὴ δὲ συνοδεύεται ἀπὸ προσοχή· καὶ τότε ἡ ἀκυδέρνητη δοτικὴ μᾶς ξεγελᾷ καὶ μπαίνει ἐκεῖ που δὲν πρέπει.

Τὸ σχολεῖο, που κατόρθωσε τόσα πολλὰ πράγματα, μᾶς ὑπόσχεται καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμη : νά κάμει τὴ γλωσσικὴ ἐνοποίηση τοῦ Ἑθνους. Καθὼς ξέρετε δᾶ, ἓνας ἀπὸ τοὺς λόγους που μᾶς εἶναι ἀπαραίτητη ἡ καθαρεύουσα εἶναι που χρησιμεύει γιὰ νά συνεννοοῦνται οἱ διάφοροι

"Ελληνες μεταξύ τους. "Αξαφνα ἄν εἰστε Ἀθηναῖος, τὸ πείραμα εἶναι πρόχειρο : Παίρνετε ἓναν Ἀγχιαλίτη πρόσφυγα καὶ τὸν ρωτᾶτε : «Πηγαίνεις στὸ σπίτι σου ;». Θὰ σᾶς ἀπαντήσῃ : «Δὲ σᾶς ἔννοῶ, Κύριε». — «Μεταδραίνεις εἰς τὴν οἰκίαν σου ;» — «Ἄ μάλιστα, τώρα σᾶς ἔννοῶ. Πηγαίνω δὲν ξέρω τί θὰ πεῖ. Ἐμεῖς λέμε παραίνω' μήπως ἄραγε εἶναι τὸ ἴδιο ;» Μυστήριο μεγάλο, πῶς κατορθώνουν ἄνθρωποι ἔξυπνοι νὰ βρίσκουν, ὅτι ἓνα ἔθνος που μιλεῖ μιὰ γλῶσσα, γιὰ ν' ἀποχτήσῃ γλωσσικὸ δεσμό, χρειάζεται μὴν ἄλλη γλῶσσα, που δὲν τὴ μιλεῖ.

Λοιπὸν, σύμφωνα μὲ αὐτὴν τὴν ἀρχή, τὰ ξενόφωνα Ἑλληνόπαιδα τῆς Μακεδονίας τὴν καθαρεύουσα πρέπει νὰ σπουδάζουνε στὸ σχολεῖο, που δὲν τὴ μιλεῖ ὁ δάσκαλος, γιὰ νὰ μάθουνε νὰ μὴν τὴ μιλοῦν, κ' ἔτσι θ' ἀποχτήσουν συνείδηση τῆς ἐθνότητάς τους, γιατί ἂν μεταχειριστοῦν ὡς ὄργανο τῆς διδασκαλίας τὴ δημοτικὴ, τότε θὰ μάθουν τὴ γλῶσσα που μιλοῦν καὶ οἱ ἑλληνόφωνοι ἄδερφοί τους, δηλαδὴ τὴ γλῶσσα που μιλοῦν, μὲ κάτι λέξεις ἐδῶ κ' ἐκεῖ διαφορετικὲς, ὅλοι οἱ Ἕλληνες, καὶ ἐπομένως τότε ἡ γλωσσικὴ ἐνότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲ θὰ κατορθωθεῖ. Αὐτὴ εἶναι ἡ λογικὴ που κυριαρχεῖ σήμερα, αὐτὴ ἔχει τὰ σηπτρα, καὶ ἂν τολμήσετε νὰ τὴ χτυπήσετε, τὸ λιγότερο που ἔχετε νὰ πάθετε εἶναι νὰ σᾶς πάρει κατὰ μέρος ἓνας φίλος σας, καὶ νὰ σᾶς συμβουλέψῃ, καὶ γιὰ τὸ καλὸ τὸ δικό σας καὶ γιὰ τὸ καλὸ τοῦ ἔθνους, νὰ καθήσετε φρόνιμα.

Υπάρχει ὅμως καὶ μιὰ ἄλλη λογικὴ, λιγότερο σοφὴ ἀλλὰ πιδὲ κρουσταλλένια, που λέει ὅτι, ἂν τὴν καθαρεύουσα δὲν τὴ μαθαίνει νὰ τὴ μιλεῖ τὸ παιδί ἐκεῖνο που οἱ

γονιοὶ του μιλοῦνε μιὰ γλῶσσα ἀνακατωμένη καὶ μὲ καθαρεύουσα, πολὺ λιγότερο θὰ τὴ μάθῃ τὸ παιδί που στὸ σπίτι του μιλεῖ βουλγάρικα, τούρκικα ἢ βλάχικα. Καὶ τῆς ἀπλῆς αὐτῆς λογικῆς τὸ θλιβερὸ συμπέρασμα εἶναι, ὅτι τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος, στὸν ἀγῶνα τῆς ὑπεροχῆς ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων του, ἔχει ἓνα ἀνυπολόγιστο μειονέκτημα τὴν ψεύτικη γλῶσσα τοῦ σχολείου, καὶ ὅτι θὰ εἴτανε ἀσυγκρίτως εὐκολότερος ὁ ἀγῶνας, ἂν εἶχε τὰ πόδια του ἐλεύτερα ἀπ' τὰ πέδικλα τοῦ προγονισμοῦ.

Τὰ συμπεράσματά μας :

1. Τὸ σχολεῖο μας εἶναι ἀνίκανο νὰ ἐπιδράσῃ στὴν καρδιά τοῦ παιδιοῦ καὶ νὰ καλλιεργήσῃ μεγάλα αἰσθήματα.

2. Ἡ γλῶσσα τοῦ σχολείου μας εἶναι γιὰ τὸ παιδί μιὰ στενὴ φασκιά που ἐμποδίζει τὴν ἐλεύτερη κίνηση, καὶ ἐπομένως τὴ φυσικὴ ἀνάπτυξη, τοῦ μυαλοῦ του.

3. Τὸ σχολεῖο μας καλλιεργεῖ τὴν κλίση πρὸς τὸν παπαγαλλισμό, καὶ ἐπομένως τὴν ἐπιπολαιότητα.

4. Τὸ σχολεῖο κληροδοτεῖ στὸ παιδί γιὰ ὅλη του τὴν ὕστερη ζωὴ τὴν ἀδιαφορίαν πρὸς τὸ βιβλίον.

5. Ἡ διγλωσσία τοῦ σχολείου μας ἔχει ἐπίδραση καὶ στὸ ἠθικὸ τοῦ παιδιοῦ : τὸ μαθαίνει νὰ μὴν παρουσιάζῃ ποτὲ τὰ νοήματά του μὲ τὴ φυσικὴ τους μορφή, παρὰ νὰ τὰ μεταμορφώνει ὅσο μπορεῖ, κ' ἔτσι τὸ συνειθίζει στὴν ὑποκρισία.

6. Τὸ σχολεῖο εἶναι φραγμὸς γιὰ τὴ γλωσσικὴ προσέγγιση τῶν ξενόγλωσσων Ἑλλήνων στὴ μεγάλη μάζα τοῦ ἔθνους, γιατί ἀντὶ νὰ τοὺς μάθῃ τὴ γλῶσσα που μιλεῖ τὸ ἔθνος σήμερα, προσπαθεῖ νὰ τοὺς μάθῃ ἐκεῖνη που

μιλούσε πρό δυό χιλιάδες χρόνια· ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς μαθαίνουν νὰ μιλοῦν τῇ γλῶσσᾳ μας, τὴ μαθαίνουν ἀπ' τὸ "Εθνος κι' ὄχι ἀπ' τὸ σχολεῖο.

7. Τὸ σχολεῖο, που ἀνασκευμπώθηκε γιὰ νὰ φτιάσει τὴν πανελλήνια γλῶσσα, σὰ νὰ μὴν ὑπῆρχε, δὲν ξέρει ἀκόμη ποιά εἶν' ἡ δική του γλῶσσα. Καὶ τέλος

8. Τὸ σχολεῖο, που ὑποσκέθηκε νὰ διδάσκει τὴν καθαρεύουσα σ' ὅλο τὸ "Εθνος, δὲν τὴ διδάσκει ἀκόμα μέσα στοὺς τέσσαρεις τοίχους του.

ΜΑΛΛΙΑΡΟΙ

Πῶς ἀλλάζουν ὅψη τὰ ζητήματα ἅμα μελετηθοῦν!
«Τὸ ζήτημα τῆς γλώσσης ὑποπίπτει εἰς τὴν κοινὴν αἴσθησιν». «Πᾶς ἄνθρωπος ἔχων τὸν κοινὸν νοῦν....»
"Αὐτὸς τε «ἔχομεν τοὺς φιλόλογους οἱ ὅποιοι εἶναι ἁρμόδιοι διὰ νὰ τὸ λύσουν».

Οὔτε φιλόλογοι οὔτε κοινὸς νοῦς· καλὴ θέλησις, μελέτη καὶ παρατήρησις. Οἱ φιλόλογοι τελευταῖοι θὰ τὸ καταλάβουν. Οἱ φιλόλογοι δὲν ἀδειάζουν· ἔχουν τὴν νῦν νὰ κάμουν τὸν κτηματιαν· κτηματικόν, καὶ τὴν ἐπιτροπὴν· ἐπιτροπεῖαν. Ἔχουνε πάντα δουλιές. Οἱ φιλόλογοι μοιάζουν τοὺς παπουτσηδες ἐκείνους, που ἐνῶ σὰς πονεῖ τὸ παπούτσι, αὐτοὶ σὰς βεβαιώνουν διὰ τὴν πηγαίνει πολὺ καλὰ, καὶ μόνο ὅταν φοβηθοῦν πως θὰ χάσουν τὸν πε-

λάττη θ' αποφασίσουν να μεγαλώσουν τα μέτρα του. 'Ο κοινός νοός ; Και ποιός άλλος είτανε που έλεγε μιὰ φορά πως είναι για τὸ φρενοκομείο εκείνος που φαντάζεται ὅτι σὲ ἄλλο μέρος τῆς γῆς οἱ ἄνθρωποι στέκονται ἀνάποδα, κρεμασμένοι μὲ τὸ κεφάλι κάτω ; Καὶ ὅμως ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔμεινε ἀκόμα νὰ δυσπιστεῖ στὸν κοινὸ νοὸ.

Ἀρκοῦν αὐτὰ. Ἄν ὁ ἀνχνῶστίς μου, φτασμένος σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τῆς μελέτης μας, διστάζει ἀκόμη νὰ ὑπογράψει τὸ συμπέρασμα ὅτι μὲ τὴν καθαρύουσα δὲ θὰ μποῦμε ποτὲ στὸ ὀριστικὸ στάδιο τῆς ἐθνικῆς προκοπῆς, τὸν παρακαλῶ νὰ μὲ συχωρέσει γιὰ τὸν κεφαλόπονο που τοῦ προξένησα, καὶ νὰ μὴν κάμει τὸν κόπο νὰ προχωρήσει παρακάτω. Γιατὶ τὴν πρόταση αὐτὴ ἀπὸ δῶ καὶ πέρα θὰ τὴ δεχτοῦμε πιά ὡς ἀποδειγμένη, καὶ θὰ ἐξετάσουμε τώρα τίς ἀναγκαῖες συνέπειες που φέρνει μαζί της.

Καὶ παρουσιάζεται πρῶτο πρῶτο τὸ ζήτημα : Ἡ δημοτικὴ θὰ μπορέσει ν' ἀναπληρώσει τὴν καθαρύουσα ; Καὶ ὅλο ἐκεῖνο τὸ γλωσσικὸ κεφάλαιο που εἶναι ἀποταμιευμένο μέσα στὴν καθαρύουσα τί θὰ γίνηι ; Θὰ χρειαστεῖ νὰ τὸ ξαναφτιάσουμε ; Καὶ ἂν βροῦμε δυσκολίες ; καὶ βέβαια θὰ βροῦμε... Τί λέτε ; Γυρίζουμε πίσω ; Μήπως εἶναι ἀργὰ πιά τώρα ;

Καὶ εἶναι πολλοὶ που γυρίζουν πίσω. Ἀλλὰ ἂν ἡ σκέψη αὐτὴ ἐπιτρέπεται σ' ἓνα ἄτομο, που βρίσκει ὅτι λίγα χρόνια ἔχει νὰ ζήσει καὶ δὲν εἶναι καιρὸς πιά γιὰ νὰ ἐπιχειρήσει μιὰ σπουδαία μετὰβολὴ στὴ ζωὴ του, εἶναι ἀπλῶς ἐγκληματικὴ ἄμα ἐφαρμοστεῖ σ' ἓνα ἔθνος που τὸ θεωροῦμε ὡς τὸ ἔμβρυο ἑνὸς μεγάλου ἔθνους τοῦ μέλλοντος.

«Θὰ μπορέσει νὰ τὴν ἀναπληρώσει ;» Βέβαια οἱ ἐρχόμενες γενεὲς θὰ γελοῦνε μὲ τὴν ἀπλοϊκὴ ἐρώτηση. Μὰ δὲν εἶδαμε ὡς τώρα κανένα ἔθνος, που νὰ μὴν τοῦ κάνει ἡ γλῶσσα του καὶ νὰ πᾶει στὸ παζάρι γιὰ νὰ διαλέξει μιὰν ἄλλη. Δὲ σὰς φαίνεται περίεργο, ὅτι τὰ τρία τέσσερα ἔθνη που κάνουν σήμερα τὴν πρωτοπορεία τοῦ πολιτισμοῦ αὐτὰ ἀκριδῶς ἔχουν καὶ τίς τελειότερες γλῶσσες ; Στὴ γαλλικὴ καὶ στὴν ἀγγλικὴ ἐκφράζω τελειότερα τὴν ἰδέα μου παρά στὴν ἀρμένικη καὶ στὴ βουλγάρικη. Τί περίεργη σύμπτωση ! Ἡ μήπως δὲν εἶναι σύμπτωση ; Ἡ μήπως αὐτὸ σημαίνει ὅτι δὲν ὑπάρχουνε γλῶσσες προορισμένες, καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος μορφώνει τὴ γλῶσσα καὶ ὄχι ἡ γλῶσσα τὸν ἄνθρωπο ;

Καὶ πῶς θὰ κάμει γιὰ νὰ τελειοποιηθεῖ ; Ὅπως ἔκαμαν ὅλες οἱ γλῶσσες. Πρῶτα θὰ συγκεντρώσει τὸ πλούσιο ἀλλὰ σκόρπιο ὕλικό της· κι' ἂν τῆς λείπει τίποτα, θὰ τὸ πάρει ὅπου τὸ βρεῖ, ναί, ἔτσι, χωρὶς καμιά ντροπὴ, ἀπ' τὴν καθαρύουσα, ἀπ' τὴν ἀρχαία, ἀπὸ ξένες γλῶσσες...

—Πῶς εἶπατε ; Καὶ τί θὰ γίνουν τὰ παραγγέλματα τῆς γλωσσικῆς ἠθικῆς που ἔχουμε ἐμεῖς ἐφεύρει ; Ξένες λέξεις δὲν ἐπιτρέπονται : «Οὐκ κλέψεις !». Ἀπ' τὴν καθαρύουσα τὸ ἴδιο : «Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὰς λέξεις τοῦ πλησίον σου». Μὰ εἶναι ἀστείον ἐπὶ τέλους νὰ μὴ θέλητε νὰ γράψετε τὴν καθαρύουσαν καὶ ὅμως νὰ δανείζησθε ἐξ αὐτῆς λέξεις ! Λίγη φιλοτιμία δὲν ἔχετε ; Ἀπ' τὴν ἀρχαία ; Μὰ τότε ὀφείλατε νὰ γράφετε τὴν ἀρχαίαν !

Ἄλλοῦ τὴν ξετινάξαμε αὐτὴ τὴ sui generis ἠθικὴ. Ἄν εἶναι ἀνήθικο τὸ δέντρο που βυζαίνει τὴ γῆ, κι' ἂν εἶναι κλέφτρα ἡ μέλισσα, που ρουφᾷ τὸ μέλι ἀπ' τοὺς

άνθους, τότε πρέπει ν' ἐμείς νά κλειστούμε στο γλωσσικό μοναστήρι μας καί νά κακιώσουμε μέ τόν κόσμο.

— Μά πῶς νά κάμω ἐγώ, κύριε, που διαβάζω τοὺς δημοτικούς συγγραφείς καί δέν καταλαβαίνω ἕνα σωρό λέξεις; Μοί ἀπαντᾶτε ὅτι πρέπει νά τὰς μάθω. Ἀλλά δέν βλέπετε εἰς ποίαν ἀντίφασιν εὐρίσκεσθε, ὅταν ἀφ' ἑνὸς βεβαιώνετε ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ γλῶσσα μου καί ἀφ' ἑτέρου μοῦ λέτε νά τὴ μάθω;

Ἦς τὴν ἐξετάσουμε αὐτὴν τὴν ἀντίφασιν. Ἄν πάρουμε πρῶτα μιὰ γλῶσσα ἀπὸ καιρὸ καλλιεργημένη, θὰ παρατηρήσουμε ὅτι, ἐξὸν ἀπ' κορμὸ τῆς γλώσσας, που τὸν κατέχουν ὅλοι, κάθε ἄνθρωπος, κατὰ τὸν κύκλο ὅπου ζεῖ καί κατὰ τὴ δουλιὰ που κάνει, ἔχει ν' ἕνα εἰδικὸ λεξιλόγιο δικό του, που οἱ ἄλλοι δέν τὸ καταλαβαίνουν. Δὲ θὰ ποῦμε βέβαια πῶς δέν ξέρει ὁ Γάλλος τὴ γλῶσσα του, ἐπειδὴ ἀγνοεῖ πῶς λένε τὸ καθένα ἀπ' τὰ ἐργαλεῖα τοῦ σιδερεᾶ καί τὰ διάφορα πανιὰ τοῦ καραβιοῦ. Θὰ ποῦμε πῶς δέν ἔκαμε σιδερεᾶς ἡ ναύτης. Καί τί θὰ κάμει αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, ἅμα τὰ βρεῖ σ' ἕνα βιβλίον, ἢ ἅμα χρειαστεῖ νά τὰ γράψει; Μήπως θ' ἀνοίξει τὸ λεξικὸ τῆς λατινικῆς; Ὁχι, θ' ἀνοίξει τὸ γαλλικὸ λεξικὸ. Καί πῶς ἔγινε τὸ γαλλικὸ λεξικὸ; Ἐγινε μέ τὴ συνεργασία τοῦ σιδερεᾶ, τοῦ μαραγκοῦ καί τοῦ ναύτη· συμμαζεύτηκε τὸ σκορπισμένον ὕλικόν τῆς ἐθνικῆς γλώσσας.

Ἄν περάσουμε τώρα στὴν περίπτωσιν τῆ δικῆς μας, θὰ βροῦμε ὅτι ὁ κύκλος τῶν λέξεων που ἀγνοεῖ ὁ καθένας μας εἶναι κάπως πλατύτερος, ὅτι μᾶς εἶναι ἀγνωστές καί πολλές λέξεις τῆς γενικότερης ἀνάγκης, στοιχεῖα χρησιμότητας τῆς ἐθνικῆς γλώσσας, που ζοῦν καί βασιλεύουν, ἐννοεῖται,

στο στόμα τοῦ Ἑθνους, ἀλλὰ που ἡ ἐκπαίδεψή μας κατόρθωσε νά μᾶς πείσει πῶς δέν ὑπάρχουν, μέ τὴ βοήθεια τῶν μηδενικῶν που θὰ ἔπαιρνε κάθε ἀνόητος μαθητῆς που θὰ εἶχε τὴν τόλμην νά τὰ μεταχειριστεῖ. Καί ἀφοῦ ἀπαγορεύτηκε σ' αὐτὰς τίς λέξεις ἡ κυκλοφορία ἀπάνω στο ἐθνικὸ ἔδαφος, εἶναι πολὺ φυσικὸ ἂν ὕστερα ἡ δεσποινὶς Φιφὴ ἢ Φωφὼ ἢ Λιλὴ, που ἀνατράφηκε μέσα στὸν τεχνητὸ κύκλον τοῦ σχολείου, που δὲ γνώρισε καμιὰν ὁψὲ τῆς ἐθνικῆς ζωῆς, δέν καταλαβαίνει τοὺς δημοτικούς συγγραφείς. Καί τοὺς κατηγορεῖ πῶς μειαχειρίζονται ἀνύπαρχτες λέξεις, ἀντὶ νά κατηγορήσῃ τὴν ἐκπαίδεψή της που δέν τὴν ἄφησε νά τίς μάθει, που τῆς ἀπαγόρευσε τὴν ἐπικοινωνίαν μέ τὸ ἔθνος της, που τὴν ἐμπόδισε νά καταλάβει καλὰ καλὰ σὲ ποιὸ ἔθνος ἀνήκει. — Τί θὰ πεῖ, μαμὰ, στροῦγγα καί ροδάμι, λαγκαδιὰ καί διάσελο; Je ne sais pas, ma fille· εἶναι πιθανῶς ξέναι λέξεις· en tout cas εἶναι ἐκφράσεις τοῦ ὄχλου.

Καί τώρα μερικοὶ λόγιοι βαλθήκανε μέ ἀγάπη καί μέ αὐταπάρνησιν νά διορθώσουνε σιγὰ σιγὰ τὴ βλάβην που ἔγινε ἴσια μέ σήμερα, νά κάμουν τὴν περισυλλογὴ τοῦ ἐθνικοῦ θησαυροῦ καί τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐθνικῆς συνείδησης. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἶναι φανερό πῶς ἔχουν δικαίωμα στὴν ἐθνικὴ εὐγνωμοσύνη.

Καί ἀφοῦ συγκεντρώσει τὸ σκορπισμένον ὕλικόν της ἡ γλῶσσα, θὰ κοσκινίσει, θὰ ζυμώσει καί θὰ πλάσει.

— Ἀλλὰ ποίαν δημοτικὴν ἐννοεῖτε; Μήπως τὴν μαλλιάρην; ἢ, ἵνα ὀρθώτερον εἴπωμεν, τὴν μαλλιάραν; Ἄν ἐννοεῖτε τὴν ἀληθινὴν δημοτικὴν, δηλαδή τὴν γλῶσσαν τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων, αὕτη εἶναι βεβαίως ἡ ἐθνικὴ

ἡμῶν γλῶσσα. Ἀλλὰ προκειμένου περὶ ταύτης πάντες συμφωνοῦμεν, οὐδεὶς ὁ ἀντιλέγων..., ἄλλως τε αὐτὴν γράφομεν καὶ ἡμεῖς — καθὼς βλέπετε — ἀλλὰ ἕκαστος βεβαίως ἀναλόγως τῆς ἑαυτοῦ μορφώσεως...

Δὲν εἶναι διόλου δύσκολο ν' ἀκούσετε ἢ νὰ διαβάσετε τέτοια λόγια. Ποιὸς θὰ πείσει τώρα αὐτὸν τὸν κύριο ὅτι ἡ γλῶσσα « ἢ χρῆται » δὲν εἶναι δημοτική. Τὸ κακὸ εἶναι που ἔμαθε καὶ ἡ γλῶσσα καὶ ἀλλάζει πιά μοναχὴ της. Ἐμεῖς γράφουμε, βρὲ ἀδερφέ, δημοτική, μὰ αὐτὴ ἡ εὐλογημένη μόλις πέσει στὸ χαρτί, γίνεται καθαρεύουσα, ὅμοια μ' ἓνα εἶδος βροχή, που μόλις ἀγγίζει τὴ γῆ παγώνει.

Μὰ τί εἶναι μαλλιαρισμός; Ἄλλο φάντασμα πάλι αὐτὸ — ἐλπίζουμε νὰ εἶναι τὸ τελευταῖο. Στέκεται στὴν πόρτα τῆς δημοτικῆς καὶ διώχνει τοὺς ἐλαφροῦσκιωτους. Δὲν ξέρω νὰ σᾶς πῶ τί εἶναι τὸ κυνήγησα πολλές φορές, μὰ δὲν τόπιασα. Νά, π.χ. μαλλιαρὸς λέγεται ὁποῖος γράφει καὶ πεζὰ στὴ δημοτικὴ ὁποῖος γράφει μόνο ποιήματα δὲν εἶναι σήμερα πιά μαλλιαρὸς. Ἐκτὸς ἂν τὰ ποιήματά του εἶναι δυσκολονόητα τότε λέγεται μαλλιαρὸς. Ἄν ὅμως τὴν ἄλλη μέρα τὰ καταλάβουμε, τότε παύει πάλι νὰ εἶναι μαλλιαρὸς. Μαλλιαρὸς λέγεται ἀκόμη καὶ ὁποῖος φκιάνει καινούργιες λέξεις ἢ ἔχει τὴ μανία νὰ παραμορφώνει τίς παλιὰς. Π.χ. τὸ ἐλληνικὸ ἔθνος, που τὸ καινούργιος τὸ ἔκαμε καινούργιος καὶ τὸν προεσιῶτα : προεσιῶ, εἶναι μαλλιαρὸς.

— Μὰ, ἂν τὸ ἔθνος τροποποίησε πολλές λέξεις, δὲ θὰ πεῖ πως μερικοὶ ἄνθρωποι ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ παραμορφώσουν τίς ἄλλες.

Ἐν τούτοις, ἂν αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι στὸ μεταπλασμὸ που κάνουν ἀκολουθοῦν μὲ θρησκευτικὴ εὐλάβεια τὰ ἴδια τ' ἀχνάρια που τὸ ἔθνος μεταχειρίστηκε γιὰ τοὺς δικούς του μεταπλασμοὺς, καὶ ἂν ἐργάζονται μόνο ἀπάνω σ' ἐκεῖνες τίς λέξεις που τὸ ἔθνος δὲν τίς εἶχε μεταχειριστεῖ καὶ ἐπομένως δὲν μπορούσε καὶ νὰ τίς μεταπλάσει, τότε αὐτὸ βέβαια λέγεται σεβασμὸς καὶ συμπλήρωση τῆς ἐργασίας τοῦ ἔθνους, ἐνῶ λέγεται ἀστοργία πρὸς τὸ ἔθνος ὅταν τοῦ σερβίρετε τὸ ὑλικὸ γιὰ τὴ μόρφωσή του σὲ μιὰ γλῶσσα ἀσυμβίβαστη μὲ τὴ δική του, μὲ τὴ δικαιολόγησι πὺς ἔτσι τὸ βρήκαμε.

Βέβαια ἡ πρώτη, ἡ χοντρή ἀντίληψη τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος εἶναι νὰ γράφουμε ὅπως μιλοῦμε. Μὰ γλήγορα διακρίνει κανεὶς, πρῶτο, ἓναν πελώριο φαῦλο κύκλο που κρύβει μέσα της. Γιὰ νὰ μάθει καὶ τὸ ἔθνος νὰ μιλεῖ τίς δυὸ γλῶσσες που ἡμεῖς μιλοῦμε, πρέπει νὰ ἐξακολουθήσει νὰ περνᾷ ἀπ' τὸ ἴδιο ἐκπαιδευτικὸ σύστημα ὅπου καὶ ἡμεῖς μορφωθήκαμε, δηλαδή νὰ ἀσπαστεῖ τὸ δόγμα τῆς ἐπιστροφῆς καὶ νὰ προσκυνῇ τὰ εἰδῶλα τῆς ἀρχαίας εὐγένειας, τῆς διαφθορᾶς, τῆς ξενηλασίας, γιατί ἀπ' αὐτὰ πήγασε ἡ γλῶσσα που μιλοῦμε. Δηλαδή « τείχεσ, Γιάννη; τείχα πάντα ». Δεύτερο, ἡ γλῶσσα που μιλοῦμε δὲν ἔχει σύστημα, καθὼς ξέρουμε. — Μὰ ἐπὶ τέλους χρειάζονται ὅλες οἱ γλῶσσες σύστημα; Δὲν μπορεῖ ἄραγε νὰ ὑπάρξει καὶ μιὰ χωρὶς σύστημα; Ἄς δοκιμάσουμε τουλάχιστο. — Ἀρκετὰ δοκιμάσαμε· αἰῶνες τώρα ἄλλο δὲν κάνουμε. Ἦρθε πιά ὁ καιρὸς που θὰ πᾶψουνε τὰ πειράματα. Εἶναι πρᾶμα βεβαιωμένο, πως γλῶσσα δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει δίχως ὀργανικὴ ἐνότητα. Εἶναι μιὰ ἀνάγκη που βρίσκεται

βαθιά, που δεν προσπέφτει στην αίσθηση άμέσως· τή νοιώ-
 θει κανείς πρὸ πάντων ἅμα καθήσκει νὰ τὴ γράψῃ τὴ
 γλῶσσα. Εἶναι μιὰ ἀνάγκη κρυμμένη, ἄφαντη, μιὰ πραγ-
 ματικὴ ὅσο γίνεται, σὺν τὴν ἀνάγκη τῶν ἀριθμητικῶν
 σχέσεων τῶν παλμῶν στὴ μουσικὴ, που ποῖός τις συλλο-
 γίζεται; καὶ ὅμως δίχως αὐτὲς μουσικὴ δὲν ὑπάρχει. Εἶναι
 ἓνα πιάνο ξεκούρντιστο ἢ γλῶσσα που μιλοῦμε· καὶ τὸ
 κούρντισμα τοῦ πιάνου, νὰ ὁ μαλλιαρισμός.

— Ναί, ἀλλὰ θὰ ὁμολογήσατε ὅτι πολλές φορές γιὰ μιὰ
 λέξη ὑπάρχουν πολλοὶ τρόποι μεταπλασμοῦ, καὶ δὲν ξέ-
 ρετε ποιὸν ἀπ' αὐτοὺς θὰ προτιμήσῃ τὸ Ἔθνος. Μπορεῖ
 καὶ νὰ τοῦ ἀρέσῃ καλῆτερα νὰ τὴν ἀφήσῃ τὴ λέξη μὲ τὸν
 ἀρχαῖο τύπο. Τὸ ὀρθὸν λοιπὸν εἶναι νὰ περιμεῖνετε τὴν
 ἐξέλιξιν τῆς γλώσσας. Παίρνετε π. χ. τὸ *ὄν* καὶ τὸ *κάνετε*
ὄντο· ἀλλὰ ποῦ ξέρετε ἂν δὲ θὰ γίνῃ *ὄ*;

Νὰ μιὰ καινούργια ἐφεύρεση· ἡ «ἐξέλιξις». Μιὰ φορὰ
 μᾶς λέγανε νέττα σκέτα πως θὰ πᾶμε στὴν ἀρχαία. Τώρα
 τὰ πράγματα ἄλλαξαν· «Διὰ τῆς ἀμοιβαίας ἐπιδράσεως
 δημοτικῆς καὶ καθαρευούσης θὰ σχηματισθῇ μιὰ νέα
 γλῶσσα, ἡ ἀνθυποκαθαρεύουσα. Ὡς τότε σᾶς παρακα-
 λοῦμε νὰ καθήσατε φρόνιμα, καὶ ἅμα σχηματισθῇ θὰ σᾶς
 εἰδοποιήσουμε, γιὰ ν' ἀρχίσατε νὰ τὴ γράφετε».

Ἐμεῖς ὅμως ξέρουμε μιὰν ἄλλη ἐξέλιξιν, τὴν ἀληθινὴν
 ἐξέλιξιν, που γέννησε τὴ σημερινὴ γλῶσσα τοῦ Ἔθνους.
 Αὐτὴ εἶναι τελειωμένη καὶ δὲ χρειάζεται νὰ τὴν περιμέ-
 νουμε· αὐτὴ μᾶς περιμένει. Ὅποιος θέλει νὰ τὴν ἴδῃ,
 ἀφίνει τὴν πρόληψιν στὸ σπῖτι, καταλαβαίνει καλᾶ πως
 ὅσα λέει ὁ λαὸς εἶναι σωστά καὶ ὅτι ἡ δουλιὰ μᾶς εἶναι
 μόνο νὰ διαλέγουμε, ὅχι νὰ διορθώνουμε, καὶ τότε παίρ-

νει μιὰ φωτογραφικὴ μηχανὴ καὶ βγαίνει στὸ γύρο. Προ-
 σοχὴ μονάχα μὴν πεῖτε τοῦ λαοῦ «θὰ σὲ φωτογραφίσω»
 στάσου φυσικά», γιὰτὶ τότε θὰ στραβώσῃ τὸ μούτρο του
 γιὰ νὰ σταθεῖ καλῆτερα. Καὶ τότε δὲ φωτογραφεῖτε τὴν
 ἐξέλιξιν, φωτογραφεῖτε τὸ δόγμα τῆς ἐπιστροφῆς, φωτο-
 γραφεῖτε τὴν τυραννικὴ ἐπίδραση τῆς πολιτείας ἀπάνω
 στὸ μυαλὸ τοῦ λαοῦ, που τὸν ἔχει πείσει πως δὲν μπο-
 ρεῖ νὰ μορφωθεῖ ἂν δὲν ἀλλάξῃ τὴ γλῶσσα του. Τότε
 φωτογραφεῖτε: οἱ βουλευτὲς, τοὺς μαθηταί. Ἄν ὅμως τρα-
 βήξατε χωρὶς προειδοποίησιν, τότε θὰ ἔχετε: τὸ προσόντο,
 ἓνα συμβάντιο, ὁ Κῆμος, συμφερτικὸ, δὲ συμφέρει, ἡ Ἑλ-
 λάδα, τῆς δευτέρας τάξης, οἱ μετακόμισες, ἡ διαδήλωση,
 τῆς Ἀκρόπολης, διατηριέται, ἀναπτύσσονται, εἰλικρινὰ
 λόγια, . . . καὶ ἕλα ἐκεῖνα που κάνουν νὰ ὀρθώνονται
 οἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς καὶ νὰ λέμε πως οἱ δημοτικοὶ
 συγγραφεῖς γράφουνε γλῶσσα ἀνύπαρχτη.

Τὸ περίεργο εἶναι, ὅτι αὐτοὶ που μᾶς συμβουλεύουν νὰ
 περιμένουμε τὴν ἐξέλιξιν δὲν ἐφαρμόζουν ὅμοιο σύστημα,
 ὅταν μεταπλάθουν τίς λέξεις τοῦ λαοῦ γιὰ νὰ τίς φέρουν
 στὴν καθαρεύουσα. Τὸ Ἔθνος ἔλεγε καὶ λέει τῆς Ἀρά-
 χωβας, τῆς Κλεισοβας. Ἐσεῖς που στρεβλώνετε αὐτὰ τὰ
 δοξασμένα ὀνόματα καὶ γράφετε ὁδὸς Ἀραχώβης καὶ
 ὁδὸς Κλεισόβης, γιὰτὶ δὲν περιμένετε νὰ ἴδετε σὲ ποιὸν
 τύπο θὰ τὰ φέρῃ ἢ πισωδρομῇ ἐξέλιξιν πρὸς τὴν καθα-
 रेύουσα; Πῶς ξέρετε ὅτι δὲ θὰ γίνουν καμιά φορὰ ἡ
 Ἀράχωψ—τῆς Ἀράχωβος, καὶ ἡ Κλεισῶψ—τῆς Κλει-
 σοβος, ὅπως ἡ σκνῖπα θὰ γίνῃ σκνῖν καὶ ὁ λίβας: λίρ;
 Ἐδῶ ξεσκεπάζεται ἡ «ἐξέλιξις» σας, καὶ βγαίνει ἀπὸ
 κάτω, σὰ βρεμένη γάτα, τὸ σκουριασμένο δόγμα τῆς ἐπι-

στροφής, εκείνο, ναι, τὸ ἴδιο, που θὰ μᾶς ὁδηγοῦσε, τὸ ἀθεόφοβο! στὸ *ἰείην-ἰείης-ἰείη*, ἀνδρῶν βρισκόντανε μερικὰ φωτεινὰ μυαλά, Βηλκράς, Σολωμός, Ψυχάρης, νὰ μᾶς ἀρπάξουν ἀπ' τὰ μαλλιά καὶ νὰ μᾶς τραβήξουν ὄξω, μισοπνιγμένους. Τὸ δόγμα ἐκείνο, που ἀντὶ νὰ πᾶει νὰ κρυφτεῖ, φόρεσε ἄλλα ροῦχα καὶ μᾶς ξαναπαρουσιάζεται σήμερα μὲ τὸ ὄνομα «ἐξελίξεις».

— Ἀλλὰ ἔταν ἡ ἐργασία σας προσκρούει στὸ γλωσσικὸ αἶσθημα τὸ δικό μου, αὐτὸ, νομίζω, εἶναι ἀρκετὴ ἀπόδειξις ὅτι δὲν εἶναι φυσικὴ. Δὲν ἐννοῶ διατί εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀκολουθῶμεν μόνον τοὺς ἀγραμμάτους ἀνθρώπους, ἀφοῦ καὶ οἱ μορφωμένοι ἀποτελοῦν καὶ αὐτοὶ μέρος τοῦ Ἔθνους.

Ἄν οἱ μορφωμένοι ἄνθρωποι εἶχανε μίαν ὀρισμένη γλῶσσα, τότε παραδέχομαι πως ἡ γλῶσσα αὐτὴ, καὶ χωρὶς νὰ εἶναι ἡ λαϊκὴ, θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ ἐθνικὴ γλῶσσα, σύμφωνα μὲ ὅσα εἶπα σὲ κάποιο προηγούμενο κεφάλαιο γιὰ τὴ διάδοση μιᾶς γλώσσας ἀπὸ λίγους ἀνθρώπους σὲ πολλοὺς. Ἀλλὰ τέτοια γλῶσσα ξέρουμε που δὲν ὑπάρχει. Ὁ μορφωμένος ἔχει δυὸ γλωσσικὰ αἰσθήματα. Τὸ ἓνα, που ταυτίζεται μὲ τὸ λαϊκόν, εἶναι ριζωμένο βαθειά μέσα του, γι' αὐτὸ εἶναι μόνιμο καὶ ἀμετάβλητο. Τὸ ἄλλο ταξιδεύει· πεινῶν καὶ ἀπὸ ἓνα σὲ ἄλλον ἄνθρωπο, ἀλλάζει καὶ στὸ ἴδιο ἄτομο ἀπὸ μίαν ἡμέραν στὴν ἄλλη. Σήμερα μοῦ ἀρέσει ἢν ἐπεδείξαντο, αὔριο τοῦ βρίσκω μὴ κρυάδα ἀνυπόφορη. Ἕνας λιγώνει γιὰ κανένα προὔθετο, ἄλλο βρίσκει καλῆτερο τὸ προέθετο, ἄλλος προτιμᾷ ἔθεσε πρὸ αὐτοῦ, καὶ ἄλλος ἔθεσε ἐμπρὸς του.

Αὐτὸ τὸ αἶσθημα τὸ ταξιδιάρικο καὶ τὸ ἀπιαστό, που

δὲν ξέρουμε τί θὰ παρουσιάσει αὔριο, δὲ θὰ τὸ βάλουμε ὁδηγὸ στὴ γλωσσοπλαστικὴ ἐργασία που θὰ κάμουμε καὶ που ἀποβλέπει πρῶτ' ἀπ' ὅλα τὸ μέλλον τοῦ Ἔθνους. Μὰ θὰ μοῦ πεῖτε, πως αὐτοὶ οἱ τέσσερες κύριοι, που δὲ συμφωνοῦν γιὰ τὸ προὔθετο, συμφωνοῦν ὅμως ὅλοι ὅτι τὸ ὄντο εἶναι ἀνυπόφορο. Αὐτὸ δὲν εἶναι λόγος ἀρκετὸς γιὰ νὰ τοὺς ἀκούσουμε. Ἐμεῖς ἀπ' τὸ ἓνα μέρος βλέπουμε μίαν ἐξελικτικὴν κατάστασιν μὲ διεύθυνση πρὸς τὴ λαϊκὴ γλῶσσα, κι' ἀπ' τ' ἄλλο ἔχουμε μίαν γλῶσσα ὀρισμένη μὲ σταθερὸ σχέδιο. Ἀπ' τὸ ἓνα μέρος ἔχουμε λίγους που δὲ συμφωνοῦν, ἀπ' τ' ἄλλο πολλοὺς που συμφωνοῦν. Αὐτοὺς βέβαια θ' ἀκολουθήσουμε.

— Μὰ αὐτοὺς τοὺς πολλοὺς τοὺς ρωτήσατε ἂν θὰ τοὺς ἀρέσει τὸ ὄντο;

Ὅχι, δὲν τοὺς ρωτήσαμε, τοὺς μελετήσαμε. Ὁ γνωστικὸς πατέρας δὲ ρωτᾷ τὰ παιδιὰ του τί θέλουν νὰ φᾶνε, γιὰτί θ' ἀπαντήσουν: γλυκίσματα. Ξέρει αὐτὸς τί τοὺς συμφέρει νὰ φᾶνε. Καὶ ὁ λαὸς ὁ δικὸς μας, ὅταν θὰ ξυπνήσῃ καὶ θ' ἀρχίσῃ νὰ ζεῖ, θὰ καταλάβῃ που τ' ἀρχαῖα γλυκίσματα τοῦ χαλάσανε τὸ στομάχι, καὶ θὰ ἐκτιμῇσιν τὴν ἐλαφριά καὶ οὐσιαστικὴ τροφή που τοῦ ἐτοιμάζουμε.

Ἐννοεῖται που δὲν ὑπάρχει, ὅπως πολλοὶ φαντάζονται, καμιά μηχανή, ὅπου νὰ ρίχνουμε μέσα τίς λέξεις καὶ νὰ βγαίνουν μεταπλασμένες. Ἡ μεταπλαστικὴ, καθὼς καὶ ἡ δημιουργικὴ ἐργασία, ἔχει ὁδηγὸ τὸ αἶσθημα. Μερικοὶ δὲν τὸ βλέπουν αὐτὸ τὸ αἶσθημα, βλέπουνε μόνον γλωσσικοὺς κανόνες, που εἰν' ἡ ὕλική του μορφή. Ἐμεῖς χαιρέμαστέ τὴν ἀρμονίαν τῶν ἤχων, ἐκεῖνοι διακρίνουν

τούς αριθμούς των παλμών, και φαντάζονται πως αυτούς μετρούμε κι' εμείς. Τό έχουν κι' εκείνοι στο βάθος της ψυχής το αίσθημα της αληθινής γλώσσας, αλλά είναι, όπως είτανε μιὰ φορά και σ' εμάς, βαριά πλακωμένο απ' την ύστερη ανατροφή. Η μόρφωσή μας, με την ιδέα πως κάτι θα χτίσει, το έθαψε κάτω από σωρό πέτρες και χώματα, και χρειάζονται κάποια ευνούκικα περιστατικά και κάποια έσωτερική προδιάθεση για να νικήσει την πίεση και να βγει στον αέρα και να φουντώσει.

Περιττό να προσθέσουμε, ότι σ' ένα έργο τόσο δύσκολο και τόσο μεγάλο είναι πολύ φυσικό να γίνουν και λάθη, να γραφούν και πράγματα μέτρια, να δημιουργηθούν και έροι που δεν είναι προορισμένοι να ζήσουν. Και είναι μιὰ χαρά να βλέπει κανείς εκείνους που δεν υποψιάστηκαν ακόμα τον ύψηλό έθνικό σκοπό της δουλειάς αυτής, πως κρούουν τὰ τύμπανα για κάθε μερική άποτυχία, και πως κλείουν τὰ μάτια στην κανονική προέλαση που κάνει, στο σύνολο, ή καινούργια ιδέα μέσα στην πνευματική μας ζωή.

Ένα σημείο πολύ χαρακτηριστικό για τή σημερινή θέση του ζητήματος είναι που ή συζήτηση έχει μεταφερθεί στα σύνορά του, στις τελευταίες συνέπειες. Κανένας δεν τολμά να χτυπήσει το κέντρο, τη γενική αρχή. Είναι ένας τρόπος αυτός για να βρίσκουμε ευκολότερα δίκαιο στη γνώμη των ανίδεων. Αντί να πιάσουμε το ζήτημα απ' την αρχή, το πιάνουμε απ' το τέλος: Πως θα το πείτε αυτό; Εκείνο πως; Αμέ για κείνο το άλλο έχετε έρο αντίστοιχο; Και τοθτο δώ πως θα το μεταπλάσετε;

Αφίνω πια πως γίνεται ή συζήτηση. Σχηματίζουνε μιὰ

ιδέα δική τους για το μεταπλάσμο, και απάνω στο δικό τους το σκοπό τραγουδοῦν και λένε: Αφοῦ το δυστυχής έγινε δύστυχος, γιατί και το σαφές δεν το κάνετε σάφος; Και την εὐαιροφία θα την πείτε άραγε ψιροφία ή πως άλλως; θέλουμε να το ξέρουμε κι' αυτό πριν αποφασίσουμε.

Προσοχή μονάχα απ' το κέντρο! Βαθιά σιγή βασιλεύει εκεί. Ποτέ δε θα γίνει λόγος για τον άρτον και τον τυρόν, για το ύδωρ και τον οίον, για την γαλήν και τον μῦν, για το ώον και την άλεκτορίδα, για τον χήνα και την νήσαν, για το κύων λυσσών έδηξε, για την αἰξ, για την άμνός, για τον θώς, για τον οδοῦς και την ρίς, για την χείρ και τον πούς,... και για όλα τὰ άλλα στρεβλωτήρια του γλωσσικού αίσθήματος μικρών και μεγάλων. Αυτά είναι παρακατιανὰ ζητήματα. Το σπουδαίο είναι να αποδείξουμε ότι ή «Ψυχάρειος διάλεκτος» δεν είναι ή δημοτική γλώσσα, παρά είναι χιακόν ιδίωμα, ή το ιδίωμα του Γαλατᾶ, ή,τι προτιμάτε. Σπουδαίο είναι ότι ο Πάλλης έγραψε νέα διαθήκη, ενώ έπρεπε κατά την ιδέα μας να γράφει καινούργια διαθήκη, και μέρος πρώτο αντί κοιμᾶτι πρώτο. Σπουδαίο είναι ότι ο Παλαμᾶς γράφει «εις άμείλικτον δημοτικήν» και ότι τὰ παιήματά του είναι δυσκολονόητα. Σπουδαία είναι και μεγάλα πολλά ακόμα τέτοια ζητήματα, που αποδείχνουνε πως φανερά ότι ή δημοτική γλώσσα είναι οὔτοπία και δεν πρέπει να γράφεται.

Τί να είναι άραγε αυτή ή «Ψυχάρειος διάλεκτος», που μερικοί «δεν την έννοασι, διότι εις την ήλικίαν των δεν δύνανται πλέον να μάθωσι ξένην γλώσσαν»; Έπειδή μπορεί ο αναγνώστης μου να μην έχει ιδέα του ζητήματος,

δὲ μοῦ ἐπιτρέπεται νὰ κλείσω τὸ βιβλίο χωρὶς νὰ τὸν πληροφορήσω, ὅτι «Ψυχάρειος διάλεκτος» δὲν ὑπάρχει, καὶ ὅτι ἡ γλῶσσα που γράφει ὁ κ. Ψυχάρης—ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος που ἔδωκε τὸ τελευταῖο καὶ τὸ πιὸ γενναῖο σκούντημα στὴν κοιμάμενη ἐθνικὴ ψυχὴ καὶ διάλυσε τὴ γλωσσικὴ τῆς παραίσθησι—ἡ γλῶσσα, λέω, αὐτὴ δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ ἡ ἀγνή ἐλληνικὴ δημοτικὴ γλῶσσα, ὅπως μιλιέται στὰ μεγάλα κέντρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, μὲ βαθύ ἐλληνικὸ αἶσθημα γραμμένῃ, μὲ πολλὴ σκέψη καὶ νοικοκυρwsσύνη διαλεγμένη μέσα στὴν κάποια ποικιλία τῶν τύπων του παρουσιάζει, καθὼς ξέρουμε, ἀπαλλαγμένη ἀπ' τὰ στοιχεῖα τῆς καθαρεύουσας ὅσα δὲ συμβιδάζονται μὲ τὸν ὀργανισμό της, καὶ πλουτισμένη βέβαια μὲ τὴν ἀναγκαίαν δημιουργία καινούργιων ὄρων. Πολλοὶ φρονοῦν πως ὁ καθαρισμὸς εἶναι πάρα πολὺ αὐστηρὸς, καὶ πως θὰ ἔπρεπε ν' ἀφήσουμε κάποια πόρτα πιὸ ἀνοιχτὴ στὴν ἐπίδραση τῆς καθαρεύουσας. Ἀπάνω σὲ τέτοια βάζει μπορεῖ νὰ σταθεῖ λογικὴ συζήτηση. Ὅταν ὅμως ἀκούσετε πως δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ δημοτικὴ γλῶσσα καὶ πως εἶναι γλῶσσα «κατεσκευασμένη ἐν Παρισίοις», ἀπὸ καὶ καὶ πέρα εἶναι περιττὴ κάθε προσπάθεια γιὰ συνεννόηση. Τέτοια λόγια εἶναι μόνο γιὰ νὰ τ' ἀκούει κανεὶς καὶ νὰ φιλοσοφεῖ. Δείχνουν πῶς οἱ μεγάλες κοινωνικὲς μεταβολὲς ἔχουν τὴ δύναμη νὰ θολώνουν τὴν κρίση καὶ τὸ αἶσθημα τῶν ἀνθρώπων που δὲν εἶναι ἀπὸ φυσικὸ τους καμωμένοι γιὰ γενναῖα πηδήματα.

Ναί, τὰ ζητήματα πιάνονται ἀπ' τὴν ἀρχή, ὅπως τὰ σπῖτια χτίζονται ἀπ' τὰ θεμέλια. Βέβαια, ὅποιος λα-

χταρᾶ γιὰ εὐκαλεῖς θριάμβους ἔχει μπροστὰ του μεγάλο στάδιο: Παίρνει μιὰ λέξη τῆς καθαρεύουσας ἀπ' τὴ νομικὴ, ἀπ' τὴ γιατρικὴ, ἀπ' τὴ δημοσιογραφία... ἀπ' τὸ κεφάλαιο τῆς καθαρεύουσας που δούλεψαν γενεὲς γιὰ νὰ τὸ φκιάσουν, τὴν πετᾷ ἑξαφνα μπροστὰ σας μαζί μὲ τὴν ἐρώτηση «πῶς θὰ τὸ ποῦμε;». Καὶ ἐπειδὴ ἐσεῖς, τὸ ἄτομο, δὲν μπορείτε ν' ἀπαντήσετε στὴ στιγμή, ἄρα κτλ. Ἔτσι μπαίνουνε στὸ ζήτημα ἀπ' τὸ παράθυρο.

Ἐμεῖς μπήκαμε ἀπ' τὴν πόρτα. Παρατηρήσαμε πρῶτα πόσο μακριὰ εἶναι ἡ καθαρεύουσα ἀπ' τὴν ψυχὴ μας, ὕστερα ἀπὸ τόσων αἰώνων προσπάθεια γιὰ νὰ γίνῃ γλῶσσα μας. Ὑστερα πήγαμε στὸ σχολεῖο, καὶ εἶδαμε πόσο ἀκόμα πιὸ ξένη εἶναι γιὰ τὸ παιδί, καὶ πῶς μ' αὐτὴν σωστὴ ἐκπαίδειψη δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει. Καὶ μιλήσαμε καὶ μ' ἓνα προσφυγόπαιδο, που στὴν πατρίδα του ἔτυχε νὰ φοιτήσῃ καὶ σὲ βουλγάρικο σχολεῖο. Καὶ μάθαμε, ἔτσι, ἀπάνω στὴν κουδέντα, πως ἐκεῖ εἶναι «πιὸ εὐκολα», γιὰτὶ τὰ πράγματα στὸ σχολεῖο τὰ λένε ὅμοια ὅπως τὰ λένε σπῖτι. Καὶ τότε χύθηκε μπροστὰ μας ἓνα ἄπλετο φῶς, καὶ εἶτανε σὰν ἀποκάλυψη. Καὶ εἶπαμε: τὰ βουλγαρόπαιδα μορφώνονται πιὸ εὐκολα, δηλαδὴ πιὸ γλήγορα... Ἐκεῖνα τρέχουνε μὲ τὸ σιδηρόδρομο τῆς ζωντανῆς γλώσσας, ἐμεῖς ἀκολουθοῦμε μὲ τὸν ἀραμπᾶ τῶν ἀναδιπλασιασμῶν καὶ τῶν μέσων ἀορίστων...

Ὑστερα εἶδαμε ἓναν ἄνθρωπο τοῦ λαοῦ νὰ διαβάξῃ τὸν κεκμηκότα: κεκομῶτα, καὶ τὸ προκχωρηκυίας: προκοχωρίας, καὶ φωνάξαμε: μὰ ποῖο εἶναι λοιπὸν αὐτὸ τὸ ἰδανικὸ που μᾶς ἔβαλαν καὶ κυνηγοῦμε; Τί κερδίζει τὸ Ἔθνος ἀπ' αὐτὸ;

"Υστερα πήραμε νά εξετάσουμε τούς λόγους που μᾶς ἔκαμαν νά τὸ κυνηγοῦμε τόσον καιρὸ τὸ ἰδανικὸ αὐτὸ. Καὶ διαλυθῆκανε μέσα στὰ χέρια μας καὶ δὲν ἔμεινε τίποτα· εἴτανε ὅλο ψέματα.

"Υστερα εἶδαμε τὴ γλῶσσα τὴν περιφρονημένη νά κάνει τὰ πρῶτα τῆς βήματα μὲ περίσσια ὁμορφιά καὶ χάρη. Τὴν εἶδαμε στὴν ποίηση, μὲ τούς ἀπλοὺς καὶ ἡγεροὺς φθόγγους τῆς καὶ μὲ τὴ γεμάτη μουσικὴ συνίζησή τῆς — πρᾶμα ἄγνωστο στὴν καθαρεύουσα, που μόνο τὴ λέξη ἔχει—καὶ δὲν ἠύραμε καμιὰ ἀπὸ τίς γλῶσσες που ξέραμε, ὅξω ἀπ' τὴν ἰταλική, που νά μπορεί νά παραδγεῖ μαζί τῆς στὴν ἁρμονία τοῦ στίχου. Καὶ τὴν εἶδαμε καὶ στὸ διήγημα καὶ στὸ δράμα, καὶ ὅπου ἄλλοῦ τὴν ἐδάλαμε, καὶ ἀπορήσαμε πῶς μπόρεσε τὸ "Ἔθνος τέτοιο θησαυρὸ νά παραγνωρίσει.

Καὶ ἦρθε τότε ἓνας καὶ μᾶς εἶπε : ὥς ἐδῶ καλὰ, μὰ μὴν προχωρεῖτε ἄλλο· θὰ βρεῖτε δυσκολίες. Καὶ ρωτήσαμε νά μᾶς δείξουν τὴ γλῶσσα ἐκεῖνη που δὲν ἠύρε δυσκολίες, καὶ κανένας δὲν ἀποκρίθηκε.

Αὐτὸς εἶναι ὁ δρόμος, ὁ μόνος δρόμος. Αὐτὸν ὀφείλετε καὶ σεῖς ν' ἀκολουθήσετε γιὰ νά μᾶς δείξετε πῶς ἔχουμε ἄδικο. Πρέπει νά μᾶς ἀποδείξετε ὅτι ἡ γλῶσσα μας εἶναι πρόστυχη. "Ὅτι γεννήθηκε ἀπ' τὴ σκλαβιά κι' ὄχι ἀπὸ φυσικὴ ἐξέλιξη. Πρέπει νά μᾶς βρεῖτε μιὰ γλῶσσα στὸν κόσμον που νά μὴν ἔχει ξένες λέξεις, ὅξω ἀπ' τίς γλῶσσες τῶν ἀγρίων τῆς Ἀφρικῆς. Πρέπει νά φυσήξετε ζωὴ σ' ὅλα τὰ κλασσικὰ ἐπιχειρήματα, που ἀπὸ καιρὸ κείτουνται πτώματα γιὰ κάθε ἄνθρωπο λιγάκι μελετημένο. Πρέπει πρῶτ' ἀπ' ὅλα νά πάψετε νά τὴ μιλεῖτε. Καὶ τότε μόνο νάρθεῖτε νά μᾶς πεῖτε γιὰ δυσκολίες.

"Ὅταν αὐτὸν τὸ δρόμο ἀκολουθήσετε, καμιὰ δυσκολία πιά δὲ σᾶς γυρίζει πίσω. Καὶ τότε ἀρχίζετε νά τίς μελετᾶτε τίς δυσκολίες, ὄχι πιά γιὰ νά τίς φέρετε ὡς ἐπιχειρήματα, ὄχι πιά ἀπὸ περιέργεια γιὰ νά ἰδεῖτε πῶς θὰ κάμουμε, παρὰ ἀπὸ ἐπιθυμία γιὰ νά ἰδεῖτε πῶς θὰ κάμετε καὶ σεῖς μαζί μὲ τούς ἄλλους, γιὰ νά λείψουν ἀπὸ μπρὸς μας αὐτὰ τὰ μικρὰ ἐμπόδια—πολὺ μικρὰ, μπροστὰ στὴν τρανὴ δυσκολία, που δὲν εἶναι γλωσσικὴ ἐκεῖνη : νά σκουπιστεῖ ἀπ' τὸ "Ἔθνος ἡ πρόληψη, καὶ μπροστὰ σὲ μιὰν ἄλλη πιὸ μεγάλη ἀκόμα : νά πιστέψουν οἱ ἄνθρωποι πῶς δὲν τὸ καταλάδανε τὸ γλωσσικὸ ζήτημα καὶ πῶς ἀξίζει τὸν κόπο νά τὸ μελετήσουν. "Ὅταν αὐτὲς τίς νικήσουμε, οἱ ἄλλες ἀπὸ καιρὸ θᾶχουνε χαθεῖ ἀπ' τὴ μέση.

ΤΕΛΟΣ

© SISMANOGLIO
SISMANOGLIO

SISMANOGGIO
/ GARGANO

